

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

На правах рукопису

БАЛІКА ЛЮДМИЛА МИКОЛАЇВНА

УДК 37(091):[027.8:28(477)“1962/1991”]

**РОЗВИТОК ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ В УЧНІВ У ПРОЦЕСІ
ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК В УКРАЇНІ (1962-1991 рр.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Дисертація

на здобуття наукового ступеня

кандидата педагогічних наук

Науковий керівник:
Петренко Оксана Борисівна
доктор педагогічних наук,
професор

Рівне – 2017

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	15
1.1. Джерельна база та історіографія проблеми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.....	15
1.2. Категорійно-поняттєвий апарат дослідження	35
1.3. Суспільно-політичні та соціокультурні чинники впливу на освітні процеси в Україні (1962–1991 рр.)	51
Висновки до першого розділу	62
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК У 1962–1991 рр. ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ	67
2.1. Шкільні бібліотеки в освітньому просторі Української РСР (1962–1991 рр.)	67
2.2. Зміст діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду.....	86
2.3. Педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку в учнів інтересу до читання	107
Висновки до другого розділу.....	125
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ В УЧНІВ	129
3.1. Форми і методи роботи шкільних бібліотек з учнівською молоддю у процесі розвитку інтересу до читання досліджуваного періоду	129
3.1.1. Масові форми роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів.....	133
3.1.2. Групові форми роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів.....	145
3.1.3. Індивідуальні форми роботи шкільної бібліотеки щодо	

розвитку інтересу до читання в учнів.....	154
3.2. Творче використання досвіду роботи шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання (1962–1991) в сучасних умовах.....	160
Висновки до третього розділу	178
ВИСНОВКИ.....	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	187
ДОДАТКИ.....	242

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміна освітньої парадигми в Україні зумовлює трансформацію діяльності освітньо-виховних установ загалом і шкільних бібліотек зокрема. Зростання значення останніх на новому етапі розвитку інформаційного суспільства пов'язане з увиразненням ролі шкільних бібліотек як найважливішої ланки навчально-виховного процесу, а також із посиленням впливу документальних ресурсів бібліотек на підвищення рівня навчальних досягнень учнів. Сучасна парадигма освіти як одне з основних завдань діяльності шкільних бібліотек актуалізує формування в учнів читацької та інформаційної культури: прилучення дітей і підлітків до читання, розвиток у них інтересу до читання дає змогу виховати грамотну, інтелектуальну, творчу, високоморальну особистість, здатну жити в інформаційному суспільстві знань.

Шкільні бібліотеки у своїй діяльності керуються законами України «Про освіту» (1991, зі змінами 1992–2010) [126], «Про загальну середню освіту» (1999, зі змінами 1992–2016) [125], «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (1995, зі змінами 2000–2016) [124]; «Положенням про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» (1999) [286]; Державною національно-культурною програмою створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека-XXI» (2011) [304]; Стратегією розвитку бібліотечної справи на період до 2025 р. «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» (2016) [324] тощо.

У Маніфесті шкільних бібліотек Міжнародної Федерації Бібліотечних Асоціацій (IFLA), схваленим ЮНЕСКО на Генеральній Асамблеї 1999 р., основним завданням шкільних бібліотек проголошено забезпечення книгами й іншими інформаційними джерелами, художніми та документальними, друкованими й електронними, покликаними доповнювати та розширювати інформацію, вміщену у підручниках та інших навчальних матеріалах [204].

Криза читання як поширений на сьогодні суспільний процес і у світі, і в Україні детермінує необхідність пробудження, поновлення та розвитку інтересу до читання в учнів. Упродовж останнього десятиріччя кризу

читання в Україні визнано на державному рівні, тож для її подолання урядом схвалено низку концепцій, як-от: «Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх закладів України» (2006) [169], «Концепція Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» (2009) [168], «Концепція державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року» (2016) [167]. Наскрізною метою реалізації вказаних концепцій визначено відродження соціального значення книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного й інтелектуального збагачення людини, що уможливить підвищення рівня конкурентоспроможності України як європейської держави.

З огляду на це набуває особливої актуальності вивчення досвіду шкільних бібліотек щодо розвитку в учнів інтересу до читання в історико-педагогічному контексті, позаяк на тлі достатньої уваги вчених до історії функціонування освітніх установ проблема діяльності шкільних бібліотек залишається малодослідженою. Відтак, актуальний на сьогодні комплексний історико-педагогічний аналіз феномену шкільних бібліотек передбачає опрацювання всіх компонентів їхньої діяльності, а саме – розкриття накопиченого ними досвіду формування та роботи мережі шкільних бібліотек, виокремлення найбільш цінних, новаторських підходів і визначення векторів розвитку шкільних бібліотек в умовах перетворень суспільства на демократичних засадах щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Зважаючи на те, що історично зумовлений аналіз функціонування шкільних бібліотек переконливо доводить, що впродовж усіх періодів їхнього становлення та розвитку було здобуто значний досвід прилучення учнів до світової і вітчизняної літератури, розвитку в них інтересу до читання, видається доцільним його відновлення та творче використання в тій частині, що буде актуальною і у третьому тисячолітті.

Наукове зацікавлення історією освітянських бібліотек виявляли такі

українські й російські вчені кінця XIX – поч. XX ст., як: Д. Балика, Є. Мединський, І. Огієнко, К. Рубинський, С. Русова, С. Сірополко, М. Тулупов, М. Чехов, П. Шестаков і ін. У роботах істориків педагогіки Л. Березівської, Р. Гавриш, Л. Дровозюк, І. Кліцакова, Т. Коломієць, С. Коляденко, Т. Кравченко, І. Лопухівської, Л. Сігаєвої, Б. Ступарика, М. Ярмаченка, І. Ящук наголошено на важливості книгозбірень для підвищення кваліфікації педагогічних кадрів і забезпечення їхніх фахових інформаційних потреб, висвітлено окремі історичні аспекти діяльності бібліотек у контексті розвитку вітчизняної освіти впродовж XIX – поч. XX ст. У напрацюваннях А. Малько обґрунтовано трансформацію шкільної бібліотеки в сучасний бібліотечно-інформаційний центр. Зокрема, В. Бабич, А. Волинець, Т. Добко, М. Зніщенко, В. Скнар, Л. Черепуха та О. Чорна проаналізували діяльність публічних і педагогічних бібліотек у руслі забезпечення інформаційних потреб освітянських кадрів.

Вітчизняним науковцям, серед яких – Н. Ашаренкова, Н. Бачинська, Л. Гільманова, Т. Долбенко, Н. Дяченко, В. Загуменна, Л. Заліток, Т. Ківшар, В. Лутовінова, О. Матвійчук, В. Медведєва, В. Мозгова, Т. Новальська, Н. Новікова, О. Пилипенко, П. Рогова, М. Сенченко, М. Слободяник, Г. Швецова-Водка й ін. [115; 123; 128; 209; 337], належить низка ґрунтовних праць з історії розвитку бібліотек. Одну з таких присвячено державній політиці з питань розвитку шкільних бібліотек крізь призму наказів Міністерства освіти УРСР (Г. Доркєну) [110; 111].

Власне розроблення проблеми інтересу до читання було вектором наукових пошуків В. Горєцького, С. Литвиненко, С. Міхалкова, А. Чалишевої, аспекти проблеми формування учнів-читачів досліджували І. Гудзик, Н. Лапшина, В. Мартиненко, В. Науменко, М. Наумчук, О. Савченко, Н. Скрипченко, Г. Ткачук, О. Кушнір та ін. [190; 353; 155].

Попри значну увагу вчених до задекларованої в дисертації проблеми, залишилася недостатньо осмисленою проблема розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічному аспекті.

Унаслідок аналізу наявних матеріалів з історії шкільних бібліотек виокремлено низку суперечностей, які потребують вирішення, а саме:

- між вимогами інформаційного суспільства до шкільних бібліотек як осередків інформаційно-освітнього впливу на учнів і невідповідністю організаційного, технологічного стану шкільних бібліотек України;

- між достатньою кількістю джерел, у яких відображено різні аспекти функціонування шкільних бібліотек, з одного боку, та несформованістю цілісної картини аналізу діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів у межах досліджуваного періоду, з іншого;

- між потребою шкільної практики в методиці розвитку в учнів інтересу до читання засобами діяльності шкільних бібліотек і науковою її нерозробленістю.

Потенційна актуальність і недостатня вивченість проблеми зумовили вибір теми дисертації: **«Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні (1962–1991 рр.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної проблематики кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету на тему «Теоретичні та методичні засади різновекторності інноватики у вихованні: досвід, реалії, перспективи» (державний реєстраційний номер 0115U00026). Тему дослідження затверджено вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 8 від 30.03.2012 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 5 від 29.05.2012 р.).

Мета дослідження – проаналізувати й узагальнити історико-педагогічний досвід роботи шкільних бібліотек України у період 1962–1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання в учнів для його творчого використання в сучасній освітньо-виховній діяльності.

Відповідно до мети дослідження визначено такі його **завдання**:

1. Обґрунтувати джерельну базу, окреслити історіографію проблеми та актуалізувати категорійно-поняттєвий апарат дослідження.
2. Схарактеризувати діяльність шкільних бібліотек в освітньому просторі Української РСР (1962–1991 рр.).
3. Розкрити зміст і педагогічні основи діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку інтересу до читання.
4. Проаналізувати практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.
5. Виявити можливості творчого використання досвіду роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку інтересу до читання в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є теорія і практика діяльності шкільних бібліотек України (1962–1991 рр.).

Предметом дослідження – діяльність шкільних бібліотек в Україні (1962–1991 рр.) щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань відповідно до специфіки предмета на різних етапах роботи послуговувалися комплексом загальнонаукових і традиційних для історико-педагогічних праць дослідницьких методів, серед яких:

– *загальнонаукові* (аналіз, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення), застосовані для всебічного вивчення проблеми дослідження, а саме: *метод термінологічного аналізу* – для актуалізації категорійно-поняттєвого апарату дослідження; *класифікація, систематизація, теоретичний аналіз архівних і друкованих джерел* – для визначення структури та висвітлення сутності проблеми розвитку інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек; *логіко-системний аналіз* у поєднанні із *синтезом* – для узагальнення отриманих даних і формулювання висновків;

– *історико-педагогічні*, а саме: *історико-структурний* – для віднайдення та впорядкування розрізненої в часі науково-педагогічної

інформації та фактологічного матеріалу з проблеми; *діахронний* (метод періодизації) – для наукового обґрунтування еволюції змісту діяльності шкільних бібліотек у досліджуваній період; *конкретно-історичний* метод – для розгляду діяльності шкільних бібліотек як явища, змінного залежно від політичних і соціально-економічних умов; *порівняльно-зіставний* метод – для порівняння подій, явищ, фактів аналізованого періоду; *ретроспективний* – для виявлення можливостей творчого використання досвіду роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з метою розвитку інтересу до читання в сучасних умовах.

Хронологічні межі дисертації охоплюють період від 1962 р. до 1991 р. і передбачають дослідження діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання учнів у період відповідних трансформацій. Нижня межа дослідження (1962) детермінована набуттям 1962 р. чинності «Положення про шкільну бібліотеку» в контексті реформи 1956–1964 рр., яка була ініційована М. С. Хрущовим, зумовлена десталінізацією, певною демократизацією суспільства, науково-технічною революцією та перебудовою економічної сфери, а також спричинила до змін в освіті, зокрема в діяльності шкільних бібліотек. Завершення дослідження 1991 р. пов'язане з розпадом СРСР, проголошенням незалежності України, що потребувала нової освітньої системи, початком формування національної державної політики в галузі освіти, набуттям чинності Закону України «Про освіту» (1991), визріванням національно спрямованої реформи школи й, відповідно, шкільної бібліотеки в руслі відродження демократичних принципів в освіті.

Територіальні межі дослідження співвідносні з адміністративно-територіальною належністю України 1962–1991 рр., а саме – з територією Української Радянської Соціалістичної Республіки (УРСР).

Теоретичними засадами дослідження є:

– філософські концепції трансформування освітніх систем (В. Андрущенко, В. Вербець, І. Зязюн, С. Карпенчук, В. Кремень, В. Лутай, Ю. Пелех, Л. Шугаєва) [68; 154; 448];

– концептуальні положення сучасної української історико-педагогічної науки (Л. Березівська, Л. Ваховський, Н. Гупан, Н. Дічек, Т. Завгородня, І. Зайченко, В. Курило, С. Лісова, О. Петренко, О. Сухомлинська, І. Ящук) [27; 103; 192; 269; 387; 459];

– концептуальні положення сучасного бібліотекознавства (І. Бутенко, А. Гречихіна, Л. Заліток, В. Мозгова, П. Рогова), що дають змогу простежити закономірності еволюції бібліотекознавства й педагогіки як складників загального соціально-економічного розвитку України [129; 221; 337];

– концептуальні положення психології та педагогіки щодо розвитку інтересу до читання (Л. Божович, Б. Друзь, А. Ванєєв, Д. Ельконін, І. Кон, А. Леонтєв, А. Петровський, В. Сухомлинський та ін.) [112; 394].

Джерельна база дослідження на основі проблемно-тематичного, хронологічного та фактологічного методологічних підходів розподілена *на п'ять* груп: *першу групу* складають нормативно-правові джерела (закони, накази, постанови державних структур СРСР, УРСР, України, Міністерства освіти УРСР, а також: концепції, положення; «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1962–1988); Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР (1961–1991); звіти партійних з'їздів і конференцій (Програма КПРС з Моральним кодексом будівника комунізму) й ін.); *другу групу* – тогочасні періодичні видання, на сторінках яких було розглянуто досліджувану проблему («Советская педагогика» (1962–1991), «Радянська школа» (1962–1991), «Народное образование» (1962–2010), «Семья и школа» (1962–1992), «Початкова школа» (1969–2017), «Библиотекарь» (1962–1991) (із 1992 р. і до сьогодні – «Библиотека») й ін.), а також сучасні спеціалізовані журнали «Шкільна бібліотека» (2001–2017), «Школьная библиотека» (2000–2014), «Шкільний бібліотекар» (2011–2017), «Шкільна бібліотека плюс» (2003–2017); *третю групу* – документи, що регламентували діяльність шкільних бібліотек, як-от: положення про шкільну бібліотеку, про окремі види діяльності, правила користування бібліотекою («Положення про шкільну бібліотеку», 1962; «Положення про шкільну бібліотеку», 1965;

«Типовое положение о школьной библиотеке», 1975; «Типовое (временное) положение о библиотеке общеобразовательной школы», 1991 та ін.); посібники «Техника работы централизованной библиотечной системы» (1978), «Библиотека и юный читатель» (1987); методичні збірники «В помощь детским и школьным библиотекам»; *четверту групу* – інтерпретаційні джерела: монографії, автореферати, дисертаційні праці, брошури, статті, матеріали наукових конференцій, присвячені досліджуваній проблемі або дотичні до неї; *п'яту групу* джерел утворює довідкова література та сучасні підручники й посібники для вищої школи з педагогіки, психології та бібліотекознавства.

Під час дослідження використовували матеріали фондів Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського НАН України, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського НАПН України, Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (фонди: № 166 Міністерство народної освіти УРСР (Народний комісаріат освіти УСРР). 1917–1988 рр., № 5127 Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР.), Державного архіву Рівненської області (фонд № Р-2 – Обласне управління освіти), наукової бібліотеки Рівненського державного гуманітарного університету, Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що у ньому *вперше*:

– виокремлено комплекс суспільно-політичних, економічних, соціокультурних і психолого-педагогічних чинників, які зумовлювали розвиток системи освіти, освітнього простору як соціокультурного феномену загалом і шкільних бібліотек як його складника зокрема в досліджуваний період у межах трьох етапів (1962–1964 рр.; 1964–1984 рр.; 1984–1991 рр.);

– схарактеризовано організаційно-педагогічні засади діяльності шкільних бібліотек у 1962–1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання (нормативно-правове забезпечення діяльності шкільних бібліотек: закони, постанови, положення, розпорядження, накази та інструкції; педагогічні

основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку в учнів інтересу до читання);

– обґрунтовано зміст діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду (зміст і структура розвитку інтересу до читання учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек) в освітньому просторі Української РСР;

– вивчено практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів (1962–1991);

– проаналізовано використання досвіду діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання учнів (1962–1991) у сучасних умовах;

уточнено сутність ключових понять дослідження: «інтерес», «інтерес до читання», «читання», «освітній простір», «бібліотека», «шкільна бібліотека», «розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек»;

удосконалено наукове уявлення про історіографію проблеми та джерельну базу дослідження;

подальшого розвитку набули класифікація, систематизація та аналіз джерел щодо діяльності шкільних бібліотек із розвитку інтересу до читання в учнів.

До наукового обігу *введено* значну кількість фактичного матеріалу та документів щодо діяльності шкільних бібліотек, більшість із яких раніше не було згадано в наукових працях; відомості про форми роботи шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів у досліджуваній період.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що його результати може бути застосовано під час вирішення наукових і практичних завдань розбудови змісту українського освітнього простору та шкільних бібліотек як його компоненти. Систематизовані й узагальнені положення, фактологічний матеріал, джерельна база можуть слугувати основою для написання наукових праць, навчального процесу під час вивчення курсів «Історія педагогіки», «Педагогіка», «Теорія і методика виховання», «Основи педагогічної майстерності», «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Вітчизняне

бібліотекознавство» тощо. Отримані результати можна залучати в роботу сучасних шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Основні положення та результати дослідження *впроваджено* у навчальний процес Рівненського державного гуманітарного університету (довідка про впровадження № 222 від 29. 12. 2016 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка про впровадження № 542/1 від 16. 02. 2017 р.), Херсонського державного університету (довідка про впровадження № 01-28/356 від 14. 02. 2017 р.), Рівненського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка про впровадження № а-01-16/216/1 від 09. 02. 2017 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дослідження було представлено на конференціях різних рівнів: *міжнародних* – «Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю: здоров'я через освіту» (Донецьк, 2012 р.); «Наука, освіта, суспільство очима молодих» (Рівне, 2014 р.); «Проблеми фахової підготовки вчителя початкової школи в контексті становлення нової української школи» (Київ, 2016 р.); *усеукраїнських* – «Історико-педагогічні дослідження в Україні: стан, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2012 р.); «Психолого-педагогічні основи програмування змісту виховання ціннісно-орієнтаційних ставлень особистості» (Рівне, 2013 р.); «Актуальні проблеми сучасної дидактики в контексті вимог інформаційного суспільства» (Рівне, 2013 р.); «Джерельна та історіографічна основа сучасних історико-педагогічних досліджень» (Хмельницький, 2013 р.); «Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти» (Київ, 2014 р.); «Оптимізація процесу навчання іноземних мов у закладах освіти гуманітарного та технічного напрямів» (Рівне, 2016 р.); «Використання інформаційних технологій у сучасному виховному процесі» (Рівне, 2016 р.); а також обговорено на засіданнях кафедри теорії та методики виховання, звітних наукових конференціях професорсько-викладацького складу Рівненського державного гуманітарного університету (2012–2017 рр.).

Публікації. Результати дослідження викладено в 14 одноосібних публікаціях (1 – в зарубіжному педагогічному виданні), серед яких: 7 статей висвітлюють основні наукові результати дослідження, 5 мають апробаційний характер, 2 додатково відображають результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, висновків, списку використаних джерел (496 найменувань, із яких 11 – іноземною мовою, 26 – архівні джерела), а також 13 додатків на 82 сторінках. Загальний обсяг дисертаційної праці – 323 сторінки друкованого тексту, з них 186 сторінок основного тексту. Робота містить 2 таблиці, 4 рисунки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Джерельна база та історіографія проблеми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів

Фундаментом написання історико-педагогічних дисертацій є джерельна база. Причому, якісне виконання дослідження з історії педагогіки залежить, насамперед, від формування джерельної бази й обґрунтування системи методів для аналізу відібраних джерел (О. Крутько) [178]. Джерела з досліджуваної нами проблеми добиралися, класифікувалися й систематизувалися з врахуванням підходу до класифікації джерел, запропонованим сучасними істориками А. Боровиком (2003) [43], О. Нагірняком (2007) [226] та істориками педагогіки Н. Гупаном (2002) [103], О. Сухомлинською (2002) [387], О. Адаменко (2005) [2], Л. Березівською (2008) [27], Л. Голубничою (2012) [95].

Добираючи й аналізуючи джерела з проблеми розвитку інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек, ми використовували декілька методологічних підходів, як-то: проблемно-тематичний, хронологічний, фактологічний [2, с.14]. При цьому враховували головні методологічні вимоги до історико-педагогічного дослідження, які узагальнила О. Адаменко, а саме: «дотримання хронологічності викладення; з'ясування причинних зв'язків, які стосуються явища, що вивчається; єдність теорії та історії, теорії та практики, логічного та історичного у висвітленні сутності проблеми, єдність конкретного фактичного матеріалу й теоретичних узагальнень, недопустимість описовості, емпіризму й голого схематизму» [3, с. 8].

Відтак, *джерельну базу* дослідження, поділяємо на такі основні групи.

Першу групу становлять джерела нормативно-правового характеру (закони, накази, постанови державних структур СРСР, УРСР, України,

Міністерства освіти УРСР, а також: концепції, положення; «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1962–1988); Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР (1961–1991); звіти партійних з'їздів і конференцій (Програма КПРС з Моральним кодексом будівника комунізму) та ін.). Ці документи дають змогу усвідомити зумовленість діяльності шкільних бібліотек державною політикою досліджуваного історичного періоду.

До *другої групи* відносимо періодичні видання, на сторінках яких розглядалась досліджувана проблема («Советская педагогика» (1962-1991), «Радянська школа» (1962-1991), «Народное образование» (1962-2010), «Семья и школа» (1962-1992), «Початкова школа» (1969-2017), «Библиотекарь» (1962-1991) (з 1992 р. й до сьогодні – «Библиотека») та ін. Аналіз періодики дає змогу більш детально й об'єктивно розглянути процеси, явища, події, що відбувались у досліджуваній історичний період, інтерпретувати певну інформацію крізь призму сьогодення.

До цієї ж групи відносимо сучасні спеціалізовані журнали «Шкільна бібліотека» (2001-2017), «Школьная библиотека» (2000-2014), «Шкільний бібліотекар» (2011-2017), на сторінках яких висвітлюються актуальні питання організації і функціонування шкільних бібліотек, теоретичні та методичні аспекти їх діяльності, інноваційні ідеї та готові розв'язання проблем сучасної шкільної бібліотеки, досвід і поради шкільних бібліотекарів.

Цінним джерелом у контексті проблеми дослідження є професійна газета для бібліотекарів і методистів «Шкільна бібліотека плюс» (2003-2017), на шпальтах якої друкуються: офіційні документи в галузі освіти та бібліотечної справи; інструктивно-методичний матеріал для шкільних бібліотек; розробки виховних годин, сценарії свят, ігрові програми, бібліотечні уроки; досвід, повідомлення про конференції, семінари, практикуми з метою розкриття шляхів і методів залучення школярів до книги і читання.

За матеріалами цих видань можна прослідкувати генезу проблеми розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек.

До *третьої групи* віднесені документи, що регламентували діяльність шкільних бібліотек, як-то: положення про шкільну бібліотеку, про окремі види діяльності, правила користування бібліотекою («Положення про шкільну бібліотеку», 1962; «Положення про шкільну бібліотеку», 1965; «Типовое положение о школьной библиотеке», 1975; «Типовое (временное) положение о библиотеке общеобразовательной школы», 1991 та ін.); посібники «Техника работы централизованной библиотечной системы» (1978), «Библиотека и юный читатель» (1987), у яких було вміщено інструкції для дитячих і шкільних бібліотек, розроблені схеми річного плану роботи та інформаційного звіту для цих бібліотек, визначено критерії, фактори і показники ефективності різних методів і форм роботи з читачами, в тому числі і дітьми. До цієї ж групи відносимо методичні збірники «В помощь детским и школьным библиотекам», які регулярно надходили у школи. У випусках збірника аналізуються актуальні питання бібліотечного обслуговування учнів; спільна робота школи та бібліотек з професійної агітації сільських учнів, з виховання культури читання школярів; розкривається досвід координації діяльності шкільних і дитячих бібліотек [60].

Четверту групу становлять інтерпретаційні джерела: монографії, автореферати, дисертаційні дослідження, брошури, статті, матеріали наукових конференцій, присвячені досліджуваній темі або дотичні до неї.

З огляду на те, що більшість праць цієї групи розглядається нами водночас і як джерела, і як історіографічні, детальний їх аналіз здійснимо нижче.

П'яту групу джерел представляє довідкова література та сучасні підручники й посібники для вищої школи з педагогіки, психології та бібліотекознавства.

До цієї групи, перш за все, відносимо енциклопедії і словники, у яких віднайдено матеріал з досліджуваної проблеми. Так, за допомогою філософських («Всемирная энциклопедия. Философия» (2001), «Філософський енциклопедичний словник» (2008)) [80; 445]; психологічних («Краткий психологический словарь» (2006)) [174], педагогічних («Педагогическая энциклопедия» (1966), «Український педагогічний словник» (1997), «Енциклопедія освіти» (2008), «Український педагогічний енциклопедичний словник (2011)) [264; 97; 118], бібліотечних («Словарь книговедческих терминов для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли» (1958), «Словарь библиотечных терминов» (1976), «Библиотечное дело: термин. словарь» (1986), «Термінологічний словник з бібліотечної справи і суміжних галузей знань» (1995), «Библиотечная энциклопедия» (2007)) [369; 444; 368; 32; 400; 31] енциклопедій та словників було визначено та уточнено категорійно-поняттєвий апарат дослідження.

Підручники і посібники для вищої школи використовувались нами з метою створення найбільш повного уявлення про роль і місце шкільних бібліотек у розвитку інтересу до читання учнів.

Зокрема, у підручнику М. Фіцули «Основи психології та педагогіки» (2003) наголошується на визначенні ролі бібліотек в організації навчально-виховного процесу загальноосвітніх навчальних закладів. Вони створюють умови для забезпечення учасників навчально-виховного процесу великою кількістю інформації відповідно до завдань освітніх програм із предметів державного та базового компонентів. Автор зазначає, що вихованню культури читання, навичок самоосвіти та самореалізації сприяють бібліотечні уроки (урок-лекція, урок-бесіда, урок-конференція, урок-гра тощо), що проходять в стінах шкільної книгозбірні. Їх тематика різноманітна: правильна робота з книгою; ознайомлення з бібліотечно-бібліографічним апаратом; виховання бережливого ставлення до книги, популяризація бібліотечно-бібліографічних знань [422]. Своєю чергою, академік О. Савченко у підручнику «Дидактика

початкової школи» (2009) розкрила поняття шкільної бібліотеки на прикладі малокомплектних шкіл. Вчений зосередила увагу на вагомому значенні в житті маленького села шкільної бібліотеки, в якій діти «зустрічаються» з улюбленими героями, обдумують і переказують прочитане, тут зароджується любов до книги, до читання, без якого немислима дальша самоосвіта людини. Тому до створення бібліотеки, її комплектування, регулярного обслуговування дітей учитель, зазначає О. Савченко, має ставитись, як і до виконання своїх обов'язків під час уроку. Виховання в дітей молодшого шкільного віку любові до рідного слова – одне з важливих завдань початкової школи, яке розв'язується прищепленням любові до книжки. Інтерес до книжки, до читання зароджується в дитини у початковій школі через навчально-виховний процес, у шкільній бібліотеці, під час самостійного читання. Як наголошує О. Савченко, зміст книжок, їх спрямованість допомагають дитині в пізнанні її світу та внутрішнього світу інших людей. Завдяки читанню книжок у дітей розвиваються емоційна і чуттєва сфери, образне мислення, збагачуються соціальні знання й досвід, вони набувають уміння висловлювати елементарні оцінні судження [352].

Таким чином, критичне й комплексне використання сукупності багатопланових джерел дало змогу реалізувати поставлені у дослідженні завдання.

Різновекторний характер проблеми діяльності бібліотек з розвитку інтересу до читання в учнів потребує аналізу широкого кола різноманітних праць *історіографічного характеру* [387; 27; 103; 269].

За Н. Гупаном, історико-педагогічна історіографія – це системний аналіз та узагальнення великого масиву літератури, що видавалась з певної галузі наукового знання [103, с.8]. У нашому випадку – це аналіз праць, присвячених проблемі формуванню інтересу до читання в учнів у процесі роботи шкільної бібліотеки конкретного історичного періоду – 1962–1991 років.

І хоча окреслена проблема до сьогодні ще не була предметом спеціального наукового дослідження, однак є значний масив літератури, у

якій автори більшою чи меншою мірою торкалися питань, дотичних до теми нашого дослідження. Оскільки проблемне поле досліджуваного питання охоплює і діяльність освітніх закладів, і безпосередньо доцільність шкільних бібліотек, і розвиток інтересу до читання в учнів, доцільним буде класифікувати досить різновекторні праці за хронологічним та проблемно-тематичним підходами. Визначення та застосування означених підходів до аналізу, систематизації і класифікації історіографічних праць дає нам можливість організувати матеріали дослідження у певній послідовності, аби найбільш повно і системно представити історію висвітлення окресленої проблеми [268, с.36].

Згідно періодизації розвитку педагогічної думки, запропонованою О. Сухомлинською (2003), 1962–1991 роки входять у шостий період розвитку педагогіки в Україні, який академік назвала «Українська педагогічна думка і школа за радянських часів». Хронологічні межі нашого дослідження охоплюють два етапи: частково третій (1958–1985) – «українська педагогічна думка у змаганнях за демократичний розвиток» і четвертий (1985–1991) – «становлення сучасного етапу розвитку української педагогічної думки у рамках радянського дискурсу» [389, с.65-66].

Зважаючи на зазначене вище, аналіз історіографії здійснимо у двох проблемних полях – полі розвитку інтересу до читання і полі діяльності шкільних бібліотек відповідно до двох періодів розвитку вітчизняної педагогічної науки з історії розвитку освіти і школи: перший – радянський (1962–1991 рр.); другий – пострадянський, сучасний (1992–2016 рр.).

Схарактеризуємо праці щодо проблеми *розвитку інтересу в учнів до читання, до книги першого, радянського періоду.*

На початку 60-х рр. ХХ ст. досліджувана проблема стала предметом багатьох наукових розвідок. Так, її вивчав видатний український педагог В. Сухомлинський. Василь Олександрович вважав: «щоб підготувати людину духовно до самостійного життя, треба ввести її у світ книги» [394, с.123.]. У праці «Народження громадянина» педагог закликав учителів: «Якщо ви

хочете, щоб юнацтво відчувало невгамовну жадобу до знань, дбайте про найголовніші, найважливіші вогнища духовної культури – бібліотеки» [390, с. 484].

У дисертаційному дослідженні Н. Койкової-Подшивалової (1966) було здійснено аналіз позакласного читання як предмета морально-естетичного виховання учнів [163].

У статті Г. Беленького «Изучение читательских интересов» (1969) схарактеризовані результати опитування, проведеного науково-методичним відділом бібліотекознавства та бібліографії Державної бібліотеки СРСР ім. В. І. Леніна стосовно кола читання та читацьких інтересів: учнів середньої школи, студентів, вчителів, робітників, інженерів. Відмічено, що читання набуло суспільного характеру та суспільство ставиться до книги, як до джерела усебічного розвитку суспільства. Аналіз читацьких інтересів старшокласників засвідчив їх підвищену цікавість до питань науки і техніки, а також питань мистецтва. Ці дослідження показали як позитивні, так і негативні досягнення радянської школи. Позитивним визначено те, що діти цікавляться літературою, мистецтвом, поезією, однак негативним виступає слабкий інтерес до класичної літератури, невміння відрізнити високохудожню літературу від малохудожньої [25].

Проблему формування пізнавального інтересу в педагогіці, розвитку інтересу у процесі навчання, зокрема й до читання, ґрунтовно розкрила у своїх працях відомий радянський педагог-дидакт Г. Щукіна (1971) [451]. Учена обґрунтувала експериментальним і теоретичним шляхом критерії пізнавального інтересу (активність, самостійність, творчість у діяльності учнів), його прояви, рівні його розвитку (високий, середній, низький), виділила види інтересів (аморфні, широкі, стрижневі), обґрунтувала можливості його стимуляції (виділила стимули змісту, організації пізнавальної діяльності, спілкування між учасниками процесу навчання). За результатами досліджень Г. Щукіна стверджувала, що інтерес до читання

стимулює формування й прояв творчих здібностей учнів, прагнення до самовираження тощо [450].

Дисертаційне дослідження І. Тихомирової (1971) присвячене аналізу особливостей літературного розвитку учнів старших класів в умовах бібліотеки [407].

У статті «К вопросу о типологии читателя» (1975) Л. Беляева розглядала інтерес як результат взаємодії мотивів читання з процесом сприймання. Всебічне теоретичне вивчення читацьких інтересів має на меті з'ясувати питання про суть і природу читацьких інтересів, про вплив багатьох, у тому числі й соціальних, факторів на їх формування, про специфіку читацьких інтересів [26].

Натомість, О. Чубар'ян у праці «Исследования чтения и читателей в системе социальных наук» (1975) зазначав, що теорія читання виникла і розвивалася на ґрунті марксистсько-ленінської методології; читання являє собою розгорнуту соціально-комунікативну систему, яка активно впливає на формування суспільної свідомості, на соціально-економічний процес суспільства [439].

У методичному посібнику «Как читать книги» (1978) С. Поваріна, окрім аналізу методики читання, виокремлено найважливіші навички, якими повинні володіти учні: зосередження на тому, що читаєш; вміння схоплювати саму суть прочитаного, відкидати дрібниці; ясне і чітке розуміння думки автора; вміння мислити послідовно і обережно; чітке та яскраве уявлення того, що читаєш [278].

У науковій розвідці Б. Друзя «Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчання» (1978) проаналізовано інтерес як вибіркоче емоційно-пізнавальне ставлення особистості до предметів, явищ, подій навколишньої дійсності, а також до відповідних видів людської діяльності [112, с. 5].

Психолог Н. Чепелева у праці «Культура читання» (1980) проаналізувала процес взаємодії читача з текстом і довела, що цей процес залежить від об'єктивних особливостей тексту та особистості читача [436].

Формування пізнавальної активності молодших школярів у процесі навчання читанню було предметом вивчення у дисертаційному дослідженні О. Шурпан (1984) [449].

У дисертаційному дослідженні М. Кобахідзе (1986) були виявленні та розкриті педагогічні умови формування інтересу до читання, як-то: проведення навчання на основі гуманно-особистісного підходу, побудова навчального процесу на мотиваційній основі, спрямованого на розширення у дітей уявлень про зміст читання, сприйняття його етичної, естетичної, соціальної, історичної сторін; виявлення впливу читацької самостійності на розвиток соціальної активності учнів молодших класів. Практична цінність аналізованого дослідження у тому, що дисертантка розробила методiku навчання читання, яка сприяє формуванню читацьких інтересів молодших школярів [162].

Схарактеризуємо історіографічні праці з проблеми дослідження *другого періоду* – пострадянського.

Питання дитячого читання, інтересу до читання було предметом вивчення у дисертаційному дослідженні Л. Тананикіної (1998), яка виділила умови успішного розвитку читання молодших школярів: соціально-педагогічні, організаційно-педагогічні та психолого-педагогічні [397]. На основі цих умов автором було розроблено цикл занять творчого читання для молодших школярів.

Науковий аналіз проблеми інтересу до читання науково-популярної літератури про природу знайшов своє висвітлення і наукове обґрунтування у праці І. Сметанкіної (1999) [375]. Автор, вивчивши проблему формування та розвитку у дітей інтересу до науково-популярної літератури, підбрала прийоми формування і розвитку інтересу до читання та довела, що

ефективність цих прийомів найбільш висока тоді, коли вони містять у собі ситуації протиріччя, проблеми, які учень намагається вирішити.

Дослідниця розвитку стійкого читацького інтересу старшокласників М. Кисельова (2000) доповнила понятійний апарат досліджень проблеми. Науковець запропонувала авторське тлумачення феномену «стійкий читацький інтерес» та пов'язаних з ним понять: «читацька досконалість», «успішність читацької діяльності»; на основі виявлених критеріїв визначила основні рівні успішної читацької діяльності учнів, що дають цілісне уявлення про якісний стан читацького інтересу учнів [159].

Своєю чергою, І. Тихомирова у праці «Интерес к чтению: Как его пробудить?» (2001) досліджує механізми розвитку інтересу до читання, обґрунтовує ідею про необхідність створення ситуацій подиву від самого процесу читання у дітей [406].

У статті О. Деркач «До проблеми пізнавальної діяльності в педагогічній практиці» (2002) з'ясовано, що пізнавальний інтерес як зовнішній стимулятор навчальної і творчої діяльності учнів є ефективним інструментом вчителя, дозволяє йому зробити навчальний процес цікавим і привабливим [21]. Важливим засобом виникнення та задоволення інтересів була і залишається книга.

Російська дослідниця С. Прібилах (2004) обґрунтувала необхідність формування читацьких інтересів старшокласників з урахуванням тенденції відмінностей у читацьких уподобаннях у теорії і практиці викладання російської літератури; розробила методику формування читацьких інтересів старшокласників при вивченні сучасної літератури. Автор науково обґрунтувала та експериментально перевірила методику формування читацьких інтересів старшокласників у процесі викладання літератури [297].

У праці «Педагогічна система розвитку читацьких інтересів засобами етнопедагогіки» І. Жукова (2004) на основі системно-цілісного підходу представила понятійно-термінологічне забезпечення проблеми розвитку читацького інтересу молодших школярів засобами вітчизняної і зарубіжної

етнопедагогіки, уточнила сутнісні і специфічні характеристики поняття «читацький інтерес»; на основі комплексу теоретико-методологічних підходів розкрила специфіку розвитку читацького інтересу учнів початкової школи з використанням етнопедагогічних засобів; науково обґрунтувала його орієнтацію на творчу взаємодію вчителів і учнів [121].

У роботі Т. Галактіонової (2008) проаналізовано різні моделі залучення школярів до читання як соціально-педагогічного феномену та розроблено авторську концепцію залучення школярів до читання як соціально-педагогічного феномену відкритого навчання. Автор встановила, що ефективність соціально-педагогічної взаємодії у залученні школярів до читання залежить від ряду умов, до яких відносяться: актуалізація проблеми залучення до читання на рівні всіх зацікавлених сторін; узгодження позицій і очікувань усіх учасників взаємодії; виявлення наявного потенціалу та опора на сильні сторони у вирішенні проблем прилучення до читання; визначення чинників ризику у варіативних формах взаємодії; колективне планування і пошук привабливих форм соціально-педагогічної взаємодії для всіх учасників; своєчасне фіксування якісних показників шляхом отримання зворотного зв'язку з боку учасників [84].

Необхідність і можливість розвитку інтересу учнів до читання в процесі вивчення біографії письменників обґрунтувала О. Тимофєєва (2011) [401]. Олена Миколаївна виявила умови ефективності процесу розвитку інтересу учнів до читання при вивченні біографії письменників на уроках літератури в старших класах при дотриманні виділених нею принципів та умов; розробила нову методичну систему вивчення біографії письменників на уроках літератури в школі, яка, крім традиційних уроків, включає: обмін читацьким досвідом між учнями, між учнями та вчителями (діалогічна система співробітництва); проведення дискусій з проблем читання; проведення уроків сучасної літератури (позакласне читання) з використанням біографії письменників; створення учнями презентацій біографій та творчості різних письменників; проведення елективних курсів про біографію письменників;

проведення педагогічних майстерень про біографії письменників; виконання завдань, стимулюючих розвиток інтересу до читання, пов'язаних з можливим використанням біографій письменників (складання довгострокових та короткострокових планів, ведення читацьких щоденників) та ін.

Інтерес як пізнавально-емоційну спрямованість особистості на вивчення певних предметів і практичного оволодіння розглядає О. Компаній у праці «Окремі аспекти читацького інтересу учнів початкових класів» (2012). Ознаками інтересу автор визначає зацікавленість, допитливість, емоційну спрямованість. А читацький інтерес дослідниця обґрунтовує як форму вияву пізнавальної потреби (читати, щоб знати), що спонукає до свідомої діяльності з певним колом книжок, яким читач віддає перевагу перед іншими, тому що відчуває в них особливу потребу [165].

Роботу з книжкою в сучасній початковій школі крізь призму творчого розвитку ідей В. Сухомлинського проаналізувала Л. Заліток (2011; 2012) [128; 129]. Автором проведено цілісний системно-структурний аналіз діяльності Павлиської середньої школи часів В. Сухомлинського з виховання школярів за допомогою книжки; проаналізовано досвід педагога щодо прилучення дітей до книжки навчанням читання із застосуванням системного підходу. Роботу з книжкою в практичній діяльності В. Сухомлинського розкрито як систему компонентів, що охоплює об'єктивну й досить повну інформацію про форми роботи з книжкою в початковій школі; розглянуто зміст кожної з цих форм. Здійснено аналіз ролі бібліотеки у використанні книжки у процесі виховання молодших школярів у педагогічній системі В. Сухомлинського.

Зазначимо, що історіографія проблеми передбачає також виокремлення групи праць стосовно *діяльності шкільних бібліотек*. Причому ми зупинимося на дослідженнях, у яких висвітлено окремі аспекти роботи шкільної бібліотеки відповідно до заявлених вище двох періодів лише в означені роки – з 1962 по 1991 рік. Особливий інтерес для нас становлять роботи, у яких аналізується діяльність шкільних бібліотек стосовно інтересу до читання та читацьких інтересів учнів.

У перший період – радянський, питання роботи шкільних бібліотек, їх практична і методична діяльність стали предметом аналізу у публікаціях на сторінках журналу «Радянська школа». Здійснений аналіз наявних публікацій дав змогу отримати інформацію про роботу шкільних бібліотек досліджуваного періоду, про стан розробленості проблеми розвитку інтересу до читання у діяльності шкільних бібліотек, про те, як здійснювалася практична діяльність шкільних бібліотек і шкільних бібліотекарів.

У цьому контексті цінною є наукова розвідка завідувача методичним кабінетом Київської обласної бібліотеки для дітей і юнацтва імені О. Бойченка О. Ткаченко «Про роботу шкільних бібліотек» (1958) [408, с. 94]. Досвід роботи дитячих шкільних бібліотек із питань пропаганди літератури висвітлені у статті М. Мороз, К. Пилипчук «Робота шкільної бібліотеки по відзначенню 100-річчя від дня смерті Т. Г. Шевченка» (1961) [222].

У праці шкільного бібліотекаря села Попівка Сумської області В. Биркун «Нотатки про шкільну бібліотеку» (1965) зацентровано увагу на тому, що бібліотека школи є центром шкільного життя: «Бібліотека це скарбниця людської думки і досвіду поколінь, кузня людського інтелекту, це добре розуміє більшість учителів» [33]. Натомість педагогічна складова роботи шкільних бібліотекарів схарактеризована у праці І. Стецько «Бібліотекар-педагог» (1965) [383], а роль книги у розвитку і становленні учня розкрита у праці Є. Селезньової «Книга – супутник учня» (1967) [357].

Специфічними особливостями зазначених публікацій були: надмірна заідеологізованість, декларування політичної складової у діяльності шкільних бібліотек, переоцінка власних досягнень, недостатнє висвітлення наявних проблем та ін.

До історіографії проблеми відносимо працю Ф. Сетіна «Работа школьной библиотеки» (1961), у якій схарактеризоване місце бібліотеки в житті школи, розглянуті питання організації діяльності шкільної бібліотеки, розкрито форми й методи індивідуальної й масової роботи з учнями. Навчальний посібник орієнтував студентів і бібліотекарів-практиків на

виховну роботу з учнями. «Шкільний бібліотекар повинен бути насамперед педагогом – вихователем», – стверджував автор [358, с.17].

Вагомим для нашого дослідження є посібник «Руководство чтением детей в библиотеке» (1976), у якому характеризується методика бібліотечної роботи з дітьми. У посібнику широко представлений передовий досвід шкільних і дитячих бібліотек 60- х – початку 70- х рр. [348].

Досвід діяльності шкільних бібліотек Естонської радянської соціалістичної республіки став предметом аналізу у праці Л. Расса «Сотрудничество школ и библиотек в воспитании культуры чтения школьников» (1981) [333].

Історіографію досліджуваної проблеми доповнюють праці відомого бібліотекознавця, історика бібліотечної справи доктора педагогічних наук Анатолія Ванєєва. Праці ученого створюють цілісне уявлення про історію вітчизняної бібліотечної справи й бібліотекознавства. У роботах А. Ванєєва доведено, що історично головним напрямом діяльності шкільної бібліотеки була робота із книгою, а її основною метою – прилучення дітей до читання й навчання їх користуванню бібліотеками. Так, відзначаючи, що основні соціальні функції бібліотеки (виховна й освітня) пов'язані із процесом читання, фахівці в галузі бібліотекознавства визначали їхній зміст поняттями: виховання культури читання, формування інтересу до читання, пропаганда бібліотечних знань, бібліографічна орієнтація читачів [63].

У його працях «Разработка проблем руководства чтением в советском библиотековедении» (1980) та «Разработка проблем руководства чтением в отечественном библиотековедении» (1988) представлена теорія керівництва читанням, здійснено історичну ретроспективу розробки проблем керівництва читанням від дореволюційного до радянського бібліотекознавства: індивідуальний підхід до читача, рекомендаційність, а не повчальність порад бібліотекаря, а, отже, свобода вибору книги та ін. [62].

Зокрема, Т. Полозова (1986) обґрунтовувала тезу про те, що дитячі, юнацькі, шкільні бібліотеки – важлива ланка єдиної державної системи

виховання підростаючого покоління», причому шкільна бібліотека, «будучи ідеологічним закладом, за своєю метою і завданням роботи, по суті, – заклад педагогічний» [293, с.34].

У *другий, пострадянський період* історіографія досліджуваної проблеми збагатилась працями В. Бабич, А. Волинець, Т. Добко, В. Зніщенко, В. Скар, Л. Черепухи та О. Чорної (1996), які здійснили аналіз діяльності публічних та педагогічних бібліотек щодо забезпечення інформаційних потреб освітянських кадрів [413].

Своєю чергою, В. Головін (1998) обґрунтував тезу про бібліотеку як інститут трансляції культури, відзначив її роль як культурного транслятора у контексті процесу розподілу між культурою дорослих і культурою дітей, визначаючи результатом діяльності дитячого бібліотекаря створення духовного й інформаційного середовища для успішної ціннісно-значеннєвої поведінки дитини [93].

У праці Н. Патрік (1999) доведено, що шкільна бібліотека – інформаційний ресурс школи, а не «допоміжна структура» [261] Автор відзначила, що очевидною функцією шкільної бібліотеки є «залучення учнів до активного читання, прищеплювання їм читацької самостійності, розвиток у них грамотності і мовленнєвих навичок, допомога в пошуку й оцінці особистих і суспільних цінностей, зафіксованих у книгах» [261].

Безпосередньо діяльність шкільних бібліотек у системі освіти досліджують О. Зуєва (2003), О. Печенежська (2003) [272]. Зокрема, О. Зуєва, визначаючи місце шкільної бібліотеки в новому освітньому середовищі, дійшла висновку, що шкільна бібліотека є особливим педагогічним середовищем [135].

Праці П. Рогової (2003, 2005, 2008) [336; 337; 338; 339; 340] є значним науковим доробком в історіографії діяльності шкільних бібліотек України. У своїх дослідженнях науковець ґрунтовно досліджувала питання зміни ролі шкільної бібліотеки в системі освітньої комунікації, здійснила аналіз низки державних заходів, спрямованих на покращення діяльності мережі

освітянських бібліотек і запропонувала перспективні напрями функціонування галузі на сучасному етапі її розвитку.

У досліджуваний період здійснено ряд ґрунтовних досліджень з історії розвитку шкільних бібліотек, як-то: Т. Діденко (2004) [107]; Г. Іванова (2004) [136].

Аналіз цих наукових розвідок довів, що організація й функції бібліотеки навчального закладу змінювалися відповідно до історико-еволюційного розвитку освітнього середовища.

Вагомий пласт історіографії проблеми становлять праці А. Доркєну (2006), яка вивчала державну політику з питань розвитку шкільних бібліотек крізь призму наказів Міністерства освіти УРСР [110; 111]. Дослідниця висвітила маловідомі сторінки історії освітянських бібліотек України та їх нормативно-правову документацію від 1947 р. до 1991 р., здійснений аналіз засвідчив тісний зв'язок історії освітянських бібліотек із розвитком освіти в Україні.

У праці В. Антипова «Образовательная функция школьной библиотеки» (2008) зазначено, що у 1960-1980-х рр. освітня функція шкільної бібліотеки включала два основні напрями: керівництво позакласним читанням і формування основ бібліотечно-бібліографічної культури [7]. При цьому автор зазначає, що ця функція реалізується передусім у роботі з книгою, тобто стосується організації пізнавальної діяльності і набуття комунікативних навичок роботи з освітньою інформацією.

Значним внеском в історіографію проблеми дослідження бібліотек Української РСР є роботи О. Онищенка й Л. Дубровіної, які відобразили у своїх працях історію бібліотечних установ України у ХХ ст. Зокрема, у монографії «Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті» (2009) автори схарактеризували основні тенденції розвитку й долю бібліотечних установ та бібліотечної справи в Україні у ХХ ст. Дослідження дало змогу проаналізувати функціонування бібліотечних закладів у різних суспільно-політичних умовах, фундаментальні зміни в організації книгозбірень та їхню

роль у суспільстві, традиції та інновації в діяльності бібліотек, формування бібліотечної мережі, обслуговування, культурно-інформаційну та видавничу діяльність [114].

Своєю чергою, І. Хемчян у своїх працях у теоретичному і прикладному аспекті розкриває функціонування сучасних шкільних бібліотек України, тенденції розвитку шкільної бібліотечної справи, напрями трансформації їх організаційної, інформаційно-бібліографічної та культурно-виховної діяльності [428; 429; 430].

Натомість Н. Дяченко (2012), О. Матвійчук та О. Ночвінова (2013) М. Єрмак (2014) досліджували теоретико-методичні питання трансформації діяльності шкільних бібліотек в умовах інформатизації [115; 120; 207; 241].

Своєю чергою, О. Покусова (2013, 2014) визначила історіографічну і джерельну основу дослідження педагогічних засад роботи шкільних бібліотек в Україні, визначила місце шкільної бібліотеки у структурі навчально-виховного процесу [282;284].

Т. Лога (2016) проаналізувала зарубіжний досвід розвитку шкільних бібліотек у системі освіти [195].

Окремо виділяємо вагомі для нашого дослідження *дисертаційні дослідження*, захищені в Україні та близькому зарубіжжі, у яких розглядалися різноманітні аспекти діяльності шкільних бібліотек.

Однією з перших дисертаційних робіт *радянського періоду* з проблеми дослідження була робота М. Губанової «Воспитание культуры чтения младших школьников в детской библиотеке» (1968), у якій автор визначила педагогічні умови виховання культури читання учнів в умовах бібліотеки [101].

У 1978 р. були захищені дисертації Р. Пшеничнікова «Дифференцированное руководство чтением подростков в библиотеке» [330], З. Кадинцевої «Пути взаимодействия библиотеки с семьей в руководстве чтением школьников младшего школьного возраста» [147] та Л. Озарчук «Формирование у учащихся 4-5 классов читательского интереса к научно-

познавательной литературе в условиях детской библиотеки» [14]; у 1979 р. І. Ганіцької «Взаимодействие детских и школьных библиотек в образовательно-воспитательной работе со школьниками 1-8-х классов» [86].

У дослідженні Г. Гінзбург «Формирование познавательной активности подростков в условиях библиотеки» (1982) автор вивчав вплив бібліотечного середовища на формування пізнавальної активності підлітків та на продуктивність їх навчальної діяльності [90].

Своєю чергою, у *пострадянський період* виокремлюємо дисертацію А. Малько (1995), у якій проаналізовано розвиток шкільної бібліотеки у контексті інформатизації суспільства, схарактеризовано трансформацію шкільної бібліотеки у сучасний бібліотечно-інформаційний центр [203].

У дисертаційному дослідженні Н. Єгорової (2000) обґрунтовано актуальність, ефективність та дієвість використання принципів педагогіки співробітництва у роботі бібліотеки з виховання уміння творчого читання [116]. Автор дійшла висновку, що реалізація у бібліотечній роботі з дітьми-читачами принципів педагогіки співтворчості дає змогу створити сприятливі умови для формування позитивної «Я-концепції», для розкриття потенційних творчих здібностей кожної дитини, закладає основу їх подальшого розвитку.

У роботі В. Мозгової «Бібліотеки ліцеїв України: становлення та розвиток (XIX-XX ст.)» (2000) на основі аналізу значного комплексу бібліотечної документації та опитувань користувачів, встановлено, що більш ефективними є активні форми роботи бібліотек, у яких учні беруть безпосередню участь, тоді як організатори їх читання частіше користуються продуктами бібліотечної діяльності [221].

Натомість у дослідженні Г. Бородіної (2003) схарактеризована мережа бібліотек Півдня України у XIX – на початку XX ст. [47].

У дисертаційному дослідженні О. Матвійчук «Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників» (2004) [209] розроблено модель діяльності шкільної бібліотеки з ефективного забезпечення інформаційних потреб старшокласників у контексті

інформатизації бібліотечної галузі та дидактики сучасної школи. Складовими запропонованої моделі є: дослідження інформаційних потреб учнів, комплектування фондів бібліотек у відповідності з їх потребами, професійна компетентність шкільного бібліотекаря, формування бібліотечно-інформаційних вмінь (інформаційної культури) учнів старших класів.

У дисертаційному дослідженні О. Іванової «Организация деятельности школьных библиотек в информационно-образовательной среде» (2006) проаналізовано специфіку діяльності шкільних бібліотек в умовах інформаційного освітнього середовища [138].

У дисертаційному дослідженні Д. Крупницького «Чтение старшеклассников и роль школьной библиотеки в его организации в современных социокультурных условиях» (2008) автором виявлені тенденції й фактори, які впливають на читацький інтерес учнів старших класів та параметри функціонування бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів. Дослідник звернув увагу на важливість формування інтересу до читання у навчальному закладі та у сімейному колі [175]. У дослідженні розроблено рекомендації з організації взаємодії шкільної бібліотеки з вчителями та батьками з метою організації читання учнів.

Дисертаційні дослідження Р. Ісмагілова «Становление и развитие сети государственных детских библиотек в Республике Татарстан» (2009) [140] та К. Сайфіддин «Детские и школьные библиотеки в системе образовательных учреждений Таджикистана: история, состояние и проблемы развития» (2010) [354] розкриваються особливості діяльності шкільних бібліотек в Республіці Татарстан та Таджикистан, починаючи з 1917 року до сьогодні, виявлені й узагальнені тенденції розвитку шкільних бібліотек, схарактеризовано місце й роль дитячих і шкільних бібліотек у системі освітніх установ відповідних республік.

Праці науковців з близького зарубіжжя розширюють досліджуване поле історико-педагогічної науки, залучаючи значне коло архівних джерел, проте практично не торкаються проблеми розвитку інтересу до читання у процесі

діяльності шкільних бібліотек; історико-педагогічний аналіз у цих роботах обмежений територіальними межами, що зменшує їх цінність для нашої наукової розвідки.

Вагомим внеском у розвиток історіографії означеної проблеми є дослідження М. Орешкіної (2011), яка на основі аналізу документів і архівних матеріалів дослідила історію розвитку бібліотек Української РСР і вплив на нього ідеологічного фактора й довела, що у 40-80 рр. ХХ століття одним з головних завдань бібліотечних установ було виховання «нової людини» [250]. У той же час бібліотеки залишалися передусім ідеологічними установами, покликаними пропагувати комуністичні ідеї за допомогою специфічних бібліотечних методів, серед яких: вивчення читача, керівництво читанням, бібліографічна робота тощо. Ми розділяємо думку М. Орешкіної, що бібліотеки повинні здійснювати інформаційне обслуговування читачів, нарощувати бібліотечні фонди, але при цьому вони не повинні бути ідеологічними установами й мають залишатися політично нейтральними.

У дисертаційному дослідженні О. Кучерової (2016) обґрунтовано діяльність шкільної бібліотеки як основи формування освітньо-комунікаційного простору середнього навчального закладу; досліджено генезу шкільних бібліотек України в освітньому середовищі, з'ясовано етапи їх трансформації як підґрунтя подальшої модернізації в умовах гуманізації та інформатизації освіти [185].

Таким чином, здійснений огляд літератури дає підстави стверджувати, що єдиного комплексного, системного дослідження, яке б розкривало і характеризувало розвиток інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історії вітчизняної школи і педагогіки не виявлено. Водночас, аналіз матеріалів з проблеми дослідження свідчить про наявне протиріччя: з одного боку, велика кількість джерел, присвячених різним аспектам діяльності шкільних бібліотек, з іншого боку – відсутність цілісної картини формування й розвитку інтересу до читання в учнів у діяльності шкільної бібліотеки як соціального інституту в означених хронологічних межах.

Проте проаналізований нами за хронологічним та проблемно-тематичним підходами комплекс історіографічних джерел включає значну кількість різного роду – як наукової, так і емпіричної інформації, достатньої для розробки власної концепції та власного бачення проблеми розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічному аспекті.

1.2. Категорійно-поняттєвий апарат дослідження

Вивчення наукової проблеми традиційно розпочинати з розкриття сутності основних, базових понять і термінів, адже *категорійно-поняттєвий* аналіз проблеми – «визначальна методологічна вимога, яка висувається до будь-якого дослідження» (Б. Гершунський, 1997) [89, с.38]. Саме категорійно-поняттєвий апарат наукового дослідження відображає специфіку досліджуваного об'єкта, принципи й методи наукового аналізу; зумовлює логіку проведення аналізу. Аналіз термінів і понять дає змогу розкрити сутність досліджуваних педагогічних явищ.

В «Українському педагогічному енциклопедичному словнику» (2011) академік С. Гончаренко зазначав, що утворення понять є складним процесом, у якому застосовують порівняння, аналіз, синтез, абстрагування, ідеалізацію, узагальнення, умовиводи. Поняття є знаряддям пізнання істини [96].

Здійснивши логіко-методологічний аналіз понятійної системи педагогіки, І. Кантор (1980) визначив поняття як форму руху мислення, засіб його функціонування, його апарат; за своїм змістом поняття – це віддзеркалення загального, сутності речей, відтворення реальних зв'язків і відносин [148, с. 32]. Натомість, словесним вираженням поняття є термін (від лат. *terminus* – межа, границя), поняття якого у «Лінгвістичному енциклопедичному словнику» трактується як слово або словосполучення, що позначає поняття спеціальної галузі знання або діяльності [188].

Відтак, для забезпечення належного рівня проведення наукового дослідження розглянемо та проаналізуємо погляди на сутність базових понять і термінів, спираючись при цьому на твердження сучасного українського історика педагогіки Л. Ваховського про те, що в історико-педагогічному дослідженні необхідно йти від теорії до історії, тобто дивитися на історико-педагогічну дійсність крізь призму сучасної педагогічної науки, оскільки саме сучасні визначення й характеристики педагогічних категорій, понять, явищ, процесів, які безпосередньо стосуються предмета історико-педагогічного дослідження, і виступають як конкретно-наукова методологія [64].

Водночас, ми орієнтуємось й на твердження Є. Хрикова, який вважає, що якісний понятійно-термінологічний аналіз дає змогу отримати аналітичну узагальнену інформацію на основі аналізу первинної інформації, яку містить текст [432].

Зважаючи на характер пропонованого історико-педагогічного дослідження, детально розглянемо сукупність понять педагогіки, історії педагогіки, психології, вікової психології тощо, які є базовими для нашої наукової розвідки.

У педагогіці існує дуже багато визначень понять «інтерес», «інтерес до читання», «бібліотека», «шкільна бібліотека», представлених у роботах різних авторів. Розглянемо їх більш розлого.

Проблема *інтересу до читання* була в центрі уваги і педагогів, і психологів, і методистів, і книговидавців.

Як педагогічне поняття інтересу до читання органічно включається у більш широке поняття інтересу, який прийнято розглядати у філософському, соціологічному та психолого-педагогічному контексті.

Отже, поняття «інтерес» (франц. *interet*, від *interessier* – цікавити) у словнику іншомовних слів – це будь-яка спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність [371, с. 357]. У великому тлумачному словнику сучасної української мови інтерес тлумачиться як «увага до кого-, чого-небудь, зацікавлення кимось, чимось», як «цікавість, захоплення», як «те, що

найбільше цікавить кого-небудь, що становить зміст чийхось думок і турбот; прагнення, потреби» [66].

У філософських і соціологічних дослідженнях інтерес розглядається як діалектична єдність об'єктивного і суб'єктивного.

Філософи у структурі інтересу виділяють чотири основних складові: соціальне становище суб'єкта, або сукупність його практичних зв'язків із суспільством; міра (ступінь) усвідомлення становища, яка може широко варіювати від нерозуміння через невиразне відчуття до чіткого усвідомлення; мотиви діяльності, спрямовані на цілком певні об'єкти інтересу; сама дія, яка є утвердженням суб'єкта в об'єктивному світі [445]. Інтереси класифікують за ступенем загальності (індивідуальні, групові, суспільні); за своєю спрямованістю (економічні, політичні, духовні); за характером носія інтересу (особистісні, колективні, класові, національні); за мірою усвідомлення (стихийні, теоретично обґрунтовані, програмні); за можливістю здійснення (реальні, ілюзорні, перспективні); за ставленням до традицій та тенденцій суспільно-історичного поступу (консервативні, прогресивні, реакційні) [445, с. 246].

Філософія, соціологія розглядають інтерес як «реальну причину діяльності соціальних суб'єктів, що лежить в основі безпосередніх спонукань, ідей, дій, що визначається становищем і роллю цих суб'єктів (індивідів, соціальних груп) у системі суспільних відносин» [410].

Соціологи Д. Кікнадзе, А. Здравомислов стверджують, що інтерес, «з одного боку, це перехід об'єктивного в суб'єктивне ... З іншого боку, це перехід суб'єктивного в об'єктивне ...» [156, с. 58]. Оскільки в інтересі виражено єдність об'єктивного і суб'єктивного, соціологія розглядає його через призму відображення у свідомості людини: «Інтерес – це не просто стан, це стан, який рефлектується у свідомості, і разом з тим це свідомість, яка переходить у дію, це ... єдність вираження внутрішньої суті суб'єкта і відображення об'єктивного світу, сукупності матеріальних і духовних цінностей людської культури в свідомості цього суб'єкта» [132, с.29]. Зміни

структури суспільства в умовах науково-технічної революції, нові зобов'язання та можливості у повсякденності впливають на характер інтересів, рівень духовних потреб особистості.

З точки зору *психології*, інтерес – це «форма емоційного вияву пізнавальної потреби, що забезпечує скерованість особистості на глибше пізнання дійсності і нових явищ. Задоволення інтересу не зменшує його, а виявляє нові його форми, завдяки яким пізнання явищ досягає вищого рівня розуміння» [174]. Це вибіркоче ставлення особистості до об'єкта, зважаючи на його життєве значення й емоційну привабливість. Людина переживає інтерес як стан, пронизаний позитивними емоціями. Надзвичайно важливу роль відіграють в інтересі і вольові риси, прагнення особистості налагодити контакт з об'єктом, виконати пов'язану з ним діяльність. Таким чином, інтерес – це складна форма вибіркової діяльності особистості, у якій своєрідно поєднуються пізнавальні, емоційні та вольові риси особистості. Це відносно постійні, стійкі і важливі особливості, які тісно пов'язані зі світоглядом, життєвим і трудовим самовизначенням особистості. Саме цим інтерес відрізняється від тимчасової зацікавленості, яка має ситуативний характер.

Інтереси людини не є вродженими; вони виникають і розвиваються упродовж усього її життя. Спонукаючи особистість до діяльності, інтерес активізує її. Коли людина зацікавлена тим, що робить, вона працює енергійно, жваво, творчо, отримуючи задоволення навіть тоді, коли робота складна і вимагає значного напруження. Суб'єктивно інтереси проявляються у позитивному ставленні до об'єкта пізнання. Вони дуже різноманітні, у психології їх класифікують за змістом, метою, широтою і стійкістю:

– за змістом інтереси бувають навчальними, громадськими, науковими, *читацькими*, трудовими та ін. Загалом видів інтересів існує стільки, скільки є видів людської діяльності;

– за метою інтереси поділяють на безпосередні та опосередковані. Безпосереднім є інтерес до змісту певної діяльності і процесу її виконання. Він зумовлений емоційною привабливістю об'єктів. Опосередкований інтерес

виникає до результату діяльності, хоча сам процес не завжди цікавить суб'єкта;

– за широтою розрізняють інтереси широкі й вузькі. Широкі інтереси виявляються в декількох галузях діяльності, а вузькі сконцентровано в одній. Широта і вузькість інтересів пов'язані з їх глибиною і поверховістю. Чим ширші інтереси особистості, тим вони більш поверхові. Вузькість інтересів пов'язана з їх глибиною. Важливою рисою особистості є наявність у неї кількох глибоких інтересів;

– за стійкістю розрізняють стійкі та нестійкі інтереси. Стійкий інтерес характеризується тривалістю збереження інтенсивної зосередженості на об'єкті чи галузі діяльності. Нестійкий інтерес виявляється у короткочасній зосередженості на об'єкті.

Проблема інтересу у *педагогічній науці* безпосередньо пов'язана з формуванням особистості. «Педагогическая энциклопедия» (1965), тлумачить «інтерес» як активну пізнавальну спрямованість людини на той або інший предмет або явище дійсності, пов'язану, як правило, з позитивним емоційно-забарвленим ставленням до пізнання об'єкта або до оволодіння тією або іншою діяльністю. Інтерес носить вибірковий характер і сприяє звертанню уваги на об'єкти певного роду, на їхнє пізнання або на виконання певної діяльності. Велика роль інтересу і в навчальній діяльності, в успішному оволодінні досліджуваним предметом. При наявності інтересу знання засвоюються ґрунтовно, міцно; при відсутності інтересу навчальний матеріал засвоюється важко, часто формально, не знаходить застосування в житті, легко й скоро забувається [266, с.255].

Своєю чергою, в українському педагогічному словнику поняття «інтерес» розглядається як форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності й тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності [97, с. 147].

У педагогічному словнику за ред. Г. Коджаспирової, інтерес визначається як форма прояву пізнавальної потреби, що забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності й тим самим сприяє орієнтуванню, ознайомленню з новими фактами, більш повному й глибокому відображенню дійсності. Задоволення інтересу не веде до його вгасання, а викликає нові інтереси, що відповідають більш високому рівню пізнавальної діяльності. Розрізняють безпосередній інтерес, викликаний привабливістю об'єкта, і опосередкований інтерес до об'єкта як засобу досягнення цілей діяльності. Стійкість інтересу виражається в тривалості його збереження й інтенсивності [370].

У контексті проблеми нашого дослідження важливою є роль інтересів, яка полягає у тому, що вони є спонукальним механізмом пізнання, змушують особистість шукати шляхів, засобів задоволення того чи іншого бажання. У нашому випадку, бажання читати.

В основі інтересу лежать потреби людини, які визначаються суспільно-історичними й індивідуальними умовами життя. Зміст і характер інтересу у процесі розвитку людини суттєво змінюються. Інтерес формується й розвивається у процесі ігрової, навчальної, трудової, суспільної діяльності людини й залежать від умов її життя, навчання й виховання. Поверхневі, випадкові й нестійкі інтереси, викликані чисто зовнішньою цікавістю об'єктів, у процесі розвитку поступово поступаються місцем більш глибоким, стійким і дієвим інтересам, викликаним важливими й істотними особливостями об'єктів. Перші елементарні прояви інтересів спостерігаються у дітей дуже рано: тоді, коли вони починають опановувати орієнтуванням у навколишньому світі (у першому півріччі життя). Збагачення життєвого досвіду, розвиток спілкування з оточуючими, оволодіння мовою визначають подальше формування й розвиток пізнавальних інтересів дитини – спочатку в елементарних, потім в усе більш складних формах. Приблизно з 3-х років починає проявлятися, а незабаром і домінувати інтерес до гри, у якій так чи інакше відображається все, що цікавить дитину в навколишньому світі. Із

вступом до школи починається новий етап розвитку дитячих інтересів, котрі поступово перемикаються з ігрової діяльності на навчання, хоча інтерес до навчання може виникнути вже у дошкільному віці.

Спочатку інтерес виникає до всіх видів навчальної діяльності, надалі він починає диференціюватися. Одночасно (уже у молодшому шкільному віці) інтерес до процесу діяльності починає змінюватися й виникає інтерес до змісту діяльності, до фактів, до початкових узагальнень, причин, закономірностей (від опису до пояснення). Підвищується інтерес до творчої сторони роботи. Чим більше можливостей навчальна діяльність надає для активності й самостійності учнів, тим більший інтерес вона викликає. Інтереси підлітків у порівнянні з інтересами молодших школярів відрізняються більшою стійкістю, активністю, дієвістю. Якщо інтереси дошкільника й молодшого школяра визначаються переважно змістом життя учня, його діяльністю дома й у школі, то межі інтересів підлітка значно розширюються. У середньому шкільному віці починають по-справжньому формуватися й швидко розширюватися, глибшати власне пізнавальні інтереси – прагнення до знання, активне пізнавальне ставлення до різних галузей науки, до різних явищ природи й громадського життя. Пізнавальні інтереси підлітка часто дуже вибіркові: підліток може віддавати явну перевагу одним навчальним предметам і проявляти байдужність до інших. Пізнавальні інтереси старшого підлітка в основному визначаються самим змістом знань; разом з тим вони часто виходять за межі шкільних програм. Слід зазначити характерний для підлітків і старших школярів, особливо для хлопчиків, інтерес до техніки, пов'язаний з конструюванням, виготовленням механізмів і моделей. Характерним є виникнення інтересу до спорту, до художньої літератури, кіно. Помітний розвиток у підлітковому й особливо юнацькому віці здобувають суспільно-політичні інтереси, що пов'язано з розширенням світогляду й участю в суспільному житті школи. Старші школярі зазвичай починають досить глибоко й систематично цікавитися певними галузями наукового знання, новітніми досягненнями науки. З'являється інтерес до

світоглядних питань, проблем моралі, до праці. У зв'язку з перспективою життєво-професійного самовизначення у старших школярів формується інтерес до професій, до того, що пов'язане із трудовою діяльністю, з майбутньою професією.

Значну роль у формуванні й розвитку в школярів інтересу до навчання, знань відіграють якість викладання, особистість учителя, читання книг. Книга повинна забезпечити нерозривний зв'язок набутих знань із практикою [266].

Необхідно чітко розрізняти читацькі інтереси й інтерес до читання, оскільки це не тотожні поняття.

Читацькі інтереси дітей невіддільні від інтересів усього суспільства, але в кожній дитині є і якісь свої, глибоко особисті інтереси, які й треба в першу чергу використовувати для розвитку інтересів до читання. Одна дитина любить природу, тварин, інша захоплюється конструюванням, третя мріє про подорожі і т.д. Потрібно підібрати таку книгу, яка цілком захопить дитину, торкнеться самої чутливої сторони її душі. Цю книгу можна почати читати дитині й обірвати читання на самому цікавому місці, запропонувавши дитині дочитати її самостійно. Якщо книга відповідає інтересам і схильностям дитини, вона охоче продовжить читання сама. Інтерес треба формувати поетапно, опираючись на вже виниклий раніше [266, с. 665-672.].

С. Гончаренко читацькими інтересами дітей вважав «краще ставлення до творів певного змісту й видів літератури. Його визначають багато факторів: умови громадського життя, соціальні ідеали, культурний рівень суспільства, стан літератури, вік дитини, її життєвий досвід, освітній кругозір тощо. Вивчення й виховання читацьких інтересів вимагає великого педагогічного такту, всебічного врахування особливостей дитячої психіки» [97, с.361.].

Більшість сучасних педагогів вважає, що читацький інтерес – це форма вияву пізнавальної потреби (читати, щоб знати), що спонукає до свідомої діяльності з певним колом книжок, яким читач віддає перевагу перед іншими, тому що відчуває в них особливу потребу. Читацький інтерес представляє собою сукупність умінь, якими повинні володіти учні: сприймати книгу

комплексно, тобто знати основні елементи книги і вміти ними користуватися, працювати з певним колом книжок, вибирати потрібну книжку, самостійно працювати з нею (читати та осмислювати прочитане). Читацький інтерес школярів характеризується стійкістю та епізодичністю, глибиною, вибірковістю і змістовністю.

Під час формування читацьких інтересів закріплюється стійкий інтерес до читання, до книг. Головна роль тепер належить учням: вони самостійно здійснюють відбір книжок, приносять прочитані книги до школи.

Ефективність розвитку читацького інтересу, вважаємо, залежить від уміння дорослих виявляти наявність інтересів в учнів, зокрема, й до читання.

Натомість, як вважає Л. Беляєва (і ми з нею цілком погоджуємось), інтерес до читання не розкриває, на відміну від мотиву, смислу діяльності, не дає змоги виявити, для чого людина читає, а тільки вказує на те, що вона хоче читати. Дослідниця розглядає інтерес до читання як результат взаємодії мотивів читання з процесом сприймання [26].

Інтерес до читання виникає у тому випадку, коли учень вільно володіє усвідомленим творчим читанням і у нього розвинені навчально-пізнавальні мотиви читання.

Інтерес до читання, з одного боку, є складним психічним утворенням, що характеризується ситуативною чи стійкою мотивацією, скерованістю уваги, емоційно-пізнавальною активністю, а з іншого – формою вияву задоволення читацькою діяльністю.

Ставлення дитини до читання базується на інтересі до читання і потребі у ньому. Більшість науковців переконані, що одним з важливих складових процесу виникнення та існування читання є інтереси і потреби. Вивчення психофізіологічного розвитку дітей свідчить, що у них спочатку виникає інтерес до читання, потім формується певний читацький інтерес, виникає стійка (або не стійка) потреба у читанні.

На нашу думку, *інтерес до читання* – це сформований пізнавальний інтерес, який підкріплений мотивацією пізнання нового, поповненням власних знань і оволодінням особистістю навиками творчого читання.

Своєю чергою, *читання* – це складна і унікальна діяльність людини, яка дає змогу індивіду відтворити в суб'єкті досвід особистісного й самосвідомого розвитку. Науковці по різному аргументують поняття «читання». Одні визначають читання як процес книгоспоживання (М. Слуховський) або цілісне суспільне явище (О. Чубар'ян), інші – як комунікативно-пізнавальну діяльність, засіб формування суспільної свідомості, треті – специфічну форму мовного спілкування, як взаємодію (В. Стельмах, М. Ханін) [34, с.3].

З розвитком суспільства термін «читання» набирає більш конкретизованого вигляду. Так, у великому тлумачному словнику сучасної української мови (2004) наводиться декілька визначень: «сприймати щонебудь записане літерами, письмовими знаками і т. ін.; вимовляти для слухачів щось написане, надруковане уміти сприймати, розуміти щонебудь написане, надруковане; проводити час за книгою, займатися читанням; знайомитися з якимсь твором, рукописом, взагалі творчістю кого-небудь; промовляти напам'ять (уголос або про себе) який-небудь текст; декламувати; викладати слухачам які-небудь відомості, зміст чого-небудь; вести лекційний курс у навчальному закладі; відтворювати зміст, значення чого-небудь за знаками, рисками, лініями і т. ін.; промовляти (вголос або про себе) який-небудь текст, фрази з настановою, повчанням» [66].

В «Педагогической энциклопедии» (1968) пропонується таке тлумачення поняття «дитяче читання»: педагогічний процес залучення дітей та підлітків до літератури, метою якого є виховання любові до книги, вміння правильно і глибоко розуміти прочитане, що в кінцевому результаті призводить до розвитку естетичних почуттів, формування моральності [265].

Читання не є автономною, замкненою у собі сферою діяльності, а тісно взаємодіє з усіма засобами комунікації як масової, так і міжособистісної, що

дає змогу зіставити його з іншими видами масової комунікації, виявити специфіку його впливу на потенційних і наявних читачів.

С. Гончаренко розглядав читання як вид психічної діяльності, що виявляється в асоціюванні із зображеннями літер звукових елементів мови (звуків, складів, слів, фраз). Читання виявляється у формі звукового мовлення, читання вголос. З цієї першої форми читання розвинулася вторинна асоціація – між написаним словом і його значенням без його звукового виголошення (читання подумки) [97, с. 360].

Власне, у широкому значенні читання – це системний процес знайомства учнів з художньою, науково-художньою, науково-популярною літературою і публіцистикою (М. Кобахідзе, 1986) [162].

У більш вузькому, суто педагогічному значенні читання – це педагогічно спрямований процес прилучення дітей і підлітків до літератури, метою якого є виховання любові до книги, уміння правильно й глибоко розуміти прочитане, що, в кінцевому результаті, сприяє розвитку естетичних почуттів, формуванню моральності (М. Кобахідзе, 1986) [162].

Читання – унікальний вид людської діяльності, один із досконалих способів осягнення інформації про зовнішній світ, засіб морального самовираження особистості, розвивальний, наповнювальний її естетичний, моральний і культурний потенціал. В. Бородіна та С. Бородін трактують читання як «національний ресурс розвитку суспільства, як універсам розвитку особистості і освіти» [44, с.42], своєю чергою, Д. Лихачов підкреслював, що читання є основним способом інтелектуального розвитку особистості [191, с.316].

Віконцем, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе вважав читання видатний педагог В. Сухомлинський [394].

Одним з визначальних із багатьох важливих, у тому числі й соціальних, факторів, які впливають на розвиток інтересу до читання в учнів є *бібліотека*, зокрема й шкільна. У межах цього соціального інституту накопичений

значний досвід, створена унікальна методологічна база, є наявні ресурси, необхідні для роботи, пов'язаної з розвитком інтересу до читання.

Бібліотека (від грецького книга і сховище) – 1) зібрання книг і рукописних матеріалів. 2) Культурно-освітня й науково-інформаційна установа, що збирає і зберігає друковані та рукописні матеріали [371, с. 115].

Бібліотеки – заклади культури, де збирають, опрацьовують за спеціальними методиками, зберігають і вивчають різні види друкованої, а нині також – аудіовізуальної продукції, обслуговують відвідувачів і надають їм бібліографічну інформацію [117].

У великому тлумачному словнику сучасної української мови (2004) подано таке визначення «бібліотеки» – це «установа, культосвітній заклад де зберігаються і видаються читачам книжки, журнали і т. ін., а також здійснюються популяризація і пропаганда літературних творів; більш або менш значна кількість книжок, спеціально підібраних для читання, наукової роботи, з метою колекціонування і т. ін.; приміщення, кімната для зберігання книжок; книгосховище; назва споріднених за темою серійних видань або книжок чи журналів, призначених для певної категорії читачів» [66, с. 50.].

У Законі України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» дається таке визначення: бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки [124].

Одним з видів бібліотек є бібліотека навчального закладу, визначення якої подане в «Енциклопедії освіти» (2008): «Бібліотека навчального закладу – структурний підрозділ усіх типів навчальних закладів України: середніх загальноосвітніх (загальноосвітніх шкіл, спеціалізованих шкіл, гімназій, ліцеїв, колегіумів, навчально-виховних комплексів, об'єднань), професійно-технічних (професійно-технічних училищ відповідного профілю, професійних училищ соціальної реабілітації, вищих професійних училищ, професійних

ліцеїв, професійно-художніх училищ, художніх професійних технічних училищ, вищих художніх професійно-технічних училищ, училищ-агрофірм, вищих училищ-агрофірм, училищ-заводів, центрів професійно-технічної освіти, центрів професійної освіти, навчально-виробничих центрів, центрів підготовки й перепідготовки робітничих кадрів, навчально-курсівих комбінатів, навчальних центрів, вищих (технікумів, училищ, коледжів, інститутів, консерваторій, академій, університетів); інформаційно культурно-освітні установи, що мають упорядковані фонди документів і надають їх у тимчасове користування учням, студентам, учителям, викладачам» [220, с. 52].

Бібліотека навчального закладу – специфічна форма організації бібліотечної роботи, тому що вона безпосередньо тісно пов'язана з конкретним навчальним закладом, при якому ця бібліотека функціонує. У зв'язку із цим основна діяльність бібліотеки навчального закладу спрямовується на інформаційне забезпечення освітнього процесу та на розвиток інтересу до читання в учнів.

Термін «бібліотека навчального закладу» вітчизняні фахівці зі шкільництва та бібліотекознавства поряд із традиційним терміном «шкільна бібліотека» застосовують досить часто як синоніми після прийняття «Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» (1999), позаяк згідно з п.1.1 «Положення», «Бібліотека загальноосвітнього навчального закладу» є обов'язковим структурним підрозділом, який здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу як в урочний, так і в позаурочний час. Свою діяльність вона організовує спільно з педагогічним колективом, відповідно до планів роботи і регламентуючої документації, що затверджується директором закладу» [286].

Серед цього типу бібліотек окремо виділяємо *шкільну бібліотеку* – бібліотеку при школі, яка забезпечує учнів та вчителів навчальною, науковою, художньою літературою та періодикою. Завдання шкільної бібліотеки –

усіляко сприяти процесу навчання й виховання учнів, допомагати їм у вивченні предметів навчальної програми, у міцному засвоєнні основ наук, всебічно розширяти знання учнів, сприяти здійсненню політехнічного навчання, учити самостійно працювати з книгою. Шкільна бібліотека відіграє велику роль у самоосвіті учнів й тим самим у розширенні їх світогляду, розвитку індивідуальних здібностей, інтересу до читання, формування читацьких інтересів. Виконуючи завдання виховання, що стоять перед школою, шкільна бібліотека сприяє моральному й естетичному вихованню дітей, прищеплює їм інтерес і любов до праці й готовність до суспільно корисної діяльності [264, с. 227].

Шкільна бібліотека є обов'язковим підрозділом загальноосвітнього навчального закладу, вона органічно поєднує завдання, що стоять в галузі освіти і бібліотечної справи, здійснює бібліотечно-інформаційне, культурно-просвітницьке забезпечення навчально-виховного процесу як в урочний, так і у позаурочний час. Її діяльність організовується спільно з педагогічним колективом відповідно до планів роботи і нормативних документів, затверджених директором навчального закладу. Загальноосвітній навчальний заклад забезпечує правові, організаційні, фінансові та матеріальні умови, необхідні для функціонування бібліотеки, зокрема, для належного зберігання, використання і поповнення фондів, гарантує їх цілісність, неподільність. У своїй діяльності шкільна бібліотека керується Законом України «Про загальну середню освіту», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Положенням про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу» і т. д.

Шкільна бібліотека органічно поєднує завдання, які стоять перед освітою та бібліотечною справою [400].

У «Маніфесті шкільних бібліотек», прийнятому у 2000 році на 66-й Генеральній конференції ІФЛА, наголошується, що шкільні бібліотеки відіграють провідне значення в поширенні грамотності, освіти, забезпеченні інформації, а також в економічному, соціальному та культурному розвитку [204].

В «Словаре книговедческих терминов для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли» (1958) зазначається, що «шкільна бібліотека» – бібліотека початкової чи середньої школи, призначена для учнів [444].

В «Українській Радянській Енциклопедії» (1964) зазначається, що «шкільна бібліотека» створюється в школі з навчально-виховною метою, сприяє ідейному, моральному, естетичному й трудовому вихованню. Шкільна бібліотека виконує інформаційно-консультативну й інформаційно-координаційну функцію, спрямовану на учня, вчителя, родину. Здійснюючи ці функції, вона сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості з інформаційними потребами й навичками. Її місія – бути єдиним максимально доступним для найширших верств населення закладом, який надає можливість людям долучитися через книгу до знань, інформації, культури [414, с. 331.].

В «Словаре библиотечных терминов» (1976) не лише тлумачиться суть терміна, а й визначається роль шкільної бібліотеки в структурі навчально-виховного процесу. Передусім зазначено, що бібліотека початкової чи середньої школи призначається для учнів і вчителів і бере участь у єдиній для школи державній програмі освіти й виховання дітей та пропаганди літератури й керівництва читанням у загальному веденні навчально-виховної роботи школи [368].

Термінологічні словники «Библиотечное дело» (1986) та «Словник з бібліотечної справи і суміжних галузей знань» (1995) містять визначення шкільної бібліотеки як бібліотеки, що є структурним підрозділом загальноосвітньої школи, який організовує бібліотечне обслуговування учнів і вчителів. Шкільна бібліотека, що діє в структурі загальноосвітньої школи, забезпечує бібліотечне обслуговування учнів відповідно до навчальних програм, а також учителів щодо методики викладання навчальних предметів і виховної роботи з учнями [32; 400; 444].

У «Педагогічному словнику» (2001) за редакцією М. Ярмаченка міститься визначення шкільної бібліотеки як бібліотеки загальноосвітнього

середнього або середнього спеціального навчального закладу; як підрозділ названих закладів, що виконує інформаційне забезпечення навчального процесу, обслуговує учнів, а також співробітників і має фонд універсального характеру, формується з пріоритетом навчально-виховної, довідково-енциклопедичної, художньої літератури, а також літератури з питань педагогіки та психології [267, с. 55.].

Ще одним важливим поняттям для нашого дослідження є поняття «розвиток», яке має декілька значень. У контексті проблеми нашої наукової розвідки актуальним є трактування розвитку як системи дій, процесу, унаслідок якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого (Словник української мови, 1977) [373, с. 631.].

За Г. Костюком, розвиток «не обмежується кількісними змінами, зростанням того, що вже є, а містить «перерви безперервності», тобто якісні зміни. Кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак, властивостей, які утворюються в ході самого розвитку, і зникнення старих. Розвиток є там, де народжується щось нове і водночас відживає старе». Отже, розвиток – це процес і результат кількісних і якісних змін [171].

Поняття «розвиток інтересу до читання» маркує цілісний процес виховання етичних і естетичних якостей особистості читача, який проходить через розвиток пізнавального інтересу, під яким розуміється глибока спрямованість особистості і стійку мотивацію.

Інтерес до читання передбачає наявність бажання й потребу у відтворенні змісту чужого мовлення за його письмовою формою: інтерес до механізму прочитування, до переведення надрукованих знаків у звуки й осмислення звукових комплексів.

Розвиток інтересу до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки передбачає своєчасне оволодіння технікою читання, у тісному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання, спеціальну розробку переліку літератури для позакласного читання, гуманно-

особистісний підхід до учнів, максимальне врахування індивідуальних особливостей учнів, співпрацю з ними, прояви доброзичливості, чуйності.

На основі здійсненого аналізу вважаємо, що культура читання є критерієм літературно-естетичної зрілості особистості і складовою частиною процесу її соціального, морального й естетичного розвитку під впливом літератури, що безпосередньо залежить від читацької активності і розвитку інтересу. Учень, який проходить через різноманітні фази розвитку читання, повинен оволодіти культурою читання, що стане основою для формування інтересу до читання.

Отже, під інтересом до читання ми розуміємо сформований пізнавальний інтерес, що підкріплюється мотивацією пізнання нового, поповнення власного знання і оволодіння особистістю навиками творчого читання.

Відтак, «розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек» розглядається нами як розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін у психіці учнів, їх мисленні, почуттях, інтересах і поведінці, що є результатом впливу соціокультурного освітньо-виховного середовища шкільної бібліотеки через використання різноманітних специфічних форм і методів роботи відповідно до нормативно-законодавчої бази досліджуваного періоду.

1.3. Суспільно-політичні та соціокультурні чинники впливу на освітні процеси в Україні (1962-1991 рр.)

Розвиток системи освіти, освітнього простору як соціокультурного феномену в цілому та шкільних бібліотек як його складової зокрема, у всі роки існування (і у досліджуваний період – з початку 60-х рр. і до 1991 року) зумовлювався цілим комплексом суспільно-політичних, економічних, соціокультурних та психолого-педагогічних чинників.

Як стверджує відомий історик педагогіки Л. Березівська, «на кожному з етапів розвитку вітчизняної освіти шкільне реформування залежало від взаємодії державної освітньої політики, громадсько-педагогічного руху, великою мірою від особистостей, які очолювали ці процеси, стану шкільної системи освіти та педагогічної науки в їх єдності» [27, с.8].

Своєю чергою, російські учені Г. Мухаметзянова, В. Смірнов, О. Ключова (2000) класифікували й схарактеризували основні й найбільш значимі чинники розвитку освіти [225]. Соціальні чинники: соціальний клімат у суспільстві – це загальний рівень стабільності або напруженості, рівень зайнятості населення, соціальна структура та розшарування, характер національних, етнічних проблем. Економічні чинники: стан економіки держави, її фінансової системи, які впливають на зростання освітніх потреб громадян. Політичні чинники: курс внутрішньої та зовнішньої політики держави, конкретні політичні дії та ситуації, які створюють загальний фон освітньої діяльності. Соціально-психологічні та етичні чинники: загальний морально-психологічний клімат у суспільстві, спосіб і стиль життя різних прошарків населення. Екологічні чинники: стан довкілля, яке впливає на здоров'я майбутніх і сучасних суб'єктів освіти; характер географічного й історичного середовища. Демографічні чинники: характер народжуваності, типовий склад сімей. Культурні, духовно-ідеологічні чинники: стан культури в державі, рівень духовного здоров'я та культурних запитів населення є фоном для прояву освітньої активності людей, її спрямованості. Педагогічні чинники: стан і тенденції змін системи освіти в державі й світі, нові ідеї, концепції, зразки кращого освітнього досвіду, що впливають на стан освіти в державі [225].

Своєю чергою, Л. Березівська стверджує (і ми з нею цілком погоджуємось), що хронологічні межі реформування школи є «досить відносними і схематичними, оскільки виміряти, а точніше визначити початок зародження й особливо перебігу та завершення тих або інших реформ, дуже складно через їх багатовимірність, хвилеподібність, стихійність, залежність

від об'єктивних (соціально-економічних, політичних реформ (контрреформ), стану шкільної освіти як результату попередніх освітніх реформ, зміни суспільного ладу й відповідно парадигм освіти, боротьби між старою і новою філософією освіти та ін.) і суб'єктивних (прихід до влади сильного лідера, реакція громадськості на відповідність розвитку школи суспільним потребам на різних етапах реформування та ін.) чинників» [27, с. 409].

Відповідно, аналіз освітніх процесів в Україні у 1962–1991 рр. здійснимо відповідно до розробленої Л. Березівської умовної періодизації «з урахуванням суспільно-політичних, економічних, соціокультурних і педагогічних детермінант (зміна освітньої парадигми, втіленої у відповідних законодавчо-нормативних документах, стан шкільної освіти, розвиток громадсько-педагогічної думки, педагогічної науки)» та основних документів, що регламентували діяльність шкільних бібліотек, а саме у межах *трьох етапів*:

– 1962–1964 рр. – етап зміцнення зв'язку школи з життям як складова десталінізації суспільного життя;

– 1964–1984 рр. – етап часткових змін й наростання стагнаційних явищ у освіті;

– 1984–1991 рр. – зародження демократичних змін на тлі реформи загальноосвітньої і професійної школи та визрівання національної реформи освіти [27].

При цьому зазначимо, що у радянську добу визначальний вплив на розвиток системи освіти мали суспільно-політичні чинники, які визначали структуру, зміст, форми й методи шкільної освіти й виховання.

Так, *перший етап* (1962-1964 рр.) характеризувався активними пошуками оптимальних векторів політики у розвитку вітчизняної системи освіти. Відповідно до законів «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про подальший розвиток системи народної освіти в СРСР» (1958) та «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959) [15; 308] в українських школах вводилися

нові навчальні плани і програми, якими визначалися зміст і характер політехнічної освіти в середній школі. Законами визначалося завдання радянської школи – «виховання нової людини, в якій повинні гармонійно поєднуватись духовне багатство, моральна чистота і фізична досконалість» [15; 308, с.4]. Перебудова системи освіти на основі законів здійснювалась організовано і планомірно, зміцнювалась матеріально-технічна база шкіл усіх типів, зокрема значна увага приділялась забезпеченню й функціонуванню бібліотек, які, будучи центрами керівництва позакласним читанням, намагалися найповніше задовольнити вимоги молоді щодо політичної, виробничої, науково-технічної і довідкової літератури задля реалізації центральної ідеї і закону – забезпечення зв'язку навчання з працею, з виробництвом.

Прискорений розвиток промислового виробництва та певне реформування сільського господарства сприяли покращенню добробуту широких верств населення. У цей період здійснювалось широкомасштабне житлове та промислове будівництво. Покращувався матеріальний стан й забезпечення шкіл, умови праці вчителів та умови життя і навчання учнів, особливо сільських. Як наслідок, зміна соціальної структури суспільства (зменшення кількості працюючих у сільському господарстві) та пов'язані з цим міграційні процеси вимагали підвищення рівня загальної освіти. Збільшилась кількість зайнятих у сфері обслуговування, культури, науки, що зумовило необхідність робітників нового типу, здатних швидко оволодівати новими професійними знаннями та навичками, ефективно використовувати нову техніку та технології.

Суспільно-політичні явища і процеси визначали зміст та функціонування загальноосвітньої школи. Розбудова народного господарства, екстенсивний розвиток промисловості вимагали притоку освічених працівників, здатних ефективно використовувати техніку, різноманітні прилади та апарати, проводити складні технічні розрахунки тощо. Суттєвим став розрив між рівнем розвитку науки та техніки, між вимогами народного

господарства, з одного боку, і загальним рівнем шкільної освіти та освіченістю учнів – з іншого.

Нові економічні, суспільні та соціокультурні реалії потребували змін в організації системи шкільної освіти, яка регламентувалась нормативними документами партії й держави. Так, нова Програма КПРС (1961 р.), прийнята на XXII з'їзді партії, скоригувала «соціальне замовлення» освіти, пов'язане з розширенням соціальних функцій «нової людини»: до функції активного й свідомого створення матеріальних благ у сфері виробництва додавалася функція активної діяльності в різних галузях суспільного й державного життя, у галузі науки й культури [164].

Розвиток системи освіти й виховання на початку 60-х рр. визначали: забезпечення зв'язку навчання з життям, з практикою комуністичного будівництва; всебічне вивчення дитини, забезпечення в педагогічному процесі всебічного розвитку учнів; удосконалення комуністичного виховання учнів відповідно до Морального кодексу будівника комунізму, який був прийнятий у межах нової Програми партії [483; арк.170].

У якості нормативної установки законодавчого характеру була введена мета всебічного виховання особистості, яка повинна була мати такі риси: відданість справі комунізму, патріотизм, інтернаціоналізм (любов до країн соціалізму), працьовитість (сумлінна праця на благо суспільства), турбота про збереження і примноження суспільного достатку, високе усвідомлення громадського обов'язку, нетерпимість до порушення суспільних інтересів, колективізм і товариська взаємодопомога, гуманні відносини і взаємна повага між людьми, чесність і правдивість, моральна чистота, простота і скромність, взаємна повага у сім'ї, турбота про виховання дітей, моральна підготовка до створення сім'ї тощо [164].

Відповідно до цієї мети держава визначала соціальне замовлення радянській школі, яке передбачало надання середньої освіти, формування марксистсько-ленінського світогляду, високих моральних якостей будівника

комунізму, підготовку учнів до активної трудової діяльності та свідомого вибору професії [276].

Здійснений нами аналіз нормативних документів початку 1960-х рр. дає змогу стверджувати, що тогочасному суспільству була потрібна ідеологічно витримана і спрямована на збереження і розвиток соціалістичного ладу, активна, інтелектуально та фізично розвинена, підготовлена до трудової діяльності та захисту Вітчизни особистість.

У липні 1962 р. була прийнята постанова Верховної Ради УРСР «Про хід виконання Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР», якою визначались напрями подолання виявлених проблем реформування шкільної освіти, зокрема покращення матеріально-технічного оснащення шкіл [295].

Отже, на початку 60-х рр. ХХ ст. у державі акцент робився на загальній освіті та розвитку, на забезпеченні учнів міцними та глибокими знаннями і вихованням у них прагнення до безперервного вдосконалення своїх знань, умінь та навичок. Зміна задекларованої державою мети виховання не могла не вплинути й на організацію діяльності шкільних бібліотек: шкільні бібліотеки розглядалися не лише як ідеологічні установи, орієнтовані, насамперед, на підтримку державних цінностей, але й як соціальні інститути, здатні задовольнити широкий спектр інтересів особистості. Шкільні бібліотеки допомагали своїми специфічними засобами становленню й розвитку того соціального середовища, усередині якого вони функціонували.

Другий етап 1964–1984 рр. виокремлено від прийняття чергової постанови ЦК КПРС та Ради міністрів СРСР «Про зміну строку навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням» (10 серпня 1964 р.) [307, с. 3], що зумовила зміни в організації освіти з початку нового 1964/65 н. р., які відомі історики педагогіки (Л. Березівська, Е. Дніпров) вважають контрреформою загальноосвітньої школи [27, 108]. Згідно з постановою у середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням на базі восьмирічної школи

замість трирічного встановлювався дворічний термін навчання. Перехід на новий термін навчання, який поєднувався з кардинальними змінами у змісті загальної середньої освіти, передбачалося здійснити за два роки, починаючи уже з 1 вересня 1964 р.

Наступним кроком у зміні вимог до освіти, у посиленні контролю держави над освітою стали постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 23 лютого 1966 р. «Про часткові зміни трудової підготовки у середній загальноосвітній школі» та наказ міністерства освіти УРСР «Про часткову зміну й удосконалення трудової підготовки учнів у школах УРСР», за якими органам управління освітою на місцях рекомендувалося забезпечувати професійну підготовку учнів «у позакласній та гуртковій роботі» [327].

Своєю чергою, постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (10 листопада 1966 р.) декларувала запровадження обов'язкової 8-річної неповної середньої школи, уведення нових навчальних планів й програм. Акцентувалася потреба «привести зміст освіти у відповідність з вимогами розвитку науки, техніки та культури; забезпечити наступність у вивченні основ наук, більш раціональний розподіл навчального матеріалу по роках навчання; подолати перевантаження учнів; забезпечити наступність у вивченні основ наук з 1 по 10 клас; забезпечити створення стабільних підручників, методичних посібників тощо; починаючи з 7-го класу, запровадити факультативні заняття; розробити заходи поліпшення естетичного виховання учнів» [305, с. 2]. Позитивним було запровадження в усіх середніх школах кабінетної системи навчання, поширення міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, значне розширення мережі шкільних бібліотек.

Сучасний історик педагогіки М. Богуславський стверджує, що радянській системі освіти 1960-х рр. були притаманні заідеологізованість, строга уніфікація змісту, без урахування етнорегіональних та культурних особливостей. Освіта контролювалась державою і партійними органами, а її

зміст визначався офіційною спрямованістю на досягнення науково-технічного прогресу. При цьому передбачалось, що «індивід повинен був стати ще одним гвинтиком соціалістичного господарського устрою» [38, с. 50]. Саме у такому контексті здійснювали діяльність шкільні бібліотеки, які повинні були забезпечити і учителів, і учнів підручниками, посібниками, методичними матеріалами для виконання поставлених перед системою освіти завдань.

Наприкінці 60-х рр. – на початку 70-х рр. ХХ ст. основними рисами політичної, соціально-культурної ситуації в країні були: закостенілість партійно-державного апарату; посилення бюрократизації політичної системи; існування розбіжності між формальними документами й фактичною діяльністю; тенденція до стагнації в економіці, декларативність, репресії проти інакомислячих; нагромадження протиріч між політичною елітою й потребами суспільства [141]. Екстенсивний розвиток промисловості та сільського господарства, політика укрупнення сільськогосподарського виробництва призвели до згортання освітянської сфери на селі, а саме: укрупнення початкових шкіл, ліквідація малокомплектних шкіл тощо [479, арк. 16].

Якість навчання у сільських школах була суттєво нижчою від міських, що спричинило міграцію сільської молоді до міста і, відповідно, зумовило зміни у системі освіти. Так, тенденція укрупнення шкіл, відповідно й бібліотек призвели до зменшення їх кількості.

Отже, кризові явища системи освіти 60-70-х рр. були викликані цілим рядом чинників суспільно-політичного, соціокультурного, психологічного та педагогічного характеру, що, відповідно, викликало зміни в організації навчально-виховного процесу.

У 1975 році було прийнято ряд постанов – Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і про подальший розвиток загальноосвітньої школи» (червень 1972 р.) і Постанова ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР (липень 1972 р.), які підбивали підсумки запровадження загальної середньої освіти і ставили завдання

здійснити до 1975 р. перехід на нові навчальні плани і програми, підручники; обладнати навчальні кабінети, розширити мережу шкільних бібліотек, вжити заходів для зміцнення матеріально-технічної бази шкіл тощо [325].

У 1973 р. був прийнятий документ «Про затвердження Основ законодавства СРСР і союзних республік про народну освіту», який офіційно підтвердив реально діючу радянську систему освіти: дошкільне та позашкільне виховання, загальна середня, професійно-технічна, середня спеціальна й вища освіта і відповідні типи навчальних закладів. Загальноосвітня єдина трудова політехнічна школа проголошувалася основною формою здобуття загальної середньої освіти, у якій виробниче навчання дозволялося за наявності відповідних умов [253]. Традиційно у повній відповідності до Основ законодавства СРСР Верховна Рада УРСР ухвалила Закон УРСР про народну освіту (1974) [127].

Відповідно, постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про дальше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» (грудень 1977 р.) держава підтвердила визначені раніше напрями змін в освіті, як-то: розвиток загальної середньої освіти; удосконалення трудового навчання та підготовка учнів до вибору професії; зміцнення зв'язку виробництва з матеріально-технічною базою шкіл; посилення уваги до трудового виховання та профорієнтації учнів; підвищення ролі гуманітарних предметів як основи формування «марксистсько-ленінського світогляду, радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму»; покращення матеріального забезпечення шкільних бібліотек [303, с. 7].

Аналіз партійних і державних документів дає змогу зробити висновок про те, що зміни в системі освіти 60-х – кінця 70-х років ХХ ст. відбувалися директивно. І саме це, на думку Е. Дніпрова, стало причиною кризи радянської системи освіти на початку 80-х років ХХ ст., зокрема школи, яка через монопольне одержавлення та уніфікацію була позбавлена громадської ініціативи, педагогічної творчості, внутрішньої багатоманітності й перетворилася в «різновидність робочого будинку підневільної праці», в

«закритий режимний заклад». «Реалізуюючи основну соціально-педагогічну установку адміністративно-командної системи у напрямі формування «гвинтиків» цієї системи, школа пішла шляхом усереднення особистості. Таким чином, вона позбавила не тільки особистість, але й себе здатності до розвитку, що об'єктивно вело до підрізання культурного коріння націй і народностей, інтелектуального потенціалу суспільства», – стверджує Е. Дніпров [108, с. 52–53]. Часткові зміни не змогли зупинити наростання стагнаційних явищ у освіті.

Відтак, на початку 1980-х рр. освіта, школа разом із суспільством увійшли в смугу радикальних політичних і соціально-економічних змін. Увійшли, повільно, важко, очищаючись від спадщини тоталітаризму й ілюзій комуністичної доктрини, знаходячи нові громадянські цінності й переходячи до нового суспільного укладу.

Так розпочався власне *третій етап – 1984–1991 рр.* – зародження демократичних змін на тлі реформи загальноосвітньої і професійної школи та визрівання національної реформи освіти.

На подолання наявних недоліків в освітній системі, у змісті і методах навчання і виховання була спрямована реформа освіти, схвалена Пленумом ЦК КПРС (10 квітня 1984) та закріплена однойменними постановами ЦК КПРС (10 квітня 1984 р.) і Верховної Ради СРСР «Про основні напрями загальноосвітньої і професійної школи» (12 квітня 1984) [311].

Метою реформи 1984 р. була загальна професіоналізація шкільної освіти для підготовки кваліфікованих працівників у різних сферах виробництва. Наслідками реформи стало: запровадження 11-річної загальноосвітньої професійної школи з початком навчання дітей з 6 років; перехід до навчання всіх дітей з 6-річного віку, до чотирирічної початкової школи; розробку нових навчальних планів та програм; збільшення кількості годин на трудове навчання і практику, вивчення російської мови; активізація підручникотворення, особливо в галузі початкової освіти; уведення нових курсів «Основи виробництва. Вибір професії», «Етика і психологія сімейного

життя»; «Основи інформатики та обчислювальної техніки»; відкриття навчально-виробничих комбінатів; запровадження уроків профорієнтації в початковій і восьмирічній школі; розширення функцій шкільних бібліотек тощо.

Так, на основі постанови ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР «Про подальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення роботи загальноосвітньої школи» (1984) був прийнятий загальносоюзний Типовий навчальний план середньої загальноосвітньої школи (лютий 1985), яким, зокрема, передбачались зміни в організації й змісті роботи шкільних бібліотек.

У грудні 1988 р. на Всесоюзному з'їзді працівників освіти були схвалені основні принципи, спрямовані на реформування єдиної системи освіти, що забезпечувала високий рівень грамотності й моральності: демократизація, плюралізм, варіативність і альтернативність, народність й національний характер освіти, відкритість і регіоналізація, диференціація, безперервність освіти. Все це вимагало перебудови роботи шкільних бібліотек.

Л. Березівська вважає 1984–1991 рр. періодом зародження демократичних змін на тлі загальноосвітньої та професійної школи [27].

Кардинальною подією для системи освіти стало прийняття Верховною Радою України (16 липня 1990) Декларації про державний суверенітет України, що сприяло національному відродженню державності, культури, освіти. Розробка національного освітнього законодавства (Концепція середньої загальноосвітньої національної школи України, 1990; Закон України «Про освіту», 1991) У цей час відбулися кардинальні перетворення в шкільній освіті: законодавчо закріплено обов'язковість вивчення української мови; офіційно визнано педагогічне новаторство; проголошено необхідність вилучення формалізму і бюрократичного стилю керівництва школою; запроваджено індивідуальний підхід до учнів тощо [28; 29].

При цьому зазначимо, що у СРСР розвиток бібліотек вважався «одним з

найхарактерніших показників досягнень культури» [231, с.8]. Подальше покращення партійного керівництва шкільною справою, у тому числі й шкільними бібліотеками у досліджуваній період вважалось об'єктивною потребою суспільного розвитку СРСР. Ця потреба визначалась не тільки зростаючими потребами народного господарства у кваліфікованих, підготовлених і освічених кадрах, але й законами щодо обов'язкової загальної середньої освіти. У монографії «Народное образование в СССР» (1985), авторами якої були керівники народної освіти, зокрема міністр освіти СРСР з 1966 по 1984 рр. Михайло Прокоф'єв, зазначалось, що «постійне посилення партійної уваги до всіх сторін життя школи й удосконалення роботи шкільних партійних організацій, ... посилення контролю над виконанням директив партії й уряду в галузі народної освіти й ухвалених рішень щодо роботи шкіл, підвищення ролі ідейно-виховної роботи в школі, покращення підготовки педагогічних кадрів і розширення турботи про матеріально-технічне оснащення школи – такі основні напрямки вдосконалювання партійного керівництва народною освітою» [233, с.46].

Таким чином, діяльність шкільних бібліотек змінювалась відповідно до суспільно-політичного, соціокультурного контексту і передбачала: врахування змін у всіх сферах суспільного життя; популяризацію ідей народної педагогіки; розширення освітнього простору, меж інформування, доступності інформації; забезпечення якісно нового рівня у вивченні базових предметів; забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності до здобуття освіти; створення умов для задоволення освітніх потреб учня і учителя; активізацію громадсько-педагогічної думки щодо перебігу освітніх процесів у країні.

Висновки до першого розділу

У розділі схарактеризовано джерельну базу та історіографію проблеми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

На основі проблемно-тематичного, хронологічного та фактологічного методологічних підходів джерельна база дослідження розподілена на п'ять основних груп: *першу групу* становлять джерела нормативно-правового характеру (закони, накази, постанови державних структур СРСР, УРСР, України, Міністерства освіти УРСР, а також: концепції, положення; «Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1962–1988); Інформаційний збірник Міністерства народної освіти Української РСР (1961–1991); звіти партійних з'їздів і конференцій (Програма КПРС з Моральним кодексом будівника комунізму) та ін.); до *другої групи* віднесено періодичні видання визначеного періоду, на сторінках яких розглядалась досліджувана проблема («Советская педагогика» (1962-1991), «Радянська школа» (1962-1991), «Народное образование» (1962-2010), «Семья и школа» (1962-1992), «Початкова школа» (1969-2017), «Библиотекарь» (1962-1991) (з 1992 р. й до сьогодні – «Библиотека») та ін.), а також сучасні спеціалізовані журнали «Шкільна бібліотека» (2001-2017), «Школьная библиотека» (2000-2014), «Шкільний бібліотекар» (2011-2017), «Шкільна бібліотека плюс» (2003-2017); до *третьої групи* віднесені документи, що регламентували діяльність шкільних бібліотек, як-то: положення про шкільну бібліотеку, про окремі види діяльності, правила користування бібліотекою («Положення про шкільну бібліотеку», 1962; «Положення про шкільну бібліотеку», 1965; «Типовое положение о школьной библиотеке», 1975; «Типовое (временное) положение о библиотеке общеобразовательной школы», 1991 та ін.); посібники «Техника работы централизованной библиотечной системы» (1978), «Библиотека и юный читатель» (1987); методичні збірники «В помощь детским и школьным библиотекам»; *четверту групу* становлять інтерпретаційні джерела: монографії, автореферати, дисертаційні дослідження, брошури, статті, матеріали наукових конференцій, присвячені досліджуваній темі або дотичні до неї; *п'яту групу джерел* представляє довідкова література та сучасні підручники й посібники для вищої школи з педагогіки, психології та бібліотекознавства.

У розділі здійснено також аналіз історіографії дослідження, яка включає аналіз праць, присвячених проблемі формуванню інтересу до читання в учнів у процесі роботи шкільної бібліотеки конкретного історичного періоду – 1962–1991 років. Різноманітний характер проблеми діяльності бібліотек з розвитку інтересу до читання в учнів зумовив їх класифікацію за проблемно-тематичним та хронологічним підходами у двох проблемних полях – полі розвитку інтересу до читання і полі діяльності шкільних бібліотек відповідно до двох періодів розвитку вітчизняної педагогічної науки з історії розвитку освіти і школи: перший – радянський (1962–1991 рр.); другий – пострадянський, сучасний (1992–2016 рр.)

Здійснений аналіз матеріалів з проблеми дослідження свідчить про наявне протиріччя: з одного боку, велика кількість джерел, присвячених різним аспектам діяльності шкільних бібліотек, з іншого боку – відсутність цілісної картини формування й розвитку інтересу до читання в учнів у діяльності шкільної бібліотеки як соціального інституту в означених хронологічних межах. Водночас, огляд літератури дає підстави стверджувати, що наявний комплекс історіографічних джерел включає значну кількість різного роду – як наукової, так і емпіричної інформації, достатньої для розробки власної концепції та власного бачення проблеми розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічному аспекті.

У розділі здійснено аналіз категорійно-поняттєвого апарату, як-то: «інтерес», «читацький інтерес», «інтерес до читання», «читання», «бібліотека», «шкільна бібліотека», представлених у роботах різних авторів.

З'ясовано, що інтерес до читання, з одного боку, є складним психічним утворенням, що характеризується ситуативною чи стійкою мотивацією, скерованістю уваги, емоційно-пізнавальною активністю, а з іншого – формою вияву задоволення читацькою діяльністю. Інтерес до читання визначено як сформований пізнавальний інтерес, який підкріплений мотивацією пізнання нового, поповненням власних знань і оволодінням особистістю навиками

творчого читання. Відповідно, читання – це педагогічно спрямований процес прилучення дітей і підлітків до літератури, метою якого є виховання любові до книги, уміння правильно й глибоко розуміти прочитане, що, у кінцевому результаті, сприяє формуванню моральності.

Своєю чергою, шкільна бібліотека – бібліотека при школі, яка забезпечує учнів та вчителів навчальною, науковою, художньою літературою та періодикою та сприяє процесу навчання й виховання учнів, допомагає їм у вивченні предметів навчальної програми, у міцному засвоєнні основ наук, всебічно розширює знання учнів, сприяє здійсненню політехнічного навчання, учить самостійно працювати з книгою. Шкільна бібліотека відіграє велику роль у самоосвіті учнів й тим самим у розширенні їх світогляду, розвитку індивідуальних здібностей, інтересу до читання, формування читацьких інтересів.

Поняття розвиток інтересу до читання маркує цілісний процес виховання етичних і естетичних якостей особистості читача, який проходить через розвиток пізнавального інтересу, під яким розуміється глибока спрямованість особистості і стійку мотивацію. Інтерес до читання передбачає наявність бажання й потребу у відтворенні змісту чужого мовлення за його письмовою формою: інтерес до механізму прочитування, до переведення надрукованих знаків у звуки й осмислення звукових комплексів.

Відтак, розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек розглядається нами як розгорнутий у часі процес кількісних та якісних змін у психіці учнів, їх мисленні, почуттях, інтересах і поведінці, що є результатом впливу соціокультурного освітньо-виховного середовища шкільної бібліотеки через використання різноманітних специфічних форм і методів роботи відповідно до нормативно-законодавчої бази досліджуваного періоду.

У розділі схарактеризовано комплекс суспільно-політичних, економічних, соціокультурних та психолого-педагогічних чинників, що зумовлювали розвиток системи освіти, освітнього простору як

соціокультурного феномену в цілому та шкільних бібліотек як його складової зокрема, з початку 1960-х рр. і до 1991 року у межах *трьох етапів*:

– 1962–1964 рр. – етап зміцнення зв'язку школи з життям як складова десталінізації суспільного життя;

– 1964–1984 рр. – етап часткових змін й наростання стагнаційних явищ у освіті;

– 1984–1991 рр. – зародження демократичних змін на тлі реформи загальноосвітньої і професійної школи та визрівання національної реформи освіти.

З'ясовано, що діяльність шкільних бібліотек змінювалась відповідно до суспільно-політичного, соціокультурного контексту і передбачала: врахування змін у всіх сферах суспільного життя; популяризацію ідей народної педагогіки; розширення освітнього простору, меж інформування, доступності інформації; забезпечення якісно нового рівня у вивченні базових предметів; забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності до здобуття освіти; створення умов для задоволення освітніх потреб учня і учителя; активізацію громадсько-педагогічної думки щодо перебігу освітніх процесів у країні.

Матеріали, вміщені у першому розділі, представлено у відповідних публікаціях автора [11; 14; 19; 21].

РОЗДІЛ 2
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ
ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК
У 1962-1991 рр. ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ

2.1. Шкільні бібліотеки в освітньому просторі Української РСР (1962-1991 рр.)

Актуалізація досліджень проблем особистісно орієнтованого навчання й виховання зумовила підвищений інтерес до феномену «освітній простір», позаяк педагогічна взаємодія здійснюється через створення певного простору, у якому відбуваються життєво важливі ситуації й події.

Дослідники освітнього простору під цим поняттям розуміють певну територію, яка пов'язана з масштабними явищами в галузі освіти: як певна частина соціального простору, у межах якої здійснюється нормована освітня діяльність; як єдність, цілісне утворення в галузі освіти, яке має свої межі, що уточнюються окремо, – світовий освітній простір, міжнародний освітній простір, європейський освітній простір, державний освітній простір, освітній простір регіону, школи, шкільного класу тощо. О. Леонова визначає освітній простір як «педагогічну реальність, яка заявляє про себе співіснуванням Людини і Світу через освіту, являє собою баланс культурного і цивілізаційного, виражаючи його через знаковість освітнього середовища» [187, с. 39.]. А. Цимбалару вважає, що освітній простір – це «педагогічний феномен зустрічі та взаємодії людини з оточуючими її елементами-носіями культури (освітнім середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання» [433]. У зміст цього педагогічного феномену дослідниця вкладає сутність спеціально організованого педагогічного середовища як структурованої системи педагогічних факторів та умов їх освоєння особистістю у процесі її становлення. Таке розуміння освітнього простору зміщує акценти у визначенні цілей шкільного навчання та засобів

вирішення проблем, які виникають у зв'язку зі змінами парадигми освіти [433].

У контексті проблеми дослідження під освітнім простором ми розуміємо (за А. Федоровим) «реальність, організовану і керовану єдиною виробленою концепцією, підходами й механізмами реалізації загальної стратегії формування, розвитку й досягнення цілей підвищення культурного, освітнього й професійного рівнів суб'єктів, об'єднаних на єдиній інформаційно-технологічній основі для підтримки навчання й виховання суб'єктів виділеного простору» [419].

Освітній простір кожної держави формується не тільки самою системою освіти, але й зовнішніми стосовно самої освіти причинами. Наприклад, специфічні відмінності в системах освіти й освітніх просторів різних держав, народів і обумовлені культурними й історичними традиціями цих народів. При цьому вектор процесу формування освітнього простору не завжди збігається з вектором історичного прогресу. Безсумнівно, освітній простір, що існував на території СРСР, зокрема й УРСР, був функціонально більш ефективним, ніж багато з тих освітніх просторів, що утворювалися на цій же території незалежних держав. Соціальний нігілізм, огульне заперечення недавнього минулого (у тому числі й в освітній сфері), явна ідеалізація дрімучих історичних альтернатив соціалізму обернулися перекосами в освітній політиці, розпадом багатьох зв'язаних між собою підпросторів єдиного освітнього простору. Таким чином, не тільки міркування освітнього характеру формують відповідні освітні простори, але й політичні, економічні, соціальні, культурні, історичні причини, вважає академік А. Шалаєв [442].

В освітньому просторі людина має можливість взаємодіяти з освітнім середовищем. Розглядаючи освітній простір в якості форми процесу освіти, можна здійснювати зміну змісту освіти, методи взаємодії з освітнім середовищем. Учені виділяють різні компоненти освітнього середовища, але в якості обов'язкової його складової усі називають інформаційну. На думку А. Пушкарьова, «суб'єкти освітнього процесу організовують і створюють

освітнє середовище, здійснюють на нього постійний вплив у процесі функціонування, але й освітнє середовище як ціле й окремими своїми елементами впливає на кожного суб'єкта освітнього процесу» [329]. У цій діалектичній взаємозалежності вагоме місце займають шкільні бібліотеки, які є важливою складовою єдиного освітнього простору як освітнього закладу, регіону, так і країни в цілому.

Шкільна бібліотека ніколи не існувала сама по собі, вона була, є і буде частиною суспільства, яка завжди оперативно реагує на зміни у суспільно-політичному житті країни і, відповідно до них, змінює акценти у своїй роботі. Шкільна бібліотека як інформаційний підрозділ в рамках освітньої установи дає їй можливість виконувати одночасно декілька функцій: інформаційну, освітню, розвивальну, культурну, виховну, дозвіллево-розважальну, в залежності від освітньої парадигми, потреб регіону, вікових особливостей учнів.

У 60–90-х роках ХХ століття шкільна бібліотека, по суті, була ідеологічною установою і в першу чергу виконувала виховну функцію, цей соціальний інститут відіграв значну роль й у формуванні інтересу до читання в учнів різних вікових груп. Як стверджує О. Печенежська, «саме шкільна бібліотека була тим унікальним соціальним інститутом, який акумулює, і забезпечує загальнодоступність вершин світової культури, сприяє прилученню дітей і підлітків до історії, культури народу. Популяризація книжки, літератури шляхом книжкових виставок, бібліотечних оглядів була ... одним із головних завдань шкільної бібліотеки» [273, с.68].

Мережа бібліотек розширювалась у зв'язку з відкриттям масових бібліотек у містах і селах, у тому числі при школах, вишах, наукових закладах. Шкільні бібліотеки виступають не лише як структури, які всебічно сприяють процесу навчання й виховання учнів, а й самостійні культурно освітні заклади.

В СРСР шкільні бібліотеки вважались окремим типом бібліотек, які існували практично в кожному навчальному закладі, виконували ідеологічні

завдання і підпорядковувались Міністерству освіти. Так, у збірнику «Народное образование и культура в СССР» (1989) наводиться статистика кількості бібліотек у загальноосвітніх школах і дитячих будинках з кількістю в них книг і журналів (Див. Табл. 2.1) [235].

Таблиця 2.1.

Бібліотеки загальноосвітніх шкіл та дитячих будинків у СРСР

(на кінець року)

	1960	1970	1980	1985
Кількість бібліотек, тис.	196	173	144	142
В них книг і журналів, млн.екз.	277	456	862	1324

[235, с. 262].

Як свідчать наведені дані, в країні у досліджуваний період пройшло скорочення кількості бібліотек, що пояснюється укрупненням і суспільно-політичними чинниками. Натомість, кількість книг і журналів у шкільних бібліотеках зростає в рази.

Міністерство освіти УРСР визначало й контролювало облік книжкових фондів шкільних бібліотек та проведення звітності усіх технічних і спеціальних бібліотек у навчальних закладах, а також інвентаризацією бібліотечних фондів. Було сформульовано особливості ведення обліку всіх документів бібліотечних фондів, пропонувалося перетворити закуплені школами підручники на бібліотечний фонд для видачі учням у тимчасове користування [315].

Розвиток системи шкільних бібліотек у контексті освітньої політики держави визначався партійними й державними рішеннями. Так, у 1959 р. стан справ у бібліотечній справі обговорювався в ЦК КПРС, який прийняв з цього питання постанову «Про стан й заходи з удосконалення бібліотечної справи в країні» [321]. У цьому документі відзначалися відставання бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і соціалістичному будівництві, погана постановка роботи з добору і виховання бібліотечних кадрів. Було запропоновано відповідним відомствам вжити заходів зі зміцнення бібліотек

кваліфікованими кадрами, покращення діяльності усіх типів бібліотек, створення спецфондів, у складі яких створюється фонд емігрантської літератури [172]. Відповідно, постанова ЦК КПУ «Про заходи щодо поліпшення розповсюдження книги в УРСР» від 13 жовтня 1959 р. наголошувала на необхідності різкого зростання обігу інформації та вдосконалення системи розповсюдження книг, скорішого поповнення необхідною літературою не лише центральних, а й регіональних бібліотек.

Практична реалізація законів 1958 р., 1959 р., постанов про бібліотечну справу, збільшення кількості шкіл різних типів зумовлювало все більшу потребу у шкільних бібліотеках та якісного їх наповнення. Якщо у 1960/1961 навчальному році у 104 школах із подовженим днем навчалося 29 тис. учнів, то у 1964/1965 навчальному році у 824 школах такого типу навчанням було охоплено вже 517,2 тис. учнів [232, с.598]. У цих умовах значення шкільних бібліотек особливо зросло, позаяк бібліотеки, будучи центрами керівництва позакласним читанням, брали активну участь у роботі школи. Уся бібліотечна робота розглядалась як єдиний ідейно-виховний процес. Станом на кінець 1960 р. кількість шкільних бібліотек в УРСР становила 32673, в них книг і журналів 66563 тисячі примірників [231, с. 213].

Важливими подіями досліджуваного періоду, як уже зазначалося у попередньому розділі, стала третя Програма КПРС з Моральним кодексом будівника комунізму, прийнята на XXII з'їзді КПРС, проект нової Конституції СРСР, які визначили зовсім новий напрям розвитку радянської держави [328].

У 1962 р. Міністерство освіти УРСР затвердило «Положення про шкільну бібліотеку», яке у контексті освітніх реформ, ініційованих М. Хрущовим, зумовило зміни у діяльності шкільних бібліотек. У Положенні було чітко визначено, що шкільна бібліотека як структурний підрозділ обов'язково створюється в кожній початковій, восьмирічній, середній школі тощо та її завданням є всебічне сприяння процесу навчання і виховання учнів (Додаток А) [291].

Для розуміння складних і суперечливих спроб реформування освітянської сфери, зокрема й організації діяльності шкільних бібліотек у визначений період важливим є те, що вся система управління освітою залишилась незмінною: життєдіяльність усіх освітніх установ перебувала під контролем партії й регламентувалася її вказівками, що впливали з ідеологічної концепції про виховання покоління, яке будуватиме комунізм і житиме при комунізмі. Як стверджує О. Петренко, «в обґрунтуванні чергового соціального замовлення освітній сфері на конкретному етапі будівництва соціалізму (комунізму), включаючи всеобуч, незмінною залишалася теза про «виховання нової людини» як мети партійно-державної політики [268.]. Педагогічним ідеалом досліджуваного періоду виступала «гармонійно розвинена, творча особистість, багата інтелектуально, з науковим світоглядом, носій радянської культури, людина-трудівник, яка вміє поєднувати особистісні (високодуховні й в цілому аскетичні) потреби із суспільними вимогами, що мали специфічно радянське забарвлення» (О. Сухомлинська) [388, с.15].

Саме з таких позицій відбувалася організація функціонування шкільних бібліотек, зміст діяльності якої визначався й коригувався планами «комуністичного будівництва». На думку О. Сухомлинської, «вперше за роки свого існування комуністична партія заговорила про мораль і моральність як про складові комуністичної ідеології ... Людина стала затребуваною, була реабілітована мораль, вона посіла окреме місце в суспільно-економічному житті» [452, с.18]. Нова марксистсько-ленінська етика, проголошена у кодексі, визнавала особистість і особистісні інтереси конкретної людини, а не лише інтереси колективу [там само]. Фактично у період «хрущовської» відлиги був сформований новий педагогічний ідеал людини: гармонійно розвиненої, творчої особистості, інтелектуально багатої, працелюбної, культурної, яка вміє поєднувати особистісні потреби з суспільними вимогами.

Посилення інтересу до соціальних проблем суспільства в цілому й особистості зокрема, реформаційні процеси в освіті, оновлення строгих рамок

ідеологічної системи, переоцінка цінностей зумовили необхідність зміни функціонування й шкільних бібліотек, діяльність яких визначалась ідеологічними та педагогічними завданнями, які стояли перед навчальними закладами.

Особливу увагу приділяли читацьким інтересам молодого покоління та його інформаційно-бібліотечному обслуговуванню. Державна освітня політика з планового формування бібліотечних фондів здійснювалася під контролем створеного в жовтні 1963 р. Державного комітету Ради Міністрів УРСР з питань друку. Водночас, у 1970-х рр. здійснювалися спроби централізації бібліотечної мережі, створення єдиної системи бібліотек усіх типів та видів, відомчої належності. У країні розпочався експеримент із централізації мережі масових бібліотек [119].

Заходи з координації діяльності шкільних бібліотек розробляли відомчі і наглядові організації. Зокрема, при Міністерстві освіти УРСР було створено науково-методичну раду для методичного керівництва бібліотеками середніх і вищих навчальних закладів [287]. В одному із перших офіційних документів цієї ради наголошувалося на необхідності організовувати на базі кращих шкіл роботу методичних комісій шкільних бібліотек.

Науково-методична рада при Міністерстві освіти УРСР здійснювала систематичний аналіз діяльності шкільних бібліотек, розробляла пропозиції і виносила їх на розгляд директивних органів, готувала інструкції, положення, що регламентували заходи з підвищення кваліфікації кадрів. Завдяки діяльності ради посилилась увага до питань вивчення, узагальнення й упровадження в практику кращого досвіду бібліотечної роботи. Рада постійно заслуховувала питання роботи шкільних бібліотек, надавала їм практичну і методичну допомогу з питань роботи шкільної бібліотеки.

Педагогічні періодичні видання вміщували тематичні сторінки, присвячені актуальним питанням діяльності шкільних бібліотек. Водночас, як зазначає А. Доркену (і ми з нею цілком погоджуємось) прагнення забезпечити зростання кількісних показників призводило до невиконання широко

розголошених завдань із охоплення кожного учня книгою [110]. У бібліотеках навчальних закладів накопичилася застаріла література, що втратила наукову і практичну цінність, водночас у бібліотечних фондах не вистачало нових книжок, періодичних видань із найважливіших галузей знань як для учнів, так і педагогів. Нерідко шкільні бібліотеки містилися в непридатних для обслуговування читачів приміщеннях, без читальних залів та бібліотечного обладнання [111]. Освітнянські бібліотеки (як шкільні, так і профтехучилищ та ВНЗ) потребували не лише подолання означених недоліків у своїй роботі, а й якісно нових рішень щодо організації бібліотечної справи.

Відтак, у двох «Положеннях про шкільну бібліотеку», затверджених у 1962 і 1965 рр. [292], наголошувалося, що шкільну бібліотеку необхідно створювати у кожній початковій, восьмирічній та середній школі, школі-інтернаті, спеціальній школі, з метою зберігання й надавання інформації як для учнівської молоді, так і для учительства. Шкільній бібліотеці виділялось ізольоване приміщення, придатне для умов зберігання та видачі книжок, а також, за можливості, окрема кімната для читальної зали. Бібліотекаря призначали з числа осіб зі спеціальною чи педагогічною освітою. Він забезпечував поповнення книгозбірні літературою, здійснював інформаційне обслуговування учнів, педагогів та методичного персоналу школи, організовував разом з учителями й вихователями роботу з позакласного читання, брав участь у підготовці і проведенні читацьких конференцій, організовував книжкові виставки, створював картотеку бібліотечного фонду, був матеріально відповідальний за збереження книжкового фонду бібліотеки. Так, станом на кінець 1964 р. кількість шкільних бібліотек в УРСР становила 31495, в них книг і журналів 74361 тисяча примірників [231, с. 213].

Проблема створення і зберігання бібліотечних фондів шкільних підручників у початкових, восьмирічних і середніх школах у досліджуваний період була предметом уваги не лише Міністерства освіти, але й Міністерства фінансів країни. Свідченням цього твердження є спільні інструкції двох відомств про порядок створення і зберігання бібліотечних фондів шкільних

підручників у школах, наприклад «Про бібліотечні фонди шкільних підручників у початкових, восьмирічних і середніх школах» (1968) (Додаток Б) [299]. При цьому прийом і видача книг, а також облік, обробка та охорона бібліотечних фондів підручників повинні здійснюватися шкільною бібліотекою у відповідності з «Положенням про шкільну бібліотеку» (1962), затвердженими Міністерством освіти (народної освіти) союзної республіки.

У 1969 р. Міністерство освіти УРСР видало наказ «Про бібліотечні фонди шкільних підручників у початковий восьмирічних і середніх школах» [299], яким чітко регламентувалась діяльність директорів та завідувачів відділів народної освіти щодо створення й використання бібліотечних фондів підручників, а також невідкладні заходи стосовно повного забезпечення усіх учнів середніх, вечірніх і заочних шкіл підручниками. Станом на 01.09.1969 р. бібліотечні фонди підручників становили 6593.1 тис. примірників, однак в окремих областях республіки ця робота велася повільно, хоча завершити її передбачалось до липня 1970 р. [323, с. 12]. Гостро стояло й питання виховання в учнів бережливого ставлення до книжок.

Порядок доплати бібліотекарям шкіл за завідування бібліотекою регламентувався Постановою ЦК КПРС, Ради Міністрів СРСР і ВЦСПС від 15. 06. 1969 р., у якій зазначалося, що з 01.01.1969 р. у межах фонду заробітної плати дозволялося здійснювати доплату працівникам тих бібліотек, у яких затверджено відповідну штатну посаду, а книжковий фонд становить не менш 2 500 примірників [314, с. 29].

Міністерством освіти УРСР передбачалося покращити діяльність шкільних бібліотек із вивчення читацьких запитів, керівництва позакласним читанням учнів, проведення літературних конференцій, обговорення прочитаних книжок, диспутів тощо. Ці заходи були важливими ланками у системі виховної роботи бібліотек.

Пропаганда книги через різноманітні форми й методи впливу на учнівську молодь забезпечувала тісну єдність ідейного, трудового і морального виховання. Активно впроваджувалися такі форми роботи з

книгою, як цикли книжкових виставок, огляди літератури, літературні вечори, диспути, створюватися книжкові полиці з набором програм і підручників для навчання, здійснюватися керівництво позакласним читанням учнів. Саме просвітницька діяльність шкільних бібліотек набула значної ваги у вихованні молоді, при цьому відображаючи ідеологічну складову як державну вимогу до освіти. За твердженням О. Сухомлинської, «в цей період найбільше проявилось вихолощення й спустошення радянського канону, його риторичне наповнення, розходження з реаліями» [386, с.38].

Важливим результатом роботи шкільних бібліотек було, безперечно, створення фондів шкільних підручників: збирання використаних (за згодою батьків), а також придбання за рахунок економії коштів державного бюджету. Так, розпорядженням Міністерства освіти УРСР «Про створення в школах бібліотечних фондів підручників» (1970) передбачалось «поліпшити роботу в школах по вихованню в учнів бережливого ставлення до підручників», створювати бібліотечні фонди шляхом збирання підручників, «вжити заходів до розширення в школах приміщень шкільних бібліотек, а також обладнання їх стелажми з тим, щоб створити належні умови для зберігання підручників» [323].

Станом на кінець 1970 р. кількість шкільних бібліотек в УРСР становила 29008, в них книг і журналів 93929 тисяч примірників [231, с. 213].

На початку 80-х рр. більша увага стала приділятися створенню методичної літератури для вчителя загальноосвітньої школи. На основі спеціального наказу Міністерства освіти СРСР, Ради Міністрів СРСР і Міністерства освіти РСФСР від 3 вересня 1971 р. [255] видавництво «Просвещение» почало випускати серії «Бібліотека для вчителя початкових класів», «Методична бібліотека школи», «Бібліотека директора школи», «Абетка морального виховання», «Облаштування педагогічного процесу в початковій школі» [255], «Бібліотека учителя російської мови й літератури національної школи». Така діяльність сприяла зростанню ролі шкільної бібліотеки у забезпеченні всебічного розвитку підростаючого покоління;

збільшенню кількості шкільних бібліотек: у 1971 році в УРСР налічувались 28354 шкільних бібліотек із загальним книжковим фондом 79,4 млн. примірників [273].

Своєю чергою, у наказі Міністерства освіти УРСР «Про стан і заходи щодо поліпшення роботи шкільних бібліотек» (1973) (Додаток В) [321] наголошувалося на здійсненні системи контролю за раціональним використанням коштів бюджетів шкіл на придбання книг, періодичних видань. Водночас зверталася увага на ведення бібліотечної документації відповідно до «мінімуму бібліотечної техніки в масовій бібліотеці» та координування роботи шкільної бібліотеки з бібліотеками інших систем і відомств, використання їхніх книжкових фондів і посилення ефективності бібліотечно-бібліографічного обслуговування учнів та педагогічних колективів шкіл.

Свідченням того, що у СРСР навіть у стагнаційний період велика увага приділялась розвитку бібліотек, є постанова ЦК КПРС «Про підвищення ролі бібліотек у комуністичному вихованні трудящих і науково-технічному прогресі» (1974), у якій наголошувалося на потребі приведення рівня роботи бібліотек і організації бібліотечної справи у відповідність із запитом суспільства, а також на повніше використання книжкових надбань для освіти й виховання молодого покоління та прискорення науково-технічного прогресу. Передбачалося здійснити принципові зміни в організації бібліотечної справи – централізація мережі бібліотек, створення системи зберігання книжкових фондів та організацію міжвідомчої комісії з координації керівництва бібліотеками [15].

Як наслідок такої освітньої політики держави стосовно шкільних бібліотек, у 1975 році Міністерством освіти СРСР було затверджене «Типове положення про шкільну бібліотеку», у якому основне завдання шкільної бібліотеки визначалось таким чином: «усіляко сприяти процесу навчання й комуністичного виховання учнів, сприяти підвищенню кваліфікації працівників школи» [404].

Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи переходу на безкоштовне користування підручниками учнів загальноосвітніх шкіл» (1977) підкреслювалася відповідальність органів народної освіти, педагогічних колективів і видавництв за ефективність використання навчальної книги [20]. Успішній реалізації постанови сприяло створення при міністерствах освіти союзних республік спеціальних відділів, в обов'язки яких входили (за «Типовим положенням про відділ по бібліотечних фондах шкільних підручників»): організація роботи зі створення і оновлення бібліотечних фондів, контроль за їх збереженням, розподіл підручників територією республіки, участь у розробці перспективних планів видання підручників, здійснення методичної допомоги інспекторам і методистам по бібліотечних фондах, проведення систематичної роботи з виховання в учнів, педагогів, батьків бережного ставлення до підручників [405, с.18].

Так в Українській радянській соціалістичній республіці витримувалася типовість роботи всіх бібліотек незалежно від місця їхнього знаходження і відомчої підпорядкованості. Головним завданням стала централізація і координація бібліотечного обслуговування. Основна мета централізації – підвищення суспільної ролі бібліотек, можливість проводити ідеологічну й виховну роботу з читачами. Про покращення координації в діяльності бібліотек усіх систем і відомств йшла мова у спільній Постанові колегії Міністерства освіти УРСР та Міністерства культури УРСР від 27.09.1978 р. йшлося про завершення роботи зі створення обласних бібліотек для юнацтва (як координаційних і методичних центрів роботи з книгою серед юних читачів) та започаткування відповідних структурних підрозділів у централізованих бібліотечних системах [301]. Важливим свідченням державного керівництва розвитком шкільних бібліотек є, наприклад, вимога Міністерства освіти щодо інформування про виконання відповідних розпоряджень 1 липня і 1 вересня кожного року. При цьому необхідно було «в інформаціях вказати: виконання прийнятого плану створення бібліотечних фондів підручників (окремо по видавництвах «Радянська школа» і

«Просвещение»); кількість грошей, яка витрачена на придбання підручників для бібліотечних фондів; за рахунок економії бюджетних асигнувань; за рахунок допомоги шефів; за спецкошти шкіл» [323].

Початок 80-х років ХХ ст. характеризується підвищенням загальноосвітнього та культурного рівня учнівської молоді в умовах діяльності шкільних бібліотек. На допомогу бібліотечним працівникам держава видавала методичний збірник «В помощь детским и школьным библиотекам», який регулярно надходив до школи. У збірнику методичних матеріалів «В помощь детским и школьным библиотекам» (1981) розкривались актуальні питання бібліотечного обслуговування учнів; характеризувалась спільна робота школи та бібліотек з професійної агітації сільських учнів, з виховання культури читання школярів; з розвитку інтересу до читання; аналізувався досвід координації діяльності шкільних і дитячих бібліотек [60].

Важливим для розвитку бібліотечної справи стало прийняття у 1984 р. Президією Верховної Ради СРСР першого нормативного акту – «Положення про бібліотечну справу в СРСР», яке усебічно регулювало діяльність бібліотек і зафіксувало роль бібліотечних закладів як ідеологічних, культурно-просвітницьких і науково-інформаційних установ [15]. Це положення законодавчо закріпило централізацію бібліотечної справи в СРСР, що майже повністю позбавило ініціативи у питаннях розбудови національної бібліотечної системи та бібліотечної справи у союзних республіках. Положенням про бібліотечну справу в СРСР визначалася така структура управління:

– управління бібліотечною справою в СРСР здійснюють Ради народних депутатів, їх виконавчі та розпорядчі органи, а також інші державні та громадські органи, які мають у своєму підпорядкуванні бібліотеки;

– Міністерство культури СРСР здійснює загальне методичне управління бібліотеками та координацію їх роботи, незалежно від підпорядкування, державний контроль за діяльністю бібліотек, що знаходяться у віданні

міністерств, державних комітетів та відомств, а також вирішує інші питання у галузі бібліотечної справи відповідно до Положення про бібліотечну справу в СРСР та інших законодавчих актів СРСР;

– міністерства, державні комітети, відомства, центральні органи громадських організацій здійснюють управління підвідомчими їм бібліотеками;

– місцеві Ради народних депутатів та їх виконавчі комітети управляють бібліотеками, що знаходяться в їх віданні, забезпечують розвиток мережі цих бібліотек, укріплення їх матеріально-технічної бази та добір кваліфікованих кадрів, координують та контролюють діяльність інших бібліотек, розміщених на території відповідної Ради, приймають заходи щодо раціонального розміщення бібліотек [350, с. 11]. Однак спроби централізації бібліотечної справи на всіх рівнях методологічно реалізувалися лише на першому етапі (у середині 1980-х рр.). Повної ж централізації та створення дійового механізму державного управління бібліотечною справою не відбулося, хоча Міністерство освіти УРСР вважало за доцільне упорядкувати діяльність шкільних бібліотек, активізувати їх зв'язок із бібліотеками системи Міністерства культури УРСР.

Зауважимо, що реалізація зазначеної постанови співпала з реалізацією постанови ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР «Про подальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення роботи загальноосвітньої школи» (1984), спрямованої на виконання завдань реформи освіти, яка передбачала подолання наявних недоліків в освітній системі, у змісті і методах навчання і виховання. Відповідно, шкільні бібліотечні фонди у 1984 р. нараховували близько 500 млн. екземплярів книг [259, с. 122.]; у 1983-84 н. р. усі учні середньої загальноосвітньої школи були забезпечені безкоштовними підручниками й навчальними посібниками через шкільні бібліотечні фонди. Саме у цей же час почала видаватися серія книг «Шкільна бібліотека».

У 80-ті роки особлива увага приділялась у країні розвитку сільських

шкільних бібліотек. Загальна чисельність бібліотек сільських шкіл у той час на 7-8 тис. перевищувала кількість масових сільських бібліотек. Сільські шкільні бібліотеки мали сумарний книжковий фонд 286 млн. екз. Середня статистична сільська шкільна бібліотека обслуговувала приблизно 370 учнів. Разом з тим, на селі спостерігалася значна диференціація шкільних бібліотек за розмірами у кількості книг. Так, лише половина бібліотек сільських шкіл мала фонд, що перевищував п'ять тисяч книг. Зрозуміло, що інформаційний потенціал їх був значно нижчим міських бібліотек, однак вони заповнили існуючу на той час прогалину у бібліотечному обслуговуванні сільського населення та у формуванні культурного, інформаційного та освітнього простору села [211].

Шкільні бібліотеки наприкінці 80-х років ХХ ст. насамперед здійснювали діяльність, що сприяла підвищенню рівня освіченості, культури й соціальної захищеності молодого покоління, які визначались цінністю інформації, наявної в розпорядженні бібліотеки; а також слугували формуванню особистості, сприяли збільшенню її можливостей і потенцій.

Водночас, здійснений аналіз дав змогу встановити, що у досліджуваній період особлива увага в діяльності шкільних бібліотек у контексті освітньої політики держави приділялася питанню керування читанням як найважливішому ідеологічному прийому виховання учнів у «дусі комунізму». Ідеологічна функція бібліотечних установ підтверджувалася постановами директивних органів зазначеного періоду, унаслідок чого бібліотеки брали активну участь у формуванні як ідеологічного, так і естетичного світогляду учнів.

Оскільки одним з головних завдань шкільних бібліотек було виховання «нової людини», значну роль у їх діяльності відігравала робота з естетичного виховання читачів, коли останніх цілеспрямовано знайомили зі здобутками живопису, графіки, скульптури, виготовляли спеціальні альбоми, проводили тематичні вечори й бесіди, присвячені живописцям, скульпторам, композиторам, артистам. Одночасно з естетичним вихованням проводилася й

атеїстична пропаганда. Краєзнавча робота бібліотек сприяла збільшенню знань про рідний край, прищепленню любові до нього. Шкільні бібліотекарі проводили індивідуальну роботу з кожним читачем і одночасно здійснювали пропаганду ідей комунізму [489, арк.75].

Як стверджує І. Фрумін, управління шкільними бібліотеками здійснювалося на базі принципів, загальних для всіх радянських закладів: політичний підхід до справи, демократичний централізм, правильний підбір і розстановка кадрів, єдиноначальність, контроль та перевірка знань [427].

Діяльність шкільних бібліотек організовувалася так, щоб надати максимальну практичну допомогу з виховання у підростаючого покоління принципів моралі, любові до Батьківщини, прагнення до знань і суспільно корисної праці, у формуванні й розвитку інтересу до читання. Відповідно до рішення Колегії Міністерства народної освіти УРСР «Про впровадження бібліотечно-бібліографічних знань у школах і ПТУ республіки» почали впроваджувати нові форми й методи роботи з молоддю. [300].

На початку 1990-х рр. зміни в освітній політиці, в освітньому просторі республіки, виникнення різних типів шкіл зумовили необхідність оновлення діяльності шкільних бібліотек. У 1991 р. було опубліковано «Типове (тимчасове) положення про бібліотеку загальноосвітньої школи», підготовлене Головним навчально-методичним управлінням загальної середньої освіти Держосвіти СРСР і Державної наукової педагогічної бібліотеки ім. К. Д. Ушинського [367]. Новий документ уточнював поняття «шкільна бібліотека», визначаючи його як «структурний підрозділ школи, що поєднує функції навчальної та спеціальної бібліотеки, яка очолює роботу з книгою в школі»; визначав її функції, додаючи до традиційних – освітньої та виховної, нову – інформаційну. При цьому передбачалася диференціація змісту роботи залежно від особливостей освітньої установи. Жорсткий радянський підхід до визначення функцій замінений більш гнучким, що давав змогу застосовувати різні варіанти й моделі діяльності. У документі прослідковувалася тенденція до посилення педагогічної спрямованості роботи

шкільного бібліотекаря, підкреслювалося, що останній входить до складу педагогічної ради школи. У числі основних завдань у «Положенні...» було виділено «виховання в учнів інформаційної культури, любові до книги, культури читання, уміння користуватися бібліотекою, ... прищеплювання школярам потреби в читанні»; сприяння різними формами й методами бібліотечної роботи самоосвіті учнів і педагогічних працівників. Однак, незважаючи на введене поняття «інформаційна культура», мова в документі, як і раніше, йшла переважно про роботу із книгою, про пропаганду бібліотечно-бібліографічних знань, про керівництво читанням учнів.

Згідно «Положення» кожний напрям роботи бібліотеки, відображений у плані, містив декілька тематичних розділів. Наприклад, вивчення читачів включало: вивчення інформаційних потреб учнів і вчителів, аналіз читацького попиту, вивчення інтересів окремих класних колективів і окремих учнів і т. д.

Кожна шкільна бібліотека щорічно складала звіт про свою роботу, у якому відображені не тільки абсолютні показники – кількість читачів, книгозабезпечення, відвідуваність, але й проведені заходи. Звіт включає, наприклад, дані про тематику й ефективність книжкових виставок, «тижнів» дитячої книги, про формування в учнів інформаційної культури, про формування в учнів інтересу до читання, про стан довідково-бібліографічного апарата й т. п., тобто у ньому розкриваються ті напрями діяльності, які передбачені планом роботи шкільної бібліотеки [488].

Здійснений нами аналіз освітніх документів, урядових постанов і наказів стосовно діяльності бібліотек підтверджують тезу О. Сухомлинської про те, що «дієслова «поліпшити», «оптимізувати», «удосконалити», «поглибити», «розширити» стають звичною лексикою для педагогічної науки, за якою ховалося повторення давно відомих істин, бажання імітувати діяльність, тупцювання на місці» [388].

Розпад СРСР, проголошення незалежності України, початок формування національної державної політики в галузі освіти, схвалення Закону України «Про освіту» (1991), визрівання національно спрямованої

реформи школи зумовили початок нового етапу розвитку освіти й шкільництва, пов'язаного з новими соціально-економічними, ідеологічними, педагогічними реаліями, які зумовили розробку й реалізацію нової парадигми освіти й виховання, нових підходів до організації навчально-виховного процесу й, безперечно, до діяльності шкільних бібліотек.

Таким чином, здійснений аналіз вітчизняного освітнього простору і місця у ньому шкільних бібліотек дає змогу стверджувати, що на роки радянської влади припадає найбільший державний вплив на розвиток бібліотечної справи. Будучи тісно пов'язаними з конкретними історичними, економічними умовами епохи, дитяче і юнацьке читання, шкільні бібліотеки розвивалися у тісному зв'язку, у взаємодії й під впливом духовної культури, літератури, освіти, педагогіки, науки й мистецтва. Однією з найважливіших особливостей цього історико-педагогічного періоду була єдина планомірна організація мережі шкільних бібліотек. Планомірність і єдність мережі шкільних бібліотек знайшла відображення й у застосуванні однакових правил, вимог і форм у роботі бібліотек. У більшості шкільних бібліотек були введені єдині правила користування, єдина класифікація книг, єдині правила опису книг у каталогах, бібліографічних посібниках і т. п. Шкільні бібліотеки радянського освітнього простору переважно відповідали ідеологічним вимогам комуністичної партії, а лише потім задовольняли освітні й культурні потреби учнів і учителів. Будь-які зміни у суспільстві, дослідження у педагогіці впливали на зміст діяльності шкільної бібліотеки як невід'ємної складової частини школи.

Бібліотеки освітніх установ розглядали читання, інтерес до читання як інструменти пізнання й підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчої й соціальної активності особистості. Формування інтересу до читання в учнів, прилучення їх до читання визнавались у досліджуваний період одними з головних державних завдань захисту й забезпечення безпеки вітчизняної культури. Шкільні бібліотеки досліджуваного періоду сприяли створенню відкритого освітнього середовища, єдиного інформаційно-

освітнього простору УРСР, сприяли постійному його поповненню інформацією, забезпечували можливість обміну інформацією між бібліотеками й освітніми установами, розвитку наукових і творчих здібностей учнів і педагогів, сприяли формування інтересу до читання, підвищенню ефективності освітнього процесу і активності освітнього життя.

Таким чином, здійснене дослідження показало, що шкільна бібліотека у досліджуваній період була тим унікальним соціальним інститутом, який акумулював, і забезпечував загальнодоступність надбань світової культури, сприяв прилученню учнів до історії, культури народу через систему масових та групових заходів. Популяризація книжки, літератури, формування інтересу до читання були одними з головних завдань шкільної бібліотеки. Упродовж досліджуваного періоду було створено дієву розгалужену систему бібліотечно-інформаційного обслуговування підростаючого покоління. Як свідчить статистика, на кінець досліджуваного періоду шкільні бібліотеки працювали у 20,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладах, 1242 – професійних, 735 – середніх спеціальних та 156 вищих навчальних закладах [342, с. 4].

Так, узагальнивши статистичні дані, можна представити динаміку функціонування бібліотек у загальноосвітніх школах і дитячих будинках досліджуваного періоду у вигляді таблиці (Див. Табл. 2.2).

Таблиця 2.2.

Бібліотеки загальноосвітніх шкіл та дитячих будинків УРСР

(на кінець року)

	1960	1964	1970	1990
Кількість бібліотек, тис.	32673	31495	20908	20900
В них книг і журналів, тис. екз.	66563	74361	93929	134240

Отже, характеризуючи шкільні бібліотеки в освітньому просторі Української РСР (1962-1991 рр.), відзначимо, що освітній простір, насамперед, відображає систему соціальних зв'язків і являє собою

структуровану систему педагогічних чинників (факторів), тобто має ознаки цілісності. Державний рівень освітнього простору і місця у ньому шкільних бібліотек визначений законами, постановами, інструкціями тощо. Він декларує й регламентує правовий характер освітніх послуг, ґрунтується на традиціях і надбаннях минулого, презентує надбання сучасних підходів і ставлень, створених на їх основі результатів колективної праці, реалізації творчих підходів, нових форм, зразків, нових традицій, та мотивується майбутніми потребами й ідеалами.

2.2. Зміст діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду

Як нами доведено у попередньому підрозділі, шкільні бібліотеки є суттєвою й значимою частиною освітнього простору. Разом з тим вони утворюють своє особливе бібліотечне середовище, яке включає інформаційну, культурну, емоційно-психологічну, екологічну й матеріальну складові. Провідною умовою його ефективності є зміст діяльності та бібліотечний фонд, що дає змогу з максимальною повнотою задовольняти інформаційні потреби учасників освітнього процесу.

Аналізуючи зміст діяльності шкільних бібліотек, необхідно, насамперед, уточнити смислове наповнення власне поняття «зміст». У великому тлумачному словнику української мови «*зміст*» розглядається як «сутність, внутрішня особливість чого-небудь; розумна основа, мета, призначення чого-небудь» [66, с. 373], у тлумачному словнику С. Ожегова зміст розглядається як «єдність усіх основних елементів цілого, його властивостей і зв'язків, що існує й виражається у формі і невіддільне від неї» [246]. Ядром змісту поняття є відмітні істотні властивості, ознаки й відносини.

Натомість у філософських словниках «зміст» трактується як «те, що наповнює форму й з чого вона здійснюється. Зміст поняття, на противагу його об'єму, є сукупність його ознак» [445]. Новітній філософський словник містить статтю про єдність «змісту» і «форми» як категорій, що

«використовуються для характеристики відносин між способом організації речі й власне матеріалом, з якого ця річ складається» [166].

Основою взаємозв'язку змісту і форми є положення про визначальну роль змісту. Саме він є провідною, вирішальною стороною в єдності форми й змісту. Зміна й розвиток предмета чи процесу насамперед стосується змісту. Зі зміною змісту змінюється й форма: зміст, змінюючись, здійснює формоутворюючий вплив. При цьому поняття «зміст» відображає внутрішній і вирішальний зв'язок не у його найзагальнішому вигляді, а у такому, що реалізується в кожному окремому предметі на певному етапі розвитку, за певних умов. Відтак, розглядаючи зміст діяльності шкільних бібліотек, логічно продовжити цей аналіз вивченням форм роботи шкільних бібліотек (див. розділ 3).

Як засвідчує наш пошук, у досліджуваній період зміст освіти трактувався як «чітко окреслена система знань, умінь і навичок, якими повинен оволодіти учень. Зміст освіти в середній школі є основою для всебічного розвитку особистості, підготовки до спеціальності, формування діалектико-матеріалістичного світогляду» (1976) [22, с. 57].

Л. Пироженко визначає зміст загальної середньої освіти досліджуваного періоду як «педагогічно адаптовану систему знань, умінь і навичок, способів навчальної діяльності (у т. ч. й творчої), емоційно-ціннісного ставлення учнів до світу, що забезпечує світоглядний, інтелектуальний і фізичний розвиток особистості, яка перебуває у стані неперервного розвитку» [276, с.9]. Таке розуміння змісту загальної середньої освіти передбачає розгляд його розвитку як складного процесу, що підпорядковувався як загальним, зовнішнім тенденціям і закономірностям, так і внутрішнім, що входять до структури навчально-виховного процесу школи.

У відповідності з таким розумінням структурувалась діяльність школи і шкільної бібліотеки зокрема, позаяк шкільна бібліотека безпосередньо інтегрувалась у діяльність школи.

Упродовж 1962-1991 років зміст діяльності шкільних бібліотек УРСР

був спрямований, насамперед, на реалізацію освітньої функції шкільної бібліотеки, головним була робота із книгою, а основною метою діяльності – прилучення дітей до читання, формування у них інтересу до читання й навчання їх користуватися бібліотеками, як-то: пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань, бібліотечно-бібліографічна орієнтація читачів [63].

Зміст діяльності шкільних бібліотек визначала ціла низка нормативних документів: постанов, положень, інструкцій, розпоряджень тощо. Зокрема, «Положенням про шкільну бібліотеку» (1962) було чітко визначено основні напрями діяльності шкільної бібліотеки, яка створювалась у кожній школі, а головним завданням її було усебічне сприяння процесу навчання й виховання учнів [291].

У першому розділі «Положення» детально розкрито зміст роботи шкільної бібліотеки. У тексті «Положення» зазначалося: «Здійснюючи завдання комуністичного виховання, що стоять перед школою, шкільна бібліотека допомагає учням в організації читання з метою успішного вивчення ними навчальних предметів, кращого засвоєння основ загальноосвітніх і політехнічних знань; сприяє моральному, фізичному й естетичному вихованню дітей, прищепленню їм любові до праці і готовності до суспільно корисної діяльності, навичок самостійної роботи з книгою, інтересу до книги; залучає кожного школяра до систематичного читання, допомагає вчителям в організації навчально-виховної роботи в школі, а також піонерській і комсомольській організаціям у роботі з книгою; ознайомлює учнів з основами бібліотечно-бібліографічної грамотності» [291].

Задля виконання поставлених завдань шкільна бібліотека повинна була комплектувати свій книжковий фонд літературою, що рекомендувалась Міністерствами освіти СРСР та УРСР, періодичними виданнями для дітей, довідковими і бібліографічними посібниками (дитяча енциклопедія, бібліографічні покажчики тощо); разом із учителем залучати учнів школи до систематичного читання книг, здійснювати видачу книг школярам, допомагати їм у виборі літератури й у самостійній роботі з книгою; складати

алфавітний службовий каталог, рекомендаційні списки й картотеки з окремих предметів, проводити довідково-бібліографічні роботи з учнями, вчителями та піонервожатими школи; проводити систематичну пропаганду літератури серед школярів шляхом влаштування книжкових виставок, складання каталогів, рекомендаційних списків, картотек і плакатів, організації бесід, голосного читання, обговорення книг, літературних ранків тощо; рекомендувати літературу для вчителів і піонервожатих на допомогу організації позакласної роботи в школі; організовувати актив учнів для допомоги бібліотекареві в роботі з книгою серед школярів, в оформленні альбомів, виставок, плакатів, у підготовці масових заходів; допомагати класним керівникам у роботі з батьками по керівництву читанням дітей; працювати разом з учителями, консультуючись з ними під час поповнення бібліотеки книгами, а також видачі книг школярам; планувати свою роботу, виходячи з вимог навчально-виховної роботи школи; вести облік і обробку книжкових фондів [291].

Найбільш докладно зміст діяльності шкільної бібліотеки розкрито в «Типовому положенні про шкільну бібліотеку» (1975), затвердженому Міністерством освіти СРСР [404]. Текст «Положення» пропонуємо у Додатку Г. У змісті «Положення» було зазначено, що шкільна бібліотека «сприяє формуванню марксистсько-ленінського світогляду учнів, комуністичної моральності шляхом залучення учнів до систематичного читання суспільно-політичної, навчальної, художньої, науково-популярної літератури; допомагає учням в організації читання з метою успішного вивчення ними навчальних предметів, кращого засвоєння основ загальноосвітніх і політехнічних знань; сприяє розвитку пізнавальних інтересів і здібностей учнів ...; вивчає й спрямовує читання учнів, формує їхні читацькі інтереси; прищеплює навички самостійної роботи із книгою, знання основ бібліотечно-бібліографічної грамотності, культури читання; надає допомогу вчителям у доборі науково-методичної літератури, систематично інформує педагогічний колектив про нові надходження до фонду» [404].

З метою реалізації завдань, виокремлених у «Типовому положенні ...», шкільна бібліотека мала здійснювати організацію й проведення різнобічної масової роботи з пропаганди книг, надання разом із класними керівниками допомоги батькам з керівництва позакласним читанням учнів. Окрім цього, усе більшого поширення набувало навчання школярів основам бібліотечно-бібліографічної грамотності, що включала знання про структуру бібліотечних фондів, каталогів, довідкових і бібліографічних виданнях, про основи бібліографічного опису видань і документів. У самому загальному виді мета навчання формулювалася як «підготовка читача до використання бібліотечних ресурсів» [404].

Отже, зміст діяльності шкільної бібліотеки відповідно до визначених завдань передбачав: комплектацію книжкового фонду суспільно-політичною, художньою, навчальною, педагогічною й науково-методичною літературою, а також виданнями, рекомендованими міністерствами освіти (народної освіти) союзних республік для програмного й позакласного читання, у першу чергу книгами, що публікувалися у серії «Шкільна бібліотека», науково-популярною, довідковою літературою й посібниками на допомогу факультативним заняттям; передплату на періодичні видання для фондів бібліотеки; організацію разом із педагогічним колективом різнобічної масової роботи з пропаганди книг (свята книги, читацькі конференції, бесіди, огляди, виставки тощо), прилучаючи до участі в цій роботі діячів літератури й мистецтва, батьків; разом із класними керівниками допомогу батькам з керівництва позакласним читанням учнів; керування читацьким активом учнів у роботі із книгою; створення каталогів, картотек й оформлення рекомендаційних списків літератури; проведення індивідуальної роботи з пропаганди книги; довідково-бібліографічну роботу з учнями й учителями; діяльність в контакті з дитячою й іншими бібліотеками, що обслуговують учнів і вчителів; облік, обробку, охорону книжкових фондів [404].

Міністерством освіти СРСР, Міністерством освіти УРСР, обласними інститутами удосконалення вчителів практично щороку друкувалися

методичні рекомендації, методичні листи, які визначали зміст, планування й регламентували роботу шкільних бібліотек.

Нами було здійснено аналіз методичних рекомендацій, листів, інструкцій тощо *всесоюзного* («О работе школьной библиотеки» Москва, 1981, [243]), *республіканського* («Інструкція про створення і поновлення бібліотечних фондів підручників, порядок їх використання та заходи, що забезпечують збереження літератури», Київ, 1978 [145]; «Організація роботи по вихованню в учнів бережливого ставлення до навчальної книги: методичний лист», Київ, 1980 [365]; «Методичні поради», Київ, 1984 [215]; «Особливості роботи шкільної бібліотеки з старшокласниками: методичні рекомендації», Київ, 1985 [254]; занять «Учбово-тематичний план занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань для учнів 1-10 класів: на допомогу педагогічним колективам шкіл і бібліотекарям», Київ, 1986 [345]; «Всесоюзний тиждень книги для дітей і юнацтва 1985 рік: методичні поради», Київ, 1985 [81]), *обласного* «Виховання культури читання (рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-бібліографічних занять з учнями 4-х класів)», Рівне, 1984 [74]; «Планування роботи шкільної бібліотеки (методичний лист)», Житомир, 1981.; «Виховання культури читання (рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-бібліографічних занять з учнями 5-х класів)», Рівне, 1985; «Рекомендации по участию учреждений народного образования Ровенской области в республиканском смотре-конкурсе на лучшую сохранность школьных учебников», Ровно, 1986 [334]; «Воспитать культуру чтения (рекомендации библиотекарям по проведению библиотечно-библиографических занятий с учащимися 6-7-х классов), Ровно, 1986 [79]; «Методичні рекомендації по оновленню змісту роботи шкільних бібліотек та визначенню пріоритетних напрямків роботи методиста по бібліотечних фондах підручників», Рівне, 1990 [277]; «Виховання культури читання (рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-бібліографічних занять з учнями 5-х класів)»; «Активные формы пропаганды библиотечно-библиографических знаний среди учащихся 1-9

классов (методические рекомендации в помощь библиотекарям)», Луганск, 1990 [356], Рівне: «Орієнтований план проведення тижня дитячої і юнацької книги в школі по пропаганді матеріалів XXVII з'їзду КПРС». Ровно, 1986 [105]; «Идёт по стране советской неделя книги детской: рекомендации по организации и проведению Всесоюзной недели детской и юношеской книги в школе», Ровно, 1989 [139]; Методичні рекомендації по оновленню змісту роботи шкільних бібліотек та визначенню пріоритетних напрямків роботи методиста по бібліотечних фондах підручників» [76] рівнів і зроблено певні узагальнення щодо змісту діяльності шкільної бібліотеки досліджуваного періоду. (Див. Додаток Д).

Отже, зміст діяльності шкільної бібліотеки визначався, насамперед, поточними директивами про школу, шкільну бібліотеку, планом роботи шкільної бібліотеки. При цьому планування роботи шкільної бібліотеки здійснювалося на основі принципів партійності, науковості, перспективності, послідовності, конкретності та координації: *принцип партійності* вимагав, щоб плани відповідали рішенням Комуністичної партії і Радянського уряду; *принцип науковості* вимагав, щоб плани відповідали розвитку науки, були спрямовані на втілення її досягнень і передового досвіду в навчально-виховний процес; *принцип перспективності* вимагав, щоб плани враховували перспективні завдання розвитку школи, щоб плани орієнтували на послідовне вирішення важливих навчально-виховних завдань; *принцип послідовності* вимагав, щоб при плануванні враховувались результати роботи за попередні роки та передбачались заходи, спрямовані на закріплення, дальший розвиток досягнутого, на усунення наявних недоліків; *принцип конкретності* передбачав планування конкретної роботи, проведення якої піддається контролю (Необхідно, щоб чітко були визначені терміни кожного заходу та вказано прізвище особи, відповідальної за їх виконання. Важливо, щоб заходи були актуальні в конкретних умовах); *принцип координації* передбачав узгодження плану роботи шкільної бібліотеки з загальним планом школи з навчально-виховної роботи.

Провідне завдання шкільної бібліотеки – комплексний підхід до постановки всієї справи виховання, тобто, забезпечення єдності ідейно-політичного, трудового і морального виховання – реалізовувалося насамперед у плануванні роботи. Варто зауважити, що план шкільної бібліотеки був частиною загальношкільної системи планування, узгоджувався з річним планом роботи школи, з планами роботи комсомольської і піонерської організацій, класних керівників. Його складав бібліотекар школи за участі шкільних методоб'єднань, учителів-словесників, класних керівників, вихователів. Затверджувався план на педагогічній раді на початку навчального року.

У плані, як правило, була відображена діяльність бібліотеки з формування ідейно-моральних рис учнів, із залучення учнів до систематичного читання суспільно-політичної, художньої і наукової літератури. Планом передбачалися форми роботи, що спрямовувалися на організацію позакласного читання з програми, й такі, що допомагали учителям розвивати пізнавальні інтереси учнів, виховуючи у них навички самостійної роботи з книгою, бібліографічною літературою, виховання бережливого ставлення до навчальної книги.

У річному плані роботи, який визначав діяльність шкільної бібліотеки на рік, передбачалися форми роботи, що реалізовувалися спільно з бібліотекою, спрямовані на зміцнення єдності навчання і виховання; здійснення комплексного підходу до справи комуністичного виховання учнів; чітке формування завдань, які розв'язувались упродовж року; заходи на допомогу комсомольській і піонерській організаціям, педагогічному колективу в організації вивчення творів В. І. Леніна, класиків марксизму-ленінізму, документів КПРС і ЦК Компартії України, ВЛКСМ та ЛКСМ України, Всесоюзної піонерської організації ім. В. І. Леніна та на допомогу учням із засвоєння основ наук: у підготовці до ленінського заліку, проведення політінформацій, диспутів, ранків, класних зборів; робота з періодичною пресою тощо.

Важливою ділянкою роботи визначалось також створення фондів шкільних підручників та пропаганда літератури (складання разом з учителями-предметниками рекомендаційних тематичних списків), робота у піонерському таборі, організованому на базі школи тощо.

Річний план бібліотеки складався із таких розділів:

I. Завдання бібліотеки на поточний рік.

II. Заходи з обладнання і оформлення бібліотеки.

III. Організація книжкових фондів, каталогів і картотек.

1. Вивчення, комплектування та збереження книжкового фонду, створення фондів шкільних підручників.

2. Складання каталогів та картотек для читачів різних вікових груп і робота з ними.

IV. Обслуговування учнів і пропаганда літератури.

1. Залучення учнів до шкільної бібліотеки.

2. Пропаганда літератури і керівництво позакласним читанням учнів.

3. Робота з активом читачів.

4. Виховання бібліотечно-бібліографічної грамотності учнів.

5. Керівництво пересувними і кабінетними бібліотечками.

V. Допомога піонерській, комсомольській організаціям та учнівському комітету школи.

VI. Обслуговування вчителів, методична робота.

VII. Робота з батьками [496, арк.67].

На основі річного плану складались плани на навчальні чверті, що мали більш конкретний характер. У них визначались дата та місце проведення заходу, відповідальні за його організацію. План проведення «Тижня дитячої книги» та план роботи під час канікул складались окремо.

У планах на навчальні чверті вказувалися теми книжкових виставок, плакатів, картотек, назви книжок, передбачених для обговорення та терміни виконання, відповідальні за підготовку того чи іншого заходу, враховувалися й певні доповнення. Бібліотекар зобов'язаний був вести щоденник своєї

роботи, де планував масову й індивідуальну роботу з школярами, педагогами, батьками, на кожний день програмувалися усі питання, які розв'язувалися упродовж дня.

Схарактеризуємо більш ґрунтовно ті розділи плану, у яких були передбачені види діяльності, спрямовані на формування і розвиток в учнів інтересу до читання.

Отже, у розділі II – *«Обладнання та оформлення шкільної бібліотеки»* передбачалися такі види організаційної роботи, як придбання читацьких формулярів, бібліотечної документації, оформлення стелажів, каталожних ящиків, куточків для читача, оформлення приміщення бібліотеки тощо. Зокрема, оформлення стелажів, каталожних ящиків, куточків для читача, оформлення приміщення бібліотеки безпосередньо впливали на формування зацікавленості як початкового етапу формування інтересу до читання.

У розділі III *«Організація книжкових фондів, каталогів, картотек»*, у підрозділі другому, передбачались складання каталогів і картотек для читачів різних вікових груп і робота з ними.

Для читачів-початківців (першокласників) планувалося складання ілюстрованих одностемних картотек, наприклад, *«Про В. І. Леніна»*, *«Наша Батьківщина»*, *«Діти нашої країни»*, *«Про звірів»* тощо. Матеріал розміщували з поступовим ускладненням, враховуючи рекомендаційний список для позакласного читання цієї вікової групи.

Для учнів 2-3-х класів складалась ілюстрована багатотемна картотека. Вона включала кілька тем і підтем. Розміщувалась картотека орієнтовно у такому порядку. Наприклад: В. І. Ленін; про життя комуністів; Жовтнева революція і громадянська війна; Велика Вітчизняна війна; про життя в інших країнах; піонери-герої і т. д. [277].

Планувалося також складання систематичного каталогу (для середнього й старшого віку). Картки щодо літератури книжкового фонду бібліотеки розміщувалися відповідно до таблиць бібліотечної класифікації для дитячих бібліотек [345].

Поповненням до систематичного каталогу, як правило, були тематичні картотеки – їх бібліотекар планував з метою пропаганди літератури на особливо актуальні теми. Наприклад, «До 60-річчя ВЛКСМ», «До XXVI з'їзду КПРС», «Піонерія – 60» тощо; на допомогу вивчення предметів шкільної програми: «За сторінками твого підручника», «Юним історикам», «Юним математикам» тощо; картотеки газетно-журнальних статей на теми «Рішення XXVI з'їзду КПРС – в життя», «Наша область у XI п'ятирічці» та ін. [277]. *Такого виду діяльність сприяла формуванню допитливості як наступного етапу розвитку інтересу до читання.*

У розділі IV «Обслуговування учнів і пропаганда літератури» передбачалася робота, що уможлиблювала залучення учнів до систематичного читання, відображала уся діяльність бібліотеки, спрямована на розширення й поглиблення знань учнів, здобутих на уроках, на формування й розвиток інтересу до читання. Ця робота сприяла ідейно-політичному вихованню учнів, формуванню в них матеріалістичного світогляду, активної життєвої позиції. Пропаганда навчальної літератури проводилася відповідно до навчальних програм [417].

Прилучення учнів до читання книги – важлива ділянка діяльності бібліотеки. Шкільним бібліотекарям рекомендувалося систематизувати картотеку, що уможлиблювало мати загальну картину охоплення учнів читанням. Цьому сприяли бесіди з учнями різних класів про книжковий фонд бібліотеки, її довідково-бібліографічний апарат. При цьому радили особливо підкреслювати роль читання у навчанні.

Велике значення мали також книжкові виставки, бесіди на основі читацьких формулярів про систематичність відвідування бібліотеки, огляд новинок дитячої літератури тощо.

Пропаганда літератури, керівництво читанням учнів здійснювались як індивідуально, так і масово з кожною віковою групою читачів (молодшого, середнього, старшого віку), з учнями, які потребували особливої уваги;

визначався перелік літератури, яку треба було особливо активно пропагувати; передбачалися шляхи її пропаганди.

Керівництву читанням передувало глибоке вивчення особливостей читачів, оскільки серед них є читачі найрізноманітніших читацьких інтересів, різного рівня підготовки, начитаності, характеру читання, ставлення до вибору книжки, інтересу до читання тощо. Ґрунтуючись на цьому, виокремлювали приблизно такі групи: учнів, які не встигають з різних предметів, і учнів-читачів за інтересами до читання (любителі історії, біології, юні техніки, натуралісти), які відрізняються характером читання (однобічне читання або безсистемне); окремо виділяли старшокласників, які здійснювали вибір професії і потребували підвищення культури читання у вивченні, ознайомленні, набутті навичок роботи з довідково-бібліографічним апаратом.

Пропагуючи літературу серед читачів цих груп, шкільні бібліотекарі передбачали індивідуальну роботу з ними: проведення рекомендаційних і опитувальних бесід за книжками, про культуру читання, рекомендували орієнтовні плани або списки читання за інтересами для обдарованих і невстигаючих, важковиховуваних учнів. Систематично здійснювали аналіз читацьких формулярів, організовувалась робота з щоденниками тощо.

Координація читацьких інтересів учнів здійснювалася не тільки в індивідуальному порядку, а й під час застосування різноманітних форм масової роботи (голосне читання, обговорення книжок, читацькі конференції, вечори, ранки, диспути, усні журнали, захист читацького формуляра тощо) [17].

Вибір найефективніших форм масової роботи залежав від конкретних виховних завдань, поставлених цим заходом, особливостей груп учнів, з якими проводилася робота. Тобто, систематизувалися книжки, необхідні для використання. Тут важливим було врахування й особливостей віку читачів. Наприклад, з молодшими дітьми планували голосні читання, групові бесіди за книжками, малювання на тему прочитаного, літературні ігри ранки. З учнями середнього і старшого віку проводили бібліотечно-бібліографічні

огляди, обговорення книжок, читацькі конференції, диспути, вечори, заочні подорожі тощо. Така робота сприяла формуванню й розвитку пізнавального й теоретичного інтересу в учнів.

Особливо необхідно відзначити у змісті діяльності шкільної бібліотеки досліджуваного періоду постійний зв'язок бібліотекаря з учителями літератури в організації позакласного читання: разом з учителями бібліотекар підбирав літературу для уроків позакласного читання, по можливості, відвідував уроки. Це уможливило вивчення рівня розвитку учнів, виявлення, кому з них потрібна особлива допомога, увага, у який спосіб можна покращити керівництво читанням школярів [106].

Особлива увага приділялась пропаганді суспільно-політичної, науково-атеїстичної літератури, літератури з вивчення основ наук, на допомогу в роботі факультативів і гуртків [105]. Зі старшокласниками проводилися ленінські читання, у підготовці та проведенні яких допомагали опубліковані методичні рекомендації III та IV Всесоюзних науково-практичних конференцій «Вивчення в середній школі життя, діяльності, творів В. І. *Леніна*, документів КПРС та Радянської держави» [345]. У планах передбачалась робота з політичними журналами «Комуніст», «Молодой коммунист», «Комсомольская жизнь», «Политическое самообразование», використовувалась література на допомогу шкільній програмі з курсу історії і суспільствознавства [417].

Наше дослідження підтверджує тезу про ідеологічний вплив на роботу шкільних бібліотек з боку держави, що унеможливило свободу діяльності бібліотекаря, як, зрештою, і всього педагогічного колективу школи. Зазначимо, що ідеологізація й політизація освітнього простору передбачала певні межі й конкретизувала вибір форм і методів стосовно формування як особистості в цілому, так і інтересу до читання зокрема. Водночас, творчо налаштовані педагоги, шкільні бібліотекарі прагнули до новаторства, використовували у своїй діяльності широку палітру форм і методів, як,

наприклад, шкільні бібліотекарі Рівненської області, про що мова йтиме у наступному розділі [361].

Наприклад, значне місце у плані роботи шкільних бібліотек відводилось пропаганді літератури з поглиблення знань учнів, з формування пізнавального та теоретичного інтересів: планувалась і поглиблена робота з окремих галузей знань (наприклад, в одній чверті – математики, фізики, в інших – біології, хімії тощо); у роботі з учнями середнього та старшого віку передбачалось завдання розширити уявлення про розвиток математики як науки, прищепити інтерес до книжок серії «Цікава математика» (аналогічно й інших предметів); у змісті діяльності шкільних бібліотек велика увага приділялась оформленню книжкових виставок, бібліотечних плакатів, тематичних вечорів з урахуванням інтересів учнів; у бібліотеках були систематизовані матеріали на допомогу вчителям, активу з пропаганди в школі традиційних свят, відзначення дня працівників різноманітних галузей народного господарства.

Організація пропаганди художньої літератури була досить різноаспектною: творчість радянських (російських і українських) письменників, твори зарубіжних письменників, види і жанри художньої літератури. У цьому розділі планувалося також відзначення літературних ювілейних дат, зустрічі з письменниками, свято дитячої та юнацької книги тощо. Зауважимо, що пропаганда художньої літератури організовувалась диференційовано, з урахуванням інтересів читачів різних вікових груп. Особлива увага зосереджувалася на творах радянських письменників, відзначених Ленінською премією, Державними преміями СРСР і УРСР, преміями Ленінського комсомолу. При цьому особливий акцент здійснювався на необхідності розвитку індивідуальних здібностей, схильностей, інтересів тощо.

У змісті діяльності шкільних бібліотек передбачалася робота з періодичними виданнями: самостійне й колективне читання газет і журналів, бесіди за ними на різні теми: «Новини дня», «Світ сьогодні», «Назустріч

з'їзду», виписки щотижневих бюлетенів, пропаганда матеріалів по шкільному радіо, огляд науково-популярних журналів тощо.

Робота з бібліотечним активом планувалась з урахуванням особливостей членів активу, виходячи з цього, розподілялись обов'язки серед них (оформлення бібліотеки й ремонт книжок, робота на абонементі, організація й проведення позакласних виховних заходів, виявлення боржників тощо). Бібліотекар, як правило, збирав актив двічі на місяць. Активісти організовували «книжкову лікарню» для молодших школярів, бібліотечний гурток «Друзі бібліотеки» – для учнів середнього й старшого віку. При бібліотеці створювалися *клуби за інтересами* (тих, хто любить поезію, літературу й мистецтво, фантастику, захоплюється науковою літературою).

Бібліотечний актив випускав газети, рукописні журнали, це дуже допомагало шкільній бібліотеці в організації найрізноманітнішої роботи в самій бібліотеці, у школі, класах, у піонерських загонах, комсомольських групах.

До змісту діяльності шкільних бібліотек включалося також виховання бібліотечно-бібліографічної грамотності, зокрема через таку форму пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань у школах як проведення *бібліотечних бесід*. План цієї роботи складали разом працівники дитячих і шкільних бібліотек для різних вікових груп окремо. У ньому зазначається тема, кількість годин, хто читатиме, яка буде використана література. Цей план долучався до річного плану.

Шкільні бібліотекарі проводили заняття з таких тем: «Елементи книги», «Шифр», «Відкритий доступ до книжкових фондів», «Твої помічники у виборі книг – бібліографічні покажчики». У проведенні занять таких, як «Алфавітний і систематичний каталоги», «Картотеки газетних і журнальних статей», «Плани бібліографічних покажчиків» брали участь фахівці з дитячих бібліотек. Учителі-словесники проводили заняття з інших тем.

Ще однією із складників змісту діяльності шкільної бібліотеки була організація *класних бібліотек* і так званих *пересувок*.

Шкільні бібліотекарі допомагали класним колективам, педагогам комплектувати кабінетні бібліотеки. До цієї роботи залучали кращих читачів класу, членів активу бібліотеки. З їхньою допомогою оформляли книжкові виставки, складали списки наявної літератури, проводили огляди нових надходжень. Крім того, здійснювали створення пересувок у піонерській кімнаті, кімнатах груп продовженого дня. Пересувки комплектувалися з книжок шкільної бібліотеки й регулярно поповнювалися новими надходженнями, матеріалами з газет та журналів. Бібліотекарі кабінетних бібліотечок щомісяця заносили у формуляри шкільної бібліотеки книжки, з якими працювали учні.

До змісту діяльності шкільної бібліотеки входила й *допомога піонерській і комсомольській організаціям, учком*. Наприклад, разом із комітетом комсомолу, старшою піонервожатою школи бібліотекар складав рекомендаційні списки й картотеки матеріалів про роботу жовтенят, оформляв книжкові виставки тощо.

Водночас з обслуговуванням школярів бібліотечним фондом бібліотекар здійснював відповідну роботу й із обслуговування вчителів: допомога класним керівникам у підготовці й проведенні різних позакласних видів діяльності, інформування вчителів-предметників про новини методичної, художньої й науково-популярної літератури для учнів, постійний добір матеріалів для оформлення й поточного оновлення методичного куточка в учительській або методичному кабінеті. Планувалося також поповнення літератури для вчителів-предметників з питань виховної роботи, оформлення тематичних папок. Бібліотекар брав участь у роботі педагогічної ради, виробничих нарад, методоб'єднань (не рідше, ніж 1-2 рази упродовж року), порушував питання про організацію позакласного читання в школі, аналізував план читання, заходи щодо пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед учнів.

Ще будучи працівником Львівської обласної науково-педагогічної бібліотеки відомий учений Б. Степанишин у статті «Вчитель і книга»

зосерджував увагу на тому, що «найперше призначення шкільної бібліотеки – задоволення учнів, але допомогти вчителю в самоосвіті – теж її обов'язок» [382].

У зміст роботи шкільної бібліотеки включалась і *робота з батьками* щодо керівництва читанням дітей у сім'ї, формування у них інтересу до читання. Вона здійснювалася насамперед за допомогою індивідуальних бесід бібліотекаря з батьками про необхідність заохочення дітей до систематичного читання, про правильний контроль за читанням у сім'ї. Бібліотекар брав участь у роботі батьківських зборів, розповідаючи про значення позакласного читання для школярів, про те, що і як читають діти, давав поради. До батьківських зборів шкільний бібліотекар оформляв невеликі книжкові виставки, присвячені темі зборів.

У 1965 р. на базі Київського обласного інституту удосконалення кваліфікації вчителів були організовані курси підвищення кваліфікації шкільних бібліотекарів; піднімалося питання про необхідність створення постійно діючої секції (*кущові або районні*) для шкільних бібліотек, які б займалися питанням керівництва дитячим читанням.

Колегія Міністерства культури СРСР і секретаріат ЦК ВЛКСМ прийняли постанову (1966 р.) про проведення Всесоюзного огляду бібліотек. У зв'язку з цим Міністерство освіти УРСР зобов'язало свої підрозділи посприяти включенню усіх шкільних бібліотек до цього огляду та залучити до його проведення бібліотечних працівників [229, с. 12]. Про роботу й наслідки перевірки шкільних бібліотек йшлося в листі заступника Міністра УРСР П. Миргородського [310, с. 35]. У листі було виокремлено багато недоліків у роботі окремих шкіл Запорізької, Дніпропетровської, Одеської, Хмельницької, Чернігівської областей, а саме: шкільні бібліотеки незадовільно проводили роботу з перевірки книжкових фондів; директори шкіл не приділяли належної уваги їхньому комплектуванню; недостатньо залучали учнів до читання літератури. Значна частина шкільних бібліотек розміщувалася в поганих або зовсім не придатних до роботи приміщеннях, не вистачало обладнання та

бібліотечної техніки. Директорам шкіл пропонувалося ознайомитися з тематичними планами учителів і скласти відповідне замовлення, систематично поповнювати бібліотеку навчальною літературою, наочними посібниками та літературою, передбаченою шкільними програмами, у тому числі серіями «Шкільна бібліотека», «Бібліотека школяра».

Відповідно, у 1960-1970-ті рр. зміст діяльності шкільної бібліотеки поступово розширюється. Шкільні бібліотекарі стали *керувати позакласним читанням разом із учителями*, а також проводити окремі *бібліотечні уроки*, які носили орієнтовний характер.

Фактично, починаючи з 1975-76 навчального року, відповідно до «Типового положення про шкільну бібліотеку» (1975), школи й шкільні бібліотеки в державі систематично займалися *поширенням знань з культури читання*. Саме з цього навчального року разом із комісією шкільних бібліотек, що працювала при Міністерстві освіти СРСР, була укладена програма занять з розвитку культури читання учнів 1–8-х класів [333].

Наприклад, програма передбачала мінімальну кількість уроків. В 1–4-х класах по 2 уроки в рік: «Як берегти книгу» і «Екскурсія в бібліотеку» – у 1-му класі; «Щоденник читання» та «Ілюстрації в дитячій книзі» – у 2-му класі і т.д. Починаючи з 5-го класу – по 4 уроки: «Знайомство із систематичним каталогом. Розділи й підрозділи. Каталогна картка. Алфавітно-предметний покажчик»(2 год.); «Знайомство зі словниками. Типи словників, їх побудова й правила користування» (1 год.); «Історія книги й писемності» (1 год.) і т. д.

Зрозуміло, не виключалося проведення додаткових занять, наприклад, за темами – історія книги (6 кл.); як читати художню літературу (8 кл.). У 6 класі ще раз поверталися до такого складного предмета, як систематичний каталог.

Під час складання програми-мінімум ураховувалося й більше навчальне навантаження школярів, і те, що не можна дати дітям відразу всі знання про книгу, бібліотеку й читання, а лише основи знань про книгу й довідково-бібліографічний апарат бібліотеки [333].

Зауважимо, що програма носила рекомендаційний характер і не спричинила кардинальних змін у діяльності шкільних бібліотек. Бібліотечні уроки не знайшли системності й відрізнялися низкою ефективністю. Цей факт знайшов відображення у рішенні Державної міжвідомчої бібліотечної комісії при Міністерстві культури СРСР від 15 червня 1977 р. «Про покращення пропаганди бібліотечно-бібліографічних знань серед студентів, учнів технікумів, професійно-технічних училищ і загальноосвітніх шкіл». У документі відзначався низький рівень роботи з учнями з пропаганди відповідних знань, перераховувалися недоліки й напрями вдосконалення діяльності [349].

У 1982 р. виходить друге видання програми для учнів I–IX класів, яка стає основою для роботи шкільних бібліотекарів. Програма була перероблена й доповнена, однак їй були властиві недоліки попередньої: відсутність систематичності навчання, зв'язки зі змістом шкільної освіти, недостатня орієнтація на реальні потреби учнів. Вона, як і раніше, носила не обов'язковий, а лише рекомендаційний характер. Проте, бібліотечні уроки поступово ставали одним із важливих напрямів діяльності шкільних бібліотек. Почали з'являтися публікації про цікавий досвід організації роботи шкільних бібліотек.

У 1984 р. були розповсюджені в усі шкільні бібліотеки методичні рекомендації «Всесоюзная неделя детской и юношеской книги. 1984 год» Державної бібліотеки СРСР імені В. І. Леніна, Центральної Ради Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна, Комісії по дитячій та юнацькій літературі Спілки письменників СРСР щодо підготовки й проведення *Тижня книги* [158].

Діяльність шкільних бібліотек з *формування й розвитку інтересу до читання* відповідно до рішення Колегії Міністерства народної освіти УРСР «Про впровадження бібліотечно-бібліографічних знань у школах і ПТУ республіки» була зосереджена у впровадженні нових форм і методів роботи з учнями. Так, в окремих школах запроваджувався факультативний курс

«Основи бібліотечно-бібліографічних знань і роботи з книгою» (1989 р.) для учнів 7-9-х класів [300].

Досить інформативними щодо удосконалення змісту діяльності шкільних бібліотек є «Методичні рекомендації по оновленню змісту роботи шкільних бібліотек та визначенню пріоритетних напрямків роботи методиста по бібліотечних фондах підручників» (1990), у яких автори з урахуванням суспільно-політичних та національно-культурних змін в Україні обґрунтовували необхідність оновлення змісту, форм і методів роботи шкільної бібліотеки [76]. Зокрема, виховання культури читання, інтересу до читання радили здійснювати через пропаганду книги, довідково-бібліографічну роботу з учнями, організацію бібліотечно-бібліографічних занять з учнями різних вікових груп, роботу факультативу «Основи бібліотечно-бібліографічних знань та роботи з книгою», роботу літературних гуртків, клубів, ведення щоденників читання, роботу в період підготовки до екзаменів та канікулярний період [76].

Значна увага приділялася вивченню рівня роботи вчителя з розвитку в учнів навичок читання та інтересу до читання. Конкретні схеми, опитувальники, анкети, які активно впроваджувалися у зміст діяльності шкільних бібліотек пропонуємо у додатку Е.

Отже, здійснений аналіз засвідчив, що наповнюваність шкільної бібліотеки була ідеологічно заангажованою. Навчальні програми підпорядковувалися тій системі, що складалася в радянській школі: шкільні бібліотеки були наповнені творами та працями класиків марксизму-ленінізму, матеріалами з'їздів та конференцій КПРС, соціальними творами українських письменників XIX-XX століть, літературою народів СРСР, переважно російською мовою. Світова література була представлена повністю російською мовою. Забезпеченість програмною літературою становила 100 %. У бібліотечному фонді знаходилися життєписи, портрети українських, російських та зарубіжних письменників, різноманітна методична література для вчителів, карти, наочні матеріали. Бібліотека одержувала спеціальні

збірники для позакласного читання, особливо забезпечені цією літературою були учні початкової школи. Це збірники – «Райдуга», «Джерельце», «Струмочок», «Криничка», казки народів світу, українські народні казки, російські народні казки, казки народів СРСР.

Періодичку у шкільні бібліотеки адміністрації школи дозволялося виписувати без обмежень, але в першу чергу це мали бути газети: «Правда», «Известия», «Правда Украины», «Комсомольська правда», журнали «Коммунист», «Политическое самообразование», «Комуніст України», «Під прапором ленінізму» тощо [53, с. 63].

Особлива увага приділялася поглибленню змісту інформаційно-бібліографічного обслуговування, інформація про нову літературу доводилась до читача за допомогою інформаційних покажчиків, інформаційних та рекомендаційних списків літератури різноманітної тематики у галузі суспільних та природничих наук, з питань техніки, культури й мистецтва, краєзнавчої тематики. Такі матеріали активно готували й видавали бібліотеки Харківської, Одеської, Кримської, Хмельницької, Тернопільської, Київської, Ровенської, Вінницької та інших областей. Популярністю серед читачів користувалися виставки нових надходжень, загальні й тематичні відкриті перегляди літератури, Дні й Тижні нової книги, бібліографічні огляди, що проводилися в усіх бібліотеках республіки.

Безперечно, шкільна бібліотека досліджуваного періоду впроваджувала ідеологію комуністичної партії СРСР і не могла об'єктивно висвітлювати реальності життя українського народу та історії України як держави. Однак, вона докладала чимало зусиль, аби виховати своїх читачів, ознайомити їх із надбанням української та світової культури, сформувати в них інтерес до читання. Упродовж досліджуваного періоду зміст діяльності шкільної бібліотеки визначали такі основні завдання: керівництво позакласним читанням, формування основ бібліотечно-бібліографічної культури, вивчення елементів роботи з книгою, формування інтересу до читання, проведення масових заходів з пропаганди книги та читання.

2.3. Педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку в учнів інтересу до читання.

Шкільні бібліотеки як частина освітнього простору, як соціально-культурне й педагогічне явище є важливою, але маловивченою частиною історії освіти. Майже не дослідженою залишається діяльність шкільних бібліотек України щодо формування інтересу до читання в учнів. Вивчення історії цієї ділянки функціонування шкільних бібліотек України дасть змогу, на нашу думку, ефективно використати накопичений позитивний досвід й убезпечитись від помилок минулого в організації діяльності сучасних шкільних бібліотек не як «допоміжної структури» школи, а як найважливішого інформаційного ресурсу її розвитку та значимої складової освітнього простору держави, навчально-виховного закладу.

Педагогічна діяльність притаманна будь-якій бібліотеці, зокрема й шкільній, і проявляється у її освітній, виховній та розвивальній функціях. Для шкільної бібліотеки педагогічна діяльність – особливо організований освітній процес у сфері навчального й вільного часу школяра. Тут професійно-педагогічна діяльність бібліотекаря – це діяльність, спрямована на виховання, навчання, розвиток особистості читача специфічними засобами й методами бібліотечної роботи. Вона ґрунтується на певних чинниках, найважливішими з яких є *бібліотечно-інформаційні ресурси* (насамперед друковані носії інформації, зокрема книга), *бібліотека* як культурно-освітнє й предметно-розвиваюче *середовище*, і сам *бібліотекар* як педагог.

Особливо виокремлюється така специфіка діяльності шкільних бібліотек, що полягає у співпраці не тільки з читачами, але й з усім контингентом учнів навчального закладу, причому уможливорюється ця робота упродовж усього терміну навчання дитини у школі, систематично й цілеспрямовано.

Провідним напрямом у роботі шкільних бібліотек з учнями є формування духовно-моральної та інформаційної культури, практичних

навичок бібліотечного користувача, розвиток різноманітних інтересів учнів, а також соціалізація особистості.

Тобто шкільні бібліотеки виокремлюються як інформаційно-комунікативний й освітньо-виховний центр загальноосвітнього закладу й, відповідно, виконують інформаційну, освітню, виховну й комунікативну функції.

Такий інтегративний комплекс розвивально-виховних впливів на читача (у нашому випадку учня) спрямований насамперед на розвиток інтересу до читання, оскільки роль читання у розвитку дитини є надзвичайно великою. Саме читання допомагає їй пізнати оточуючий світ, життя, викликає у дитини прагнення вдосконалювати себе тощо. Читання відповідних книг сприяє вихованню в учнів прагнення бути корисними суспільству, брати активну участь у суспільному житті, прищеплює любов до праці.

Як стверджує директор Інституту вікової фізіології РАО, академік М. Безруких: «фундамент проблеми полягає не в тому, що книг немає, і справа не в тому, що діти не прагнуть читати, а у тому, що їх необхідно зацікавити» [24, с.21]. Учена відзначає, що завдання навчання дітей читанню на початковому етапі – навчити розуміти дитину те, що вона читає, сформувати і підтримувати у дитини інтерес до читання.

Особливості психофізіологічного розвитку дітей підтверджують, що у них *спочатку виникає інтерес до читання*, а згодом формується певний *читацький інтерес*, виникає *стійка (або нестійка) потреба в читанні*. Формування дитячого читацького середовища великою мірою залежить від розвитку інтересу дітей до читання, що є однією з фундаментальних проблем вітчизняного бібліотекознавства, педагогіки, психології, історії педагогіки та інших наук.

Ми поділяємо погляди Т. Галактіонової, яка вважає *інтерес до читання необхідною умовою входження особистості у світ культури* (сутність процесу) заради задоволення потреби в саморозвитку й збереженні й

збільшенні культурних цінностей людства; способом організації процесу; принципом його організації; самостійною метою [85, с.197].

Наявність інтересу до читання – не просто пізнавальна спрямованість учнів на книгу як об'єкт, що викликає в них емоції, – і як наслідок – бажання здійснювати з ним певні дії: розглядати його, перегортати, читати. Наявність інтересу до читання – це сформованість інтересу вибіркового, спрямованого на книги певного типу, які дитина вважає актуальними для себе. Неодмінною умовою виникнення, а потім розширення й поглиблення інтересу до читання в учнів є досить широкий рівень особистої начитаності, орієнтація на рекомендований список літератури, вміння виокремлювати й читати відповідно до уроку те, що від учнів вимагається з конкретної теми. Після вибору певного твору учень зобов'язаний читати не тільки те, що йому цікаво, але й те, над чим він буде міркувати, і про що він може розповісти на уроці.

Інтерес до читання в учнів проявляється, насамперед, у позитивному їх ставленні до читання, у прагненні ознайомитися зі змістом творів як джерелом нових знань і переживань. У інтересі до читання, як і у кожному інтересі взагалі, проявляються пізнавальні, емоційні й вольові властивості особистості. Інтерес до читання має «важливе значення у здійсненні будь якої діяльності людини, є одним із найбільш суттєвих стимулів здобуття знань, розширення світогляду, підвищує пізнавальну активність людини, викликає прагнення працювати у певній галузі, слугує однією з важливих умов творчого ставлення до роботи» [266, ст. 255].

Л. Братухіна вважає, що інтерес до читання – це активне ставлення учня до людського досвіду, відображеного в книгах, і до своєї можливості самостійно здобувати цей досвід із книг. При цьому обов'язковим є прояв читачем розумової й емоційної активності, щоб цілеспрямовано орієнтуватися в книжковому оточенні, у книзі як інструменті для читання, у тексті як основному компоненті книги, що зберігає й передає читачеві цей досвід за умови кваліфікованого прочитання тексту [50].

Таким чином, вирішальна роль у створенні умов, що сприяють підвищенню читання учнів, відводиться *інтересу до читання*.

Інтерес до читання може мати як епізодичний, так і стійкий характер. Про епізодичний інтерес мова йде тоді, коли учень звертається до книги лише час від часу. Здебільшого, це зумовлюється тим, що учень зацікавлюється змістом окремого твору або його приваблює зовнішній вигляд книги, яку він побачив на стелажі бібліотеки, у товаришів. У такому разі учень може з інтересом прочитати вибраний твір, а потім знову читанням не цікавитись. Стійкий інтерес до читання характеризується тим, що учень читає систематично, сам виявляє активність, розшукує книжки для читання, відчуває потребу в читанні.

У питанні про формування інтересу до читання в учнів важливо правильно розуміти роль опосередкованого й безпосереднього інтересу до книги.

Дитина може звертатися до книги, ознайомлюватись зі змістом творів лише для того, аби використати їх для якоїсь мети, для вирішення якогось завдання, тобто читання дитини може скеровуватись опосередкованим інтересом. Якщо ж дитину захоплює саме читання, якщо вона переживає задоволення під час оволодіння змістом твору, в такому разі виявляється так званий безпосередній інтерес. Ці інтереси тісно пов'язані між собою, опосередкований інтерес до читання через деякий час може стати і безпосереднім інтересом. Тим часом безпосередній інтерес до читання може пов'язуватися з «інтересом мети» – опосередкованим інтересом. Захоплення дитини як самим процесом читання, так і його наслідками сприяє тому, що вона глибше оволодіває змістом твору. Керуючи читанням дитини, слід розвивати в ній не лише безпосередній, а й опосередкований інтерес до читання [122].

Одним з важливих факторів, що впливають на формування в учнів інтересу до читання, є шкільна бібліотека. У рамках цього соціального інституту накопичений значний досвід, напрацьована методологічна база, є

інші ресурси, необхідні для роботи, пов'язаної з розвитком інтересу до читання. Значимість цього соціального інституту незаперечна, шкільна бібліотека, особливо для дітей молодшого шкільного віку, може стати провідником у світ книги, у світ читання. Важливу роль відіграє шкільний бібліотекар, який стає активним учасником процесу залучення до читання й прищеплюванні інтересу.

Відповідно, виховання в учнів стійкого інтересу до читання художньої науково-популярної літератури є одним з найбільш важливих завдань бібліотеки. Якщо за час навчання в учнів не сформується стійкий інтерес до читання, то після закінчення школи вже дуже важко змінити їх ставлення до книги.

Педагогічними основами роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання є насамперед: своєчасне оволодіння технікою читання, у міцному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання; гуманно-особистісний підхід до учнів, максимальне врахування індивідуальних особливостей учнів, співробітництво з ними, прояв доброзичливості, чуйності; врахування вікових особливостей читачів – школярів.

У досліджуваний період (1962–1991 роки) у роботі шкільних бібліотек, бібліотекарів враховувались вікові етапи читацького розвитку, що відповідають молодшому, середньому й старшому шкільному віку. Кожний віковий етап шкільного періоду життя має свою картину читання, а, отже, свою стратегію прилучення до читання. Соціокультурна й психологічна характеристика віку, закономірності становлення читача обумовлюють рівень педагогічних завдань, форму й зміст соціально-педагогічного взаємодії в їхньому вирішенні. Розвивати інтерес до читання як стійку потребу розпочинали з молодшого шкільного віку, тому що саме в цей період закладаються основні читацькі вміння й навички.

Проаналізуємо погляди вчених на проблему формування й розвитку інтересу до читання в учнів задля дослідження у цьому контексті педагогічних основ роботи шкільних бібліотек.

Наприклад, на думку Г. Щукіної (1984), інтерес до читання стимулює формування й прояв творчих здібностей учнів, прагнення й самовираження, що вимагає уведення таких показників:

- *прояв і розвиток літературно-творчих здібностей і вмінь дитини* («люблю писати, складати вірші!);
- *здатність до рефлексії, до співпереживання* (проявляється в театральних іграх, у творах, обговореннях);
- *спроможність оцінювати книги на основі вищих духовних цінностей* (проявляється в обговореннях, творах);
- *збільшення якості й кількості прочитаних книг* [450].

Тобто, інтерес до читання, за Г. Щукіною, виникає у тому випадку, коли дитина вільно володіє усвідомленим творчим читанням і у неї розвинені навчально-пізнавальні мотиви читання.

Домінанти розвитку читання для кожного класу початкової школи у відповідності із психофізіологічними, психолого-педагогічними й соціально-психологічними особливостями вікового розвитку школярів виокремили й схарактеризували В. Бородіна і С. Бородін. Ці особливості відображені як домінуючі за принципом сходження до «акме» при опорі на попередні досягнення учня. На думку дослідників, для початкової школи, характерним є «образно-емоційно-значеннєве читання» [45].

1 клас – образне читання (від образу до слова), включаючи емоційне переживання. Формування передумов образно-сміслового читання. Опора на уяву, її розвиток і способи переходу з образного коду сприйняття інформації на графічно-вербальний код. Формування почуття мови.

2 клас – емоційно-образне читання з переходом на емоційно-значеннєве читання. Опора на розвиток читацьких емоцій – від емоційно-почуттєвого

сприйняття тексту до розуміння змісту й смислу. Читання в ролях для розвитку лексичного досвіду. Освоєння літературознавчих азів.

3 і 4 класи – емоційно-значеннєве читання на основі включення образно-емоційних і значеннєвих механізмів читання. Формування образно-емоційного читання. Театралізація читання – основа синтезу почуттєвої сфери. Формування жанрової свідомості. Гармонізація психологічних сфер особистості, що беруть участь у сприйнятті інформації [45].

Таким чином, школа, шкільна бібліотека у цілому, і педагог, бібліотекар зокрема, можуть прищепити інтерес до читання дітям молодшого шкільного віку. Ще важливо дати маленькому читачеві пережити важкий період читацького розвитку: перехід від слухача, глядача до читача; перехід від зосередження на відтворенні графічного зображення слова у звукове до розуміння змісту слова, до емоційного включення читача у світ образів, у активну співтворчість з автором. Найголовніше на цьому етапі самостійного читання – допомогти дитині читати без примусу. Примус і тиск можуть назавжди відштовхнути від книги, літератури, читання [там само].

Врахування вікових особливостей читачів-учнів при розвитку інтересу до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки означає розуміння наступних реалій:

- вікові особливості розвитку учнів виявляють свій вплив на вибір змісту кола читання, методів навчання читанню, методів читання, методів супроводу розвитку читання;

- на всіх вікових етапах розвитку важливу функцію відіграє педагог і школа в цілому, однак шкільна бібліотека є важливим фактором розвитку інтересу до читання;

- формування інтересу до читання відбувається в процесі взаємодії з дорослими й однолітками, яке може протікати в різних формах, актуальних для даного вікового етапу розвитку особистості;

- складності вікового становлення не можуть не відбиватися на процесі формування інтересу до читання;

– крім вікових особливостей формування інтересу до читання на різних етапах становлення проявляють себе індивідуальні проблеми.

В основі роботи шкільних бібліотек з формування інтересу до читання лежить розуміння інтересу як емоційного переживання пізнавальної потреби: цікавим є те, що емоційно значиме. А інтерес до читання, до книги завжди є емоційно забарвленим (здивування, захоплення, радість від пошуку книги, переживання успіху, розчарування від прочитаного), виявляється у вольових діях, пізнанні нових сторін навколишньої дійсності за допомогою читання.

Натомість, О. Тимофєєва формування інтересу до читання розуміє як цілісний процес виховання, формування етичних і естетичних властивостей особистості читача [401]. Слідом за автором вважаємо, що виховуючи читача дитини, ми тим самим виховуємо людину.

У контексті проблеми нашого дослідження важливим є те, що інтерес до читання соціально обумовлений, проявляється в розумовій і мовній діяльності, тісно пов'язаний з мисленням людини, є найбільшою цінністю людської особистості.

Своєю чергою, Т. Лутова переконана, що саме дитяча книга, тобто матеріальний об'єкт у єдності всіх його компонентів, а не просто текст, тобто вирваний зі спілкування один компонент – нехай і найважливіший, найголовніший, – стоїть у центрі навчання читанню [197].

Інтерес до читання – це стійка спонтанна потреба людини у вибіркового спілкуванні з іншими людьми – авторами книг – з метою усвідомлення себе й осмислення навколишнього світу. Стійкі інтереси до читання формуються у людини поступово, із набуттям нею життєвого досвіду й оволодінням читацькими навичками, з розширенням читацького світогляду.

Інтерес учнів як необхідний компонент їхнього розвитку є визначальним чинником у процесі оволодіння знаннями й у розвитку прагнення до сталості їх поповнення, він забезпечує систематичну активність учнів при оволодінні провідними способами діяльності. Саме тому одним з найважливіших завдань освітніх установ, зокрема й шкільної бібліотеки, є

виховання серйозних і змістовних інтересів до читання, які стимулювали б активну пізнавальну діяльність.

Гуманізація навчально-виховного процесу й спрямованість школи на розвиток особистості учнів поставили перед шкільною бібліотекою проблеми формування в учнів інтересу до читання, міцних навичок осмисленого читання, літературного й морально-естетичного розвитку. Н. Кучерова вважає вдумливе читання книг, міркування над книгами – безсумнівний, загально визнаний засіб розвитку, удосконалювання почуттів і якостей особистості [182].

Інтерес – потужна рушійна сила активності особистості, під його впливом усі психічні процеси протікають особливо інтенсивно й напружено, а діяльність стає захоплюючою й продуктивною. Формування інтересу до читання в учнів проходить *декілька етапів*.

Спочатку він з'являється у вигляді *цікавості, зацікавленості* – природної реакції людини на все несподіване, інтригуюче. Зацікавленість вважається найелементарнішим інтересом, що за певних ситуацій оволодіває учнями, але при зміні ситуації швидко зникає [112, с.7]. Це нестійкий, ситуативний інтерес. Спрацьовує орієнтовно-дослідницький рефлекс, який є навіть у тварин. Цікавість, викликана, наприклад, цікавим фактом, приковує увагу учня до конкретної книги, але не переноситься на процес читання. В «учнів ще не помічається прагнення до пізнання суті виучуваних предметів, явищ, процесів» [там само]. Для того, щоб цікавість переросла в допитливість, необхідна інтелектуальна активність.

Більш високою стадією розвитку інтересу є *допитливість*, коли учень проявляє бажання глибше розібратися, зрозуміти досліджуване явище. На цьому етапі для учнів «характерні емоції здивування, почуття радості відкриття» [112, с.7]. Допитливість стимулює потребу в пізнавальній діяльності, яка викликає інтерес до предмета або явища. Допитливість характеризується прагненням проникнути за межі прочитаного, розширити свої знання, дістати відповіді на запитання, що виникають під час читання

книги. У цьому випадку учні активні, задають питання, беруть участь в обговоренні, приводять свої приклади і т. д. Однак допитливість учня, як правило, не поширюється на читання взагалі. Матеріал іншої книги може виявитися для нього нудним і інтерес до читання пропадає. Тому завдання бібліотекаря полягає в тому, щоб підтримувати допитливість і прагнути сформувати в учнів стійкий інтерес до читання, при якому учень розуміє логіку читання, використовувані в ньому методи пошуку нових знань, у читанні його захоплює сам процес отримання нових знань, а самостійне вирішення проблем, нестандартних завдань робить приємністю.

Пізнавальний інтерес – ще вищий етап розвитку учнів. Такий інтерес пов'язаний з намаганням учня самостійно розв'язати проблемне питання. У центрі уваги – проблема, а не готові знання. При цьому учні шукають причину, намагаються проникнути в сутність предмета, самостійно встановити закономірність, розкрити причинно-наслідкові зв'язки [там само, с.8]. При читанні учень напружує думку, вольові зусилля, виявляє емоції. Цей етап розвитку інтересу до читання відповідає, як правило, підлітковому віку.

Наступним етапом розвитку інтересу до читання є *теоретичний інтерес*, який характеризується «спрямованістю учнів не лише на глибоке і міцне засвоєння знань, пізнання закономірностей і опанування теоретичних основ, а й на застосування їх на практиці» [112, с.8]. Теоретичний інтерес до читання виникає в учнів тоді, коли у них формуються наукові погляди, переконання, стійкий світогляд. Як правило, це відбувається у віці старшокласника.

Отже, інтерес до читання – глибоко особистісний утвір, що не зводиться до окремих властивостей і проявів. Його психологічну природу становить нерозривний комплекс життєво важливих для особистості процесів (інтелектуальних, емоційних, вольових). Саме інтерес і комплекс пов'язаних з ним станів особистості утворюють внутрішнє середовище учня, необхідне для повноцінного розвитку, є життєво необхідним фактором становлення особистості.

Зауважимо, що у роботі шкільної бібліотеки усі ці етапи змінюються, взаємопроникають, пов'язуються між собою, інколи співіснують в єдиній дії читання певної книги чи серії книг. Вдалий вибір книги визначається з позиції різноманітності приваблюючих дітей книг і глибини їх сприйняття, доступної дитячому розумінню, відчуттю, співпереживанню.

Систематична робота з формування інтересу до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки може сприяти вмотивованості процесу і результату читання, подальшому залученню дитини до читання.

В основу мотивації інтересу до читання учнів входять такі елементи як система виховання й освіти, зовнішнє оточення (друзі, однолітки, дорослі) і внутрішній стан особистості (психологічні особливості віку, звички, інтереси, мотиви). На мотивацію читання дитини впливає прийняття рішень з наявного набору альтернатив, починаючи з відповіді на запитання «читати або не читати взагалі?». Вибір однієї або декількох можливостей характеризує проблемну ситуацію у сфері читання.

Щоб прищепити любов до книги, інтерес до читання, шкільні бібліотекарі у досліджуваній період націлювали учнів на вдумливе, усвідомлене читання; створювали атмосферу творчого спілкування. Шкільний бібліотекар при формуванні інтересу до читання прагнув, щоб в учнів були сформовані наступні п'ять мотивів:

1. Пізнавальний мотив – прагнення читати для того, щоб довідатися багато нового й цікавого про навколишній світ.
2. Перспективний мотив – прагнення читати для того, щоб було легко й цікаво вчитися в школі.
3. Мотив особистісного росту – бажання читати, щоб стати таким, як дорослі.
4. Діяльнісний мотив – бажання читати, щоб потім можна було розширити форми ігрової й навчальної діяльності.
5. Мотив спілкування з однолітками – прагнення читати для того, щоб розповідати про прочитаний своїм друзям і знайомим.

Саме ці групи мотивів відіграють визначальну роль у формуванні й розвитку читацьких інтересів, позаяк спонукають учнів до вдосконалювання своєї читацької діяльності. У розвитку інтересу до читання прослідковуються наступні етапи: підготовчий, етап формування вміння читати (інтерес, пов'язаний з темпом і правильністю читання), етап підготовки мотивованого й усвідомленого цілісного підходу до процесу читання (активно-діяльнісний інтерес: вміння донести думку до слухача), етап читання «про себе» (інтерес до читання з погляду творчого читача) і етап підведення підсумків (творче захоплення читанням). Ці етапи тісно взаємопов'язані між собою. Їх характеризують такі фактори, як розуміння ролі й значення читання в житті людини, здатність виразити себе в слові, стати кваліфікованим читачем. Тривалість етапів і ступінь виразності зазначених факторів для кожного етапу різна. Оскільки існує генетичний взаємозв'язок між етапами інтересу до читання і загальним рівнем розвитку учнів, це залежить від особливостей формування інтересу й від рівня розвитку конкретної особистості.

Водночас, формування інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільної бібліотеки передбачало організацію морального, естетичного й емоційного впливу літературного твору на читача-учня, визначення системних зв'язків між книгами, виховання самосвідомості й самостійності, розвиток читацького сприйняття й інтересу до читання й вивченню літератури, розвиток уяви й почуття прекрасного, формування творчого підходу до читання.

Шкільний бібліотекар допомагав учневі правильно вибрати книгу для читання, володіти методами й прийомами, які сприяють підвищенню інтересу до читання й до книги, правильно відповісти на запитання учня, які виникають у нього в ході читання тієї або іншої книги.

Ефективність розвитку інтересу до читання в учнів залежить від сформованості «читаючого» середовища, книжкового оточення. Тільки на цій основі виникає бажання читати, що переростає в духовну потребу. «Читаюче» середовище повинне бути створена насамперед у родині, у школі, у шкільній

бібліотеці. У розвитку інтересів учнів до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки велике значення мають рекомендації бібліотекаря, бесіди про прочитане, виставки-огляди, усні журнали, аналіз читацьких формулярів, анкетування, літературні ігри, вікторини, конкурси малюнків, літературні вітальні тощо. Усе це виховувало творчого читача: чим більше учень читає, тим він більше розвинений. А навчити його читати й прищепити інтерес до читання – це головне завдання вчителя й бібліотекаря.

Педагогічна діяльність шкільних бібліотек з формування інтересу до читання в учнів давала змогу трансформувати мотиваційну структуру читання дітей від низького (навчального) до високого (морально-естетичного) рівня, спрямованого на цілісний розвиток особистості дитини, творче міжособистісне спілкування як процес передачі культури від одного покоління до іншого.

Бібліотеки освітніх установ розглядали читання, інтерес до читання як інструменти пізнання й підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчої й соціальної активності особистості.

До педагогічних основ роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання також включаємо створення позитивного іміджу читання й підвищення його престижності; формування мотивуючого середовища культури читання; реалізацію міждисциплінарного підходу; формування естетичного смаку; а також забезпечення гарної поінформованості школярів про можливе коло читання.

М. Кобахідзе (1986) стверджував, що найбільш оптимальними засобами формування інтересу до читання є:

- своєчасне оволодіння технікою читання, у міцному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання;
- спеціальна розробка підручників класного й позакласного читання;
- гуманно-особистісний підхід до учнів, максимальне врахування індивідуальних особливостей учня, співробітництво з ним, прояв доброзичливості, чуйності [162].

Інтерес до читання найбільше активно формується в учнів на уроках читання, уроках літератури та у процесі роботи шкільних бібліотек, спрямованої на виховання особистості. Інтерес до читання як якість особистості повністю виховується. Джерелами виникнення інтересу до читання є: навчальна діяльність (уроки читання, позакласного читання, літератури), зміст навчального матеріалу, процес організації пізнавальної діяльності, відносини, що складаються між її учасниками.

Педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання базуються на розумінні інтересу до читання як сформованого пізнавального інтересу, який підкріплений мотивацією пізнання нового, поповнення власного знання й оволодіння учнем навичками творчого читання. Соціальні потреби учнів (у соціальних контактах, приналежності до групи, колективу, самореалізації) виникають у процесі їхньої участі в навчальній і позанавчальній діяльності шкільної бібліотеки і є джерелом та рушійною силою соціальної діяльності, утворюючи мотиваційну підсистему особистості, що включає бажання, інтереси, ціннісні орієнтації, переконання, цілі.

Відомо, що від мотивів, які спонукають до діяльності, залежить ставлення до цієї діяльності, у нашому випадку до читання. Мотив діяльності може бути надихаючою силою, але також він може бути й стимулом, що породжує особистість на прояв негативних емоцій. Тому особливим завданням у діяльності шкільної бібліотеки є виховання повноцінних мотивів читання, серед яких один найбільш важливий – інтерес до читання.

Відомий український педагог В. Сухомлинський вбачав «виховне завдання виняткової важливості в тому, щоб читання стало найдужчою, нездоланною, духовною пристрастю дитини, щоб у книзі людина на все життя знайшла привабливе й розкішне спілкування з думкою, красою, величчю людського духу, невичерпним джерелом знань» [394].

Погляди Василя Олександровича на проблему розвитку в учнів інтересу до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки заслуговують ґрунтовного аналізу.

Педагог вважав бібліотеку найважливішою складовою своєї педагогічної системи. На його переконання, шкільна бібліотека – культурно-освітній центр не лише навчального закладу, а й постійне джерело духовного збагачення. Турбота про бібліотеки пронизує всю педагогічну діяльність В. Сухомлинського, який закликав учителів: «Якщо ви хочете, щоб юнацтво відчувало невгамовну жагоду до знань, дбайте про найголовніші, найважливіші вогнища духовної культури – бібліотеки» [393, с.484]. Він радив учителям мати свою особисту бібліотеку, щоб можна було повсякденно користуватися книгами, читати й перечитувати їх, щоб вводити у світ книг своїх вихованців. У статті «Моя педагогічна система» він писав: «Я не уявляю собі скільки-небудь сильного впливу на своїх вихованців, якби кожен з них поступово не був уведений у цей чудовий світ – світ книги» [224]. Книжку як засіб виховання педагог розглядав різнобічно, пов'язував її з широким колом питань виховання та навчання, самоосвіти та самопізнання підростаючої особистості.

В. Сухомлинський вважав книгу одним із головних засобів виховання: «Однією з істин моєї педагогічної віри – є безмежна віра у виховну силу книжки. Школа – це насамперед книжка. Виховання – насамперед слово, книжка і живі людські відносини ... Книжка – це могутнє знаряддя, без неї я був би нічим або недорікуватим; я не міг би сказати юному серцю і сотої частини того, що йому треба сказати і що я говорю. Розумна, натхненна книжка нерідко вирішує долю людини» [385, с. 74].

У контексті проблеми дослідження принципове значення має розуміння В. Сухомлинським організації системи роботи шкільної бібліотеки, бібліотекаря. Василь Олександрович наголошував, що виховна робота в школі не може проводитися окремо вчителем і бібліотекарем, а лише спільними зусиллями можна досягти успіху. Шкільний бібліотекар, на думку педагога,

має бути повноправним членом педагогічного колективу. Функції його різнопланові: він популяризатор книги серед учителів, школярів, та їхніх батьків; організатор і керівник процесу позакласного читання; мудрий наставник, вихователь, який знає, відчуває життя кожного учня у світі книжок. У кінці кожного року весь педагогічний колектив школи на педагогічній раді обговорював якість книжкового фонду школи, приймалося рішення, які книжки треба придбати для бібліотеки і кімнат для читання [392, с. 68].

У Павлівській середній школі робота шкільної бібліотеки була організована таким чином, що бібліотека стала осередком, центром духовного життя школи, де задовольнялося багато дитячих інтересів, де загорявся вогонь, що пробуджував мрію, стверджує Л. Заліток [130].

У книзі «Павлівська середня школа» (1969) В. Сухомлинський підкреслював, що кожен учень міг із стенда в класі чи в коридорі взяти книжку, яка його цікавить, читати її тут же або взяти додому, але, користуючись книжкою, дитина відчувала, що й інші хочуть почитати, чекають її. У молодших школярів цікаві книжки переходили буквально з рук у руки, і побачити їх на стенді можна було лише тоді, коли всі їх прочитали. Відповідальне ставлення до матеріальних цінностей для задоволення духовних запитів формувало у дітей моральні звички [392, с. 195].

При цьому Василь Сухомлинський розглядав книжку як засіб уведення дитини в систему людських знань, вироблених в процесі історії, формування уявлень про головні етапи життя людства, як засіб розумового розвитку, як джерело морального, естетичного, трудового виховання. Наука розвивається настільки швидко, що навіть часті зміни навчальних планів, програм та підручників не забезпечать учням знань, належних вимогам часу. І тут, на думку В. Сухомлинського, все залежить від того, наскільки зможе вчитель пробудити в учнів *інтерес до читання*, до самостійного пошуку інформації. При цьому бажано, щоб учні не лише поглиблювали знання з вже вивчених розділів, але й читали додаткову літературу з незнайомих їм тем, навіть якщо

вона містить незрозумілу інформацію. Чим більше в учнів запитань, тим вищим буде інтерес до знань на уроці, в процесі вивчення нового матеріалу [392, с. 242–244].

Учений-педагог вважав, що книжка має стати для дитини не тільки джерелом знань, але й повинна прищеплювати їй моральні, естетичні почуття, здатність до співчуття, доброти, людяність. В. Сухомлинський запевняв: «щоб підготувати людину духовно до самостійного життя, треба ввести її в світ книжки» [393, с. 200]. Педагог розкрив виховні можливості дитячого читання у цілісному процесі формування особистості.

Принципово важливого значення В. Сухомлинський надавав такому етапу навчання читанню дітей як формування усталеного інтересу до читання. З цією метою, вважав педагог, доцільно організовувати заняття, «осяяні якимось інтересом, пов'язане з грою, і, що особливо важливо, коли від дитини ніхто не вимагає» запам'ятовування, обов'язкових знань [там само, с. 77]. Наявність в учнів інтересу до читання, до книжки як джерела знань, переконував педагог, дасть можливість удосконалити навички читання, усвідомлено сприймати прочитане, орієнтуватися в художній, науково-пізнавальній та довідковій літературі, дитячій періодиці.

Під час читання за інтересом (матеріал необов'язковий для вивчення), наголошував В. Сухомлинський, дитина відволікається від самого механічного процесу читання і живе думками про те що читає, тобто без зайвих зусиль розуміє думку автора. Головна мета шкільної освіти й виховання, вважав В. Сухомлинський, щоб у людини, яка закінчила середню школу, на все життя збереглося прагнення до знань, щоб читання стало одним з найважливіших її духовних інтересів [391, с. 243]. За переконанням педагога, чим більше дитина читає для задоволення свого інтересу, тим легше вона оволодіває основами наук, тим менше часу йде у неї на підготовку домашніх завдань [Там само, с. 243].

На думку В. Сухомлинського, дуже важливою є інтелектуальна радість, яку може дати учневі читання. Педагог наголошував, що «якщо є інтерес до

читання того, що необов'язкове для вивчення, то учень з інтересом читає й підручник. Читаючи, він відволікається від процесу читання і живе думками про те, що читає. ... Чим більше він читає внаслідок свого інтересу до книжки, до науки, тим легше він оволодіває основами наук, тим менше часу йде в нього на підготовку домашніх завдань» [393, с. 243].

Видатний педагог значну увагу приділяв проблемі розвитку інтересу до читання в учнів. Зокрема, він використовував різні методичні прийоми для виховання інтересу та мотивації до читання, наголошував на необхідності розвитку за допомогою системи завдань техніки читання, що є необхідною умовою свідомого читання. Навчання читати відомий педагог радив здійснювати у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості, виявляючи повагу до дитячої нелегкої праці та незнання. Особливо важливого значення В. Сухомлинський надавав індивідуальному самостійному читанню учнів, вважаючи його для сільських віддалених від центру країни шкіл дієвою і необхідною умовою для досягнення значних результатів.

Таким чином, здійснений аналіз дає змогу виокремити основні складові педагогічних основ формування в учнів інтересу до читання у процесі діяльності шкільної бібліотеки:

– систему методів, в основі яких лежить проблема, протиріччя між тим, що знає дитина й виниклим бажанням (інтересом) довідатися нове. Цей інтерес може бути задоволений у ході самостійного читання книг, тобто суб'єктною позицією дитини;

– систему різноманітних форм організації діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання;

– систему прийомів, що збуджують, розвивають й закріплюють інтерес до читання в учнів у роботі шкільних бібліотек досліджуваного періоду.

Більш розлого форми й методи діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання в учнів проаналізуємо у наступному розділі.

Висновки до другого розділу

У розділі схарактеризовано організаційно-педагогічні засади (нормативні документи, принципи, зміст, педагогічні основи нормативні документи, принципи, зміст) діяльності шкільних бібліотек у 1962-1991 рр. щодо розвитку інтересу до читання.

Шкільні бібліотеки розглядаються як складова освітнього простору Української РСР (1962-1991 рр.), під яким розуміється (за А. Федоровим) реальність, організована і керована єдиною виробленою концепцією, підходами й механізмами реалізації загальної стратегії формування, розвитку й досягнення цілей підвищення культурного, освітнього й професійного рівнів суб'єктів, об'єднаних на єдиній інформаційно-технологічній основі для підтримки навчання й виховання суб'єктів виділеного простору. Доведено, що освітній простір, насамперед, відображає систему соціальних зв'язків і являє собою структуровану систему педагогічних чинників (факторів), тобто має ознаки цілісності. Державний рівень освітнього простору і місця у ньому шкільних бібліотек визначений законами, постановами, інструкціями тощо. Він декларує й регламентує правовий характер освітніх послуг, ґрунтується на традиціях і надбаннях минулого, презентує надбання сучасних підходів і ставлень, створених на їх основі результатів колективної праці, реалізації творчих підходів, нових форм, зразків, нових традицій, та мотивується майбутніми потребами й ідеалами.

У досліджуваний період в СРСР шкільні бібліотеки вважались окремим типом бібліотек, які існували практично у кожному навчальному закладі, виконували ідеологічні завдання і підпорядковувались Міністерству освіти. Шкільні бібліотеки були тим унікальним соціальним інститутом, який акумулював, і забезпечував загальнодоступність надбань світової культури, сприяв прилученню учнів до історії, культури народу через систему масових та групових заходів. Популяризація книжки, літератури, формування інтересу до читання були одними з головних завдань шкільних бібліотек.

Упродовж досліджуваного періоду було створено дієву розгалужену систему бібліотечно-інформаційного обслуговування підрастаючого покоління. Як свідчить статистика, на кінець досліджуваного періоду шкільні бібліотеки працювали у 20,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладах,

Однією з найважливіших особливостей цього історико-педагогічного періоду була єдина планомірна організація мережі шкільних бібліотек. Планомірність і єдність мережі шкільних бібліотек знайшла відображення й у застосуванні однакових правил, вимог і форм у роботі бібліотек. У більшості шкільних бібліотек були введені єдині правила користування, єдина класифікація книг, єдині правила опису книг у каталогах, бібліографічних посібниках і т. п.

Шкільні бібліотеки радянського освітнього простору переважно відповідали ідеологічним вимогам комуністичної партії, а лише потім задовольняли освітні й культурні потреби учнів і учителів. Будь-які зміни у суспільстві, дослідження у педагогіці впливали на зміст діяльності шкільної бібліотеки як невід'ємної складової частини школи.

Доведено, що зміст діяльності шкільних бібліотек УРСР досліджуваного періоду був спрямований, насамперед, на реалізацію ідеологічної, освітньо-виховної функції. «Положенням про шкільну бібліотеку» (1962) було чітко визначено основні напрями діяльності шкільної бібліотеки, яка функціонувала в кожній школі задля всебічного сприяння процесу навчання і виховання учнів. Головною була робота із книгою, а основною метою діяльності – прилучення дітей до читання, формування у них інтересу до читання й навчання їх користуватися бібліотеками, як-то: пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань, бібліотечно-бібліографічна орієнтація читачів.

Відповідно, планування роботи шкільної бібліотеки здійснювалось на основі принципів партійності, науковості, перспективності, послідовності, конкретності та координації. У плані була відображена діяльність бібліотеки з формування ідейно-моральних рис учнів, із залучення учнів до систематичного читання суспільно-політичної, художньої і наукової

літератури. Планом передбачались заходи, які спрямовувались на організацію позакласного читання з програми, заходи, які допомагали учителям розвивати пізнавальні інтереси учнів, виховуючи у них навички самостійної роботи з книгою, бібліографічною літературою, виховання бережливого ставлення до навчальної книги.

У розділі виокремлено педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання, як-то: своєчасне оволодіння технікою читання, у міцному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання; гуманно-особистісний підхід до учнів, максимальне врахування індивідуальних особливостей учнів, співробітництво з ними, прояв доброзичливості, чуйності; врахування вікових особливостей читачів – школярів.

У досліджуваний період (1962–1991 роки) в роботі шкільних бібліотек, бібліотекарів враховувались вікові етапи читацького розвитку, що відповідають молодшому, середньому й старшому шкільному віку. кожен віковий етап шкільного періоду життя має свою картину читання, а, отже, свою стратегію прилучення до читання. Соціокультурна й психологічна характеристика віку, закономірності становлення читача обумовлюють рівень педагогічних завдань, форму й зміст соціально-педагогічного взаємодії в їхньому вирішенні. Розвивати інтерес до читання як стійку потребу розпочинали з молодшого шкільного віку, тому що саме в цей період закладаються основні читацькі вміння й навички.

Формування інтересу до читання в учнів проходить декілька етапів: спочатку у вигляді *цікавості, зацікавленості* – природньої реакції людини на все несподіване, інтригуючи; більш високою стадією розвитку інтересу є *допитливість*, коли учень проявляє бажання глибше розібратися, зрозуміти досліджуване явище. Допитливість стимулює *потребу в пізнавальній діяльності*, яка викликає *інтерес* до предмета або явища. Завдання бібліотекаря полягає в тому, щоб підтримувати допитливість і прагнути сформуванню в учнів стійкий інтерес до читання, при якому учень розуміє

логіку читання, використовувані в ньому методи пошуку нових знань, у читанні його захоплює сам процес отримання нових знань, а самостійне вирішення проблем, нестандартних завдань робить приємністю; *пізнавальний інтерес* – ще вищий етап розвитку учнів. Такий інтерес пов'язаний з намаганням учня самостійно розв'язати проблемне питання. У центрі уваги – проблема, а не готові знання. При читанні учень напружує думку, волюві зусилля, виявляє емоції. Цей етап розвитку інтересу до читання відповідає, як правило, підлітковому віку; наступним етапом розвитку інтересу до читання є *теоретичний інтерес*, який виникає в учнів тоді, коли у них формуються наукові погляди, переконання, стійкий світогляд. Як правило, це відбувається у віці старшокласника.

Отже, інтерес до читання – глибоко особистісний утвір, що не зводиться до окремих властивостей і проявів. Його психологічну природу становить нерозривний комплекс життєво важливих для особистості процесів (інтелектуальних, емоційних, волевих). Саме інтерес і комплекс пов'язаних з ним станів особистості утворюють внутрішнє середовище учня, необхідне для повноцінного розвитку, є життєво необхідним фактором становлення особистості.

На основі вивчення педагогічної спадщини Василя Сухомлинського до педагогічних основ роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання включено створення позитивного іміджу читання й підвищення його престижності; формування мотивуючого середовища культури читання; реалізацію міждисциплінарного підходу; формування естетичного смаку; забезпечення гарної поінформованості школярів про можливе коло читання; а також систему різноманітних методів, форм і прийомів організації діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання.

Матеріали, вміщені у другому розділі, представлено у відповідних публікаціях автора [10; 12; 17; 20].

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК ЩОДО РОЗВИТКУ ІНТЕРЕСУ ДО ЧИТАННЯ В УЧНІВ

3.1. **Форми і методи роботи шкільних бібліотек з учнівською молоддю у процесі розвитку інтересу до читання досліджуваного періоду**

Відповідно до логіки викладу матеріалу, продовжуючи аналіз проблеми розвитку інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек, після розгляду організаційно-теоретичних засад (нормативні документи, принципи, зміст) діяльності шкільних бібліотек, розглянемо практичні аспекти роботи (форми, методи) шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Поняття «зміст» і «форма» знаходяться в органічній єдності, є співвідносними поняттями, які відображають дві взаємозалежні, суперечливі сторони буття предмета, явища, процесу. Основою взаємозв'язку змісту і форми є положення про визначальну роль змісту. Форма нерозривно пов'язана зі змістом: зміст виражається через форму, нею ж обумовлюється. Це внутрішня і зовнішня організація змісту, спосіб його існування, який має певну визначеність, стабільність і самостійність [445]. Зміст входить у форму як її об'єктивна основа, а форма виражає зміст як його організація. Немає безформного змісту, як і немає безформної речі. Форма не існує сама по собі, вона позбавлена будь-якої цінності, якщо не є формою змісту [там само].

У педагогіці форма – це спосіб існування навчально-виховного процесу, оболонка для його внутрішньої сутності, логіки й змісту. Форма насамперед пов'язана з кількістю учнів, часом і місцем навчання і виховання, порядком їх здійснення (Г. Коджаспірова, А. Коджаспіров, 2005) [370].

Загальне обґрунтування форми у педагогічному контексті найбільш вдало, на нашу думку, інтерпретує С. Карпенчук (2013), як-то: 1) *пізнання навколишнього світу здійснюється за рахунок предметної характеристики*

його складників, що започатковує сприйняття їх зовнішнього обрамлення – обрис або рисунок; 2) педагогічна діяльність – науково-пізнавальна, виховна, навчальна – фіксується, відповідно реалізується як передача досвіду у формі усного чи друкованого слова (книга), діалогу, певного виду заняття тощо, що є носіями інформації. Форма у цьому контексті відіграє роль способу фіксації інформації (змісту); 3) вартість – категорія, що також є педагогічною, зокрема в умовах ринку виокремлюється поняття, як конкурентноспроможність діяльності педагога і її оцінка на цій основі; 4) форма – естетичний і лінгвістичний аспекти – в педагогічній діяльності використовується як у прямому, так і у переносному значенні (методична мова вчителя, ритмічна діяльність у процесі уроку, гармонійний розвиток дитини, внутрішня і зовнішня гармонія), режисура уроку тощо; 5) управлінська діяльність будь-якого навчального закладу структурується за ієрархією; 6) форма шкільна; 7) збудження енергетичного потенціалу тих, хто навчається, – активізація, зараження, стимулювання й повернення до попереднього стану; 8) зразок – це модель, структура, схема, що в педагогічній діяльності виокремлюється як у прямому, так і у переносному розумінні (уроки креслення, трудового навчання), так і в прогностичній педагогічній діяльності; 9) інваріанти форм, що характеризують просторову площину тощо [154, с. 418-420.].

Форми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання – це зовнішнє вираження спільної діяльності учнів, бібліотекарів і вихователів, спрямованої на вирішення поставлених завдань. Методи діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання – це способи взаємозалежної діяльності, спрямованої на розв’язок поставлених завдань; це певним чином впорядкована діяльність. Методи – це шлях, спосіб досягнення мети. У цьому визначенні головне – спосіб діяльності, що розкривається як система дій, які ведуть до досягнення поставленої мети.

Власне, зміст діяльності шкільних бібліотек, мета, завдання і методи діяльності реалізуються у формах цієї діяльності, у нашому випадку щодо

розвитку інтересу до читання в учнів. Якщо методи пояснюють сутність взаємодії, то форми позначають зовнішню сторону цієї взаємодії, яка визначає, коли, де і як ця взаємодія здійснюється. Форми діяльності шкільних бібліотек – це зовнішній прояв узгодженої діяльності учнів, бібліотекарів, учителів, батьків, яка здійснюється у певному порядку і режимі; система доцільної організації колективної й індивідуальної діяльності учнів. Це спосіб організації навчально-виховного процесу, діяльності, що відображає зв'язок його елементів і характеризує взаємовідносини суб'єктів цього процесу.

Форми і методи тісно переплітаються між собою. У процесі розвитку інтересу до читання в учнів метод може перейти у форму і навпаки. Оскільки ми вивчаємо діяльність шкільних бібліотек в історико-педагогічній ретроспективі через вивчення відповідних джерел, то більш логічним видається аналіз саме форм, а не методів, позаяк зовнішній прояв, тобто форми більш доступні для ретроспективного дослідження, аніж методи як способи взаємозалежної діяльності, спрямованої на вирішення поставлених завдань.

Форми роботи шкільної бібліотеки – це варіанти організації її діяльності. У залежності від мети, завдань і кількості учасників форми діяльності шкільної бібліотеки поділяють на масові, групові, індивідуальні.

Зауважимо, що у досліджуваний період «Краткий педагогический словарь пропагандиста» (1984) пропонував визначення форми як «способу, за допомогою якого здійснюється досягнення мети» [173, с.125].

С. Карпенчук стверджує, «оскільки виховання ґрунтується на передачі досвіду старших поколінь молодшим, то провідними формами виховання є колективні, групові, зокрема такі, на основі яких здійснюється ця передача, засвоєння, розвиток тощо» [154, с.420]. Найбільш поширеною є класифікація форм виховання, в основу якої покладено кількість учнів, які беруть участь у заході: *фронтальні чи масові; групові чи індивідуальні (М. Фіцула) [422]*.

Аналіз відповідних джерел дає підстави стверджувати, що у досліджуваний період шкільні бібліотеки широко використовували різноманітні форми формування інтересу до читання в учнів. Схарактеризуємо

ці форми докладніше, класифікувавши їх відповідно до зазначених критеріїв на масові, групові, індивідуальні (Див. рис. 3.1.).

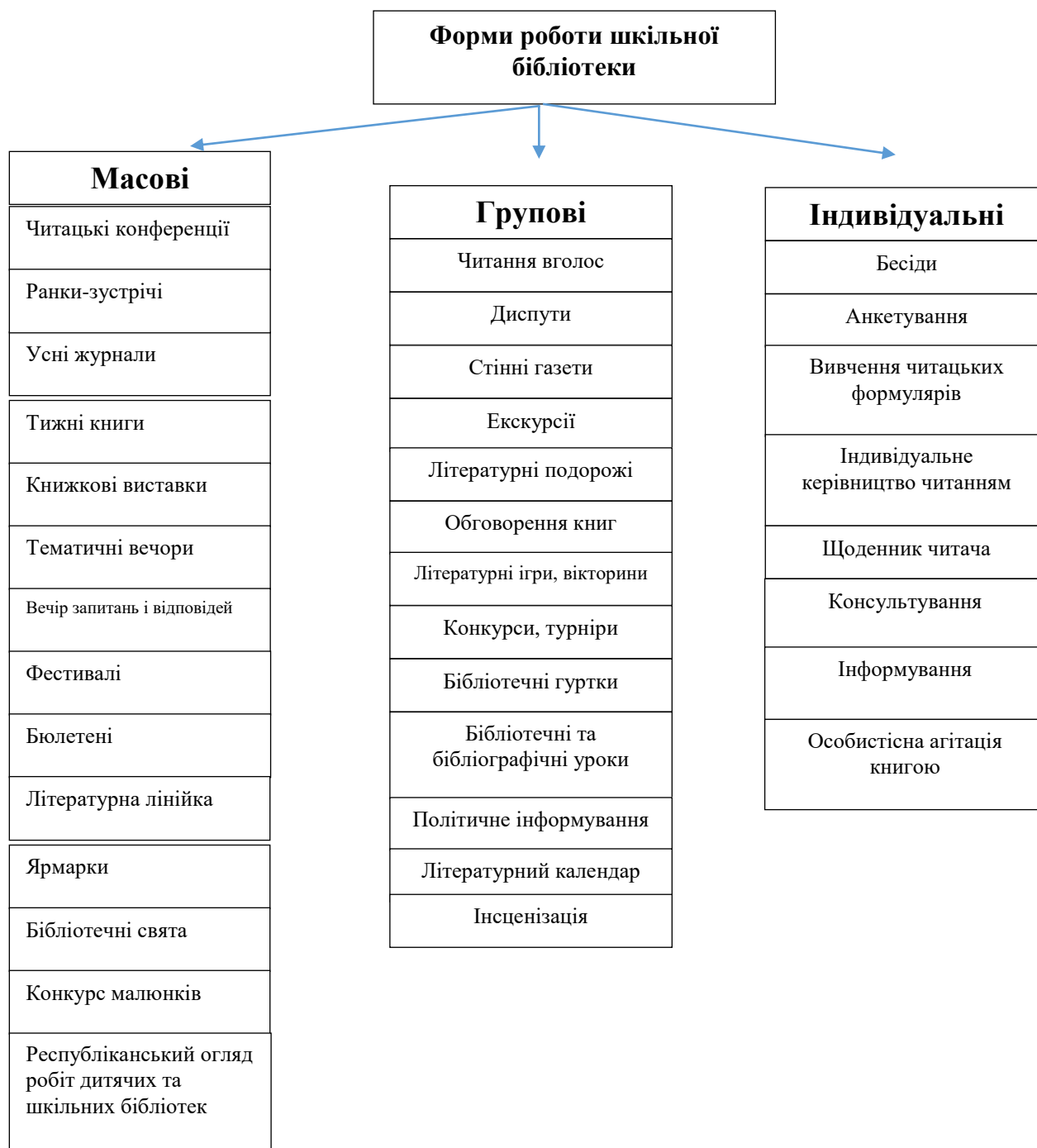

Рисунок 3.1. Класифікація форм роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів.

Для того, аби проаналізувати практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів, схарактеризуємо кожен з представлених на рисунку форм роботи, ілюструючи конкретними прикладами з практики роботи конкретних шкільних бібліотек досліджуваного періоду.

3.1.1. Масові форми роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів

До *масових форм* роботи шкільної бібліотеки з розвитку інтересу до читання в учнів у період 1962–1991 рр. відносимо:

Читацькі конференції – одна з найскладніших форм масової роботи з учнями. Участь у ній вимагає певної самостійності учнів, тому конференції частіше проводили у V-VIII класах. Будучи важливим засобом пропаганди художньої та науково-популярної літератури, читацькі конференції дають змогу учням глибше зрозуміти зміст та образи твору, особливості мови та стилю, навчитися відрізняти головне від другорядного, формувати літературно-естетичні смаки.

Види і тематика читацьких конференцій були у досліджуваній період досить різноманітними: вони проводилися на матеріалі одного або кількох творів, були присвячені творчості письменника або конкретній літературній чи науковій проблемі. Вибір теми визначався завданнями морального й естетичного виховання, характером матеріалу і віковими особливостями учнів.

Залежно від типу конференції та індивідуальних особливостей читацького колективу визначали її структуру й форми проведення. Так, для учнів початкової та середньої школи читацька конференція була швидше подібна до бесіди, під час якої учні висловлювали своє ставлення до героїв, їх вчинків, читали уривки з книги, ставили інсценівки або переглядали діафільм, кінофільм. У старших класах читачі виступали з доповідями, повідомленнями, у яких давали оцінку рисам, якостям і вчинкам героїв книг, творам загалом, аналізували їх художні особливості та недоліки, робили висновки про їх виховне та освітнє значення.

Ця форма роботи була чи не найпопулярнішою у радянських бібліотеках. (У 90-ті рр. XX ст. масштаби проведення читацьких конференцій скоротилися, хоча форма їх проведення зберігається і до наших днів). Конференція передбачає попереднє вивчення твору, його критичне осмислення, підготовку

до виступу, наявність ведучого, велика кількість учасників. У виступах учасників мав звучати аналіз критичних матеріалів, а не лише виклад власних думок.

Як правило, читацькі конференції шкільні бібліотекарі готували разом з учителями літератури, класними керівниками. Особливо часто проводили конференції за книгами про Володимира Леніна «Люблячий тебе Ульянов» (8 класи), про героїв чекістів, учасників війни «Розповіді про Дзержинського» (4-5 класи), «Балада про велике підпілля» (6-7 класи), за книгами Л. Брежнєва «Мала земля», «Відродження», «Цілина» (8-10 класи), «Учитись комунізму – будувати комунізм» (9 класи) тощо [243, с.13]. Учням 6-8 класів часто проводили конференцію «По країнах і континентах» [215, с.5].

У методичних рекомендаціях шкільним бібліотекарям досліджуваного періоду нами віднайдені конкретні поради щодо проведення читацьких конференцій: «Для V-VI класів це повісті А. Гайдара, М. Трублаїні, В. Катаєва, О. Донченка та ін.; для VII-VIII класів – Ю. Збанацького, М. Дубова, «Овод» Е. Войнич та ін. Пропонувалася також робота і над творами дожовтневої класичної літератури, які не вивчалися на уроках літератури: «Игрушечка» М. Вовчка, «Слепой музыкант» В. Короленка або вивчаються в уривках: «У бур'янах» С. Васильченка та ін. [71, с.398-399].

Тематичні читацькі конференції були підсумком роботи читачів над творами, об'єднаними певною темою, наприклад: «Про піонерську дружбу», «Мій улюблений герой», «Піонери – ленінці», «Рідна школа» (V-VI класи); «Боротьба народів за своє визволення», «Молодь у художній літературі про Велику Вітчизняну війну», «Учись в комуністів, як жить для народу», «Ким бути?» (VII-VIII класи) [71, с.399].

Конференції з науково-популярної літератури мали відповідати інтересу дітей до певного питання. Цей інтерес міг з'явитися унаслідок попередньої виховної роботи, проведеної піонерською організацією, учителями, бібліотекарем. Конференції присвячували таким, наприклад, темам: «Знатні люди країни Рад», «Подорож у 1970 рік», «Квітне Радянська Україна»,

«Радянський Сибір», «Підкорення космосу», «Великі мрійники», «На шостому континенті», «Шлях до зірок» та ін. [там само, с.399].

Усні журнали – традиційна форма діяльності шкільної бібліотеки, що у ХХ столітті використовувалася як відгук бібліотек на дефіцит інформації з актуальних питань. Усний журнал будувався за принципами, властивими традиційному періодичному журналу. Йому так само була притаманна періодичність. Методика його підготовки проходила декілька етапів: *Перший етап* – вибір назви, яка обумовлювалась читацьким і цільовим призначенням. Це своєрідний бренд журналу, тому назва мала бути яскравою, привабливою для аудиторії. У назві відображалася проблематика, спрямованість, зміст і навіть концепція журналу; *Другий етап* – визначення складу редакційної колегії. До участі в роботі редколегії, крім бібліотекарів, як правило, запрошувались фахівці, зацікавлені в популяризації виокремлено проблеми – представники влади, громадських організацій, краєзнавці, а також читачі – активісти; *Третій етап* – розробка основних рубрик: як і у кожному журналі, в усній його формі також мали бути рубрики, назви яких відповідали запитам читачів. Розробка оформлення. Обкладинка, титульний лист, заголовки рубрик, ілюстративний матеріал надзвичайно важливі для успіху журналу; *Четвертий етап* – підготовка конкретного номеру журналу. Це процес написання сценарію, підбір ілюстративного матеріалу, запрошення гостей тощо. Структура усного журналу складалася з 3-4 розділів (рубрик) – сторінок. Зміст кожної з них розкривав тему журналу в цілому, відображаючи певний аспект проблем. Кожна сторінка повинна була озвучуватись не більше 20 хвилин. Шкільні бібліотекарі не лише створювали власні сценарії, а й використовували сценарії, що друкувалися на сторінках тогочасної періодики [139; 198; 383].

Методичні рекомендації щодо організації роботи шкільних бібліотек оновлювалися практично щороку й інтегрували конкретні поради шкільним бібліотекарям щодо проведення усних журналів. Наприклад, у 1980-81 н. р.

передбачалося проведення усних журналів, приурочених таким ювілейним датам:

– 60-річчя від дня виступу В. І. Леніна на III з'їзді комсомолу з промовою «Завдання союзів молоді»;

– 100 років від дня народження Д. М. Карбишева (1880-1945), генерал-лейтенанта інженерних військ, Героя Радянського Союзу;

– 125 років від дня народження І. В. Мічуріна (1855-1935), радянського біолога;

– 75 років від дня загибелі Н. Є. Баумана (1873-1905), професійного революціонера, діяча більшовицької партії;

– 100 років від дня народження О. Блока (1880-1921), російського поета;

– 160 років від дня народження Ф. Енгельса (1820-1895);

– 90 років від дня народження В.К. Блюхера (1890-1938), маршала Радянського Союзу;

– 80 років від дня народження О. А. Прокоф'єва (1900-1971), радянського поета;

– 60 років від дня відкриття VIII з'їзду Рад, який прийняв план ГОЕЛРО (рос.).

– 80 років від дня виходу (1900) першого номера загальноросійської нелегальної марксистської газети «Іскра»;

– 70 років від дня народження А. Рибакіна (1911), радянського письменника;

– 100 років від дня смерті Ф. Достоєвського (1821-1881), російського письменника;

– 75 років від дня народження М. Джаліля (1906-1944), татарського радянського поета, Героя Радянського Союзу;

– 75 років від дня народження А. Л. Барто (1906), російської радянської письменниці;

– 75 років від дня народження М. В. Богданова (1906), радянського письменника;

– 70 років від дня народження О. І. Мусатова (1911-1976), російського радянського письменника.

– 125 років від дня заснування Третьяковської галереї [243, с.22].

Як бачимо, навіть назви усних журналів підтверджують, що ця форма за своєю сутністю та навчально-виховним змістом була не лише інформаційно-художньою щодо організації дозвілля, але була за своєю сутністю тематичною як за змістом, так одночасно і компонентом цілісного ідеологічного заходу.

У 1984 р. по всій республіці радили централізовано у межах тижня дитячої та юнацької книги провести для старшокласників усний журнал «Ленін. Час. Ми», а для учнів 6-7-х класів – усний журнал «І справ, як полум'я, гарячих нам вистачить на все життя», для учнів 4-5 класів доцільним вважали провести усний журнал «Прометей ХХ століття» – про боротьбу трудящих за мир у капіталістичних країнах [215, с.4].

Враховуючи вікові можливості учнів, їхні інтереси і потреби, особливості навчально-виховного змісту усних журналів, шкільні бібліотекарі досить ефективно застосовували таку форму розвитку інтересу до читання.

До масових форм діяльності шкільних бібліотек досліджуваного періоду нами віднесено *бібліотечні свята, фестивалі, зльоти, ярмарки, літературні лінійки*, що за структурою та змістом були епізодичним чи комплексним дійством, побудованим на бібліографічному матеріалі. Місцем проведення свят, фестивалів, ярмарок і лінійок були відкриті площадки або просторі приміщення (актова зала, фойє). Типовими святами були: Свята Хліба, Пісні, Мови, Казки, рослинних символів (свято калини, квітів, гарбуза), іменинників, пір року (свято Осені). Як правило, кожного року проводилося шевченківське літературно-художнє свято «В сім'ї вольній, новій», присвячене дню народження Великого Кобзаря [215, с.6].

Фестивалі бібліотечного змісту були досить ефективною формою роботи шкільних бібліотек, як свідчать результати нашого дослідження, оскільки як масове дійство передбачали включення великої кількості учнів, огляд їхніх досягнень в читанні і засвоєнні прочитаного. У процесі аналізу

нами було виокремлено такі його форми – інтегровані (фестиваль дитячої книги) чи такі, що популяризують один жанр (фестиваль фантастичної літератури, фестиваль фольклору, фестиваль казки).

Ефективною формою роботи з розвитку інтересу до читання були й *літературні ярмарки* як художньо-масовий захід, який мав на меті популяризацію дитячої книги шляхом організації ігрових аукціонів, сюжетних забав, конкурсів.

Досить популярною масовою формою роботи були *зльоти* юних любителів книги за участю учасників гуртків «Юний книголюб», «Друзі книги», «Юний бібліотекар», «Книжкова лікарня», учасників операцій «Похід бережливих», «Живи, книго!», «Зелене вбрання Батьківщини», «Зернятко», «Мільйон Батьківщині», «Голуба траса», «Зелена аптека» [там само, с.4]. Зльоти мали на меті, насамперед, підведення підсумків певної роботи (суспільно корисної, книго охоронної). Ця форма виправдала себе як досить ефективна, коли до її проведення залучалась значна кількість учнів, які навчались у гуртках бібліотечного спрямування і створювала широкі можливості для кожного з гуртківців показати власні чи в колективі гуртка результати діяльності за всіма напрямками бібліотечної роботи.

У окремих школах, зокрема Києва, Рівного, традиційно два рази на рік проводились *літературні лінійки* для учнів 1-9-х класів. На лінійках кожен клас звітувався про прочитане учнями цілого класу [215].

Особливо ефективними і популярними у досліджуваний період були *Тижні дитячої та юнацької книги*. Тиждень книги – це своєрідний огляд пропаганди літератури, дійовий засіб залучення учнів до дитячих, юнацьких, шкільних бібліотек, систематичного читання книжок, розвитку інтересу до читання. Проведення тижнів книги було настільки популярним і масовим, що у 1981 році було навіть видане положення про їх проведення. Текст положення пропонуємо у Додатку Ж.

Зазначимо, що вперше тиждень книги був проведений в українських школах у 1944 р. [71, с. 404]. При цьому його головним завданням було

привернути увагу педагогів, батьків, усієї громадськості до дитячого читання, поліпшити керівництво читанням, пропагувати кращі твори для дітей.

В УРСР щорічно друкувались «Методичні поради» з проведення Всесоюзного Тижня дитячої та юнацької книги, у яких були надані чіткі вказівки щодо проведення тижня, список літератури тижня дитячої та юнацької книги на кожний рік. (Методичні поради на 1984 р. пропонуємо у Додатку 3) [215].

У методичних порадах зазначалось, що Всесоюзний тиждень дитячої та юнацької книги 1984 року (з 24 по 31 березня) присвячено 60-річчю присвоєння Всесоюзній піонерській організації імені В. І. Леніна. Девіз тижня – «Ім'я Леніна в серці кожному! Вірність партії ділом доведемо!». Проведення Тижня книги на Україні повинно бути також тісно пов'язано з пропагандою літератури до 65-річчя Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України, чия героїчна біографія невіддільна від біографії ВЛКСМ [215, с.3].

Готуючись до Всесоюзного тижня дитячої та юнацької книги, працівникам бібліотек, педагогічним колективам шкіл республіки радили активізувати і поглибити роботу з пропаганди рішень червневого та грудневого (1983 р.) і лютневого (1984 р.) Пленумів ЦК КПРС, матеріалів VI Пленуму ЦК ВЛКСМ. Під час проведення Тижнів бібліотеки доцільно налагоджували зв'язки з працівниками радіо, телебачення, Спілки письменників УРСР, Товариства книголюбів, взаємодію з комсомольськими і піонерськими організаціями, Палацами і Будинками піонерів. Зустрічі з письменниками, видавцями, ветеранами праці радили проводити у вигляді читацьких конференцій, тематичних вечорів, диспутів, літературних ранків, карнавалів, театралізованих вистав [там само, с.3].

Основні теми «Тижня» були такими: «60 років з іменем В. І. Леніна», «За мир на планеті», «Юним серцям, невтомним рукам – шукати, творити, дерзати», «В братній сім'ї народів СРСР», «Все починається з дитинства», «Веселка» – дітям», «Веселці» – 50» [215, с.3].

Автори методичних рекомендацій радили «з метою відзначення ювілейних дат класиків української і російської дожовтневої літератури, а також видатних радянських письменників окремі заходи присвятити улюбленим авторам книжок для дітей та юнацтва: О. Пушкіну, Т. Шевченку, М. Гоголю, М. Лермонтову, М. Коцюбинському, П. Грабовському, А. Гайдару, О. Довженку, М. Островському, М. Бажану, О. Жарову, В. Лацісу, В. Біанкі, О. Беляєву, А. Алексіну, Ю. Збанацькому, А. М'ястківському, Б. Чалому, Л. Письменній, Л. Компанієць та ін. [215, с.4].

Цікавим є той факт, що кожного року відкриття Тижня дитячої та юнацької книги відбувалось в одній із областей республіки. У 1984 р., наприклад, він розпочинався на Волині, в місті Луцьку, і проходив в усіх містах і селах України [215].

Зауважимо, що проведення «тижня» включало різноманітні форми роботи шкільної бібліотеки з розвитку в учнів інтересу до читання. У межах «тижня» ефективною і популярною масовою формою роботи в Україні став *Республіканський огляд робіт дитячих та шкільних бібліотек* із пропаганди книги серед піонерів і школярів, присвячений 60-річчю Всесоюзної піонерської організації ім. В. І. Леніна, заходи до відзначення 60-ої річниці утворення СРСР [там само].

Кожного року «тижні» присвячувались конкретним подіям, були чітко розплановані, що, з одного боку, полегшувало роботу шкільних бібліотекарів, з іншого, позбавляло їх можливості творчого нестандартного підходу як до тематики так і до організації «тижнів».

До масових форм відносимо також *книжкові виставки, тематичні перегляди літератури, оформлення експозицій, вітрин* тощо.

Книжкові виставки є однією з найпоширеніших форм роботи шкільної бібліотеки, є засобом популяризації бібліотечних зібрань, інформування про нові надходження. Вони є основним складником роботи з користувачами будь-якого віку. Книжкова виставка – форма обслуговування, що забезпечується шляхом наочної демонстрації документів, інформування про видання, події,

проблеми. Виставка як форма бібліотечної роботи здатна найкращим чином вирішувати не тільки інформаційні завдання, але й забезпечувати в комплексі досягнення мети діяльності бібліотеки в цілому. Задум виставки, її ідея, загальний образ, що складається з багатьох фрагментів – все має значення, проте, тільки в своїй єдності та нероздільності.

Організовуючи книжкові виставки, шкільні бібліотеки досліджуваного періоду реалізовували такі завдання і мету: розкривали та популяризували свій фонд; інформували про подію та знайомили учнів та учителів з чимось новим; викликали інтерес читачів до літератури різної тематики; формували позитивний імідж бібліотеки; сприяли різноманітному дозвіллю.

У 60–90-ті рр. ХХ ст. у шкільних бібліотеках функціонували постійно діючі книжкові виставки на теми: «Нові книги», «Бібліографія – супутник читача», «Компас серед книг», «Книги про книги», «Знайомтесь, нові покажчики», «Рекомендаційна бібліографія на допомогу читачеві». У практику ряду шкільних бібліотек увійшло оформлення книжкових виставок і стендів «Піонери-герої», «Піонер готується стати комсомольцем», «Тому, хто вступає в комсомол», «Бери з комсомольців приклад», «Славний шлях боротьби, праці, перемог», тематичних переглядів літератури «Піонер Країни Рад». «Вони були піонерами», оформлення експозицій, вітрин на тему «Піонерський галстук – частина Червоного прапора», «На комсомол рівняйся, піонер», «Тобі, комсомольський вожатий», «Якщо тобі комсомолец ім'я», «Історія комсомолу», «Ти на подвиг кличеш, комсомольський квиток» і т. д.

Як засвідчив аналіз методичних матеріалів, у Рівненській області, наприклад, особливою популярністю користувалися книжкові виставки: «На хвилинку зупинись – нову книгу подивись», «Знайомтесь – новинки в бібліотеці», «Прочитайте – це цікаво!», «Про цікаве на планеті – читай в журналі та газеті», «Готуючись до іспитів», «За сторінками твого підручника», виставка-сюрприз «Книгу берегти – життя їй продовжити», виставка-перегляд «Цей чудовий світ поезії» [76].

Ефективність організованої виставки залежала від того, наскільки підібрана література відповідала віку й інтересам читачів. До виставки шкільні бібліотекарі старанно готувались: аналізували кожну книжку, обирали цікавий спосіб її показу і характеристики, продумували послідовність показу книжок. Спосіб рекомендації цілком залежав від конкретної книжки і тієї аудиторії, якій її рекомендують [71].

До масових форм роботи шкільних бібліотек з розвитку інтересу до читання в учнів відносимо й *ранки, ранки-зустрічі*, які практикували переважно у роботі з молодшими школярами. Ранок – художньо-пізнавальна чи ігрова форма роботи шкільної бібліотеки з учнями молодшого шкільного віку тематичного спрямування. Ранки, як правило, організовувались бібліотекарями й вчителями початкової школи до визначних дат суспільного, календаря, важливих подій в регіоні, населеному пункті, школі.

Для першокласників разом з учителями початкових класів шкільні бібліотекарі проводили ранок «Посвята в читачі» [243]. Для учнів 1-3-х класів проводились ранки «У світі казок», «Вірші А. Барто», «Ленінська гвардія планети», «Майстер – золоті руки», для учнів 4-5-х класів – «Пори року в поезії і музиці», «З посмішкою і серйозно», «Сторінки Почесної книги Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна», *ранки-зустрічі* з передовиками народного господарства та інші [243; 215]. Як правило, ранки були ідеологічно забарвлені, наприклад, дитячий ранок у Качківській середній школі Вінницької області «Спасибі ми партії кажемо за наше дитинство щасливе, за радісні сонячні дні», організований шкільним бібліотекарем О. Гайдачук та організатором позакласної і позашкільної виховної роботи С. Карпенчук [49].

Для учнів старших класів шкільними бібліотекарями проводились *тематичні вечори*, які найчастіше були суспільно-політичними (присвячені державним святкам, пам'ятним датам, політичним подіям) або патріотичними (приуроченим до історичних дат).

Літературні тематичні вечори – одна з найбільш поширених масових форм роботи бібліотек. Цінність тематичного вечора полягала насамперед у тому, що в його підготовці та проведенні брали участь самі учні. Обираючи тему, запрошуючи гостей, оформлюючи приміщення, готуючи книжкову виставку чи номер художньої самодіяльності, відшукуючи кінофільми тощо, учні мали змогу виявити свою ініціативу, самостійність, ерудованість, що сприяло розвитку у них інтересу до читання. Тематичні вечори проводили, як правило, у формі літературно-музичного вечора, з використанням музики, виступами співаків, музикантів. Привабливість літературного вечора – у його мобільності. Тематичні вечори присвячували будь-якій темі, знаменній даті, творчості окремого автора, ювілеям, нагородженню літературними преміями. Для літературних вечорів характерні затишна атмосфера, дружні відносини, прагнення підкреслити неформальність спілкування.

Здійснений аналіз літератури дав змогу виокремити найбільш поширену тематику літературних тематичних вечорів: «І вірш, і пісня воювали» «Українські радянські письменники – лауреати премій комсомолу», «Партія син бойовий», «Вірші українських радянських поетів про комсомол» «Адреси комсомольського подвигу», «Молодь бореться, молодь викриває», «Молодь без майбутнього» (для 9-10 класів).

Досить поширеною формою було проведення вечорів сучасної поезії, як наприклад, у Качківській середній школі вінницької області (Див Додаток К) [196].

Естафету «Пам'ять» до видатних перемог радянських військ у Другій світовій війні (1941-1945) і 40-річчя перемоги Радянського Союзу над фашистською Німеччиною шкільні бібліотеки розпочинали літературним вечором «Війна і мир. Боротьба триває» (1985) [215, с.5].

Для учнів 9-10 класів радили організувати тематичні вечори «І сила рук, і жар сердець – Вітчизні», «Ми комуністи молоді, наш труд – землі окраса», «Корчагінська відвага у труді гартувала наші серця», «Тобі, країно рідна, наші мрії і діла», на яких доречними були виступи передовиків виробництва. Разом

з тим цікавим був для старшокласників літературний вечір «Уроки минулого – мости в майбутнє» за книгами П. Загребельного «Диво», «Первоміст», «Смерть у Києві» [215, с.6].

Вечір запитань і відповідей – ще одна цікава, динамічна форма діяльності шкільної бібліотеки, яка сприяла не лише розвитку інтересу до читання, але й мала на меті роз'яснення учням різноманітних питань політики, міжнародного життя, виробництва, науки, техніки, культури, спорту, побуту тощо. На вечорах запитань і відповідей використовували різні методи і засоби впливу на учнів: виступи запрошених гостей, демонстрування кінофільмів, художню самодіяльність. Все це давало можливість зробити вечори цікавими, інформацію дохідливою, переконливою, насиченою яскравими прикладами з життя. Як правило, такі вечори учні готували разом з бібліотекарем: писали оголошення про майбутній вечір, виготовляли скриньку для збирання запитань, зошит для записування запитань та пропозицій, оформлювали приміщення, книжкові вітрини, добирали кінофільми, готували номери художньої самодіяльності.

Наприклад, у київських школах цікаво пройшов вечір запитань і відповідей для учнів старших класів «Естонська РСР. Минуле і сучасне», оскільки відкриття Тижня книги відбувалося у 1984 р. у Талліні, столиці Радянської Естонії і доцільним було ознайомлення читачів з економікою, наукою, культурою цієї республіки [215, с. 7].

До масових форм роботи шкільних бібліотек відносимо *конкурси дитячих малюнків*, які у шкільних бібліотеках організовувались переважно для учнів початкової школи. Так, популярними були конкурси «Герої улюблених казок», «Моя улюблена казка», «Ми читаємо і малюємо», «Мир і щастя – усім дітям Землі», «Я живу в країні щастя» [215].

Бюлетені – також одна з масових форм роботи шкільної бібліотеки досліджуваного періоду. Так, шкільні бібліотеки щорічно до кожної знаменної дати випускали бюлетені з рекомендаціями «Що читати». Наприклад, у рекомендаціях до планування роботи шкільної бібліотеки на 1981-82 н. р.

радили до «кожної дати червоного календаря й знаменних дат випускати бюлетень про добром потрібної літератури:

- 58 років від дня народження Зої Космодем'янської – 13 вересня;
- Основний закон вітчизни – 7 жовтня;
- День народження комсомолу – 29 жовтня;
- 63 роки Радянської влади – 7 листопада;
- 100 років від дня народження О. Блока – 28 листопада;
- День юного антифашиста – 6 лютого;
- День Радянської Армії – 23 лютого;
- Міжнародний жіночий день – 8 березня;
- День подвигу Олександра Космодем'янського – 18 квітня;
- Міжнародний день солідарності трудящих – 1 травня;
- День Перемоги – 9 травня;
- День народження піонерської організації – 19 травня [243, с.10-11.].

Ще однією з масових форм роботи шкільної бібліотеки досліджуваного періоду було оформлення інформаційних листків «Блискавка», у яких висвітлювались результати рейдів-перевірок, результати проведення масових форм роботи [152].

3.1.2. Групові форми роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів

До *групових* форм роботи шкільної бібліотеки з розвитку інтересу до читання в учнів відносимо:

Читання вголос – поширена форма спілкування шкільного бібліотекаря з читачами. Читання вголос як учнями, так і учителями, відомими особистостями надихало юних читачів звернутися до книги. Шкільні бібліотекарі використовували аудіовізуальні матеріали, організували прослуховування літературного твору у виконанні кращих професійних читців

або запрошували акторів до бібліотеки для виступу перед учнівською аудиторією [453].

Шкільні бібліотекарі відбирали книжки для читання вголос, підбирали гостей, які говорили з дітьми на різні теми – про правила поведінки, про народні традиції, свята ..., а потім обов'язково вголос читали книжки. Варіантів проведення голосного читання в шкільних бібліотеках у досліджуваній період було досить багато. Це і клуб любителів голосного читання «Чарівна лампа», це заняття у бібліотеці, на яких вголос читав бібліотекар. Інколи до читання вголос залучались ровесники учнів, які читали улюблені книги в особах. Напередодні читання вголос вони самі обирали книгу і готувалися до її читання. Водночас читання вголос давало змогу ефективно здійснювати зворотній зв'язок, активізувало роботу всього класу, посилювало виховний і естетичний вплив книги на учнів. Здійснювалось воно застосуванням різних методів читання: хорového, «ланцюжкового», вибіркового, читання в особах тощо.

У книзі «Система позакласної роботи у восьмирічній школі» (1968) автори запропонували систему підготовки шкільного бібліотекаря до цієї важливої форми роботи, адже слухаючи виразне читання, учні краще сприймають текст, не залишають без уваги жодного слова, жодної деталі. Виразне читання підсилює емоційний вплив твору на дитину, збільшує виховний ефект прочитаного. Читання вчителя, бібліотекаря привчає учнів правильно вимовляти незнайомі слова, ставити наголоси тощо.

Як правило, для голосного читання у бібліотеці визначали день. Діти знали про це і охоче збирались послухати цікаву книжку. Твори для читання вголос бібліотекар підбирав заздалегідь, складаючи план читань на навчальну чверть. Як правило, вибирали для читання невеликий твір (оповідання, казку новелу), який можна прослухати за один раз. Читання з продовженням допустиме як виняток (наприклад, для нової книжки, з якою хочуть якнайшвидше ознайомитися читачі), якщо її можна прочитати за 3-4 рази. В окремих випадках читали твір з купюрами, коротко переказуючи пропущені

розділи або епізоди. Окремий уривок (розділ) з повісті читали тоді, коли він мав закінчений характер. Перед читанням характеризували героїв, розповідали про ситуацію, щоб дітям було все зрозуміло. Для голосних читань добирали і гумористичні твори, які дуже люблять діти, веселі казки, гумористичні оповідання, а також статті з дитячих журналів і газет на актуальні теми.

Перед читанням науково-популярних статей, нарисів, художніх творів проводили коротеньку вступну бесіду про час і місце дії, про реальний факт, події, покладені основу твору; іноді пояснювали ситуацію, давали коротку інформацію про автора твору; пояснювали незнайомі слова, нові явища, факти, щоб діти правильно зрозуміли їх. Наприклад, перед читанням книги С. Алексєєва та Б. Чалого «Літак вирушає з Мирного» радили показати дітям на карті Антарктиду, розповісти про її вивчення, позначити місця розташування радянської і бельгійської станцій [71, с.393-394.].

Для читання в піонерських ланках шкільним бібліотекарям радили взяти оповідання з піонерського, шкільного життя (твори Ю. Збанацького, Л. Письменної, М. Носова, Ю. Сотника, Ю. Яковлева та ін.) [71, с.393-394.].

Слід зазначити, що в процес читання вголос часто впліталась ще одна форма групової роботи – *інсценізація*, сутність якої полягала у постановці силами учнів на занятті гуртків (казок, легенд, страшилок, переказів) за допомогою засобів театралізації. Така форма роботи, як засвідчили результати аналізу публікацій досліджуваного періоду, була досить ефективною у залученні дітей до самостійної творчої діяльності з розвитку інтересу до читання.

Диспут як групова форма у роботі шкільної бібліотеки передбачав зіткнення різних, протилежних точок зору на одну тему або проблему, що піднімалась у художньому творі. Мета диспуту – пошук найбільш вірної оцінки висвітлених в книзі ідей, думок. Читачі під час участі в диспуті вчилися не лише вміло висловлювати свої думки, погляди, але й аргументовано їх захищати. Диспути проводилися з учнями усіх вікових категорій. Наприклад, у методичних рекомендаціях для шкільних бібліотекарів неодноразово радили

використовувати диспут як ефективну форму роботи [215; 243]. Найбільш поширеними були такі теми диспутів: «Людина обов'язку – чи щаслива вона?», «Гарне життя – яке воно?», «Чи потрібно спішити жити?», «Твоя активна життєва позиція: у чому вона проявляється?», «Наука і техніка причинили більше шкоди, ніж користі» (8-10 кл.), «Хто для тебе є авторитетом і чому?», «Яким повинен бути справжній друг», «Чи цікаво ти живеш?» (5-6 кл.) [216].

Подібним до диспуту є *обговорення* – обмін думками про прочитане, аналіз і оцінка художніх творів. Ця форма роботи проводилась спільно з авторами книг, представниками редакцій журналів, видавництв. Обговорення допомагало навчити переважно учнів старших класів осмисленому читанню, культури читання в цілому, виробленню інтересу до читання, вміння критично мислити, самостійно працювати з книгою. Підготовка обговорення літературного твору, як правило, досить тривала, під час підготовки бібліотекар повинен був забезпечити аудиторію достатньою кількістю примірників книги, яка планувалась до обговорення, визначав проблемні питання. Часто проходило оформлення виставки однієї книги, повідомлялась дата проведення та пропонувалось при читанні книги подумати над орієнтовними питаннями. На обговорення запрошувалось не більше 15-20 учнів. Обговорення книги практикувалось і як самостійний захід і як елемент читацьких конференцій, диспутів, тижнів книги [215; 243].

Шкільним бібліотекарям радили після обговорення поставити запитання, які пов'язуватимуть прочитане з життям дитячого колективу. Так, в одному з п'ятих класів після активного обговорення повісті О. Ільїної «Четверта висота» діти щиро розповідали про те, яку висоту в своєму житті хотіли б узяти.

Дуже часто учнів, особливо молодшого і середнього віку, цікавили питання про дальшу долю героїв твору. Якщо це реальні герої і доля їх відома, бібліотекарям радили відповісти дітям на їх запитання. Якщо ж герої видумані, то бібліотекарям радили спільно поміркувати над можливим життєвим

шляхом героя, адже діти, які правильно зрозуміли книжку, добре «проектують» майбутнє своїх літературних друзів [71, с.398].

Важливою формою групової роботи шкільної бібліотеки з розвитку інтересу до читання в учнів був *конкурс* – така форма роботи, яка передбачала різноманітні змагання, конкурси знавців різних жанрів дитячої літератури тощо. Одним з найбільш поширених конкурсів був *конкурс читачів* – змагання, під час якого виявляли найбільш ерудованих учасників. Досить поширеним видом конкурсів були різноманітні *турніри*, у яких читачі працювали за принципом «питання – відповідь». Турніри захоплювали читачів, коли питання для конкурентів діти самостійно шукали в енциклопедичних виданнях. Особливою популярністю серед молодших школярів користувалися конкурси «Чарівний світ казок», «Мама, тато, я – книжкова сім'я»; серед підлітків «Розумники, розумниці»; серед старшокласників «Що? Де? Коли?» та ін. [215].

Стінна газета – ще одна форма групової роботи шкільної бібліотеки, завдяки якій бібліотекарям вдавалося формувати громадську думку, спрямовувати її у конструктивне русло. До випуску стінгазети шкільні бібліотекарі залучали якомога більше школярів через роботу в редакційній колегії, кореспондентській мережі. Шкільні бібліотекарі здійснювали консультації комсомольського й піонерського активу з питань змісту стінної газети, редагували спеціальний розділ газети «Скажи, що ти читаєш, і я скажу, хто ти», надавали допомогу членам редколегії в зборі вражень про прочитані книги [243].

Літературний календар укладався шкільним бібліотекарем з урахуванням терміну підготовки планово-звітної документації в загальноосвітніх навчальних закладах. Мета календаря полягала насамперед у тому, аби привернути увагу шкільних бібліотекарів, учителів, піонервожатих і учнів до ювілеїв видатних радянських і зарубіжних письменників, поетів, а також найбільш значущих літературних подій як світового, так і державного, регіонального масштабу. Інформаційною базою для укладання календаря

служували енциклопедії, довідники, навчальні програми, щорічні календарі, інформаційні матеріали та ін. Наприклад, літературний календар «Українські письменники-ювіляри 1984 року», висвітлював життєві і творчі шляхи ювілярів; у розповідях про письменників використані висловлювання про них діячів культури, науки, мистецтва; до ювілею кожного письменника оформлювались тематичні полиці, присвячені його творчості, виставки книжок та ілюстрацій [215, с.5-6.].

Літературний календар давав змогу шкільному бібліотекареві й педагогам раціонально та ефективно спланувати цікаві, захопливі й інформаційно насичені заходи, спрямовані на всебічний розвиток учнів, формування в них громадянської свідомості, патріотизму, поваги до сучасного та минулого держави й особистостей, формування в учнів інтересу до читання. Літературний календар є досить затребуваною формою роботи й досі.

Екскурсія також є ефективною груповою формою роботи шкільної бібліотеки, що дає змогу організувати ознайомитись з шкільною бібліотекою, наявними у ній фондами, творами видатних письменників світу. Ця форма часто включала бібліографічний огляд, вікторини літературні ігри.

У досліджуваній період, як свідчить здійснений нами аналіз планів роботи шкільних бібліотек, на початку навчального року практично у всіх бібліотеках проводились екскурсії першокласників та дев'ятикласників до шкільних бібліотек. Для першокласників організовували екскурсію «Знайомство з будинком, де живуть книги», на якій бібліотекарі розповідали про казковий дім, де живуть різноманітні книжки. Для старшокласників екскурсія шкільною бібліотекою мала на меті не стільки створити атмосферу зацікавленості, як донести до учнів потрібну інформацію, ознайомити з наявним фондом і дати першопочаткові бібліографічні знання.

Поширеним методом групової роботи були у 60-90-ті рр. ХХ ст. *літературні подорожі* книгами. Учасники подорожі обирали маршрути разом з бібліотекарем чи учителем літератури, заповнювали щоденники подорожі, складали карти подорожі сторінками книг, підбирали літературу.

В окремих бібліотеках проводили літературні подорожі «Сторінками рідного краю», на яких зупинялись на творчості письменників і поетів, які жили у цьому краї. Бібліотекарі та учні декламували вірші місцевих поетів, аналізували підбірки творів.

Досить часто під час Тижня книги шкільні бібліотекарі проводили літературні мандрівки «Подорож у світ книги». Це були подорожі у книги різних авторів, під час яких коротко розповідали про самого автора і його книги. До організації і проведення подорожей залучали учнів різних вікових категорій. У шкільних бібліотеках Рівненщини проводили літературні подорожі сторінками «Лісової пісні», п'єси «Сватання на Гончарівці», гуморесками Павла Глазового [216].

Аналіз джерел з проблеми дослідження засвідчив, що учні «подорожували» найчастіше піонерськими ланками, якщо всі піонери були включені у «подорож»; міг бути оголошений запис читачів, що бажали взяти участь у «подорожі». Маршрути і всі матеріали готували бібліотекарі і читачі. Наприклад, для «подорожі» в соціалістичні країни кожна піонерська ланка підбирала книжки, статті з журналів, газет про життя і працю піонерів у тій або іншій країні, збирала пісні дітей соціалістичних країн, художні твори про життя дівчата кожної країни; визначала маршрут і засоби пересування, вела щоденник «подорожі», вносячи до нього відомості про роботу друзів-піонерів, короткі цікаві епізоди з піонерського життя в країні і т. ін. [71, с.402].

Літературні ігри, вікторини як форма групової роботи активізували дитяче читання, стимулювали в учнів інтерес до читання художньої, науково-пізнавальної, довідкової літератури, розвивали логічне мислення. Для найменших читачів в бібліотеці організовували ігри «Знавці казок», «Казковий вернісаж», «Казковий турнір», літературні вікторини «Сторінками чарівних книг», «Упізнай героя». Вони поглиблювали навички самостійної роботи з книгою, розвивають логічне мислення.

Літературні ігри, виступаючи інтеграційною формою роботи з учнями, сприяли пізнанню дітьми моральних норм, збагаченню стосунків з

однолітками, засвоєнню правил поведінки у спільній діяльності, саморегуляції поведінки, розвитку комунікативних здібностей, адекватності самооцінки, розвитку інтересу до читання тощо.

Літературна гра урізноманітнює діяльність школяра, збуджує цікавість, мобілізує сили дитини, вона має тісний зв'язок з творчою інтерпретацією словесного мистецтва. Читання – процес творчий, бо художній твір є відображенням акту творення, у який згодом включається й читач. На нашу думку, звертання до гри, як засобу організації процесу читацького сприймання, продиктоване не лише віковими особливостями учнів, але й специфікою літератури, яка є дуже близькою до художніх умовностей гри. Проведення літературної гри доцільно пов'язати зі сприйманням конкретного художнього твору на тлі відповідного емоційного настрою. Гра має бути стимулом до самостійного багаторазового звертання учнів до тексту твору, осмислення його з різних точок зору. Літературна гра має сприяти художньому вихованню, розвитку творчої фантазії, яскравому сприйманню образів, виразності мови.

Однією з найбільш поширених форм групової роботи шкільних бібліотек були *бібліотечні та бібліографічні уроки*, на яких здійснювалась пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань серед учнів.

На бібліотечних уроках учням давали знання з історії паперу й друку; про перші книги, журнали, газети; про бібліотечні каталоги і їх призначення; про те, як писати тематичну картку; про довідкову літературу; про класифікацію фондів; про анотування книги тощо [243].

Як правило, бібліотечні уроки для учнів початкової і середньої школи проводили на такі теми: «Книга – велике диво», «Її величність – книга», «Правила поводження з книгою», «Як роблять вашу книгу», «Історія виникнення книги», «Як побудована книга».

Проведення бібліотечних і бібліографічних уроків здійснювалось для учнів старших класів на такі теми: «Книга – джерело знань», «Каталоги і

картотеки шкільної бібліотеки», «Енциклопедії і довідники», «Бібліотеки світу», «Що таке культура читання».

Бібліографічні уроки у досліджуваній період мали системний наскрізний характер і проводились з першого по десятій клас. Орієнтовну програму занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань школярів на 1990-1991 н. р. пропонуємо у Додатку Л.

У досліджуваній період практикувалось друкувати методичні поради щодо проведення бібліотечно-бібліографічних уроків, які мали на меті допомогти шкільним бібліотекарям, учителям розширити і поглибити знання учнів про книги, навчити школярів користуватися довідниками, словниками, енциклопедіями, журналами, ознайомити з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки тощо. У Додатку М пропонуємо методичні поради щодо проведення бібліотечно-бібліографічних уроків на теми «Як написати відгук на книгу?», «Бібліографічні покажчики. Використання їх при виборі книг», «Як працювати з довідниками, словниками, енциклопедіями», «Як читати книгу». «Журнали для дітей середнього шкільного віку» у школах Рівненської області на 1985-1986 н. р. (Додаток М).

До групових форм роботи шкільної бібліотеки відносимо й *політичне інформування*, у процесі підготовки якого шкільні бібліотекарі використовували матеріали періодичної преси, художніх книг.

У досліджуваній період найбільш поширеними були такі теми політінформацій: «Два світи – дві юності», «Молодь у боротьбі за мир», «Я голосую за мир», «Міжнародний прес-центр «Піонера», «Естафета миру дітей Європи», «Молодь бореться, молодь викриває», «Молодь без майбутнього» [215]. Робота з періодичною пресою передбачала колективне читання й обговорення чергового номера газети, огляд газет з певної теми, використання їх матеріалів на політінформаціях.

Вивчення рішень з'їздів КПРС були чи не найважливішим завданням при проведенні політінформацій, адже у тогочасному просторі комуністичного виховання саме партійні рішення ставили в основу формування наукового

світогляду школярів, розвитку їх стійкого інтересу до марксизму-ленінізму, виховання почуття громадського обов'язку, готовності до творчої праці на благо соціалістичної Батьківщини.

Бібліотечні гуртки «Книжкова лікарня», «Друзі книги», «Живи, книго!», «Юний бібліотекар» також були поширеною формою групової роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду.

Члени гуртків ознайомлювались з бібліотечною технікою, допомагали бібліотекарю видавати книжки, молодшим учням, вчилися обробляти нову літературу, брали участь в її розставлянні.

Крім конкретної участі в роботі бібліотеки, гуртківці тримали зв'язок між бібліотекою і класами. Вони пропагували у своїх класах літературу, стежили за своєчасним поверненням книг до бібліотеки. Досить часто гурток, якщо він був єдиний при бібліотеці, ставав редколегією бюлетеня, стінної газети або усного журналу [71].

Наприклад, великою популярністю у досліджуваній період користувався гурток «Друзі бібліотеки» Березнівської неповної середньої школи-інтернату під керівництвом шкільного бібліотекаря В. Середи. Гуртківці оформляли каталоги, обробляли нову літературу, готували книжкові виставки, проводили рейди бережливих, чергували у бібліотеці [298, с.7].

3.1.3. Індивідуальні форми роботи шкільної бібліотеки щодо розвитку інтересу до читання в учнів

Індивідуальні форми роботи шкільної бібліотеки насамперед передбачали вирішення найважливішого завдання шкільної бібліотеки – формування читацьких інтересів і виховання культури читання учнів.

Індивідуальне керівництво читанням учнів бібліотекарем у досліджуваній період було спрямоване на «виховання у нього любові до Радянської Батьківщини, Комуністичної партії, на формування комуністичного ставлення до праці, високого розуміння громадського обов'язку, моральних

рис громадянина комуністичного суспільства, на формування почуття прекрасного, на розвиток пізнавальних інтересів учнів» [71, с. 389].

Керівництво читанням здійснювалось по-різному залежно від віку, знань, життєвого досвіду, начитаності читачів. Учні молодшого віку здебільшого ще не вміють вибирати книжок, охоче погоджуються з рекомендацією бібліотекаря. Керуючи їх читанням, бібліотекар дбав насамперед про те, щоб вони прочитали найкращі книжки, рекомендовані для їх віку.

Методисти зауважували, що вік, клас ще не визначали читацьких можливостей дитини. Окремі учні рівнем загального розвитку, інтересами, культурою читання на рік, а в окремих випадках і на два роки випереджували своїх ровесників. Відповідно, вони читали складніші твори і значно випереджали визначені програмою рекомендації. Бібліотекарям, учителям радили не допускати, щоб діти переобтяжували себе надто складними творами, водночас не затримувати їх розвиток [71, с.390].

Учні V-VI і особливо VII-VIII класів більш самостійні у виборі книжок, хоч саме в цьому віці вони часто змінюють уподобання, читають багато, але хаотично, іноді надто захоплюються пригодницькою літературою. У роботі з цими учнями бібліотекарям радили спрямувати їх на читання найкращих творів, рекомендованих для їх віку. Бібліотекар повинен вивчити інтереси кожного учня, знати його улюблені предмети, позакласні заняття, піонерські справи і намагатися задовольняти й розвивати інтереси читача [там само].

Багато учнів старших класів цікавляться питаннями техніки, науки, мистецтва. Слід рекомендувати їм книжки з тієї галузі, яка викликає у них інтерес. Популярні, добре ілюстровані книжки допомагали бібліотекареві залучити до читання науково-популярної і науково-художньої літератури якнайбільше учнів. Ці книжки широко рекомендували, про них часто розповідав бібліотекар під час обміну, пов'язуючи прочитане з яскравими подіями у житті, із знаннями учнів, з їх інтересами [71, с. 390].

При організації індивідуального керівництва читанням шкільний бібліотекар при роботі з молодшими школярами, рекомендуючи твори, не нав'язував їх, а радив дитині книжку, користуючись різними засобами пропаганди книги. Так, він показував ілюстрації, коротко розповідав про книжку, міг прочитати особливо цікавий уривок, поставити інтригуюче запитання, на яке може відповісти книжка, та ін.

Перед обміном бібліотекареві радили вибирати книжки, які він рекомендуватиме учням молодших класів. Ці книжки найкраще тримати на спеціальному столі, на великій вітрині, щоб дитина, яка чекає на обмін, могла переглянути їх, вибрати ту, яка здалася їй цікавою. Бібліотекар повинен був допомагати учневі усвідомити мотиви вибору книжки, рекомендувати інший твір, якщо вибір був невдалим.

Учням середнього віку шкільний бібліотекар також вказував на цікаві ілюстрації до книжки, звертав увагу на захоплюючий епізод; давав можливість переглянути зміст книжки, розповідав історію її створення, відомості про автора, тему та ідею книжки та ін.

Особливу увагу бібліотекар приділяв самостійному вибору літератури учнями V-VIII класів. Він учив їх користуватися картотеками, каталогами, рекомендаційними бібліографічними виданнями, використовувати рекомендації в пресі. Учні цих класів привчали вибирати книжку з відкритого фонду. Коли учень повертав книжку, бібліотекар розмовляв з ним про прочитане, виявляв глибину розуміння твору, допомагав найкраще усвідомити прочитане. Особливу увагу звертали на якість читання, на глибину розуміння твору [71].

Успішно здійснювати індивідуальне керівництво читанням бібліотекар міг тільки тоді, коли встановив контакт з дітьми, коли учні в бесіді з ним вільно висловлювали думки про книжку, її героїв і сприймали судження бібліотекаря як авторитетні. Для цього йому потрібно було добре вивчити кожного читача, знати, які книжки йому подобаються, які навчальні предмети він любить, а які не любить, де ще він дістає книжки, які саме. Крім того,

бібліотекар повинен був знати кожну книжку, яка є в бібліотеці, книжковий фонд. Все це допомагало йому залучити до бібліотеки навіть учнів, які мало і неохоче читали, скласти короткий рекомендований список літератури для читача, який цікавився певними питаннями, тощо.

Для індивідуальної роботи з читачами бібліотекареві потрібний був спеціально відведений час. Цілком неприпустимим вважався обмін книжок на перервах. Учням надавали можливість обмінювати книжки упродовж кількох годин після навчання або до початку уроків, якщо школа працювала у дві зміни.

Індивідуальні форми роботи зумовлені потребою індивідуального підходу тим, що будь-який вплив на дитину переломлюється через її індивідуальні особливості, через «внутрішні умови». Необхідною умовою успішної індивідуальної роботи було і є вивчення індивідуальних особливостей учнів.

Індивідуальна робота з учнями включала у себе *бесіди* з приводу літератури, конкретних авторів, книг тощо. *Бесіда* – це найбільш поширена форма індивідуальної роботи з учнями. Вона могла мати різний характер (про рекомендовану книгу, прочитану книгу, про нові надходження, щодо користування каталогами і т. ін.). Найчастіше бесіда проводилась експромтом залежно від ситуації, імпровізовано, методом діалогу. Бібліотекар мав зважати на зміну настрою учасників і використовувати короткі, але інформативні фрази, що давали змогу виявити, отримувати, передати у мінімум часу максимум інформації. У термінологічному словнику з бібліографознавства бесіда про книги визначається як «зв'язна розповідь про документи, послідовна характеристика кожного з них» [32].

Якість проведення бесіди залежить від професійності бібліотекаря, від його освітнього рівня, ерудиції, інтуїції. Як правило, наслідком бесіди є збільшення книговидачі.

У досліджуваний період у школах проводили бібліотечні бесіди, розроблених інститутами удосконалення вчителів разом з бібліотеками для

дітей. План цієї роботи складали шкільні бібліотекарі для різних вікових груп окремо. У ньому зазначалась тема, кількість годин, хто читатиме, яка буде використана література. Цей план прикладався до річного плану. Шкільні бібліотекарі проводили бесіди з таких тем: «Елементи книги», «Шифр», «Відкритий доступ до книжкових фондів», «Твої помічники у виборі книг – бібліографічні покажчики». Учителі-словесники проводили заняття з інших тем.

Найбільш поширеними, наприклад, у Качківській середній школі Ямпільського району Вінницької області, як свідчать дописи у педагогічну періодику організатора позакласної та позашкільної виховної роботи С. Карпенчук були бесіди за книгами «Четверта висота», «Вулиця молодшого сина», «Молода гвардія», «Спартак», за творами Майн Ріда тощо [153].

Цікавою й нетиповою формою індивідуальної роботи була *особистісна агітація книгою*. Наприклад, В. Биркун у статті «Нотатки про шкільну бібліотеку» описував, як «досвідченого учителя фізики П., який був майстром на всі руки і якого поважали в школі всі, бібліотекар умовив по два-три дні носити під рукою ту книжку, яку він дасть. Учитель ретельно виконав дивне прохання і дуже здивувався, коли бібліотекар на засіданні педагогічної ради гаряче дякував П. за пропаганду книги. У бібліотеці створилась навіть черга за тими книжками, які П. носив під рукою»; або ж майстерність Конотопської вчительки математики Ганни Іванівни Тимохівної: «Вона, як вдумливий читач, використала тонкий психологічний прийом, привела до бібліотеки своїх учнів. Галина Іванівна дала завдання шукати відповіді на досить-таки інтригуючі запитання: «Ім'ям якої жінки-математика названо квітку гортензія?», «Кого називають Колумбом геометрії?», «В якому місті земної кулі вулиці названо іменами Піфагора, Ньютона, Аристотеля?» і т. п. Учителька показала зразок стимулювання інтересу до книги, потягу до знань. А вже книга, потрапивши до рук учня, сама зробила свою чудову справу [33].

Наступна форма індивідуальної роботи – *консультації*, під час яких бібліотекар знайомив читачів із довідковим апаратом книги (передмовою, післямовою, змістом, анотацією).

Ще однією формою індивідуальної роботи, яку використовували бібліотекарі – *інформування*. Індивідуальне інформування полягало в постійному сповіщенні читачів про надходження новинок. Цінність інформування – в оперативному представленні книг. У ході індивідуального інформування учень і бібліотекар працюють як партнери, узгоджуються форми надання інформації (підбір, тематичний список, бібліографічні посібники).

У досліджуваний період актуальною формою роботи був *вивчення читацького формуляра*, який передбачав використовуючи записи в анкетній частині формуляра, дати характеристику інтересів і запитів читачів, визначити читацьку активність школярів, виявити зміст читання учнів, дати характеристику кола прочитаної літератури, співвідношення в читанні художньої і науково-пізнавальної літератури, найбільш читабельні види видань, жанри, тематика, якій надавалась перевага, аналіз характеру запитів читачів, встановлення факторів, під впливом яких вони звертаються до книги.

Аналіз *читацького щоденника або щоденника читача* давав змогу шкільному бібліотекареві знайомитися з кожним учнем, з технікою його читання, характеризувати кожного учня як читача, знати його уподобання, глибину розуміння прочитаного, ставлення до ряду життєвих явищ.

Зазначимо, що більшість форм роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з учнівською молоддю у процесі розвитку інтересу до читання взаємопов'язані та взаємозумовлені. Жодна з них не була універсальною, якою б досконалою вона не була.

3.2. Творче використання досвіду роботи шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання (1962-1991) в сучасних умовах

Одним із ключових показників успішного національного розвитку, конкурентоспроможності держави на світовому ринку є рівень культури та освіти кожного її громадянина. Головною ознакою, що визначає цей рівень, завжди було і залишається читання, яке розглядається як ключ до інформації. Нині сучасне суспільство атакує інформаційний світ. Інноваційні технології, які змінюються щохвилини, включені у практично усі сфери діяльності – від освіти до промисловості. Не є виключенням і бібліотеки. Вони, як і раніше, залишаються інформаційним центром навчально-виховної діяльності, однак витримувати шалену конкуренцію з глобальною інформатизацією їм стає все важче і важче.

В останнє десятиріччя проблема втрати інтересу до читання в Україні визнана на державному рівні. Відтак, урядом було схвалено ряд концепцій, як-то: «Концепція Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року» (2009 р.), «Концепція Державної цільової програми популяризації вітчизняної книговидавничої продукції на 2012–2016 роки» (2011 р.), «Концепція державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року» (2016 р.), наскрізною метою яких є відродження соціального значення книги та читання як процесу культурного, духовного, професійного та інтелектуального збагачення людини, що дасть можливість підвищити рівень конкурентоспроможності України як європейської держави [167].

Сучасні шкільні бібліотеки працюють у новій соціальній реальності, позаяк зміни, які відбуваються у суспільстві, обумовлюють зміну моделі самої бібліотеки. Однак, не завжди в шкільних бібліотеках є умови, за яких у повній мірі можуть бути реалізовані творчі інноваційні процеси. Сучасний шкільний бібліотекар повинен володіти сучасними новітніми технологіями, аби виконувати завдання з виховання інтересу до читання учнів як традиційними

та інноваційними формами, щоб зацікавити учнів тими ж книжковими виставками чи бібліографічними оглядами, але уже в дещо іншому форматі, більш близькому для їхнього сприйняття, нехай навіть за допомогою того ж комп'ютера. На нашу думку, впровадження нових інформаційних технологій, поява електронних книг і бібліотек, новітніх інформаційних форм роботи шкільних бібліотек не є протиположним традиційній бібліотеці, навпаки – це сприяє покращенню її іміджу. Тому сучасна шкільна бібліотека поєднує у собі традиційну бібліотеку та медіацентр (див. рис. 3.2).

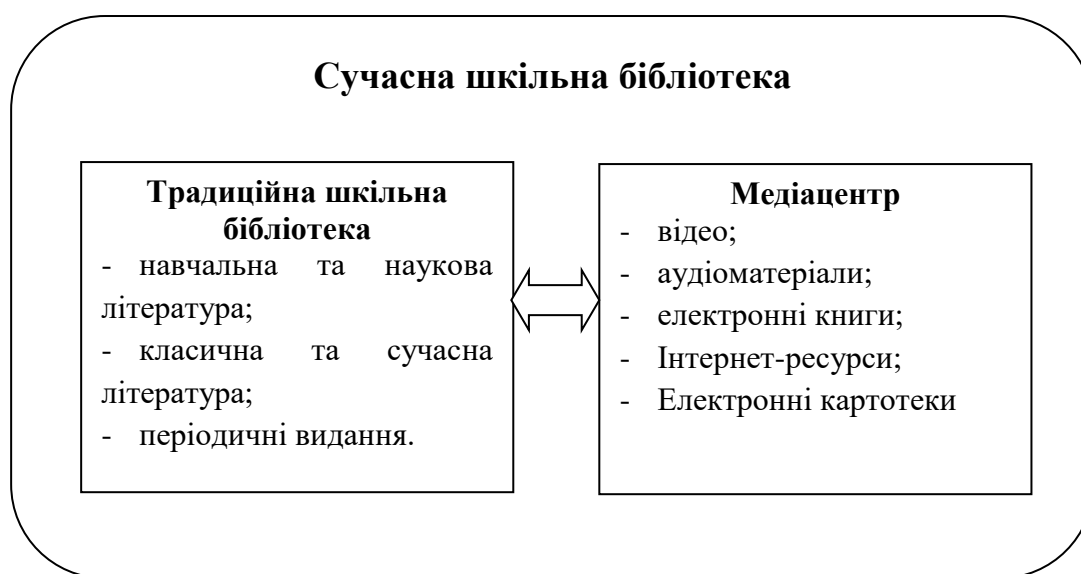

Рис. 3.2. Сучасна шкільна бібліотека

На нашу думку, сучасна шкільна бібліотека – це оптимальне співвідношення у використанні паперових і електронних ресурсів, яке дає їй змогу гармонійно розвиватися, йти в ногу з часом, виконувати інформаційну, виховну, естетичну, культурологічну функції. Використання інноваційних форм дає можливість нетрадиційного відкриття книжкових багатств. Інновації в шкільній бібліотеці змінюють ставлення дітей до бібліотеки, яка стає для них цікавішою.

Поєднуючи традиційні та інноваційні форми роботи, шкільні бібліотекарі постійно працюють над тим, щоб заохотити учнів до читання, зацікавити книгою, стимулювати до використання інформаційних ресурсів.

Постійно урізноманітнюючи форми роботи з читачами, бібліотекарі усі зусилля спрямовують на формування особистості учня з високим рівнем інформаційної культури. Аналіз досвіду роботи шкільних бібліотек різних регіонів України дав змогу узагальнити творче використання різноманітних форм у сучасній шкільній бібліотеці. Схарактеризуємо ці форми докладніше (Див. рис. 3.3.).

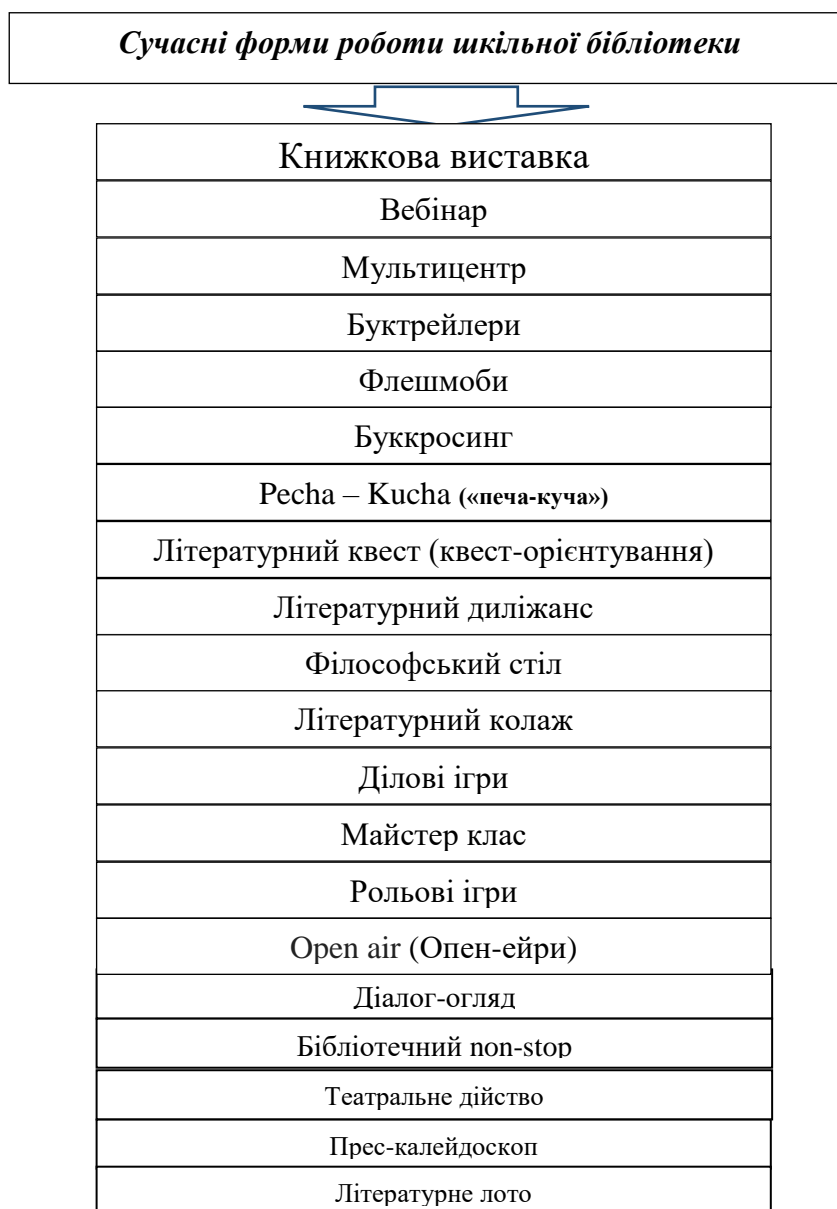

Рис. 3.3. Сучасні форми роботи шкільних бібліотек

Книжкова виставка – це найбільш дієва форма популяризації літератури. Сьогодні книжкова виставка представлена у різноманітних проявах, мета яких – об’єднання бібліотекаря і користувача, вирішення

традиційних, суто бібліотечних завдань: розкриття фонду бібліотеки, організація його реклами, популяризація друкованих видань (книг та періодики). Існують такі види виставок: виставка-гербарій, виставка-досьє, виставка-бенефіс, виставка новинок, виставка-діалог, виставка-бенефіс користувача, жива виставка, виставка-знайомство, виставка-імена, виставка-кросворд, виставка-питання, виставка-презентація, виставка-вікторина, виставка-конкурс, виставка однієї книги, виставка-дискусія, виставка книжкових ілюстрацій, виставка одного автора, виставка-аукціон, експрес-виставка, виставка одного жанру, виставка-настрій, виставка-питання, виставка «забутих» книг, виставка-подорож, виставка-осуд, виставка-інформація, віртуальна виставка. (Див. Рис. 3.4.).

Рис. 3.4. Види книжкових виставок

Зупинимось докладніше на найбільш розповсюджених з них.

Виставка-бенефіс користувача. Мета – привернути увагу до книг через інтереси однолітків (наприклад, «Кращий читач року»). Обов'язкові елементи такої виставки – формуляр користувача, його світлина, звернення до дітей, аналіз читання (відвідування, улюблені автори, жанри, кількість прочитаних книг у різних галузях знань), книги, які прочитав користувач. Виставку можна організувати для користувачів різних вікових категорій [36, с.4].

Виставка-гербарій. Ця виставка передбачає наявність гербарію та книг і періодичних видань про ті рослини, які представлені в гербарії. Наприклад: «Цілющі квіти рідного краю», «Подорож у країну квітів», «Лікарські рослини Сумщини» тощо. Подібні виставки прийнятні для користувачів різних вікових категорій [36, с.4].

Виставка-досьє. Мета цієї виставки передбачає збір конкретних фактичних даних про що-небудь чи кого-небудь. Наприклад: «Герб. Гімн. Прапор», «Гетьман І. Мазепа – зрадник чи національний герой?», «Голодомор – 33», «Герої нашого століття» та ін. [36, с.5].

Жива виставка. На такій виставці не тільки експонуються книги, ілюстративні матеріали, а й передбачається присутність живих істот: це можуть бути морська свинка, рибки в акваріумі, хом'ячок чи інші тварини. Така виставка викликає щире зацікавлення у молодших школярів [там само, с.5].

Виставка-знайомство. Її мета – ознайомлення учнів з будь-якою цікавою людиною області, району, міста, селища. Пошуки авторитету, взірця для наслідування – яскравий приклад, який починає проявлятися у підлітковому віці. Тому така виставка не залишить байдужими дитину, підлітка чи юнака [36, с.5].

Виставка-імена. Мета таких виставок – познайомити учнів з історичними особами, які мають ці імена (Олександр Македонський, Олександр Невський), поетами і письменниками, літературними і біблійними героями (Анна – Ахматова, Каретна, Керн, Онегіна, мати Діви Марії). Така

виставка забезпечить розвиток кругозору сучасним Аннам, Володимирам, Тетянам, Борисам і всім іншим. Такі виставки доцільно організовувати до ювілейних дат, днів народження і днів ангела [там само, с. 5].

Виставка-кросворд. Така виставка передбачає обов'язкову наявність кросворда за тематикою виставки, який буде привертати увагу користувачів, і подання літератури, де можна знайти відповіді на питання кросворду. Кросворд можна ксерокопіювати і роздати дітям. Таку виставку краще організувати для молодших школярів [36, с.6].

Виставка-питання. Її мета – залучення учнів-користувачів до самостійного користування інформаційними джерелами. На такій виставці розміщуються тексти питань та книги і періодичні видання, у яких можна знайти відповіді на ці питання. Варіанти можуть бути різноманітними, наприклад: «Запитуєш – відповідаємо», «Чому так буває?», «Чи знаєш ти свої права» та ін. Іноді бібліотекар з цією метою збирає питання дітей, в інших ситуаціях сам формулює ці питання, виходячи із читацьких інтересів і змісту науково-популярних книг чи періодичних видань, що знаходяться у фондах бібліотеки [36, с.6].

Виставка-презентація. Найчастіше вона проходить у формі, коли розповідь про книги чергується з читанням віршів та музичним супроводом. Це може бути презентація нової книги, журналу, газети або нетрадиційне розкриття їх змісту із застосуванням технологій рекламної діяльності, наприклад, через заголовок-наказ: «Дівчата, нові книги для вас: прочитайте!». Така виставка зацікавить учнів 7-9-х класів. Подібні засоби допоможуть викликати інтерес і до нестандартних авторських виставок, і до книг та інших документів, що на них представлені, створити цілісний, привабливий, дієвий та ефективний образ виставок, посилити їх педагогічний, інформаційний, естетичний та пізнавальний потенціал [там само, с.4].

Наступні форми роботи шкільних бібліотек з розвитку в учнів інтересу до читання передбачають наявність Інтернету, сайту школи, а у кращому разі, функціонування окремого сайту шкільної бібліотеки.

Сайти шкільних бібліотек є поширеним явищем. Більшість з них є інформативними, мають простий і зручний інтерфейс, забезпечують віртуальний доступ до ресурсів шкільної бібліотеки.

На можна прочитати конспект лекцій чи підручник, заглянути в довідник, відкрити методичку, уточнити значення слів у словнику, погортати книгу, попрацювати з науковими журналами, послухати аудіокнигу, переглянути презентацію. На сайті можна отримати повну інформацію про бібліотеку, її фонди, довідковий апарат, нові надходження, заходи, отримати онлайн-консультацію шкільного бібліотекаря. Як правило, сайти бібліотек мають відповідні рубрики, як-то: про структуру бібліотеки; текстові описи; медіа-архів, де зібрано багато фотоматеріалів про бібліотеку та її заходи; видання бібліотеки (списки нових надходжень, інформаційні та рекомендаційні списки, бібліографічні покажчики); бюлетень заходів шкільної бібліотеки (зустрічі з письменниками, поетами, художниками, виставки живопису, Дні інформації, різноманітні святкові заходи); періодичні видання на поточний (списки друкованих періодичних видань, і списки періодики. Для кожної назви в списку вказано місце і формат доступу); електронні ресурси (універсальна колекція електронних ресурсів з усіх галузей знань: природничих, точних, технічних, медичних, гуманітарних наук).

Віртуальні виставки – новий інформаційний продукт бібліотеки, що представляється як консолідація традиційного книжкового і новітнього електронного способів презентації інформації. Вона компактна, містка і є актуальним провідником у великому потоці інформації [75]. Найчастіше використовується термін «віртуальна книжкова виставка», коли говорять про виставку, розміщену на сайті бібліотеки. Ця виставка дає змогу користувачеві у зручний для себе час знайомитися з представленими на виставках документами та висловлювати свою думку про них, а бібліотекареві спрямовувати увагу на додаткові інформаційні джерела, наявні у мережі.

Наприклад, шкільний бібліотекар ЗОШ № 5 м. Кам'янець-Подільський Т. Кульчицька організовує на сайті бібліотеки віртуальні виставки за темами:

«Все про мову», «Т. Г. Шевченко», «Письменники-ювіляри», «Нормативно-правові документи». Такі виставки вона доповнює цитатами, ілюстраціями, фотографіями про життя і творчість діяча та невеликий перелік літератури [181].

Вебінар (англ. webinar) – спосіб організації зустрічей он-лайн, формат проведення семінарів, тренінгів та інших заходів за допомогою Інтернету [65].

Вебінари використовуються бібліотекарями як просвітницькі заходи для читачів. Бібліотека може проводити розповіді про книги і онлайн-зустрічі з письменниками, організувати віртуальні екскурсії літературними і пам'ятними місцями. У цьому випадку надзвичайно важливо вибрати цільову аудиторію, оптимальний час, активну рекламну кампанію в Інтернет-просторі на сайті бібліотеки, у її блозі, соціальних мережах. Для молоді цей вид комунікації дуже привабливий – він проходить у звичному для них Інтернет-середовищі, можна спілкуватися в чаті, користуватися ніком, у будь-який момент покинути місце збору. Бібліотекарям вебінар відкриває можливості для творчості. Запис вебінару в майбутньому можна використати неодноразово, викласти на сайті і використовувати для навчання читачів інформаційній грамотності (проведення відкритих занять з розповідями про інформаційні ресурси, методики пошуку інформації); методичних нарад [144, с.19].

У Львівській області розроблена програма «Дитяча бібліотека: реалії XXI ст.», у рамках якої здійснюється робота за проектом «Сучасному поколінню – сучасна бібліотека», створено *мультицентр* «Флешка@». Знаходячись у постійному пошуку нових ідей, проектів, ефективних заходів промоції читання, бібліотекарі створили «Клас» – (кімнату любителів активного спілкування). Полемічні діалоги, творчі зустрічі, круглі столи, літературні дебати, тематичні бесіди «по колу» допомагають учням реалізовувати їхню потребу в спілкуванні (у 2010 р. «Клас» реорганізовано в «Book-клуб») і породжують нові творчі ідеї, реалізація яких впливає на зміни в бібліотеці [144].

Ще однією цікавою формою роботи шкільних бібліотекарів є *буктрейлери*. Сучасна довідкова вільна енциклопедія Вікіпедія визначає *буктрейлери* (англ. booktrailer) як короткі відеоролики, що розповідають у довільній художній формі про будь-яку книгу [52]. Буктрейлери з'явилися у 2002 році в Америці, а популярність здобули з розвитком You Tube та його аналогів. В Україну цей спосіб просування книги прийшов у 2009 році, але все ще залишається новинкою, а не актуальним способом просування книг. Основне завдання – яскраво і образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати читача, спонукати до читання [51]. На сьогоднішній день жанр *буктрейлера* зробив великий крок вперед. Із звичайних презентацій в технології Power Point він перетворився на справжнє мистецтво.

Нині популярними формами з розвитку інтересу до читання стали *флешмоби*: «Улюблена книга», «Хвилина читання», «Як пройти в бібліотеку?», «Відкрий свою книгу». Перевага таких акцій – в масовості, швидкості і барвистості. Суть цієї форми в тому, що учні одягають яскраві майки з нашитим слоганом «В комп'ютері – новини, в книзі – життя». У певний час звучить сигнал, і всі одночасно розкривають свої улюблені книги і протягом хвилини будуть читати їх вголос, своїм прикладом показуючи, що читати модно та цікаво [341, с. 5-6.].

Ще одним із різновидів розвитку інтересу до читання та подолання «кризи читання» є «Bookcrossing: прочитав – передай іншому!» – міжнародний рух, або просто книгообмін. Поки що ця корисна розвага не достатньо розвинута в нашій країні, але за останній час вона приваблює все більше розумних, творчих людей, які люблять читати та спілкуватися.

Буккросинг (англ. bookcrossing, іноді «книгообмін») – хобі та громадський рух, що діє за принципом соціальних мереж і близький до *флешмобу*. Сутність *буккросингу* полягає у процесі звільнення книг. Людина, прочитавши книгу, залишає («звільняє») її у громадському місці (парк, кафе, потяг, станція метро), для того, щоб інша, випадкова людина могла цю книгу знайти та прочитати; та, у свою чергу, повинна повторити процес. Стеження за

«подорожжю» книги здійснюється через спеціальні сайти в Інтернеті [341, с. 5-6.]. Технологія буккросингу нагадує запроваджену В. О. Сухомлинським у Павлівській середній школі форму роботи з вільного обміну книг на полицках в коридорах, класах. (Детальніше про це див. п. 2.3.).

Процес буккросингу складається з найпростішої дії, заснованої на принципі «прочитав – віддай іншому». Кожен учень може зробити свій внесок у процес буккросингу – принести прочитану книгу до шкільної бібліотеки, щоб звідси вона почала захоплюючи мандрівку, знаходячи нових читачів. Активні буккросери вважають, що просто гріх затримувати у себе гарну книжку і не поділитися нею з кимось іншим.

Ця технологія має свої переваги та недоліки. Переваг у буккросингу багато: мають змогу багато читати; можуть знайти однодумців, нових знайомих; не витратити багато грошей на книги; серед книжок можна знайти справжні раритети (хоча такі книжки навряд чи хтось «відпустить» з легкою душею). До недоліків відносимо: вибір книжок поки обмежений, бо з цінними книгами не дуже хочуть розлучатися, а відпускають лише те, що непотрібно.

Pecha-Kucha («печа-куча») – ще один новий формат презентації своїх ідей та проєктів, який набирає популярність. У перекладі з японської «печа-куча» (*Pecha-Kucha*) перекладається як «бла-бла-бла», цей захід вже давно називають інтелектуальним караоке. «Печа-куча» – це невелика презентація, супроводжувана слайдами, на показ і коментарі до яких відводиться 20 секунд. За декілька хвилин можна розповісти про що завгодно: про новий проєкт, оригінальну ідею, рецепт улюбленого пирога. Можна поділитися досвідом і умінням у написанні сценарію, способі схуднення, приготуванні чайного морозива та подорожі автостопом. Не існує ніяких обмежень у виборі теми [там само, с. 10]. «Печа-куча» – ефективний спосіб інтелектуально провести час, розширити світогляд, завести нових знайомих. Але найголовніше, що там можна не тільки знайти однодумців або поділитися улюбленим хобі, у такому форматі не страшно винести на перший суд свою досить незвичайну ідею і отримати так необхідну на початковому етапі підтримку. «Печа-куча» – це не

просто презентації та слайд-шоу, це можливість для особистого розвитку і, найголовніше, – живого спілкування.

Слід зазначити, що особливо ефективним і популярним є *літературний квест* (квест-орієнтування) – один з варіантів гри-пошуку, дуже популярної у наш час в молодіжному середовищі. Маршрут літературного квест-орієнтування пов'язаний з сюжетом і героями запропонованих для читання книг. Кожна зупинка на маршруті – це пам'ятні місця, організації та підприємства, що діють на території села або іншого населеного пункту, в околицях бібліотеки. Ця гра не тільки знайомить учасників з новими цікавими книгами, але й допомагає їм краще пізнати рідне село, глянути по-новому на знайомі з дитинства місця.

Мета цієї форми – просування книги та читання у молодіжному середовищі. У процесі літературного квесту ставляться наступні завдання: організація дитячого читання; залучення до читання сучасної української літератури; залучення до читання творів місцевих письменників; популяризація діяльності і послуг шкільної бібліотеки; формування позитивного іміджу бібліотеки.

Літературний диліжанс – це гра, яка проводиться у вигляді подорожі за творами окремого автора або групи авторів [36, с.10]. Мета – пригадати історію розвитку книжкової справи, перевірити знання учнів зі світової та української літератур, виховувати любов до книги. В оформленні використовуються: квитки, фішки, сигнальні знаки, намальований на аркуші ватману маршрут з умовними зупинками. Платою за проїзд є відповіді читачів на літературні загадки. Всім, хто відповість правильно, видаються проїзні квитки, у яких вказано кінцевий пункт подорожі. Кількість загадок відповідає кількості учасників гри. Кожного разу ведучий оголошує зупинки, і ті «пасажери», які «їдуть» до цієї «станції», починають змагатися – хто першим піднімає сигнальний знак, той і відповідає на запитання. За правильну відповідь гравці отримують фішки. Володар найбільшого числа фішок нагороджується призом.

Так, в Полтавському ЗНЗ №2 проводяться регулярні літературні диліжанси «Радість читання». На зустрічах представляються цікаві книги за різними жанрами, діти читають запропоновані їм уривки і висловлюють власну думку щодо сприймання книг та їхньої актуальності [193].

Ще однією з найбільш складних форм публічної роботи є *філософський стіл*. Суть цієї форми полягає у філософському осмисленні проблем («Що Ви думаєте про сенс життя?», «Навіщо людині совість?» і т.д.) [420]. Заздалегідь визначається питання, на яке учасники шукають відповідь у філософській літературі. Важливо, щоб обговорення не перетворилося на читання підготовлених доповідей. Бібліотекар повинен своєчасно аналізувати думки учасників, підтримувати їх сміливі думки, підштовхувати тих, хто хоче висловлюватися, але не наважується. На захід можна запросити гостей (найчастіше це письменники). Може вийти, що учасники так і не прийдуть до єдиного і остаточного рішення, але головною метою заходу залишається стимуляція читачів до аналізу і міркувань, прагненню шукати відповіді на питання про сенс життя. Так, в Чернігівському обласному ліцеї для обдарованої сільської молоді традиційно проводить «Філософський стіл» для ліцеїстів різного віку для розмови про «життєві сенси». Основною метою заходу є створення не віртуального (до якого все більше тяжіє молодь), а реального простору для відкритого спілкування, дати можливість старшокласникам не залишатися наодинці зі своїми думками та почуттями, а бути вислуханими та почутими іншими» [421].

Ще однією формою сприяння формуванню інтересу та зацікавленості до книг та читання є *літературний колаж*. Суть його полягає в тому, що герой книги сам представляє себе. Для цього читачі заздалегідь готують розповіді про героя від першої особи, деякі атрибути його одягу. Одним із компонентів літературного колажу може бути експрес-інформація. Важливим моментом є те, що бібліотекарі повинні не тільки інформувати про невідомі або мало відомі цікаві факти з біографії вітчизняних і зарубіжних письменників, а пропонувати всім присутнім доповнити розповідь своєю інформацією.

Літературний колаж може завершитися конкурсом на краще складання оповідання. Для проведення конкурсу заздалегідь розробляються його умови, читачів знайомлять з домашніми завданнями, пропонують їм спробувати себе у ролі письменника, написати і проілюструвати свій твір. Переможців конкурсу визначає журі [395, с. 10-11.].

Ділові ігри. Їх специфіка полягає у відпрацюванні реальних проблем та прийнятті пов'язаних з ними рішень на прикладі заданих ситуацій. При цьому слід пам'ятати, що запропоновані завдання не мають готових рішень. Варіанти розробляються і розглядаються безпосередньо під час гри, хід якої неможливо передбачити. Мета такої форми – розвиток умінь і навичок систематизації інформації, характерне моделювання діяльності спеціалістів; розподіл ролей між учасниками; розрізнення рольових цілей при прийнятті рішень; взаємодія учасників, які виконують певні ролі; наявність спільної мети для всього колективу, який бере участь у грі; колективне прийняття рішень учасниками гри; реалізація в процесі гри «ланцюга рішень»; варіативність рішень; наявність емоційного напруження; система індивідуального чи групового оцінювання діяльності учасників гри [36, с.19].

Майстер-клас – це гнучка і рухлива освітня форма в системі підвищення фахового рівня сприяє творчому підходу до сполучення традицій та новацій у бібліотечній справі, обміну передовим бібліотечним досвідом. Під час проведення майстер-класів визначаються проблеми діяльності бібліотек в організації дозвілля і сімейного читання, у створенні комфортного середовища для спілкування, інформаційному забезпеченні шкільного процесу, використанні електронних ресурсів для підтримки книги і читання. До участі в майстер-класі залучають керівників району, освітян, соціальних працівників, представників громадськості та ЗМІ [36, с.20].

Рольові ігри. Суть рольових ігор полягає в розподілі ролей, обробці інформації та підготовці матеріалу відповідно до запропонованої ролі. Основними рисами рольових ігор є: чітке формулювання проблеми, вирішення якої має важливе значення для учасників гри; визначення «штатної» структури

та розподіл ролей між учасниками гри; колективне прийняття рішень; система взаємодії учасників гри; формулювання єдиної мети для всього колективу; наявність (чи створення) конфліктних ситуацій, різних точок зору та інтересів тих, хто навчається; підтримання емоційного настрою впродовж усієї гри; створення гнучкої системи поетапного оцінювання діяльності учасників гри [36, с.21].

Рольова гра передбачає кілька етапів:

- перший етап (підготовчий): ознайомлення з ігровою ситуацією; надання інформації про правила гри; формування команд; розподіл ролей;
- другий: підготовка командного завдання;
- третій: виступ команд;
- четвертий: експертний аналіз виступу команд;
- п'ятий: підведення підсумків гри.

Ще однією дієвою формою заохочення дітей до читання є Open air (опен-ейри) (відкрите повітря). Open air – заходи, що проводяться на відкритому повітрі – на площах, в парках, скверах, інших місцях. Сьогодні проведення таких заходів стало популярним і серед бібліотек як зарубіжжя, так і України. Суть цієї форми полягає у привертанні уваги громадськості, популяризуючи бібліотеку, сприянні зростанню її іміджу.

Такі заходи з'явилися і серед шкільних бібліотек України. Наприклад, шкільна бібліотека ЗОШ № 2 I-III ступенів м. Черкаси брала участь у проведенні вечора художнього читання творів Тараса Шевченка, що відбувся у міському парку відпочинку ім. 50-річчя Жовтня, «Бібліотека під парасолькою» в зонах масового відпочинку дітей. Бібліотечні працівники Смілянської ЗНЗ Черкаської області репрезентували креативну акцію на свіжому повітрі – читальна зала просто неба під назвою «Бібліотечна ятка» [143].

Діалог-огляд. Цю форму роботи рекомендуємо проводити для користувачів середнього та старшого шкільного віку з метою більш поглибленого знайомства з проблемними статтями з газет і журналів однієї тематики. Діалог-огляд проводять два учасники: бібліотекар та фахівець у цій

галузі. Бібліотекар пропонує читачам статті із журналів, розкриває тему, проблему, авторську позицію. При цьому він звертається до свого співрозмовника із запитаннями: чи погоджується він з автором статті; яка його думка щодо питань, висвітлених автором. Співрозмовник відповідає на поставлені запитання, висловлює свій погляд, наводить приклади із повсякденного життя та досвіду роботи, підсумовує сказане.

Такий діалог-огляд використовує у своїй роботі шкільний бібліотекар НВК № 1 м. Добропілля Л. П. Ляшенко з питань права, охорони здоров'я та психології підлітків, екології та історії рідного краю, запросивши на них фахівців [201]. Ця форма роботи допомагає учням краще зрозуміти проблему, висвітлену в статтях, співвіднести її з місцевими умовами, виробити власну точку зору з даного питання.

Бібліотечний non-stop (від англ. non-stop – безперервний, безупинний) – формат проведення масового заходу, який триває 10-12 годин або впродовж усього дня чи навіть кількох днів. Захід може бути приурочено до якогось свята, проводитись у рамках Дня відкритих дверей тощо. При цьому бібліотека перетворюється на майданчик відкритого спілкування з цікавими людьми (письменниками, видавцями, творчими молодіжними колективами та ін.) [396, с.3].

У 2013 році Херсонська обласна бібліотека для дітей спільно з шкільними бібліотекарями започаткувала проект «17-а сторінка non-stop» з метою популяризації книги та читання серед молоді. Він представляє собою серію зустрічей з успішними людьми, що, по-суті, і є родзинкою усього проекту. З початку 2013 року на зустріч з дітьми 8-11-х класів до бібліотеки завітало чимало видатних та цікавих особистостей, котрі мають беззаперечний авторитет не лише в Херсонській області, а й на рівні нашої держави. Темою зустрічей «17-ї сторінки», у першу чергу, є роль книги у становленні успішної, гармонійно-розвинутої особистості [1].

Театралізоване дійство – досить поширена форми роботи шкільних бібліотек, яка сприяє емоційному засвоєнню відповідної інформації учнями.

Найтипівішим є дійство «Знайомство з шкільною бібліотекою». Так, в шкільній бібліотеці Луцького НВК ЗОШ I-III ступенів № 22-лицей бібліотекар Т. Коломієць щороку проводить театралізоване дійство знайомства з бібліотекою, позаяк така форма роботи викликає багато позитивних вражень, особливо візит до відділу абонементу, оскільки, тут учні мають можливість самостійно вибирати собі книги додому. Мандруючи книжковими виставками у супроводі книжкових героїв, маленькі читачі дізнаються, які книги, на ту чи іншу тему, є в бібліотеці [399]. Своєю чергою, традиційно, шкільний бібліотекар НВК № 1 м. Добропілля Л. Ляшенко кожного року під час запису учнів до бібліотеки проводить театралізоване дійство під назвою «Знайомство з шкільною бібліотекою», де учні знайомляться з Королевою книги, Гаррі Поттером, кращими читачами, щоб маленьким читачам це свято було цікавим і запам'яталося. Веде цей захід бібліотекар, а Королева книги і Гаррі Поттер в ігровій формі розповідають правила користування. Дітям повідомляються тільки основні правила поведження в бібліотеці, показуються книги. Під час театрального дійства включаються ігрові елементи – «Чарівна скринька» з речами, які належать літературним героям. Це наочно і зрозуміло. Запитання мають бути легкі і прості, оскільки це ще не конкурс а своєрідна ігрова хвилинка, щоб був «ліс» рук і відповіді хором. І лише в кінці задаються складні питання, щоб заінтригувати і тут же показати книги, в яких можна знайти відповіді [201].

З учнями старших класів шкільні бібліотекарі організують театралізовані дійства за книгами, які учні вивчають упродовж навчального року. Ефективною формою щодо розвитку інтересу до читання стало театралізоване дійство «Дума про Роксолану», проведене шкільним бібліотекарем ЗОШ № 3 м. Борислава Г. Шаран [398]. Шкільний бібліотекар зуміла вміло створити сюжет театралізованого дійства, майстерно декорувати сцену, влучно підібрати виконавців ролей, щоб переконати глядачів у реальності подій, зацікавити книгою, яку відразу ж презентувала на святі.

Прес-калейдоскоп – це форма комплексна, що включає в себе декілька заходів (виставка, інтерв'ю, диспут, вікторина, «прес-конференція» чи бесіда «за круглим столом»), об'єднаних між собою єдиною метою, тематичними спрямуванням, предметом розгляду, колом учасників [181, с. 29]. Шкільні бібліотекарі проводять прес-калейдоскопи за такими тематиками «Як уберегти себе від шкідливих звичок?», «Освіта сьогодні», «Що чекає майбутнього випускника?», «Різні погляди на різні професії» тощо.

Літературне лото. Колективна гра-змагання для знавців художньої літератури, у якій беруть участь дві команди з однаковою кількістю гравців. Завдання для гравців – уривки з літературних творів, написані на невеликих картках. Загальне число карток із завданнями має дорівнювати кількості гравців в обох командах. Кожному гравцеві дається одне завдання [201]. За стилем та змістом уривка гравець має визначити назву книги та її автора. Визначивши автора та назву твору, гравець знаходить книгу на книжковій виставці, яка спеціально організовується для гри. На ній представлені не тільки ті книги, уривки з яких склали текст завдань, а й ті, що не мають відношення до гри. Окрім карток з текстом та книжкової виставки, необхідно також приготувати два ігрових поля. Кількість клітин на ігрових полях має відповідати числу завдань на картках, призначених для кожної команди. Гравці по черзі обирають собі картки із завданнями, зачитують вголос і повідомляють через хвилину свій варіант відповіді та демонструють відповідний експонат книжкової виставки. Якщо відповідь, на думку журі, правильна, гравець заштриховує одну клітинку свого ігрового поля. Перемагає та команда, яка першою заштриховує всі клітинки або на рахунку якої заштрихованих клітинок виявиться більше.

Наприклад, шкільний бібліотекар ЗОШ № 1 м. Старобільськ Луганської області у свої діяльності часто використовує таку інноваційну форму роботи, як літературне лото. Зокрема, літературне лото «Книжкова райдуга» для учнів 3-6 класів, де діти можуть показати свої знання в різних турах гри: «Допоможи згадати» – вказати назви казок; «Виправ помилки» – виправити переплутані

назви книжок; «Визнач казку» – відгадати казку за описом епізоду; «Вушки на маківці» – вгадати літературного героя; «Вгадай!» – визначити, які пісні співали Колобок, коза, тварини з казки «Теремок»; «Телеграма» – визначити, кому могла бути відправлена телеграма з таким змістом; «Юний художник» – кожна команда малює окремі частини героя казки.

Використовуючи новітні технології та інноваційні форми роботи у шкільній бібліотеці відкриваються наступні можливості:

- збільшення кількості відвідувань та книговидачі;
- уміння працювати з різними видами джерел інформації;
- осучаснення навчального процесу;
- збільшення інтересу до бібліотеки.

Можливість використання інформаційних технологій найрізноманітніша, але головне завдання шкільної бібліотеки полягає в тому, щоб застосування комп'ютера та мультимедійних технологій носило світоглядний, загальнокультурний характер, було спрямоване на всебічний розвиток особистості учнів та розкриття їх творчих здібностей.

Використовуючи різноманітні форми інноваційної роботи, шкільні бібліотекарі сприяють не лише зацікавленню учнів книгою, бібліотекою, але й розвивають та підтримують в учнів інтерес до читання.

Враховуючи зазначене вище, нами було розроблено *проект «Успішне читання»*, метою якого є подолання «критичної межі зневаги читанням», стимулювання зростання читацької активності та популяризація читання, розвиток у дітей та підлітків позитивного ставлення до читання та книги, їх зацікавленості у користуванні друкованою книгою як джерелом інформації, заохочення до систематичного читання, підвищення рівня їх читацької компетентності.

Складовими компонентами проекту є конкурси віршів, оформлення малюнків до текстів, складання кросвордів на основі прочитаного, інсценізація творів, мультимедійні презентації «20 кроків, щоб ваша дитина читала», «10 причин, чому потрібно більше читати», «Бібліотеки – це ...» та «Права

читача» за Д. Пеннаком, методичні рекомендації «Як виховати у дитини любов до читання» (Додаток Н) та пам'ятка для шкільних бібліотекарів, вчителів (Додаток П), які мають на меті розвиток інтересу до читання в учнів безпосередньо діяльністю шкільних бібліотек. Усі розроблені нами матеріали, мультимедійні презентації, методичні рекомендації та пам'ятка представлені нами на сайті Науково-методичного центру інноваційних технологій виховного процесу НАПН України на базі Рівненського державного гуманітарного університету <http://itup.com.ua/>.

Отже, як свідчить аналіз творчого використання досвіду роботи шкільних бібліотек з розвитку інтересу до читання у сучасних учнів, шкільні бібліотекарі поряд із традиційними формами роботи, поширеними у 1962-1991 роки, використовують інноваційні, прагнучи донести до користувачів потрібну інформацію, якнайповніше задовольнити їхні запити та розвивати у них інтерес до читання в сучасних умовах.

Висновки до третього розділу

У розділі розкрито практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів досліджуваного періоду.

Зокрема, з'ясовано, що форми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання – це зовнішнє вираження спільної діяльності учнів, бібліотекарів і вихователів, спрямованої на вирішення поставлених завдань, а методи – це способи взаємозалежної діяльності, спрямованої на розв'язок поставлених завдань; це певним чином впорядкована діяльність. Власне, зміст діяльності шкільних бібліотек, мета, завдання і методи діяльності реалізуються у формах цієї діяльності, у нашому випадку щодо розвитку інтересу до читання в учнів. Якщо методи пояснюють сутність взаємодії, то форми позначають зовнішню сторону цієї взаємодії, яка визначає, коли, де і як ця взаємодія здійснюється. Форми діяльності шкільних бібліотек – це зовнішній прояв узгодженої діяльності учнів, бібліотекарів, учителів,

батьків, яка здійснюється у певному порядку і режимі; система доцільної організації колективної й індивідуальної діяльності учнів. Це спосіб організації навчально-виховного процесу, діяльності, що відображає зв'язок його елементів і характеризує взаємовідносини суб'єктів цього процесу.

Доведено, що форми і методи тісно переплітаються між собою. У процесі розвитку інтересу до читання в учнів метод може перейти у форму і навпаки. Оскільки вивчення діяльності шкільних бібліотек здійснюється в історико-педагогічній ретроспективі через вивчення відповідних джерел, то більш логічним є аналіз саме форм, а не методів, позаяк зовнішній прояв, тобто форми більш доступні для ретроспективного дослідження, аніж методи як способи взаємозалежної діяльності, спрямованої на вирішення поставлених завдань.

Форми роботи шкільної бібліотеки – це варіанти організації її діяльності. Аналіз відповідних джерел дав підстави стверджувати, що у досліджуваній період шкільні бібліотеки широко використовували різноманітні форми формування інтересу до читання в учнів. У залежності від мети, завдань і кількості учасників форми діяльності шкільної бібліотеки згруповані на масові, групові, індивідуальні та проаналізовані й ілюстровані конкретними прикладами з практики роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду.

До *масових* форм роботи шкільної бібліотеки з розвитку інтересу до читання в учнів у період 1962–1991 рр. віднесено: читацькі конференції (тематичні читацькі конференції, конференції з науково-популярної літератури), усні журнали, бібліотечні свята, фестивалі бібліотечного змісту, зльоти, ярмарки, літературні лінійки, фестивалі бібліотечного змісту, літературні ярмарки, зльоти юних любителів книги за участю учасників гуртків «Юний книголюб», «Друзі книги», «Юний бібліотекар», «Книжкова лікарня», учасників операцій «Похід бережливих», «Живи, книго!», «Зелене вбрання Батьківщини», «Зернятко», «Мільйон Батьківщині», «Голуба траса», «Зелена аптека», літературні лінійки для учнів 1-9-х класів, тижні дитячої та юнацької книги, Республіканський огляд робіт дитячих та шкільних бібліотек,

книжкові виставки, тематичні перегляди літератури, оформлення експозицій, вітрин, ранки, ранки-зустрічі, тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, конкурси дитячих малюнків, бюлетені тощо.

До *групових* форм роботи шкільної бібліотеки з розвитку інтересу до читання в учнів віднесено: читання вголос, інсценізацію, диспут, обговорення, конкурси читачів, турніри, стінну газету, літературний календар, екскурсію, літературні подорожі, літературні ігри, вікторини, бібліотечні та бібліографічні уроки, політичне інформування, бібліотечні гуртки «Книжкова лікарня», «Друзі книги», «Живи, книго!», «Юний бібліотекар» й т. п.

До *індивідуальних форм роботи шкільної бібліотеки*, які передбачали вирішення найважливішого завдання шкільної бібліотеки – розвиток інтересів до читання і виховання культури читання учнів, віднесено: індивідуальне керівництво читанням, бесіди, особистісну агітацію книгою, консультації, інформування. вивчення читацького формуляра, аналіз читацького щоденника або щоденника читача, анкетування учнів й т. п.

На основі здійсненого аналізу визначено можливості творчого використання досвіду роботи шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання (1962-1991) у сучасних умовах.

З'ясовано, що сучасні шкільні бібліотеки працюють у новій соціальній реальності, позаяк зміни, які відбуваються у суспільстві, обумовлюють зміну моделі самої бібліотеки: сучасна шкільна бібліотека поєднує у собі традиційну бібліотеку та медіа центр; це оптимальне співвідношення у використанні паперових і електронних ресурсів, яке дає їй змогу гармонійно розвиватися, йти в ногу з часом, виконувати інформаційну, виховну, естетичну, культурологічну функції. Використання інноваційних форм дає можливість нетрадиційного відкриття книжкових багатств. Інновації в шкільній бібліотеці змінюють ставлення дітей до бібліотеки, яка стає для них цікавішою.

Аналіз досвіду роботи шкільних бібліотек різних регіонів України дав змогу узагальнити творче використання різноманітних форм (як традиційних, так і інноваційних) у сучасній шкільній бібліотеці.

До сучасних форм роботи шкільних бібліотек, які спонукають до творчості і пошуку нестандартних рішень віднесено: книжкову виставку, вебінар, мультицентр, Book-клуб, буктрейлери, флешмоби, буккросинг, Resha-Kucha («печа-куча»), літературний квест (квест-орієнтування), літературний диліжанс, філософський стіл, літературний колаж, ділові ігри, майстер-клас, рольові ігри, діалог-огляд, бібліотечний non-stop, театралізоване дійство, прес-калейдоскоп, літературне лото, опен-ейри тощо.

У розділі презентовано авторський бібліотечний проект «Успішне читання», мультимедійні презентації «20 кроків, щоб ваша дитина читала», «10 причин, чому потрібно більше читати», «Бібліотеки – це ...» та «Права читача», метою яких є подолання «критичної межі зневаги читанням», стимулювання зростання читацької активності та популяризація читання, розвиток у дітей та підлітків позитивного ставлення до читання та книги, їх зацікавленості у користуванні друкованою книгою як джерелом інформації, заохочення до систематичного читання, підвищення рівня їх читацької компетентності.

Матеріали, вміщені у третьому розділі, представлено у відповідних публікаціях автора [15; 16; 18; 13].

ВИСНОВКИ

Результати дослідження, отримані під час вирішення поставлених завдань, дали змогу сформулювати такі висновки:

1. На основі проблемно-тематичного, хронологічного та фактологічного методологічних підходів джерельну базу дослідження розподілено на п'ять груп: нормативно-правові джерела; тогочасні періодичні видання, а також сучасні спеціалізовані журнали; документи, що регламентували діяльність шкільних бібліотек; інтерпретаційні джерела; довідкова література та сучасні підручники й посібники для вищої школи.

Історіографію проблеми проаналізовано у двох проблемних полях – полі розвитку інтересу до читання та полі діяльності шкільних бібліотек – відповідно до двох періодів розвитку вітчизняної педагогічної науки з історії розвитку освіти й школи: перший – радянський (1962–1991 рр.); другий – пострадянський, сучасний (1992–2016 рр.). Констатовано про актуальність на сьогодні протиріччя між, з одного боку, наявністю значної кількості джерел, присвячених різним аспектам діяльності шкільних бібліотек, і несформованістю цілісної картини формування та розвитку інтересу до читання в учнів у діяльності шкільної бібліотеки як соціального інституту в означених хронологічних межах, з іншого.

Систематизовано та визначено змістове наповнення ключових понять категорійно-поняттєвого апарату, як-от: «інтерес», «читацький інтерес», «інтерес до читання», «читання», «дитяче читання», «бібліотека», «шкільна бібліотека», «розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек». Так, поняття *«розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек»* маркує цілісний процес виховання етичних і естетичних якостей особистості читача, що проходить через розвиток пізнавального інтересу, яким вважають глибоку спрямованість особистості та стійку мотивацію, що є результатом впливу соціокультурного освітньо-виховного середовища шкільної бібліотеки на основі використання різноманітних специфічних форм і методів роботи відповідно до нормативно-

законодавчої бази досліджуваного періоду.

2. Схарактеризовано діяльність шкільних бібліотек в освітньому просторі Української РСР (1962–1991 рр.) і з'ясовано, що в досліджуваний період шкільні бібліотеки радянського освітнього простору були переважно зорієнтовані на відповідність до ідеологічних вимог комуністичної партії, а лише потім на задоволення освітніх і культурних потреб учнів і вчителів. У контексті радянської освітньої політики особливу увагу в шкільних бібліотеках приділяли питанню керування читанням як найважливішому ідеологічному прийому виховання учнів у «дусі комунізму». Ідеологічну функцію бібліотечних установ відображають постанови директивних органів зазначеного періоду.

Аналіз вітчизняного освітнього простору та місця в ньому шкільних бібліотек дав підстави стверджувати, що розвиток бібліотечної справи зазнав найбільш відчутного державного впливу саме в роки радянської влади.

Формування інтересу до читання в учнів, прилучення їх до читання у досліджуваний період визнавали одними із пріоритетних державних завдань захисту та безпеки вітчизняної культури: їх розглядали як інструменти пізнання й підвищення інтелектуального потенціалу нації, творчої та соціальної активності особистості. Загалом цінність шкільних бібліотек убачали в тому, що їхня діяльність уможливлювала створення відкритого освітнього середовища, єдиного інформаційно-освітнього простору УРСР, постійне його поповнення інформацією, обмін інформацією між бібліотеками й освітніми установами, розвиток наукових і творчих здібностей учнів і педагогів, формування інтересу до читання, підвищення ефективності освітнього процесу й активності освітнього життя.

У ході дослідження обґрунтовано, що шкільна бібліотека у період 1962–1991 рр. була тим унікальним соціальним інститутом, який акумулював і забезпечував загальнодоступність надбань світової культури, сприяв прилученню учнів до історії, культури народу шляхом реалізації системи масових і групових заходів. Упродовж цього часу було створено дієву

розгалужену систему бібліотечно-інформаційного обслуговування підростаючого покоління. За статистичними даними, на кінець досліджуваного періоду шкільні бібліотеки працювали у 20,9 тис. загальноосвітніх навчальних закладів.

3. Розкрито зміст і педагогічні основи діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання. З'ясовано, що у період 1962–1991 рр. зміст діяльності шкільних бібліотек вирізнявся спрямованістю, насамперед, на реалізацію ідеологічної, освітньо-виховної функцій, що було відображено в «Положенні про шкільну бібліотеку» (1962) з його чіткою регламентацією основних напрямів діяльності шкільної бібліотеки, що функціонувала в кожній школі задля всебічного сприяння процесу навчання і виховання учнів. У діяльності шкільних бібліотек було визнано найважливішим роботу з книгою, а метою – прилучення дітей до читання, формування в них інтересу до читання та навчання їх користуванню бібліотеками, як-от: пропаганда бібліотечно-бібліографічних знань, бібліотечно-бібліографічна орієнтація.

Педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку інтересу до читання базуються на розумінні інтересу до читання як сформованого пізнавального інтересу, підкріпленого мотивацією пізнання нового, збагачення власних знань і оволодіння навичками творчого читання. Соціальні потреби учнів (соціальні контакти, належність до групи, колективу, самореалізація) виникають під час їхньої участі у навчальній і позакласній діяльності шкільної бібліотеки та є джерелом і рушійною силою соціальної діяльності, утворюючи мотиваційну підсистему особистості, що охоплює бажання, інтереси, ціннісні орієнтації, переконання та цілі.

Виокремлено такі педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання, як: своєчасне й у міцному зв'язку з виникненням і розвитком пізнавальних інтересів до читання оволодіння технікою читання; гуманно-особистісний підхід до учнів; максимальне врахування індивідуальних і вікових особливостей учнів; співробітництво з ними, вияв доброзичливості, чуйності.

4. Проаналізовано практичні аспекти діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів. Форми діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання є зовнішнім вираженням спільної діяльності учнів, бібліотекарів і вихователів, спрямованої на вирішення поставлених завдань, а методи – способами взаємозалежної діяльності, зорієнтованої на вирішення поставлених завдань; це певним чином упорядкована діяльність. Доведено тісний взаємозв'язок форм і методів: у ході розвитку інтересу до читання в учнів метод може стати формою та навпаки. Зважаючи на те, що вивчення діяльності шкільних бібліотек передбачає історико-педагогічну ретроспективу із залученням відповідних джерел, більш логічним визначено аналіз саме форм, а не методів, позаяк форми, тобто зовнішній вияв, більш доступні для ретроспективного дослідження, ніж методи як способи взаємозалежної діяльності, спрямованої на вирішення поставлених завдань.

Шляхом аналізу відповідних джерел спостережено широке застосування шкільними бібліотеками у досліджуваній період різноманітних форм розвитку інтересу до читання в учнів як варіантів організації її діяльності. Залежно від мети, завдань і кількості учасників форми діяльності шкільних бібліотек згруповано на масові, групові, індивідуальні та проаналізовано й ілюстровано конкретними прикладами з практики роботи шкільних бібліотек.

5. Виявлено можливості творчого використання досвіду роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду щодо розвитку інтересу до читання в сучасних умовах. Аналіз досвіду роботи шкільних бібліотек різних регіонів України дав змогу узагальнити творче використання різноманітних форм (і традиційних, і інноваційних) у сучасній шкільній бібліотеці.

Серед сучасних форм роботи шкільних бібліотек виокремлено: книжкову виставку, вебінар, мультицентр, Book-клуб, буктрейлери, флешмоби, буккросинг, Pecha-Kucha (печа-куча), літературний квест (квест-орієнтування), літературний диліжанс, філософський стіл, літературний колаж, ділові ігри, майстер-клас, рольові ігри, діалог-огляд, бібліотечний поп-

stop, театралізоване дійство, прес-калейдоскоп, літературне лото, Open air (опен-ейри) тощо.

Презентовано авторський бібліотечний проект «Успішне читання», мультимедійні презентації «Бібліотеки – це ...», «Права читача», «10 причин, чому потрібно більше читати» та «20 кроків, щоб ваша дитина читала», метою яких є стимулювання зростання читацької активності та популяризація читання, розвиток у дітей і підлітків позитивного ставлення до читання та книги, розвиток інтересу до читання.

Проведене дослідження не вичерпує проблематики діяльності шкільних бібліотек як історико-педагогічного явища. Перспективними напрямками подальших наукових пошуків може стати аналіз поглядів відомих педагогів на роль і місце шкільних бібліотек у освітньому просторі України, вивчення зарубіжного досвіду діяльності шкільних бібліотек в історико-педагогічній ретроспективі, порівняльний аналіз діяльності шкільних бібліотек щодо розвитку інтересу до читання в учнів в Україні та зарубіжних країнах тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 17 сторінка нон-стоп [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.library.kherson.ua/lw/2013/04/17-c%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0-non-stop/> – Заголовок з екрана.
2. Адаменко О. В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття : [моногр.] / Олена Вікторівна Адаменко. – Луганськ : Альма-матер, 2005. – 704 с.
3. Адаменко О.В. Розвиток педагогічної науки в Україні в другій половині ХХ ст. (1950-2000 рр.): автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Адаменко Олена Вікторівна ; Луган. нац. пед. ун-т ім. Т.Шевченка. – Луганськ, 2006. – 44 с.
4. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении : учеб. пособ. / ред. Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.
5. Амосов Ж. Б. Библиотечный урок «Профессия – библиотекарь!» / Ж. Б. Амосов // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 23.
6. Антипова В. Б. Библиотечные уроки. Выпуск 3. Формирование информационной грамотности учащихся в школьной библиотеке. Методическое пособие / В. Б. Антипова. – М.: Изд-во «Глобус», 2009. – 336 с.
7. Антипова В. Б. Образовательная функция школьной библиотеки / В. Б. Антипова // Педагогика. – 2008. – № 3. – С. 34–39.
8. Антоник О. В. Пропаганда книги і читання серед учнів як суспільний пріоритет: книгознавчо-педагогічний контекст / О. В. Антоник, Н. В. Жмовка // Поліграфія і видав. справа. – 2008. – № 1 (47). – С. 80–90.
9. Балабанов О. Д. Бібліографічні знання в школу / О. Д. Балабанов // Рад. шк. – 1966. – № 27. – С. 96–99.
10. Балика Л. Н. В. А. Сухомлинский о роли школьной библиотеки в формировании здорового образа жизни ребенка: актуализация опыта [Электронный ресурс] / Л. Н. Балика // Образоват. науки и психология : груз.

електрон. науч. журн. – 2016. – № 5 (52). – С. 36–40. – Режим доступа: <http://gesj.internet-academy.org.ge/download.php?id=2853.pdf>. – Назв. с екрана.

11. Баліка Л. М. Бібліопедагогіка як наука про вивчення читацьких інтересів / Л. М. Баліка // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 3. – С. 190–194.

12. Баліка Л. М. Використання педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у діяльності шкільної бібліотеки / Л. М. Баліка // Наука. Студенство. Сучасність : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених / за заг. ред. В. Д. Будака, О. Є. Олексюк. – Миколаїв : МНУ, 2014. – С. 98–100.

13. Баліка Л. М. Екстраполяція досвіду роботи шкільної бібліотеки у процесі розвитку інтересу до читання / Л. М. Баліка // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – Вип. 1. – С. 86–93.

14. Баліка Л. М. Історіографія проблеми формування інтересу до читання в учнів у процесі роботи шкільної бібліотеки / Л. М. Баліка // Пед. дискурс : зб. наук. пр. / гол.ред. І. М. Шоробура. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – Вип. 15. – С. 30–34.

15. Баліка Л. М. Нормативно-правове регулювання діяльності шкільних бібліотек (1962–1991) / Л. М. Баліка // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ : зб. наук. пр. – Рівне : РВЦ МEGУ ім. акад. С. Дем'янчука, 2014. – С. 13–18.

16. Баліка Л. М. Роль шкільних бібліотек Рівненщини з відродження національного виховання у 90-х роках ХХ ст. / Л. М. Баліка // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. : наук. зап. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 14 (57). – С. 254–262.

17. Баліка Л. М. Роль шкільної бібліотеки у формуванні інтересу до читання у школярів (60-80 рр. ХХ ст.) / Л. М. Баліка // Наука, освіта, суспільство очима молодих : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф.

студентів та молодих науковців. Ч. 1: Психолого-педагогічний напрям. – Рівне : РВВ РДГУ, 2014. – С. 3–4.

18. Баліка Л. М. Роль шкільної бібліотеки у становленні національного виховання незалежної України / Л. М. Баліка // Інноватика у навчанні та вихованні : часоп. каф. / упоряд. Т. С. Ціпан. – Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 3. – 97–104.

19. Баліка Л. М. С. Сірополко про бібліотеки в українському шкільництві / Л. М. Баліка // Актуальні проблеми сучасних історико-педагогічних досліджень шкільної освіти : зб. тез і анотованих матеріалів XIV Всеукр. іст.-пед. наук.-практ. конф. – Київ : Ін-т педагогіки НАПН України, 2014. – С. 71–72.

20. Баліка Л. М. Специфіка функціонування шкільних бібліотек в Україні (1962–1991 рр.) / Л. М. Баліка // Збірник наукових праць [Херсонського державного університету]. Педагогічні науки / Херсон. держ. ун-т. – Херсон: [б. в.], 2016. – С. 7–11.

21. Баліка Л. М. Читацький інтерес як педагогічний феномен: історико-педагогічна рефлексія / Л. М. Баліка // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – Вип. 2. – С. 190–194.

22. Баліка Л. М. Шкільна бібліотека та здоровий спосіб життя / Л. М. Баліка // Василь Сухомлинський у діалозі з сучасністю : здоров'я через освіту : матеріали V Міжнар. та XIX Всеукр. пед. читань в м. Донецьку, 11–12 жовт. 2012 р. : у 4-х т. Т. 4. – Донецьк : Витоки, 2012. – С. 316–320.

23. Баліка Л. М. Шкільна бібліотека та інформаційно-комунікаційні технології / Л. М. Баліка // Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол.: О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2016. – Вип. 4. – С. 305–311.

24. Безруких М. Почему учиться трудно? / М. Безруких [и др]. – М. : Семья и школа, 1995. – 205 с.

25. Беленький Г. И. Изучение читательских интересов / Г. И. Беленький // Совет. педагогика. – 1969. – № 6. – С. 147–149.
26. Беляева Л. И. К вопросу о типологии читателей / Л. И. Беляева // Проблемы социологии и психологии чтения : сборник / ГБЛ. – М. : Книга, 1975. – С. 143–161.
27. Березівська Л. Д. Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Березівська Лариса Дмитрівна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2009. – 505 с.
28. Березівська Л. Д. Радянська реформа загальноосвітньої і професійної школи у руслі зародження демократичних змін в УРСР (1984–1988) / Л. Д. Березівська // Молодь і ринок. – 2008. – № 1 (36). – С. 25–31.
29. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в УРСР в умовах авторитарно-партійного суспільства на демократичних засадах (1988–1991) / Л. Д. Березівська // Молодь і ринок. – 2008. – № 4 (39). – С. 21–30.
30. Библиотека в саду: писатели Античности, Средневековья, Возрождения о книге, чтении и библиофильстве / сост. В. А. Эльвова. – М. : Книга, 1985. – 254 с.
31. Библиотечная энциклопедия / Рос. гос. б-ка. Гл. ред. Ю. А. Гриханов; сост.: Е. И. Ратникова, Л. Н. Уланова. – М.: Пашков дом, 2007. – 1300 с.
32. Библиотечное дело: термин. словарь / сост.: И. М. Сулова, Л. Н. Уманова; редкол.: Н. С. Карташов (отв. ред.) и др.; Гос. б-ка СССР им. В. И. Ленина. – 2-е перераб. и значит. доп. изд. – М., 1986. – 224 с.
33. Биркун В. В. Нотатки про шкільну бібліотеку / В. В. Биркун // Рад. шк. – 1965. – № 22. – С. 50–54.
34. Бібліотека – територія читання : метод. посіб. / Упр. культури і туризму Донец. облдержадмін., Донец. обл. універс. наук. б-ка ім. Н. К. Крупської, Донец. обл. б-ка для юнацтва, Донец. обл. б-ка для дітей ім.

С. М. Кірова; уклад. І. А. Пилипенко, О. П. Афендулова, Л. Д. Бодня. – Донецьк : Схід. видав. дім, 2009. – 33 с.

35. Бібліотека. Книга. Сім'я (з досвіду роботи бібліотек для дітей) / уклад. Л. П. Полікарпова. – Київ : ДБУ для дітей, 1996. – 53 с.

36. Бібліотечна абетка від А до Я: традиційні форми роботи : методичні поради бібліотечним працівникам. – Суми : Сумська обласна дитяча бібліотека ім. М. Островського, 2008. – 23 с.

37. Білодід Л. І. Духовна скарбниця навчального закладу / Л. І. Білодід // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 7–8.

38. Богуславский М. В. Преемственность и новаторство в развитии основных направлений в отечественной педагогической науке / М.В. Богуславский. – М.: ФГНУ ИТИП РАО, 2012. – 498 с.

39. Бодрова Н. А. Методика организации и проведения уроков внеклассного чтения по литературе в старших классах средней школы : дис. ... канд. пед. наук / Бордова Н. А. ; Куйбышевский государственный педагогический институт имени В. В. Куйбышева. – Куйбышев, 1967. – 421.

40. Боженко Л. М. Робота шкільної бібліотеки у формуванні позитивної мотивації на здоровий спосіб життя / Л. М. Боженко // Шк. б-ка. – 2005. – № 2. – С. 96–121.

41. Бойко С. Роль школьной библиотеки в формировании информационной культуры участников учебно-воспитательного процесса / С. Бойко // Дир. школи, ліцею, гімназії. – № 3. – 2007. – С. 54–58.

42. Бондар Л. С. Педагогічна діяльність Христини Алчевської в контексті руху за освіту дорослих (до 165-річчя від дня народження) / Л. С. Бондар // Іст.-пед. альм. : наук. вид. / Акад. пед. наук України, Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини, Всеукр. асоц. істориків педагогіки. – Київ : Міленіум, 2004. – С. 45–49.

43. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності 1917–1920 рр.: джерелознавчий аспект / А. М. Боровик // Сівер. літопис. – 2003. – № 5/6. – С. 3–9.

44. Бородина В. А. Судьба чтения – судьба образования / В. А. Бородина, С. М. Бородин // Личность и культура. – 2005. – № 6. – С. 38–43.

45. Бородина В. А. Технологии читательского развития. Летняя школа чтения / В. А. Бородина, С. М. Бородин // Шк. б-ка. – 2010. – № 3–4. – С. 104–112.

46. Бородина В. А. Читательское развитие личности: теоретико-методологические аспекты : автореф. дис. ... канд. пед наук : 05.25.03 [Электронный ресурс] / Бородина Валентина Александровна ; С.-Петерб. гос. ун-т культуры и искусств. – СПб. , 2007. – 20 с. – Режим доступа: http://dissland.com/catalog/chitatelskoe_razvitie_lichnosti_teoretiko_metodologicheskie_aspekti.html. – Загл. с экрана.

47. Бородина Г. Г. Мережа бібліотек Півдня України : формування та тенденції розвитку (XIX – початок XX ст.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07. 00.08 / Бородина Галина Григорівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2003. – 21 с.

48. Бочкарева Т. Н. Формирование интереса к чтению через исследовательскую деятельность / Т. Н. Бочкарева. – Печора : МОУ, 2010. – 19 с.

49. Браславська Е. Такий у нас вихідний / Е. Браславська // Слово хлібороба. – 28 травня. – 1980 р.

50. Братухина Л. В. Развитие читательских интересов у школьников в рамках урочной и внеурочной деятельности [Электронный ресурс] / Л. В. Братухина. – Саратов, 2012. – Режим доступа: <https://educontest.net/ru/2735214/%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B5-%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%81%D0%BA%D0%B8%D1%85-%D0%B8%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%BE%D0%B2-%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4/>. – Загл. с экрана.

51. Буктрейлер – современный способ продвижения книги в библиотеке : методические рекомендации. Вып. 1 / Детско-юношеская библиотека Республики Карелия им. В. Ф. Морозова; [авт.-сост. Т. А. Лисовская]. – Петрозаводск : ДЮБ РК, 2014. – 16 с.

52. Буктрейлер [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%B5%D0%B9%D0%BB%D0%B5%D1%80> – Заголовок з экрана.

53. Бутинська Г. Історія шкільної бібліотеки Коломийської ЗОШ І-ІІІ ступенів № 1 ім. В. Стефаніка / Г. Бутинська, В. Лефор // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 10. – С. 60–67.

54. В помощь детским библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / М-во культуры РСФСР ; Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина ; науч.-метод. отдел библиотековедения и библиографии. – М. : [б.и.], 1960. – 113 с.

55. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Книга, 1972. – 70 с.

56. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Книга, 1975. – 72 с.

57. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Книга, 1976. – 88 с.

58. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Книга, 1978. – 87 с.

59. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / Гос. ордена Ленина б-ка СССР им. В. И. Ленина. – М. : Книга, 1980. – 88 с.

60. В помощь детским и школьным библиотекам : сб. метод. и библиогр. материалов / ред.-сост. Л. В. Жукова, И. И. Лавринович, Ю. В. Просалкова. – М. : Книга, 1981. – 80 с.

61. В режиме диалога: интерактивные формы библиотечной работы / авт.-сост., ред. Л. А. Комаренко ; Луган. обл. б-ка для юношества. – Луганск, 2004. – 42 с.

62. Ванеев А. Н. История библиотечного дела и библиотековедения : сб. ст. / проф., д-р пед. наук А.Н. Ванеев. – СПб. : Изд-во «Российская национальная библиотека», 2012. – 308 с.

63. Ванеев А. Н. Развитие библиотековедческой мысли в СССР / А. Н. Ванеев. – М., 1980. – 232с.

64. Ваховський Л. Методологія дослідження історико-педагогічного процесу: постановка проблеми / Л. Ваховський // Шлях освіти. – 2005. – № 2. – С. 7–11.

65. Вебінар [Електронний ресурс] – режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B5%D0%B1%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80>. – Заголовок з екрана.

66. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.

67. Вепренцева С. І. Роль бібліотеки у розвитку творчого потенціалу учня / С. І. Вепренцева // Обдарована дитина. – 2005. – № 3. – С. 28–32.

68. Вербець В. В. Нові парадигми у формуванні ціннісних орієнтацій молоді / В. В. Вербець // Наукові записки / Нац. ун-т «Острозька акад.». – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька акад.», 2002. – Вип. 3. – С. 9–15.

69. Вербицкая Л. А. Школьная библиотека как часть единого общеобразовательного пространства учреждения образования [Електронний ресурс] / Л. А. Вербицкая // Науково-дослідна діяльність спеціальних бібліотек України – важлива складова розвитку сучасного бібліотекознавства: матеріали всеукр. наук.-практ. семінару, м. Київ, листоп. 2009 р. / Держ. наук.-

пед. б-ка України ім. В. О. Сухомлинського ; [редкол.: Ю. І. Артемов, Н. Д. Грудініна, Н. С. Плужнікова та ін.]. Київ, 2009. – Електрон. дані.

70. Веряев А. А. От образовательных сред к образовательному пространству: понятие, формирование, свойства / А. А. Веряев, И. К. Шалаев // Педагог. – 1998. – № 4.

71. Винниченко І. А. Система позакласної роботи у восьмирічній школі / І. А. Винниченко, Е. М. Марієнгоф. – Київ : Рад. шк., 1968. – 418 с.

72. Виноградна С. О. Соціологічні дослідження книги і читання в Україні на прикладі НБ ЧДІЕУ філії №2 / С. О. Виноградна // Актуальні питання роботи бібліотеки вищого навчального закладу : матеріали наук.-практ. конф. / уклад. В. М. Белінська, Н. В. Мороз. – Чернігів, 2011. – С. 42–48.

73. Виховання культури читання : рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-бібліографічних занять з учнями 5-х класів. – Ровно : РОІУВ, Ровен. міська центр. дит. б-ка, 1985. – 29 с.

74. Виховання культури читання : рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-бібліографічних занять з учнями 4-х класів / уклад.: О. М. Олійник, Н. І. Яковлева. – Ровно : РОІУВ, 1980. – 34 с.

75. Віртуальна виставка [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://library.lp.edu.ua/virtualni-vystavky>. – Заголовок з екрана.

76. Віценко В. П. Методичні рекомендації по оновленню змісту роботи шкільних бібліотек та визначенню пріоритетних напрямків роботи методиста по бібліотечних фондах підручників / В. П. Віценко, Т. Д. Дем'янюк. – Рівне : РОІУВ, 1990. – 30 с.

77. Володин Б. Ф. Всемирная история библиотек / Б. Ф. Володин. – 2-е изд., доп. – СПб. : Профессия, 2004. – 432 с.

78. Воронцов Г. А. Воспитание читательской культуры у старшеклассников на факультативных занятиях : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Воронцов Григорий Арсентьевич ; АПН Украины, НИИ педагогики. – Киев, 1992. – 172 с.

79. Воспитать культуру чтения (рекомендации библиотекарям по проведению библиотечно-библиографических занятий с учащимися 6-7-х классов. – Ровно : Ровенская обласная библиотека для детей, 1986. – 17с.

80. Всемирная энциклопедия. Философия. – М. : АСТ ; Минск : Харвест, Современный литератор, 2001. – 1311 с.

81. Всесоюзный тиждень книги для дітей і юнацтва 1985 рік : метод. поради / упоряд.: Т. В. Кириленко, І. В. Нацевич. – Київ : Веселка, 1985. – 32 с.

82. Газыев Ю. Х. Уездные школьные библиотеки : [из истории школьных библиотек Азербайджана] / Ю. Хыдыроглу Газыев // Шк. б-ка. – 2013. – № 6/7. – С. 106–108.

83. Гайдай Л. М. Інформаційно-методичне забезпечення навчально-виховного процесу / Л. М. Гайдай // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 12–14.

84. Галактионова Т. Г. Чтение школьников как социально-педагогический феномен открытого образования : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Галактионова Татьяна Гелиевна ; Российский государственный педагогический университет имени А. И. Герцена. – СПб., 2008. – 42 с.

85. Галактионова Т. Г. Чтение школьников как социально-педагогический феномен открытого образования : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Галактионова Татьяна Гелиевна. – СПб., 2008. – 430 с.

86. Ганицкая И. И Взаимодействие детских и школьных библиотек в образовательно-воспитательной работе со школьниками 1-8-х классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 05.25.03 / Ганицкая Ирина Ивановна. – М. : ФГБУ «Российская государственная библиотека», 1979. – 14 с.

87. Гаркуша В. В. Інформаційні технології в бібліотеці / В. В. Гаркуша // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 15–16.

88. Гендина Н. И. Курс «Основы информационной культуры личности» в условиях библиотеки: явные преимущества и скрытые опасности / Н. И. Гендина, Л. Н. Рябцева // Шк. б-ка плюс. – 2009. – № 15/16.
89. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский. – М. : Интер-Диалект+, 1997. – 697 с.
90. Гинзбург Г. И. Формирование познавательной активности подростков в условиях библиотеки : дис. ...канд. пед. наук / Гинзбург Г. И. ; ЛГИК им. Н.К. Крупской. – Л., 1982. – 215 с.
91. Гніда Г. П. Читацькі інтереси молодших школярів / Г. П. Гніда // Вісн. Житомир. держ. пед. ун-ту ім. І. Франка. – 1998. – Вип. 2. – С. 90–91.
92. Голик Р. Книжна культура, читання й етносоціальні уявлення галичан кінця XIX – початку XX ст. / Р. Голик // Вісн. Львів. ун-ту. Серія «Книгозн. бібліот. та інф. Технол». – 2011. – Вип. 6. – С. 98–108.
93. Головин В. В. Детская библиотека: осмысление феномена в контексте подготовки специалиста / В. В. Головин // Петербург. библ. шк. – 1998. – № 2. – С. 28–32.
94. Голубева Н. Л. Школьная библиотека как пространство поддержки и развития семейного чтения / Л. Н. Голубева // Шк. б-ка. – 2008. – № 8–9. – С. 26–28.
95. Голубнича Л. О. Класифікація джерел педагогічної історіографії [Електронний ресурс] / Л. О. Голубнича // Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pfto/2012_26/files/P2612_30.pdf–
Заголовок з екрана.
96. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волин. обереги, 2011. – 519 с.
97. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
98. Горбаченко Є. Заохочуємо дітей до читання / Є. Горбаченко // Укр. мова і літ. в шк. – 1993. – № 5–6. – С. 28–30.

99. Гординська Я. М. Берегиня духовного скарбу. / Я. М. Гординська, Т. М. Гетьман // Шк. б-ка. – 2003. – № 2. – С. 15–23.
100. Громова О. Зачем школе библиотека? / О. Громова // Нар. образование. – 2006 – № 2 (1355). – С. 136–141.
101. Губанова М. И. Воспитание культуры чтения младших школьников в детской библиотеке : дис. ... канд. пед. наук / Майя Ивановна Губанова ; ЛГИК им. Н. К. Крупской. – Л., 1968. – 318 с.
102. Гупан Н. М. Історіографія розвитку історико-педагогічної науки в Україні / Н. М. Гупан. – Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2000. – 222 с.
103. Гупан Н. М. Українська історіографія історії педагогіки / Н. М. Гупан. – Київ : АПН, 2002. – 224 с.
104. Дворкін І. В. Трансформація музейної справи Наддніпрянщини у 1805–1920 рр. (за матеріалами Полтавської, Харківської, Чернігівської губерній та м. Києва) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.01 / Дворкін Ігор Володимирович ; Східноукр. нац. ун-т ім. Володимира Даля. – Луганськ, 2009. – 18 с.
105. Дем'янюк Т. Д. Орієнтований план проведення тижня дитячої і юнацької книги в школі по пропаганді матеріалів ХХVІІ з'їзду КПРС / Т. Д. Дем'янюк, Л. Л. Кацинська. – Ровно : ОИУВ, 1986. – 3 с.
106. Дзюбенко О. Г. Как организовать и провести диспут по книге : метод. и библиогр. рекомендации в помощь активистам и организациям общества книголюбов / О. Г. Дзюбенко. – Киев : Добровольное о-во любителей книги Укр. ССР, 1985. – 32 с.
107. Діденко Т. Розвиток шкільних та дитячих бібліотек Київщини в 20-ті роки ХХ століття / Т. Діденко // Шк. б-ка плюс. – 2004. – № 9. – С. 5–6.
108. Днепров Э. Д. Четвертая школьная реформа в России / Э. Д. Днепров. – М. : Интерпракс, 1994. – 248 с.
109. Довідник бібліотекаря : керівні матеріали з питань бібл. роботи. – Харків : ОВД Кн. палати, 1977. – 196 с.

110. Доркену А. М. Державна політика з питань розвитку шкільних бібліотек за «Збірником наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1947–1969) / А. М. Доркену // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови), Ю. І. Артемов [та ін.]. – Київ : Вирій, 2006. – С. 288–299.

111. Доркену А. М. Державна політика з питань розвитку шкільних бібліотек (1970–1991) за «Збірником наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР» (1970–1988) та «Інформаційним збірником Міністерства народної освіти УРСР» (1989–1991) / А. М. Доркену // Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; редкол.: П. І. Рогова (голова), К. Т. Селіверстова (заст. голови), Ю. І. Артемов [та ін.]. – Київ : Вирій, 2006. – С. 299–310.

112. Друзь Б. Г. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчання / Б. Г. Друзь. – Київ : Рад. шк., 1978. – 125 с.

113. Дубасенюк О. А. Роль книги, самоосвіти у професійному становленні майбутнього вчителя / О. А. Дубасенюк // Укр. полоністика, 2013. – Вип. 10. – С. 134–140.

114. Дубровіна Л. А. Бібліотечна справа в Україні в ХХ столітті / Л. А. Дубровіна, О. С. Онищенко. – Київ, 2009. – 530 с.

115. Дяченко Н. І. Інформаційне забезпечення сучасного освітнього процесу бібліотеками загальноосвітніх навчальних закладів: реалії та перспективи / Н. І. Дяченко // Шк. б-ка плюс. – 2012. – № 1/2. – С. 7–14.

116. Егорова Н. С. Принципы педагогики сотрудничества в работе библиотеки по воспитанию способности творческого чтения у младших классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 – библиотековедение, библиографоведение и книговедение [Электронный ресурс] / Егорова Нина Степановна ; Московский государственный университет культуры искусств. – М., 2000. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/vyrazitelnoe->

[chtenie-kak-metod-vozpitaniya-i-razvitiya-doshkolnikov-mladshikh-shkolnikov-tvo](#). – Загл. с экрана.

117. Енциклопедія історії України : в 5 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. – Київ : Наук. думка, 2003. – Т. 1: А–В. – 2005. – 688 с.

118. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України; головний редактор В.Г.Кремінь. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

119. Енциклопедія Сучасної України : в 5 т. / наук. ред. І. М. Блюміна, С. І. Болтівець, Т. К. Вінцюк та ін. – Київ : ВАТ «Поліграфкнига», 2003. – Т. 2. – 871 с.

120. Єрмак М. Творча взаємодія на шляху до медіаосвітнього лідерства / М. Єрмак // ШБІЦ. – 2014. – № 1. – С. 36–43.

121. Жукова И. Г. Педагогическая система развития читательского интереса младших школьников средствами этнопедагогики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования» [Электронный ресурс] / Жукова Инга Геннадьевна ; Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2004. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/pedagogicheskaya-sistema-razvitiya-chitatelskogo-interesa-mladshikh-shkolnikov-sredstvami-et>. – Загл. с экрана.

122. Заброцький М. М. Педагогічна психологія (теоретичні концепції та практикум): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. М. Заброцький, Р. В. Павелків. – Рівне, 2003. – 300 с.

123. Загуменна В. В. Інноваційні форми інформаційно-бібліографічного обслуговування / В. В. Загуменна // Шк. б-ка плюс. – 2007. – № 18. – С. 14–15.

124. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» від 27.01.1995 № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/32/95-%D0%B2%D1%80>. – Заголовок з екрана.

125. Закон України «Про загальну середню освіту» (1999, зі змінами 1992-2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/651-XIV/edition05.03.2017/page1>. – Заголовок з екрана.
126. Закон України «Про освіту» (1991, зі змінами 1992-2010) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. – Заголовок з екрана.
127. Закон УРСР про народну освіту // Основні документи про школу / упоряд. Є. С. Березняк. – Київ : Рад. шк., 1982. – С. 31–47.
128. Заліток Л. М. Книжка як засіб виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Заліток Людмила Михайлівна; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ, 2011. – 20 с.
129. Заліток Л. М. Робота з книжкою в сучасній початковій школі крізь призму творчого розвитку ідей В. Сухомлинського / Л. М. Заліток // Шкіл. б-ка плюс. – 2012. – № 1/2. – С. 15–21.
130. Заліток Л. М. Форми роботи з книжкою у педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського [Електронний ресурс] / Л. Заліток // Історико-педагогічний альманах. – 2009. – № 1. – Режим доступу: http://library.udpu.org.ua/library_files/istoruk_ped_almanax/2009/2009_1_8.pdf – Заголовок з екрана.
131. Заочная школа школьного библиотекаря : сб. лекций. – М. : Шк. б-ка, 2004. – 264 с.
132. Здравомыслов А. Г. Проблемы интереса в социологической теории / А. Г. Здравомыслов. – Л.: Изд-во Ленинг. Ун-ти, 1964. – 74с.
133. Зуева Е. М. Книжная выставка в педагогической библиотеке (рекомендации по методике организации) / Е. М. Зуева. – М. : НПБ им. К. Д. Ушинского, 1980. – 26 с.
134. Зуева Е. М. Педагогическая деятельность школьной библиотеки / Е. М. Зуева // Библиотека и образование школьников : проблемы

информационной поддержки : докл. и сообщения науч.-практ. конф. 20-22 июня 2000 г. – Озерск, 2000. – С. 63–67.

135. Зуева Е. М. Школьные библиотеки в новой образовательной среде / Е.М. Зуева // Библиотечное дело – XXI век. – 2003. – № 2. – С. 79–115.

136. Иванова Г. Школьный библиотекарь: становление профессии / Г. Иванова. – М. : Шк. б-ка, 2004. – 287 с.

137. Иванова Е. Школьные библиотеки: былое и думы / Е. Иванова // Шк. б-ка плюс. – 2011. – № 24. – С. 14–22.

138. Иванова Е. В. Организация деятельности школьных библиотек в информационно-образовательной среде : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 Иванова Елена Вячеславовна ; РГБ ОД. – 2006. – 159 с.

139. Идёт по стране советской неделя книги детской : рекомендации по организации и проведению Всесоюзной недели детской и юношеской книги в школе. – Ровно : РОИУУ, 1989. – 31 с.

140. Исмагилова Р. Н. Становление и развитие сети государственных детских библиотек в Республике Татарстан : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Исмагилова Резеда Наилевна ; Казанский государственный университет культуры и искусств. – Казань, 2009. – 188 с.

141. История России: новейшее время, 1945-1999 : учеб. для вузов / [под ред. А. Б. Безбородова]. – М. : АСТ Олимп, 2000. – 460 с.

142. Иващенко В. Педагогічна діяльність Христини Алчевської та її роль у розвитку української освіти в документах із фонду Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського / В. Иващенко, Р. Палійчук // Вісн. Кн. палати. – 2014. – № 7. – С. 1–4.

143. Інноваційні форми роботи масової роботи в бібліотеках – вимога часу: методичні поради / уклад. З. Заяць, М. Кушнерчук; відп. за вип. Г. Волошин. – Надвірна : Надвірнянська ЦРБ. – 2015. – 28 с.

144. Інновації як стратегія і умова розвитку бібліотек : Консультація / Нац. б-ка України для дітей; авт.-уклад. Н. І. Безручко. – Київ : Національна бібліотека для дітей, 2014. – 24 с.

145. Інструкція про створення і поновлення бібліотечних фондів підручників, порядок їх використання та заходи, що забезпечують збереження літератури / упоряд. І. Я. Юрченко. – Київ : Рад. шк., 1978. – 23 с.

146. Історія освітянських бібліотек України : наук. зб. / АПН України ; ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; ред. кол.: П. І. Рогова (гол.), К. Т. Селіверстова (заст. гол.) та ін. – Київ : Вирій, 2006. – 404 с., С. 282–288.

147. Кадынцева З. И. Пути взаимодействия библиотеки с семьей в руководстве чтением школьников младшего школьного возраста : дис. ... канд. пед. наук / Кадынцева Зоя Ивановна ; Ленингр. гос. ин-т культуры. – Л., 1978. – 155 с.

148. Кантор И. М. Понятийно-терминологическая система педагогики: логико-методологические проблемы / И. М. Кантор. – М. : Педагогика, 1980. – 160 с.

149. Капкан Т. О. Творча реалізація основних завдань / Т. О. Капкан // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 9–11.

150. Капранов В. Г. Сетевое взаимодействие школьных библиотек как средство совершенствования информационного обеспечения образовательного процесса : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 [Электронный ресурс] / Капранов Валерий Константинович ; Московский государственный университет культуры и искусства. – М., 2012. – 172 с. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/setevoe-vzaimodeistvie-sholnykhbibliotec-kak-sredstvo-sovershenstvovaniy-informatsionnogo>. – Загл. с экрана.

151. Караван З. А. Історичними сходинками Михайлюцької шкільної бібліотеки / З. А. Караван // Шк. б-ка. – 2003. – № 3. – С. 27–30.

152. Карпенчук С. В чудесний світ книжок / С. Карпенчук // Слово хлібороба. – 1976 р. – 1 квітня (№21).

153. Карпенчук С. Відповідати за себе і за всіх / С. Карпенчук // Учительське плем'я. – 3 липня 1979 р.

154. Карпенчук С. Г. Філософія освіти : загальна теорія педагогіки : монографія / С. Г. Карпенчук. – Київ : Слово, 2013. – 688 с.

155. Керівництво і контроль за читанням у початкових класах : метод. рекомендації для керівників шк. і вчителів почат. кл. / ІСДО ; авт.-укл. Н. Ф. Скрипченко. – Київ : [б.в.], 1995. – 52 с.
156. Кикнадзе Д. А. Потребности. Поведение. Воспитание / под ред. и участия В. Г. Афанасьева. – М.: Мисль, 1968. – 148с.
157. Кириленко С. В. Шкільна бібліотека – досвід і пошуки / С. В. Кириленко, І. П. Леонтенко. – Київ : ІЗМН, 1997. – 112 с.
158. Кириленко Т. В. Методичні поради / Т. В. Кириленко, Г. М. Сударєва. – Київ : Веселка. – 1984. – С. 27.
159. Киселева М. А. Развитие устойчивого читательского интереса старшеклассников в условиях личностно ориентированного обучения : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – общ. педагогика [Электронный ресурс] / Киселева Марина Анатольевна ; Саратовский государственный университет им. Н. Г. Чернышевского. – Саратов, 2000. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/razvitie-ustoichivogo-chitatelskogo-interesa-starsheklassnikov-v-usloviyakh-lichnostno-orien>. – Загл. с экрана.
160. Книга – дорога в майбутнє : читання старшокласників у контексті Державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року : метод. рек. / ОБЮ ; підгот. Г. Лобода ; відп. за вип. М. Латамарчук. – Чернігів, 2010.
161. Книга. Читатель. Библиотека : опыт работы библиотек Новосибирской области по продвижению книги и чтения : [сб. ст.] / Новосиб. гос. науч. б-ка ; сост. Т. И. Тактайкина, Н. М. Анфиногенова. – Новосибирск : Изд-во НГОНБ, 2008. – 148 с.
162. Кобахидзе М. Д. Формирование интереса к чтению у младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – теория и история педагогики / Кобахидзе Марина Джуаншеровна ; МП ГССР НИИ педагогических наук им. Я.С. Гогебашвили. – Тбилиси, 1986. – 25 с.

163. Койкова-Подшивалова Н. Н. Внеклассное чтение как предмет морально-эстетического воспитания учащихся 5-8 классов : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Койкова-Подшивалова Н. Н. – Л., 1966. – 18 с.

164. Коммунистическая партия Советского Союза в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК (1898–1986) / Ин-т марксизма-ленинизма при ЦК КПСС. – 9-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат. Т. 9. – 1986. – 574 с.

165. Компаній О. В. Окремі аспекти читацького інтересу учнів початкових класів / О. В. Компаній. // Уч. зап. Таврического нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2012. – Т. 25 (64). – № 1, ч. 2. – С. 212–216.

166. Кондрашов В. А. Новейший философский словарь / [авторский коллектив : В. А. Кондрашов, Д. А. Чекалов, В. Н. Копорулина ; под общ. ред. А. П. Ярещенко]. – Изд. 3-е. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. – 668 с.

167. Концепція державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року від 24 лютого 2016 р. № 111-р [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D1%80>. – Заголовок з екрана.

168. Концепція державної цільової програми підтримки та розвитку читання на період до 2015 року // Бібл. планета : інформ. бюлетень. – 2009. – № 4 (46). – С. 7–8.

169. Концепція інформатизації мережі бібліотек загальноосвітніх закладів України: [затв. рішенням Президії АПН України від 26 січ. 2006 р.] // Освіта України. – 2006. – 17 берез. (№ 21). – С. 6.

170. Кончаковская Е. А. Методические рекомендации библиотекам по пропаганде литературы в помощь правовому воспитанию юношества / Е. А. Кончаковская. – Киев : Гос. респ. б-ка УССР для юношества им. В. Василевской, 1989. – 27 с.

171. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – Київ : Рад. шк., 1989. – 608 с.

172. КПРС в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК : пер. 16 з 8-го рос. вид. / за ред. П. М. Федосєєва, К. У. Черненко. – Київ : Політвидав України, 1979–1985.

173. Краткий педагогический словарь пропагандиста / сост.: М. Н. Колмакова и В. С. Суров ; под общ. ред. М. М. Кондакова, А. С. Вишнякова. – М. : Политиздат, 1984. – С. 125.

174. Краткий психологический словарь / ред.-сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – Ростов н/Дону : изд-во «Феникс», 1999. – 512 с.

175. Крупницкий Д. В. Чтение старшеклассников и роль школьной библиотеки в его организации в современных социокультурных условиях : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 – библиотекосведение, библиографосведение и книговедение / Крупницкий Дмитрий Владимирович ; Казанский государственный университет культуры и искусств – Казань, 2014. – 22с.

176. Крупская Н. К. Библиотечное дело / Н. К. Крупская. – М. : Акад. пед. наук РСФСР. – 1960. – Т. 8. – 770 с.

177. Крупская Н. К. О детской литературе и детском чтении : сб. / Н. К. Крупская ; сост. Н. Б. Медведева. – М., 1979. – 271с.

178. Крутько О. М. Динаміка змін у термінології, застосованій в статтях з питань ТЗН (50-ті – 70-ті роки ХХ століття) / О. М. Крутько // Психолого-педагогічні проблеми сільської шк. : зб. наук. пр. Уман. держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Вип. 37. – С. 276–284.

179. Кузьмина Л. Я. Формирование читательских интересов учащихся 5–6 классов якутской школы в процессе изучения русской литературы : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 [Электронный ресурс]. / Кузьмина Лена Январична. – Якутск ; Якутский государственный университет имени М. К. Аммосова, 2000. – Режим доступа: <http://www.lib.uu.ru.net/diss/cont/110823.html>. – Загл. с экрана.

180. Культурне будівництво в Українській РСР: найважливіші рішення Комуністичної партії і радянського уряду 1917–1960 рр. : зб. док. – в 2 т. Т. 2. (черв. 1941–1960 рр.). – Київ : [б.в.], 1961. – 662 с.

181. Кульчицька Т. В. Використання інноваційних технологій у роботі шкільної бібліотеки: методичний посібник. / Т. В. Кульчицька. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільська спеціалізована школа III ступенів №5 з поглибленим вивченням інформатики, 2015. – 57с.

182. Кучерова Н. С. Формирование интереса к чтению младших школьников посредством факультативного курса «Юный читатель» [Электронный ресурс] / Н. С. Кучерова // Научное сообщество студентов : междисциплинарные исследования : сб. ст. по математике I междунар. студ. науч.-практ. конф. № 1. – Режим доступа: URL: sibac.info/sites/default/files/files/06_12_12/06.12.2011.pdf. – Загл. с экрана.

183. Кучерова О. М. Комунікаційна функція шкільних бібліотек як структуроутворюючий елемент освітнього простору / О. М. Кучерова // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених, 22–23 квіт. 2015 р. / під ред. проф. В. М. Шейка та ін. – Харків : ХДАК, 2015. – С. 191.

184. Кучерова О. М. Модернізація бібліотек загальноосвітніх закладів у контексті гуманізації та інформатизації освіти / О. М. Кучерова // Вісн. Харків. держ. акад. культури. – Харків, 2012. – Вип. 37. – С. 85–95.

185. Кучерова О. М. Шкільна бібліотека у формуванні освітньо-комунікаційного простору України : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій : 27.00.03 / Кучерова Ольга Миколаївна ; Харківська державна академія культури. – Харків, 2016. – 221 с.

186. Ластюк Т. М. Система організації читацької діяльності учнів / Т. М. Ластюк // Сіл. шк. Укрїни. – 2007. – № 9. – С. 51–53.

187. Леонова О. Образовательное пространство как педагогическая реальность. / О. Леонова // Alma mater (Вестник высшей школы). – 2006. – № 1. – С. 36–40.

188. Лингвистический энциклопедический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ligvisticheskiyslovar.ru-/description/termin-/633>. – Загл. с экрана.

189. Литвиненко С. А. Актуалізація ідей В. Сухомлинського у вихованні культури мислення молодших школярів / С. А. Литвиненко // Школа першого ступеня: теорія і практика : зб. наук. пр. Переяслав-Хмельниц. держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди. – Переяслав-Хмельниц., 2006. – Вип. 20, ч. 1. – С. 149–157.

190. Литвиненко С. А. Виховний простір сучасної початкової школи: актуалізація педагогічних ідей В. Сухомлинського / С. А. Литвиненко // Наукові записки. Серія «Педагогічні науки» / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2008. – Вип. 78 (1). – С. 174–178.

191. Лихачев Д. С. Раздумья / Д. С. Лихачев. – М. : Дет. лит., 1991. – 318 с.

192. Лісова С. В. Якість освіти як основний пріоритет підготовки вчителя до змін в освітньому просторі / С. В. Лісова // Професійна педагогічна освіта: інноваційні технології та методики: монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. – Житомир : ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – С. 48–71.

193. Літературний диліжанс «Радість читання» [Електронний ресурс] . – Режим доступа: <http://odb.poltava.ua/index.php/uchnyam-5-9-klasiv/229-radist-chitannja>. – Заголовок з екрана.

194. Лобановська І. Г. Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій у практику роботи шкільних бібліотек / І. Г. Лобановська // Шк. б-ка плюс. – 2007. – № 21. – С. 2–6.

195. Лога Т. Розвиток шкільних бібліотек у системі освіти: зарубіжний досвід / Т. Лога // Вісн. Кн. Палати. – 2016. – № 1. – С. 37–41.

196. Лопушанська Н. Вечір сучасної поезії / Н. Лопушанська // Слово хлібороба. – 28 лютого 1981 р.

197. Лутова Т. Н. Литературное чтение в начальной школе. Привитие интереса к чтению у младших школьников / Т. Н. Лутова. – Н. Новгород : [б.и.], 2006. – 124 с.
198. Львова Ю. Л. Развитие творческих способностей учащихся в литературных кружках / Ю. Л. Львова // Совет. педагогика. – 1964. – Август. – С. 34–42.
199. Любар О. О. Історія української педагогіки / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович ; за ред. М. Г. Стельмаховича. – Київ : ІЗМН. – 1999. – 357 с.
200. Ляховський В. П. Як виховати у дітей культуру читання / В. П. Ляховський // Відродження. – 1996. – № 4. – С. 19–21.
201. Ляшенко Л. П. Інновації в роботі шкільної бібліотеки: методичний креатив-кейс на допомогу шкільним бібліотекарям [Електрон. ресурс]. / Л. П. Ляшенко – Добропілля, 2015. – 21 с. – Режим доступу: <https://bibl-nvk1.jimdo.com/бібліотечному-фахівцю/інновації-в-роботі-шкільної-бібліотеки/>. – Заголовок з екрана.
202. Малафійк І. В. Системність – якість знань: [моногр.] / І. В. Малафійк; М-во освіти і науки України, РДГУ. – Рівне: РДГУ, 2008. – 383 с.
203. Малько А. О. Концепція розбудови шкільної бібліотеки в контексті інформатизації суспільства : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Малько Алла Олександрівна ; Київ. держ. ін-т культури. – Київ, 1995. – 19 с.
204. Манифест школьных библиотек. – М.: «Рудомино», 2001. – 4 с.
205. Маршак Б. И. Современные библиотечные технологии / Б. И. Маршак // Шк. б-ка. – 2012. – № 1. – С. 46–50.
206. Матвійчук О. Є. Бібліотека як соціокультурний інститут: освітньо-виховна місія / О. Є. Матвійчук // Вісн. НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. – Київ : НАУ, 2010. – № 2 (12). – С. 155–160.

207. Матвійчук О. Є. Умови функціонування шкільного бібліотечно-інформаційного центру / О. Є. Матвійчук // Директор школи – 2005. – № 42. – С. 22–24.

208. Матвійчук О. Є. Шкільний бібліотечно-інформаційний центр: теоретичний аспект / О. Є. Матвійчук // Культура народів Причорномор'я. – 2007. – № 100, т. 2. – С. 117–121.

209. Матвійчук О. Є. Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Матвійчук Оксана Євгенівна ; Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2004. – 20 с.

210. Медведєва В. Книга і читання [Електронний ресурс] / В. Медведєва, К. Пхайко. – Режим доступу: <http://libportal.org.ua>. – Заголовок з екрана.

211. Мелентьева Ю. П. Сельская библиотека: проблемы развития и перспективы : науч.-метод. пособие / Ю. П. Мелентьева. – М. : Либерия, 2003. – 96 с.

212. Мелентьева Ю. П. Технологии продвижения чтения в нечитающую среду : опыт библиотек России / Ю. П. Мелентьева // Библиосфера. – 2006. – № 2. – С. 3–6.

213. Мельничук І. О. Шкільна бібліотека та інноваційні технології / І. О. Мельничук // Шкільний бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 17–20.

214. Методические рекомендации по проведению Всесоюзной недели детской и юношеской книги / [Г. А. Домбровская] ; Гос. респ. б-ка УССР для юношества им. В. Василевской. – Київ : [б.и.], 1984. – 18 с.

215. Методичні поради. – Київ : Респ. навч.-метод. кабінет виховної роботи, 1984. – 27 с.

216. Методичні рекомендації по оновленню змісту роботи шкільних бібліотек та визначенню пріоритетних напрямків роботи методиста по

бібліотечних фондах підручників. – Ровно : Ровен. обл. ін-т удосконалення вчителів, 1990. – 30 с.

217. Мечик И. А. Руководство чтением художественной литературы в детской библиотеке как фактор формирования коммунистического отношения подростков к труду : автореф. дисс. ... канд. наук : 05.25.03 / Мечик Инна Александровна ; Московский гос. ин-т культуры. – М., 1984. – 20 с.

218. Миколенко Е. В. Вивчення історії шкільних бібліотек / Е. В. Миколенко // Шк. б-ка. – 2003. – № 5. – С. 3–6.

219. Михальчук Е. С. Работа школьных библиотек по пропаганде материалов XXVII съезда КПСС : метод. рек. / Е. С. Михальчук. – Ровно : РОИУУ, 1986. – 6 с.

220. Мозгова В. П. Бібліотека навчального закладу / В. П. Мозгова // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – С. 52–55.

221. Мозгова В. П. Бібліотеки ліцеїв України: становлення та розвиток (XIX–XX ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Мозгова Валентина Петрівна ; Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2000. – 20 с.

222. Мороз М. І. Робота шкільної бібліотеки по відзначенню 100-річчя від дня смерті Т. Г. Шевченка / М. І. Мороз, К. Л. Пилипчук // Рад. шк. – 1961. – № 22. – С. 77–80.

223. Москалець Л. Відроджуємо смак до читання / Л. Москалець ; пер. з рос. Л. Бейліс // Бібл. планета : наук.-вироб. журн. / НПБ України. – Київ, 2012. – № 1. – С. 11–12.

224. Моя педагогічна система // Учитель Киргизстана. – 1988. – 25 нояб., 21 дек.

225. Мухаметзянова Г. В. Образование в условиях социальной рыночной экономики / Г. В. Мухаметзянова, В. Н. Смирнов, О. Р. Ключева. – Казань: ИСПО РАО. – 2000. – 54 с.

226. Нагірняк О. Нариси з історії українознавства у Наддніпрянській Україні (остання чверть XIX ст. – 1917 р.) / Остап Нагірняк. – Київ : ПП Сергійчук М. І., 2007. – 652 с.

227. Нагорна О. Розвиток читацького інтересу молодших школярів засобами дитячої періодики [Електронний ресурс] / О. Нагорна. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/9007/1/%D0%A0%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BA%20%D1%87%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%8C%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%83,%202011.pdf>. –

Заголовок з екрана.

228. Надрага М. Шкільні (гімназійні) бібліотеки міжвоєнного Львова: організаційні засади формування і кількісний склад фондів / М. Надрага // Вісн. Львів. ун-ту. – Львів, 2014. – Вип. 9. – С. 74–80.

229. Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР 1917–1967 / відп. ред. А. Г. Бондар. – Київ : [б.в.], 1967. – 482 с.

230. Народна освіта Української РСР: від з'їзду до з'їзду : довідкові матеріали. – Київ : [б.в.], 1987. – 39 с.

231. Народна освіта, наука і культура в Українській РСР : статистичний збірник / Центральне статистичне управління УРСР . – Київ : Статистика, 1973 . – 316 с.

232. Народне господарство Української РСР в 1965 році : стат. щоріч. / ЦСУ УРСР – Київ : Статистика, 1966. – 715 с.

233. Народное образование в СССР / Под ред. М. А. Прокофьева. – М. : Педагогика, 1985. – 448 с.

234. Народное образование в СССР. Общеобразовательная школа. 1917 – 1973 гг. : сб. док. / [сост.: А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов]. – М.: Педагогика, 1974. – 560 с.

235. Народное образование и культура в СССР. Статистический сборник / Госкомстат СССР. – М. : «Финансы и статистика», 1989. – 432 с.

236. Науково-методичні та організаційні засади створення системи інформаційного забезпечення фахових потреб освітян України : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Львів, 18–19 трав. 2006 р. / редкол: В. І. Лутовина (голова), П. І. Рогова (заст. голови), Т. Ф. Букшина, Л. І. Бейліс, В. П. Здановська, І. І. Хемчян. – Київ, 2006. – 201 с.

237. Никольський Л. А. Художественные интересы современных школьников / Л. А. Никольський, Р. Г. Рабинович // Совет. педагогика. – 1971. – № 6. – С. 47–56.

238. Новальська Т. В. Вивчення читача в Ураїнському бібліотекознавстві (друга половина ХІХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.08 / Новальська Тетяна Василівна ; НАНУ національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2007. – 34с.

239. Новальська Т. В. Формування теоретичних та практичних засад вітчизняного бібліотекознавства (за матеріалами Першого Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи 1911 року) / Т. В. Новальська // Волин. іст. зап. : зб. наук. пр. – Житомир, 2008. – Т. 1. – С. 179–186.

240. Новикова Т. А. Детская библиотека как центр читательского развития детей дошкольного возраста : дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 / Новикова Тамара Александровна ; Московский государственный университет культуры и искусства. – М., 2010. – 193 с.

241. Ночвінова О. В. Бібліотечні новини / О. В. Ночвінова, О. Є. Матвійчук // Шк. б-ка плюс. – 2013. – № 9/10. – С. 8–11.

242. О мерах по решительному улучшению качества подготовки и использования специалистов с высшим образованием в народном хозяйстве : постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР // Правда. – 1987. – 23 марта. – С. 5.

243. О работе школьной библиотеки : метод. рек. – М. : Гл. упр. нар. образования, 1981. – 54 с.

244. О ходе работы по завершению перехода ко всеобщему среднему образованию молодежи на предприятиях и в организациях

Миннефтехимпрома СССР : Приказ-постановление М-ва нефтеперерабатывающей и нефтехимической промышленности СССР, ЦК Профсоюзов рабочих нефтяной, химической и газовой промышленности № 1172/36 от 24.12.1973 г. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1974. – № 12. – С. 18.

245. Общешкольное родительское собрание, посвященное детскому чтению / Н. И. Гендина, Г. А. Стародубова, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор. – М., 2002. – 337 с.

246. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка: 80 000 слов и фразеологических выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова. – М. : Азбуковник, 1999. – 944 с.

247. Оленіна Г. О. Соціально-педагогічні засади формування інтересу підлітків до зарубіжної літератури в умовах дозвілля : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.05 [Електронний ресурс] / Оленіна Ганна Олегівна ; Київський національний університет культури і мистецтв. – Київ, 2008. – 19с.

248. Онипченко О. Педагогічна рада: історико-педагогічний аспект становлення і розвитку / О. Онипченко // Рідна шк. – 2006. – № 6. – С. 72–74.

249. Орешкина М. А. История библиотек Украины в зеркале статистики [Электронный ресурс] / М. А. Орешкина. – Режим доступа: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Nvdu/2010_1/10omauzs.htm. – Загл. с экрана.

250. Орешкіна М. О. Вплив ідеологічного фактора та командно-адміністративних методів управління на діяльність бібліотек УРСР у 40-80-і рр. ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Орешкіна Марина Олександрівна ; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2011. – 21 с.

251. Освітнянські бібліотеки України в реалізації програми рівного доступу до якісної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Черкаси, 20–22 жовт. 2008 р. / АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, Черкас. обл. ін-т післядиплом. освіти пед.

працівників ; [редкол.: П. І. Рогова (голова), Н. М. Чепурна (заст. голови), І. І. Хемчян (упоряд), В. М. Саух]. – Київ : [б.в.], 2008. – 164 с.

252. Осипова И. П. Образовательная деятельность библиотек / И. П. Осипова // Библ. энцикл. / Рос. гос. б-ка. – М. : Пашков-Дом, 2007. – С. 748–749.

253. Основы законодательства СРСР і союзних республік про народну освіту // Рад. шк. – 1973. – № 9. – С. 4–18.

254. Особливості роботи шкільної бібліотеки з старшокласниками : метод. рек. / уклад. В. П. Віценко. – Київ : РУМК Мінпросу УРСР, 1985. – 23 с.

255. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. – М. : Педагогика, 1976. – 593с.

256. Павлівська В. Шкільна бібліотека – центр духовного становлення особистості : навч.-метод. посіб. / В. Павлівська. – Володарка : КОПО, 2007. – 78 с.

257. Павлова Л. Г. Спор, дискуссия, полемика / Л. Г. Павлова. – М. : Просвещение, 1991. – 126 с.

258. Панасенко Е. Розвиток пізнавальних інтересів учнів як психолого-педагогічна проблема / Е. Панасенко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – Слов'янськ, 2010. – Вип. III, ч. II. – С. 206–212.

259. Паначин Ф. Г. Школа и общественный прогресс: актуальные вопросы работы общеобразовательной школы эпохи развитого социализма : учеб. пособие / Ф. Г. Паначин. – М. : Просвещение, 1983. – 255 с.

260. Пархоменко С. М. Читацька культура : навч. посіб. / С. М. Пархоменко. – Черкаси : ДНЗ. – 36 с.

261. Патрик Н. Э. Школьная библиотека – информационный ресурс школы, а не «вспомогательная структура» / Н. Э. Патрик // Библиотековедение. – 1999. – № 1. – С.34-35.

262. Педагогика: Учеб. пос. для ФПК и сред. спец. учеб. завед. / Под ред. А. П. Кондратюка. – Київ : Вища школа, 1976. – 376 с.

263. Педагогическая психология: учебник / под ред. Н. Б. Евтуха, Ю. В. Пелеха, М. С. Яницького. – Ровно : Фирма «Асоль», 2014. – 287с.
264. Педагогическая энциклопедия / [под. ред. И. А. Каирова]. – М. : Совет. энцикл., 1964. – Т. 1: А–Е. – 832 с.
265. Педагогическая энциклопедия / [под. ред. И. А. Каирова]. – М. : Совет. энцикл., 1968. – Т. 4: Сн–Я. – 912 с.
266. Педагогическая энциклопедия / [под. ред. И. А. Каирова]. – М. : Совет. энцикл., 1965. – Т. 2: Ж–М. – 911 с.
267. Педагогічний словник / АПН України, Ін-т педагогіки ; за ред. Ярмаченка М. Д. ; роб. група: Ю. С. Ковтанюк, Н. Б. Копиленко (кер.), А. В. Лопухівська [та ін.] ; літ. ред. К. М. Лашко ; редкол.: М. Д. Ярмаченко, І. А. Зязюн [та ін.]. – Київ : Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
268. Петренко О. Б. Гендерні підходи до освіти та виховання в історії вітчизняної школи і педагогіки (XX століття) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Петренко Оксана Борисівна ; Ін-т педагогіки АПН України. – Київ, 2011 р. – 427 с.
269. Петренко О. Б. До проблеми класифікації джерельної бази історико-педагогічного дослідження / О. Б. Петренко // Пед. дискурс : зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки нац. акад. пед. наук України, Хмельн. гуманіт.-пед. акад. – Хмельницький : ПП Балюк І. Б., 2013. – Вип. 15. – С. 536–542.
270. Петренко О. Б. Роль шкільного середовища Павлиської середньої школи часів В. Сухомлинського у розвитку креативності учнів / О. Петренко // Наукові записки. Серія : «Педагогічні науки» : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун- т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – Вип. 123, т. 1. – С. 76–81.
271. Петренко О. Б. Традиції Павлиської середньої школи часів В. О. Сухомлинського як фактор гендерної соціалізації школярів / О. Б. Петренко // Наукові записки. Серія «Педагогічні науки» : зб. наук. пр. / Кіровоград. держ. пед. ун- т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград : РВВ КДПУ, 2008. – Вип. 78 (1). – С. 93–98.

272. Печенежська О. Освітнянські бібліотеки на шпальтах часопису «Для народного учителя» (1907–1917) – органу прогресивної педагогічної думки / О. Печенежська // Рідна школа – 2003. – № 12. – С. 74–76.

273. Печенежська О. Шкільна бібліотека на сторінках часопису «Радянська школа» (1951–1971) // Рідна школа. – 2005. – № 1. – С. 60–65.

274. Пилаури И. И. Школьная библиотека и организация внеклассного чтения учащихся начальных классов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – теория и история педагогики / Пилаури Ингулина Ивановна ; Тбилис. пед. ин-т. – Тбилиси, 1990. – 30 с.

275. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти у вітчизняній педагогіці 1964–1984 рр. : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Пироженко Лідія Володимирівна; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ, 2014. – 39 с.

276. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти у вітчизняній педагогіці 1964–1984 рр. : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 – теорія та історія педагогіки / Пироженко Лідія Володимирівна ; Ін-т педагогіки НАПН України. – Київ , 2014. – 488 с.

277. Планування роботи шкільної бібліотеки : метод. лист. – Житомир : ЖОІУВ, 1981. – 12 с.

278. Поварин С. И. Как читать книги / С. И. Поварин. – М. : Книга, 1978. – 44 с.

279. Повшук Н. П. Історія моєї шкільної бібліотеки / Н. П. Повшук // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 1. – С. 62–63.

280. Поддержка и развитие чтения в библиотечном пространстве России : сб. науч.-практ. работ / сост. В. Я. Аскарова. – М. : МЦБС, 2007. – 272 с.

281. Покроєва Л. Д. Інформатизація як засіб організації безперервної освіти педагогів / Л. Д. Покроєва // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2004. – № 3. – С. 5–7.

282. Покусова О. С. Педагогічні засади роботи шкільних бібліотек в Україні (друга половина ХІХ ст. – 20-ті роки ХХ ст.) : історіографічна і джерельна основа дослідження / О. С. Покусова // Пед. дискурс. – 2013. – Вип. 15. – С. 563–568.

283. Покусова О. С. Роль земств у розвитку шкільних бібліотек в Україні (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) / О. С. Покусова // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2015рік. – Київ : Ін-т педагогіки, 2015. – С. 45–46.

284. Покусова О. С. Шкільна бібліотека у структурі навчально-виховного процесу як історико-педагогічна проблема / О. С. Покусова // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2014. – Вип. 50. – С. 217–225.

285. Положение о библиотечном деле в СССР : утв. Указом Президиума Верховного Совета СССР № 10926-х от 13.03.1984 г. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 2. – С. 24–32.

286. Положення про бібліотеку загальноосвітнього навчального закладу Міністерства освіти України : затв. наказом М-ва освіти і науки України від 14 трав. 1999 р. № 139 // Інформ. зб. М-ва освіти і науки України. – 1999. – № 12. – С. 6–11.

287. Положення про науково-методичну раду М-ва освіти Української РСР : затв. колегією М-ва освіти УРСР від 18.01.1963 р // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1963. – № 3. – С. 18–20.

288. Положення про середню загальноосвітню трудову політехнічну школу з виробничим навчанням // Керівні матеріали про школу / [упоряд.: В. Бабич, В. Вікторов, С. Заволока]. – Київ : Рад. шк., 1962. – 387 с.

289. Положення про шкільні бібліотеки початкової, семирічної і середньої школи Української РСР // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1950. – № 19. – С. 13–14.

290. Положення про шкільно-піонерський кооператив «Юні друзі книги» при школі : затв. М-вом освіти УРСР № 3/31 від 1.03 1960 р. // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР – 1960. – № 7. – С. 12–14.

291. Положення про шкільну бібліотеку // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1962 – № 21 – С. 2–3.

292. Положення про шкільну бібліотеку // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Української РСР. – 1965 – № 7. – С. 20–21.

293. Полозова Т. Д. Библиотечная работа с юными читателями – дело педагогическое / Т. Д. Полозова // Совет. педагогика. – 1986. – № 12. – С. 34–40.

294. Постанова Верховної Ради СРСР // Про реформу загальноосвітньої школи : зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – Київ : Політвидав України, 1984. – С. 9–13.

295. Постанова Верховної Ради УРСР «Про хід виконання Закону про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в УРСР» // Рад. шк. – 1962. – № 7. – С. 3–9.

296. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР «Об изменении срока обучения в средних общеобразовательных трудовых политехнических школах с производственным обучением» (10 авг. 1964 г.) // Нар. образование в СССР. Общеобразовательная шк. : сб. докл. 1917–1979 гг. / сост. А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов. – М. : Педагогика, 1974. – С. 218.

297. Прибылых С. Р. Формирование читательских интересов учащихся старших классов в процессе преподавания литературы : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования) / Прибылых Светлана Романовна ; Якут. гос. ун-т им. М.К. Аммосова. – Якутск, 2004. – 22 с.

298. Пріоритетні напрямки діяльності шкільних бібліотек / за заг. ред. М. П. Кривка. – Рівне : РІПКПК, 1994. – 60 с.

299. Про бібліотечні фонди шкільних підручників у початкових, восьмирічних і середніх школах // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Укр. РСР. – 1969. – № 7– С. 25–27.

300. Про впровадження бібліотечно-бібліографічних занять в школах і ПТУ республіки : рішення колегії М-ва нар. освіти УРСР № 6/48 від 26.07.1989 р. // Інформ. зб. М-ва нар. освіти УРСР. – 1989. – № 22. – С. 9–15.

301. Про даліше поліпшення естетичного виховання учнів загальноосвітніх шкіл : Постанова колегії М-ва освіти УРСР та М-ва культури УРСР від 27.09.1978 р. // Зб. наказів за інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1978. – № 22. – С. 18.

302. Про діяльність Оріхівського районного відділу народної освіти Запорізької області по використанню постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і даліший розвиток загальноосвітньої школи : Рішення колегії Мін. освіти УРСР від 15.11.1972 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1973. – № 1. – С. 45.

303. Про завдання органів народної освіти і шкіл по виконанню рішень ХХУ з'їзду партії, постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про даліше вдосконалення навчання, виховання учнів загальноосвітніх шкіл і підготовки їх до праці» : доповідь міністра освіти СРСР М.О. Прокоф'єва на Всесоюзному з'їзді вчителів // Рад. шк. – 1978. – № 3. – С. 3–13.

304. Про затвердження Державної цільової національно-культурної програми створення єдиної інформаційної бібліотечної системи «Бібліотека – ХХІ» : Постанова кабінету міністрів України від 17 серпня 2011 р. N 956 Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/956-2011-%D0%BF>.

305. Про заходи далішого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи. Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів УРСР // Радянська школа. – 1967. – №1. – С. 1–5.

306. Про заходи по виконанню Постанови ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР № 281 від 10 лип. 1984 р. «Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи» : рішення колегії М-ва освіти УРСР від 8.08.1984 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 2. – С. 8–24.

307. Про зміну строку навчання в середніх загальноосвітніх трудових політехнічних школах з виробничим навчанням // Радянська школа – 1964. – № 9. – С. 3.

308. Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР : Закон УРСР. – Київ : Рад. шк., 1959. – 26 с.

309. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: указ Президента України від 25 черв. 2013 р. №344/2013 [Електронний ресурс]. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2013. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>. – Заголовок з екрана.

310. Про недоліки в роботі шкільних бібліотек : Лист заступника Міністра УРСР П. Миргородського // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1961. – № 8. – С. 35–36.

311. Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи : Постанова Пленуму ЦК КПРС 10 квітня 1984 р.; Постанова Верховної Ради СРСР // Про реформу загальноосвітньої школи: зб. док. і матеріалів / пер. з рос. – Київ : Політвидав України, 1984. – С. 9–13.

312. Про підсумки Республіканського огляду роботи дитячих та шкільних бібліотек по пропаганді книги серед піонерів та школярів, присвяченого 60-річчю Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна : Постанова колегії Міністерства культури УРСР, Міністерства освіти УРСР та сектаріату ЦК ЛКСМ України від 27 верес. 1982 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Укр. РСР. – 1982 – № 24 – С. 11–26.

313. Про підсумки Республіканського огляду-конкурсу на краще збереження навчальної книги за 1981–82 навчальний рік : Постанова колегії

М-ва освіти УРСР від 18.08.1982 р // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1982. – № 20. – С. 10–22.

314. Про порядок доплати бібліотекарям шкіл за завідування бібліотеками // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1969. – № 7. – С. 29–30.

315. Про проведення звітності спеціальних бібліотек : Наказ М-ва освіти УРСР № 1151 від 25.11 1949 р // Зб. наказів та розпоряджень М-ва освіти УРСР. – 1949. – № 21–22. – С. 28–29.

316. Про проведення республіканського огляду роботи дитячих та шкільних бібліотек по пропаганді книги серед піонерів та школярів, присвяченого 60-річчю Всесоюзної піонерської організації імені В. І. Леніна : Постанова колегії Міністерства культури УРСР, Міністерства освіти УРСР та секретаріату ЦК ЛКСМ України від 5 трав. 1981 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Української РСР. – 1981 – № 13 – С. 15–19.

317. Про республіканський огляд-конкурс на краще збереження навчальної книги : Постанова колегії М-ва освіти УРСР, Секретаріату ЦК ЛКСМУ, Президії Республіканського правління Товариства книголюбів від 13.12.1978 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1979. – № 5. – С. 11–17.

318. Про роботу органів і закладів народної освіти Київської області по підвищенню рівня викладання української мови та літератури, якості знань, умінь і навичок учнів у світлі вимог Реформи загальноосвітньої школи : довідка М-ва освіти УРСР № 1/1-31-540 від 9.08.1985 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1985. – № 18. – С. 3–15.

319. Про списання шкільних підручників : Інструкція М-ва освіти УРСР № 1/1-23-319 від 5.07.1984 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1984. – № 18. – С. 10–11.

320. Про стан викладання української мови і літератури та рівень знань учнів з цих предметів у школах Вінницької області : Рішення колегії М-ва

освіти УРСР від 26.11.1980 р // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – 1981. – № 3. – С. 12–17.

321. Про стан і заходи з удосконалення бібліотечної справи в країні: Наказ №26 від 7 лютого 1959р. // Зб. наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – 1959 – №7– С. 23-26.

322. Про стан і заходи щодо поліпшення роботи шкільних бібліотек : Наказ № 26 від 7 лют. 1973 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Укр. РСР. – 1973 – № 7– С. 23–26.

323. Про створення в школах бібліотечних фондів підручників // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти Укр. РСР. – 1970 – №10. – С. 12–19.

324. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України» : розпорядження кабінету міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р Київ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-%D1%80>. – Заголовок з екрана.

325. Про хід виконання постанови ЦК КП України та Ради Міністрів УРСР від 7 липня 1972 р. №326 «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальший розвиток загальноосвітньої школи УРСР» // Зб. наказів та інструкцій м-ва освіти УРСР. – 1973. – № 18. – С. 9–17.

326. Про хід виконання постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 24.11 1977 р № 1029 «Про перехід на безплатне користування підручниками учнями загальноосвітніх шкіл» і заходи по усуненню серйозних недоліків у забезпеченні учнів підручниками : Наказ М-ва освіти УРСР, Держкомвидаву УРСР і Укркоопспілки № 372 від 3.12.1984 р. // Зб. наказів та інструкцій М-ва освіти УРСР. – № 12. – С. 3–15.

327. Про часткові зміни трудової підготовки у середній загальноосвітній школі. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 23 лютого 1966 р. // Радянська школа. – 1966. – № 2. – С. 3–4.

328. Програма Коммунистической партии Советского Союза. – М. : Госполитиздат, 1961. – 144 с.

329. Пушкарев А. Э. Электронная библиотека как инновационная образовательная среда / А. Э. Пушкарев, О. И. Статирова [Электронный ресурс] // Вопр. информатизации образования. – 2010. – Вып. 15. – Режим доступа: http://npstoik.ru/vio/inside.php?ind=articles&article_key=390. – Загл. с экрана.
330. Пшеничников Р. И. Дифференцированное руководство чтением подростков в библиотеке : дис. ... канд. пед. наук / Пшеничников Р. И. – Л., 1978. – 166 с.
331. Радченко А. К. Історія бібліотеки гімназії ім. І. Франка / А. К. Радченко // Шк. б-ка. – 2003. – № 4. – С. 19–21.
332. Райкова Г. А. Библиотеки и образование в России. Взаимодействие детских и школьных библиотек: история, современность, исследования, опыт. – М. : РГДБ, 1998. – 48 с.
333. Расс Л. К. Сотрудничество школ и библиотек в воспитании культуры чтения школьников / Л. К. Расс // В помощь детским и школьным библиотекам, 1981 год : сб. метод. и библиогр. материалов. – М. : Книга, 1981. – С. 52–55.
334. Рекомендации по участию учреждений народного образования Ровенской области в республиканском смотре-конкурсе на лучшую сохранность школьных учебников. – Ровно : ОИУУ, 1986. – 20 с.
335. Робота бібліотек України системи Міністерства культури в 1974–1975 р. – Київ : [б.в.], 1977. – 152 с.
336. Рогова П. Педагогічні бібліотеки України / П. Рогова // Дир. шк., ліцею, гімназії. – 2003. – №1. – С. 69–72.
337. Рогова П. Роль мережі бібліотек загальноосвітніх навчальних закладів у забезпеченні рівного доступу до якісної освіти / П. Рогова // Шкільна бібліотека плюс. – 2009. – №13/14. – С. 2–7.
338. Рогова П. Соціальне призначення і функції освітянських бібліотек України / П. Рогова // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 4. – С. 3–8.
339. Рогова П. Шкільна бібліотека як віддзеркалення освітньої політики

навчального закладу / П. Рогова, В. Здановська // Освіта України. – 2005. – 5 квіт. – С. 8–9.

340. Рогова П. І. Педагогічні бібліотеки / П. І. Рогова ; Акад. пед. наук України ; голов. ред. В. Г. Кремень. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – С. 655–658.

341. Розвиток інтересу до книги і читання : методичні рекомендації / Комун, закл. «РОМЦ БКР» Черкас, райради / авт. – укладач Л. В. Гріщенко – Черкаси : [б. в.], 2014 – 28 с.

342. Розвиток освіти в Україні: 1992–1993 роки : Доп. 44-ї сесії Міжнар. конф. з питань освіти, жовт. 1994 р. – Київ : М-во освіти України, 1994. – 118 с.

343. Романченко І. Г. Діяльність бібліотек по формуванню екологічної культури дітей (друга половина ХХ ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / Романченко Інна Григорівна ; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. – Київ, 2006. – 19 с.

344. Рубакин Н. А. Психология читателя и книги / Н. А. Рубакин. – М. : Всесоюз. Кн. палата, 1977. – 230 с.

345. Руденко В. В. Учбово-тематичний план занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань для учнів 1-10 класів : на допомогу педагогічним колективам шкіл і бібліотекарям / В. В. Руденко, Н. В. Сергієнко. – Київ : РУМК, 1986. – 34 с.

346. Рудий Г. Я. Періодика України як об'єкт джерелознавчого дослідження української культури (1917–1920 рр.) : автореф. дис. ... д-ра іст. наук : 07.00.06 [Електронний ресурс] / Рудий Григорій Якович ; НАН України; Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 2004. – Режим доступу: http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/72986.htm. – Заголовок з екрана.

347. Рудь М. Книга / М. Рудь // Укр. рад. енцикл. – 2-е вид. – Київ, 1980. – Т. 5. – С. 235–236.

348. Руководство чтением детей в библиотеке / [под ред. Н. Н. Житомирова]. – М : Книга, 1976. – 319 с.
349. Руководящие материалы по библиотечному делу : справочник / под ред. В. В. Серова. – М. : Кн., 1982. – 208 с.
350. Руководящие материалы по библиотечному делу : справочник / под ред. В. С. Лесохиной. – М. : Кн. палата, 1988. – 288 с.
351. Рыбальченко С. И. Библиотечный урок «Знакомство с библиотекой» / С. И. Рыбальченко // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 24–25.
352. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підруч. для студ. пед. факультетів / О. Я. Савченко. – Київ : Абрис, 1997. – 416 с.
353. Савченко О. Я. Развитие змісту початкової освіти в умовах державного суверенітету України: методологічний, законодавчий, дидактичний аспекти / О. Я. Савченко // Педагогічна і психологічна науки в Україні: Збірник наукових праць: в 5 т. / Нац. акад. пед. наук України. – Київ: Педагогічна думка, 2012. – Т. 3 : Загальна середня освіта. – С. 61–74.
354. Сайфиддин К. Детские и школьные библиотеки в системе образовательных учреждений Таджикистана: история, состояние и проблемы развития : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / Сайфиддин Камолзода ; Науч.-исслед. ин-т пед. наук Акад. пед. наук Респ. Таджикистан. – Душанбе, 2010. – 153 с.
355. Самойленко Л. Й. Інформаційно-методичний центр ліцею / Л. Й. Самойленко, О. С. Турбаба // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 2–6.
356. Севастьянова Г. К. Активные формы пропаганды библиотечно-библиографических знаний среди учащихся 1-9 классов / Г. К. Севастьянова. – Луганск : ЛИУУ, 1990. – 30 с.
357. Селезньова Є. І. Книга – супутник учня / Є. І. Селезньова // Рад. шк. – 1967. – № 29. – С. 56–58.

358. Сетин Ф. И. Работа школьной библиотеки / Сетин Ф. И. – М. : Учпедгиз, 1961. – 111 с.
359. Сизов Б. Н. Школьные библиотеки / Б. Н. Сизов // Библиотечная энциклопедия. – Рос. гос. б-ка ; гл. ред. Ю. А. Гриханов. – М. : Пашков Дом, 2007. – С. 1168–1169.
360. Сироваткіна С. В. Історія та діяльність бібліотеки Кіровоградської ЗОШ № 6 І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням французької мови / С. В. Сироваткіна, Л. С. Воєводіна // Шк. б-ка. – 2003. – № 5. – С. 157–158.
361. Ситник Г. І Технології шкільної бібліотеки / Г. І. Ситник. – Рівне : РІПКПК, 2000. – 92 с.
362. Ситник Г. І. Шкільна бібліотека і бібліотечні технології / Г. І. Ситник. – Рівне : РІПКПК, 1997. – 200 с.
363. Сірополко С. Історія освіти на Україні / Степан Сірополко. – Львів, 1937. – 912 с.
364. Склярєнко С. Ф. Учнівська конференція «Історія виникнення книги» / С. Ф. Склярєнко // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 27–30.
365. Скок Л. О. Організація роботи по вихованню в учнів бережного ставлення до навчальної книги : метод. лист / Л. О. Скок, Г. К. Кірієнко. – Київ : Рад. шк., 1980. – 41 с.
366. Скоморовська І. А. Педагогічні засади роботи бібліотек з учнівською молоддю в західній Україні (1919-1939 рр.) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Скоморовська Ірина Анатоліївна ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2009. – 20с.
367. Сластєнин В. А. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластєнин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В. А. Сластєнина. – М. : Издат. центр «Академия», 2002. – 576 с.
368. Словарь библиотечных терминов / под. общ. ред. О. С. Чубарьяна. – М. : Кн., 1976. – 223 с.

Словарь книговедческих терминов для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли» / Шамурин Е. И. – М. : «Советская Россия», 1958. – 340 с.

369. Словарь по педагогике / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Издательский центр «МарТ», 2005. – 448 с.

370. Словник іншомовних слів / [під ред. О. С. Мельничука]. – Київ : Голов. ред. Укр. Рад. Енцикл., 1985. – 776 с.

371. Словник нових бібліотечних термінів [Електронний ресурс] / Упр. культури, туризму та охорони культурної спадщини Дніпров. район. у м. Києві держадмін.; ЦРБ ім. П. Г. Тичини; уклад. В. М. Осипенко. – Київ, 2013. – Текстові дані. – Режим доступу: <http://ru.calameo.com/read/000693638d7bc4c171c7c>.

372. Словник української мови : в 11 т. / [під ред. І. К. Білодід]. – Київ : Наук. думка. – 1977. – Т. 8. – 929 с.

373. Словник української мови : в 11 т. / [під ред. І. К. Білодід]. – Київ : Наук. думка. – 1980. – Т. 11. – 700 с.

374. Сметанкина И. П. Педагогические условия формирования у младших школьников интереса к чтению научно-популярной литературы о природе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Сметанкина Ирина Павловна ; Академия повышения квалификации и переподготовки работников образования. – М., 1999. – 20 с.

375. Советская школа на современном этапе: некоторые итоги перестройки школы в период от XX до XXII съезда КПСС / под ред. И.А. Каирова. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1961. – 287 с.

376. Соціологія: короткий енцикл. слов. / [під ред. В. І. Волович, В. І. Тарасенко, М. В. Захарченко та ін]. – Київ : Укр. центр духов. культури, 1998. – 736 с.

377. Соціологія: терміни, поняття, персоналії : навч. слов.-довід. для студентів / уклад.: В. М. Піча. – Київ : Каравела, 2002. – 480 с.

378. Справочник партийного работника. – М. : Политиздат, 1978. – Вып. 18.

379. Стадник Т. Г. Історія шкільних бібліотек: погляд у минуле і сучасність / Т. Г. Стадник // Шк. б-ка. – 2003. – № 1. – С. 16–22.
380. Стародубова Г. А. Формирование библиотечно-библиографической культуры у учащихся 4-8 классов в совместной работе детской библиотеки и школы : автореф. дис. ... канд. пед. наук. : 05.25.03 [Электронный ресурс] / Стародубова Галина Александровна ; Московский государственный институт культуры. – М., 1984. — Режим доступа: <http://tekhnosfera.com/formirovanie-bibliotechno-bibliograficheskoy-kultury-u-uchaschihsya-4-8-klassov-v-sovmestnoy-rabote-detskoy-biblioteki-i-> – Загл. с экрана.
381. Степанишин Б. І. Вчитель і книга / Б. І. Степанишин // Рад. шк. – 1971. – № 21. – С. 80–84.
382. Стецько І. М. Бібліотекар-педагог / І. М. Стецько // Рад. шк. – 1965. – № 23. – С. 75–77.
383. Столяров Ю. Н. Библиотека / Ю. Н. Столяров // Библиографический энциклопедический словарь. – М.: Пашков Дом, 2007. – С. 139–143.
384. Сухомлинский В. О. Моя педагогическая вера / В. О. Сухомлинский // Юность. – 1968. – № 9. – С. 74–75.
385. Сухомлинська О. В. Радянська педагогіка як ідеологія. Спроба історичної реконструкції / О. В. Сухомлинська // Шкільний світ. – 2015. – № 4 (лютий). – С. 21–41.
386. Сухомлинська О. В. Історія педагогіки як наука і як навчальний предмет: актуальні проблеми / О. В. Сухомлинська // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. – Київ : А.П.Н., 2003. – 68 с. – С. 26–35.
387. Сухомлинська О. В. Педагогічний ідеал крізь призму теорій моралі / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 2008. – № 1. – С. 12–18.
388. Сухомлинська О. В. Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру // Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. – Київ : А.П.Н., 2003. – 68 с.

389. Сухомлинський В. О. Народження громадянина / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 283–582.
390. Сухомлинський В. О. Народний учитель / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 239–255.
391. Сухомлинський В. О. Пависька середня школа / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори в 5-ти т.: т. 4. – Київ : Рад. шк., 1977. – С. 7–390.
392. Сухомлинський В. О. Розмова з молодим директором / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : в 5-ти т. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 4. – С. 393–626.
393. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. шк., 1977. – Т. 3. – С. 7–279.
394. Сучасні форми роботи в бібліотеках : методичні поради / уклад. М. Поліщук. – Локачі : Локачинська центральна районна бібліотека, 2014. – 14 с.
395. Сучасні форми роботи в бібліотеках / укл. О. Кузнецова. – Київ : ЦБС Соломянського р-ну м. Києва. – 2015. – 16с.
396. Тананыкина Л. В. Организационно-методические основы совместной деятельности детской библиотеки и школы по воспитанию культуры чтения младших школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 – библиотекосведение, библиографоведение [Электронный ресурс] / Танатыкина Лариса Валентиновна ; Московский государственный университет культуры. – М., 1998. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/organizatsionno-metodicheskie-osnovy-sovmestnoi-deyatelnosti-detskoi-biblioteki-i-shkoly-po> – Загл. с экрана.
397. Театралізоване дійство «Дума про Роксолану» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.school-library.com.ua/shkilni-novyny/teatralizovane-dijstvo-duma-pro-roksolanu.html>. – Заголовок з екрана.

398. Театралізоване дійство «Знайомство з шкільною бібліотекою» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://lutsk-nvk22-biblioteka.edukit.volyn.ua/novini_biblioteki/id/368. – Заголовок з екрана.

399. Термінологічний словник з бібліотечної справи і суміжних галузей знань. – М., 1995. – 216 с.

400. Тимофеева Е. Н. Изучение биографии как способ развития интереса учащихся к чтению художественных произведений : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 – теория и методика обучения и воспитания (по областям и уровням образования) [Электронный ресурс] / Тимофеева Елена Николаевна ; Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. – СПб., 2011 – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/izuchenie-biografii-pisatelya-kak-sposob-razvitiya-interesa-uchashchikhsya-k-chteniyu-khudoz>. – Загл. с экрана.

401. Тимошенко І. В. Книгознавець, бібліотекар і бібліограф Микита Потапович Рудь [Електронний ресурс] / І. В. Тимошенко // Питання культурології : зб. наук. пр. 2011. – Вип. 27. – Режим доступу: <http://knukim.edu.ua/zbirniki-naukovih-prats/pitannya-kulturologiyi/> – Заголовок з екрана.

402. Типовое (временное) положение о библиотеке общеобразовательной школы // Библиотека. – 1991. – № 5. – С. 37–40.

403. Типовое положение о школьной библиотеке. – 1975 [Электронный ресурс] // Библиотека нормативно-правовых актов Союза Советских Социалистических Республик. – Режим доступа : http://www.libussr.ru/doc_ussr/usr_8634.htm. – Загл. с экрана.

404. Типовое положение об отделе по библиотечным фондам школьных учебников // Справочник партийного работника. – М., 1978. Вип. 18., С.18.

405. Тихомирова И. И. Интерес к чтению: Как его пробудить? / И. И. Тихомирова // Шк. б-ка. – 2001. – № 6. – С. 14–17.

406. Тихомирова И. И. Литературное развитие учащихся старших классов в условиях библиотеки : автореф. дис. ...канд. пед. наук / Тихомирова И. И. – Л., 1971. – 21 с.

407. Ткаченко О. І. Про роботу шкільних бібліотек / О. І. Ткаченко // Рад. шк. – 1958. – № 22. – С. 94.
408. Топчій В. М. Роль і місце інформаційного центру бібліотеки у навчально-виховному процесі / В. М. Топчій // Шк. бібліотекар. – 2006. – № 1. – С. 124–128.
409. Тощенко Ж. Т. Тезаурус соціології: темат. слов.-справ. / Ж. Т. Тощенко. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 487 с.
410. Традиційні та інноваційні форми роботи в організації бібліотечного обслуговування читачів-дітей: методика та досвід проведення : бібліодайджест за сторінками фахової періодики. Вип. 5 / Черкас. обл. б-ка для дітей, уклад. І. М. Гончар. – Черкаси, 2009. – 25 с.
411. Туюкіна Г. П. Творческое наследие В. А. Сухомлинского – научно-педагогическая основа повышения эффективности руководства детским чтением в библиотеке : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 05.25.03 [Электронный ресурс] / Туюкіна Галина Прохоровна ; Московский государственный институт культуры. – М., 1984. – Режим доступа: <http://www.dissercat.com/content/tvorcheskoe-nasledie-va-sukhomlinskogo-nauchno-pedagogicheskaya-osnova-povysheniya-effektivn>. – Загл. с экрана.
412. Україна бібліотечна / В. Бабич, Л. Каліберна, В. Навроцька, Л. Одинока. – Київ : СОРОСА, 1996. – 91 с.
413. Українська радянська енциклопедія / АН УРСР ; голов. ред. М. П. Бажан Т. 16: Цементация-Ь. – Київ : Голов. ред. УРЕ, 1964. – 632 с.
414. Утянська Т. С. Формування і розвиток читацької компетентності школярів / Т. С. Утянська // Шк. бібліотекар. – 2010. – Пілот. вип. – С. 20–23.
415. Учбово-тематичний план занять з основ бібліотечно-бібліографічних знань для учнів 1–10 класів : на допомогу пед. колективам шкіл і бібліотекарям / уклад. В. В. Руденко, Н. В. Сергієнко. – Київ : РУМК Міносвіти УРСР. – 1986. – 35 с.
416. Учебно-тематический план по основам библиотечно-библиографических знаний для учащихся 1-11 классов и СПТУ в помощь

педагогическим коллективам школ и библиотекарям / ред. Е. Ф. Гриценко. – Херсон : Ред.-издат. отдел облполиграфиздата, 1989. – 44 с.

417. Ушинский К. О средствах распространения образования посредством грамотности / К. Ушинский // Пед. сочинения : в 6 т. / К. Ушинский. – М. : Педагогика, 1988. – Т. 1. – 1988. – С. 300–308.

418. Федоров А. В. Словарь терминов по медиаобразованию, медиапедагогике, медиаграмотности, медиакомпетентности / А. В. Федоров. – Таганрог : Изд-во Таганрог. гос. пед. ин-та, 2010. – 216 с.

419. Філософський стил [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://bibmetodystka.blogspot.com/2014/11/blog-post_28.html. – Заголовок з екрана.

420. Філософський стил нашого ліцею [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lyceum-cn.org/news/filosofskij_stil_nashogo_liceju/2011-05-13-11. – Заголовок з екрана.

421. Фіцула М. М. Основи психології та педагогіки: посібник / Фіцула М. М., Степанов О. М. – Київ : Академвидав, 2003. – 504 с.

422. Фляк О. Я. Вивчення історії шкільних бібліотек / О. Я. Фляк // Шк. бібліотека. – 2003. – № 7. – С. 69–71.

423. Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів : наук.-метод. рек. / АПН України. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; упоряд. А. І. Рубан ; наук. консультант Я. О. Чепуренко ; наук. ред.: П. І. Рогова, В. І. Лутовинова ; рецензент Є. А. Медведєва ; літ. ред. Л. І. Стельмах ; відп. за вип. І. І. Хемчян. – Київ : [б.в.], 2005. – 117 с.

424. Формы массовой работы с книгой в школе : методические рекомендации. – М. : Всесоюзное добровольное общество любителей книги, 1982. – 19 с.

425. Фрадкіна Н. В. Культуротворча діяльність недільної школи Х. Д. Алчевської / Н. В. Фрадкіна // Вісн. НТУ «ХП». – 2013. – № 6 (980). – С. 89–93.

426. Фрумин И. М. Библиотечное дело. Организация и управление / И. М. Фрумин. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Кн., 1980. – 272 с.
427. Хемчян І. І. Проект «Створення сучасного бібліотечно-інформаційного та культурно-просвітницького центру села на базі шкільної бібліотеки» / І. І. Хемчян // Шкіл. б-ка плюс. – 2012. – № 1/2. – С. 35–38.
428. Хемчян І. Освітнянські бібліотеки України в соціальних мережах / І. Хемчян, Н. Соколовська // Вісн. Кн. палати. – 2015. – № 8. – С. 39–43.
429. Хемчян І. Просвітницька функція шкільних бібліотек у формуванні здорового способу життя / І. Хемчян // Шкіл. б-ка плюс. – 2013. – № 5/6. – С. 2–3.
430. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / упоряд. З. Н. Борисова, В. У. Кузьменко ; за заг. ред. З. Н. Борисової. – Київ : Вища шк., 2004.
431. Хриков Є. М. Понятійно-термінологічний аналіз у педагогічних дослідженнях / Є. М. Хриков // Вісн. Луган. держ. пед. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2003. – № 7 (63) : Пед. науки. – С. 215–223.
432. Цимбалару А. Д. Моделювання інноваційного освітнього простору загальноосвітнього навчального закладу: наукові підходи [Електрон. ресурс] / А. Д. Цимбалару. – Режим доступу: <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/viewFile/159/145>. – Заголовок з екрана.
433. Чачко А. С. Трансформація ціннісних орієнтирів на шляху від масової до публічної бібліотеки: підсумки ХХ століття / А. С. Чачко // Шк. б-ка. – 2003. – № 3. – С. 60–63.
434. Чепелєв В. І. Організація бібліотечної справи / В. І. Чепелєв, О. С. Сокальський // Рад. шк. – 1970. – № 29. – С. 109–110.
435. Чепелева Н. В. Культура читання / Н. В. Чепелева. – Київ : Знання, 1980. – 48 с.
436. Чиндилова О. В. Феноменология развития читательской культуры детей дошкольного возраста в контексте непрерывного литературного

образования : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. : 13.00.02 [Электронный ресурс] / Чиндилова Ольга Васильевна ; Челябинский государственный педагогический университет. – Челябинск, 2011. – Режим доступа: http://discollection.ru/article/30112010_chindilovaov. – Загл. с экрана.

437. Чирва А. Н. Формы массовой работы с книгой в школе : метод. рек. / А. Н. Чирва. – М. : Книга, 1982. – 18 с.

438. Чубарьян О. С. Исследования чтения и читателей в системе социальных наук / О. С. Чубарьян // Проблемы социологии и психологии чтения : сборник / ГБЛ. – М. : Книга, 1975. – С. 11–29.

439. Чудинова В. П. Детское чтение. Негативные последствия развития медиасреды // Дети и культура / отв. ред. Б. Ю. Сорочкин. – М. : КомКнига, 2007. – С. 131–164.

440. Чудинова В. П. Недетские проблемы детского чтения [Электронный ресурс] / В. П. Чудинова, Е. И. Голубева, Н. Н. Сметанникова. – М., 2004. – 70 с. – Режим доступа: <http://www.novsu.ru/file/938500>. – Загл. с экрана.

441. Шалаев И. К, Веряев А. А. От образовательных сред к образовательному пространству: культурологический подход к проблеме [Электронный ресурс] / И. К. Шалаев, А.А.Веряев // Педагог. 1998. С. 4. – Режим доступа: http://www.altspu.ru/Journal/pedagog/pedagog_5/a03.html. – Загл. с экрана.

442. Шалатанова Н. П. Педагогические условия формирования читательских интересов младших школьников : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Шалатанова Нина Петровна ; Брянский государственный педагогический университет имени академика И. Г. Петровского. – Брянск, 1999. – 23с.

443. Шамурин И. Словарь книговедческих терминов для библиотекарей, библиографов, работников печати и книжной торговли / И. Шамурин. – М., 1958. – 340 с.

444. Шинкарук В. І. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 750 с.
445. Школьные библиотеки. – М. : Рудомино, 1997. – 64 с.
446. Шрайберг Я. Л. Электронная книга, будущее библиотеки и общественное сознание: попытка осмысления и предвидения [Ежегод. Доклад Конференции, Крым, Год 2013] / Я. Л. Шрайберг // Науч. и техн. б-ки. – 2013. – № 11. – С. 3–55.
447. Шугаєва Л. М. Уявлення про минуле і зв'язок часів в історичній свідомості /Л. М. Шугаєва // Панорама політологічних студій. Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. – 2014. – №12. – С. 172–174.
448. Шурпан О. В. Формирование познавательной активности младших школьников в процессе обучения (на материале уроков чтения) : дис. ... канд. пед. наук / Шурпан Ольга Васильевна ; Минский ордена Трудового Красного Знамени государственный педагогический институт имени А. М. Горького. – Минск, 1984. – 197с.
449. Щукина Г. И. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении : учеб. пособие / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1984. – 176 с.
450. Щукина Г. И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г. И. Щукина. – М. : Просвещение, 1971. – 331 с.
451. Этюды о В. А. Сухомлинском. Педагогические апокрифы / [сост., предисл., послесл., коммент., вступ. к ч. кн. О. В. Сухомлинской]. – Харьков : Акта, 2008. – 431 с.
452. Яковлева Н. І. Виховання культури читання / Н. І. Яковлева, Л. Л. Качинська. – Ровно : РОІУВ, 1985. – 29 с.
453. Ястребцева Е. Н. Место и роль школьной библиотеки с оглядкой на мировые тенденции и проект нового стандарта образования / Е. Н. Ястребцева // Медиатека и мир. – 2011. – № 1. – С. 33–34.
454. Ястребцева Е. Н. От школьного медиацентра к «Библиотеке 2.0» / Е. Н. Ястребцева // Шк. б-ка плюс. – 2010. – №11–12. – С. 33–37.

455. Ястребцева Е. Н. Хочу шагать в ногу со временем! [Электронный ресурс] / Е. Н. Ястребцева. – Режим доступа: <http://www.school-sector.relarn.ru/wps?=1182>. – Загл. с экрана.

456. Ящук І. П. Активне педагогічне співробітництво в авторській навчально-виховній системі В. О. Сухомлинського / І. П. Ящук // Педагогічний альманах: збірник наукових праць / редкол. В.В. Кузьменко (голова) та ін. – Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти», 2015. – Випуск 26. – С.202–208.

457. Ящук І. П. Виховання Людини у педагогічні спадщині В. О. Сухомлинського/ І. П. Ящук // Національний світогляд: мова, література, держава, культура: матеріали міжр. Науково-практичного семінару (Хмельницький, 20травня, 2015р). – С.4–7.

458. Ящук І. П. Сучасні форми організації педагогічної практики майбутніх учителів початкових класів/ І. П. Ящук // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових праць. Вип.733. – Педагогіка та психологія. – Чернівці: Чернівецький нац. у-т, 2015. – С.199–215.

459. Brown G. R. Components of a Quality School Library Program: What do They Look Like? How do We Assess Where We Are? [Virtual Resource] / G. R.Brown. – Access Mode : <http://www.gpntb.ru/win/inter-events/crimea2003/trud/tom2/222/Doc82.HTML>.

460. Hannesdottir, S. K. Education of School Librarians Some Alternatives / S. K. Hannesdottir // FLA publications , 1982. – № 22. – P. 12 –26.

461. Heller D. Help wanted: school media specialist // Illinois libr. – 1984. Vol. 66, 2. – P. 94–96.

462. IFLA/UNESCO School Library Manifesto / School Libraries and Resource Centers Section [Virtual Resource]. – Access Mode: [http://www/ifla.org/yil/s11/pubs/school.manifest](http://www.ifla.org/yil/s11/pubs/school.manifest).

463. Libraries for Children and Young Adults : Call for Papers Singapore 2013 [Virtual Resource]. – Access Mode: <http://www.ifla.org/news/libraries-for-children-and-young-adults-call-for-papers-singapore-2013>

464. Position Statement on the School Library Supervisor [Virtual Resource], – Access Mode: <http://www.ala.org/aalsissues/positionstatements/supervisor>

465. School library research summarized [Virtual Resource], – Access Mode: http://www3.cpsd.us/media/network/10516/media/CPS%20Redesign/documents/LibraryMedia/Highlights/SchoolLibraryImpactStudy.pdf?rev=1;http://147.45.19.130/reader/flipping/Resource-3211/Ezhegodnyy_doklad_2011_sverstannyy/index.html ;
<http://147.45.19.130/dsweb/View/ResourceCollection->

466. School of Information and Library Science // University of North Caroline at Chapel Hill. – Chfpel Hill, 1990. – 64 p.

467. School of Library and Information Scince: Annocements (1991/93) / The Catholic University of America. – 1993. – 102 p.

468. Toronto University: Annocements. – Toronto, 1990. – 60 p.

469. Van der Starre Jaan H. E. Short Report on Library and Information Science Education in the Netherlands and Belgium (Flanders) // Libri. – 1990. – Vol. 40. – ho.2. – P. 158–164.

МАТЕРІАЛИ АРХІВНИХ СПРАВ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Ф. 166 Міністерство народної освіти УРСР (Народний комісаріат освіти УСРР). 1917–1988 рр.

оп. 15

470. Спр. 4607. Довідка Міністерства освіти УРСР про хід підготовки стабільних програм і підручників для 8-річних і середніх шкіл УРСР. 19 жовтня 1965 р., 5 арк.

471. Спр 5370. Документи (протоколи, стенограми, постанови та доповідні записки) засідань Колегії Міністерства освіти УРСР (14 – 18 липня 1967 р.), 189 арк.

472. Спр. 3672. Накази Міністерства освіти УРСР та його заступників з питань основної діяльності з № 61 по № 143 (3 черв. – 5 жовт. 1963 р.), 248 арк., арк. 161.

473. Спр. 4061. Розпорядження та директивні листи Міністерства освіти УРСР з № 1-р по № 48-р (10 січня – 31 груд. 1964 р.), 75 арк.

474. Спр. 4895. Документи (протоколи, стенограми, постанови та доповідні записки) засідань Колегії Міністерства освіти УРСР (7-14 січня 1966 р.), 210 арк.

475. Спр. 4896. Документи (протоколи, стенограми, постанови та доповідні записки) засідань Колегії Міністерства освіти УРСР (27-29 січня 1966 р.), 162 арк.

476. Спр. 7418. Доповідні записки Програмно-методичного управління до Ради міністрів УРСР про заходи до поліпшення підготовки і видання шкільних підручників та забезпечення ними учнів загальноосвітніх шкіл Української РСР за 1970 р., 63 арк.

477. Спр. 8775. Документи (стенограма, рішення та доповідні записки) засідання колегії Міністерства освіти УРСР (15 січня 1975 р.), 126 арк.

478. Спр. 8788. Доповідні записки та інформації Міністерства освіти УРСР до Ради Міністрів УРСР та ЦК КП України з питань народної освіти (7 січня – 27 березня 1975 р.), 142 арк.

Ф. 5127 Науково-дослідний інститут педагогіки УРСР.

оп.1

479. Ед. хр. 1100. Стенограмма заседания Ученого Совета НИИП УССР о задачах дальнейшего улучшения работы общеобразовательных школ. 27 апреля – 14 мая 1967 г., 97 л.

480. Ед. хр. 1107. Докладные записки института коллегии Министерства образования УССР о выполнении постановления ЦК компартии и Совета министров УССР о дальнейшем совершенствовании работы средних общеобразовательных школ. 15-февраля – 12 декабря 1967 г., 96 л.

481. Ед. хр. 1224. Протоколы заседаний Ученого Совета НИИП УССР. Начато 2 января. Закончено 25 декабря 1969 г., 121 л.

ДЕРЖАВНИЙ АРХІВ РІВНЕНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Ф.Р-2.Обласне управління

Оп. 2

482. Спр.91. Довідки, інформація про роботу інституту по покращенню стану викладання в школах області в ході перепідготовки кадрів та др. (1961–1966), 205 арк.

483. Накази та методичні вказівки Міністерства освіти УРСР (30 січня 1963 р.–28 липня 1963 р.), 246 арк.

484. Спр.130. Матеріали перевірки навчально-виховної роботи в школах (16 вересня 1963 р.–1 грудня 1964 р.), 146 арк. 282.

485. Спр.132. Матеріали про проведення республіканського конкурсу по виготовленню навчально-наочних посібників в школах області (плани, інформація, переписка) (26 листопада 1963 р.–15 грудня 1964 р.), 170 арк.

486. Спр.17. Накази і розпорядження Міністерства і обласного відділу народної освіти, 104 арк.

487. Спр.89. Директиви і розпорядження Міністерства освіти і обласного відділу народної освіти, 95 арк.

488. Спр.100. Директиви і розпорядження Міністерства освіти і обласного відділу народної освіти, 99 арк.

Оп.4.

489. Спр. 939. Доклады о ходе выполнения закона «Об укреплении связи школы с жизнью», 81 арк.

Оп.6.

490. Спр. 9. Учебный план на 1962/63 учебный год., 45 арк.

491. Спр. 28. Приказы Министерства Просвещения УРСР, 215 арк.

492. Спр. 38. Учебный план на 1963/64 учебный год., 23 арк.

493. Спр. 138. Приказы Министерства Просвещения УРСР, 170 арк.

Оп.7.

494. Спр. 183. Перспективный план развития народного образования на 1965–1970 год., 39 арк.

Оп.13.

495. Спр. 17. План работы на 1972 год., 75 арк.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ЗАТВЕРДЖЕНО
Міністерством освіти УРСР

142. ПОЛОЖЕННЯ ПРО ШКІЛЬНУ БІБЛІОТЕКУ

Шкільна бібліотека створюється в кожній початковій, восьмирічній, середній школі, школі-інтернаті, спеціальній школі.

І. Зміст роботи шкільної бібліотеки

1. Завдання шкільної бібліотеки – всемірно сприяти процесу навчання й виховання учнів.

Здійснюючи завдання комуністичного виховання, що стоять перед школою, шкільна бібліотека допомагає учням в організації читання з метою успішного вивчення ними навчальних предметів, кращого засвоєння основ загальноосвітніх і політехнічних знань; сприяє моральному, фізичному і естетичному вихованню дітей, прищепленню їм любові до праці і готовності до суспільно корисної діяльності, навичок самостійної роботи з книгою, інтересу до книги; залучає кожного школяра до систематичного читання, допомагає вчителям в організації навчально-виховної роботи в школі, а також піонерській і комсомольській організаціям у роботі з книгою; ознайомлює учнів з основами бібліотечно-бібліографічної грамотності.

2. Для виконання поставлених завдань шкільна бібліотека:

а) комплектує свій книжковий фонд літературою – серія «Шкільна бібліотека», – що рекомендується Міністерством освіти УРСР, періодичними виданнями для дітей, довідковими і бібліографічними посібниками (дитяча енциклопедія, бібліографічні покажчики та ін.);

б) разом з учителем залучає учнів школи до систематичного читання книг, провадить видачу книг школярам, допомагає їм у виборі літератури і в самостійній роботі з книгою;

в) складає алфавітний службовий каталог, рекомендаційні списки і картотеки з окремих предметів, проводить довідково-бібліографічні роботи з учнями, вчителями та піонервожатими школи;

г) проводить систематичну пропаганду літератури серед школярів шляхом влаштування книжкових виставок, складання каталогів, рекомендаційних списків, картотек і плакатів, організації бесід, голосного читання, обговорення книг, літературних ранків тощо;

д) рекомендує літературу для вчителів і піонервожатих на допомогу організації позакласної роботи в школі;

е) організовує актив учнів для допомоги бібліотекареві в роботі з книгою серед школярів, в оформленні альбомів, виставок, плакатів, у підготовці масових заходів;

є) допомагає класним керівникам у роботі з батьками по керівництву читанням дітей;

ж) працює разом з учителями, консультуючись з ними під час поповнення бібліотеки книгами, а також видачі книг школярам;

з) працює в тісному контакті з дитячою та іншими бібліотеками, що обслуговують учнів;

и) планує свою роботу, виходячи з вимог навчально-виховної роботи школи;

і) веде облік і обробку книжкових фондів; організацію всієї роботи здійснює відповідно до «Мінімуму бібліотечної техніки в районних, міських, сільських і дитячих бібліотеках» (К., Держполітвидав УРСР, 1959).

II. Бібліотекар шкільної бібліотеки

1. Посада бібліотекаря встановлюється відповідно до типових штатів школи.

2. На посаду бібліотекаря призначаються особи, що мають бібліотечну або педагогічну освіту і, як правило, досвід бібліотечної роботи.

3. В школах, де є до десяти класів-комплектів, ведення бібліотечної роботи і покладається на одного з учителів.

4. Бібліотекар є членом педагогічної ради школи, підпорядкований директорі школи і періодично звітує перед ними.

5. Бібліотекар несе встановлену законом матеріальну відповідальність за збереження книг та майна бібліотеки і тримає їх у належному стані.

6. Бібліотекар систематично підвищує свою кваліфікацію.

III. Приміщення та обладнання шкільної бібліотеки

1. Шкільній бібліотеці надається ізольоване приміщення відповідно до існуючих умов для збереження і видачі книг, а також окрема кімната для читальні.

У початковій школі з невеликою кількістю учнів книги зберігаються в закритих, пристосованих для цієї мети, шафах.

2. У кожній бібліотеці повинен бути мінімум бібліотечного обладнання: стелажі для книг, столи для видачі, книжкові шафи, вітрини, каталожні скриньки тощо.

3. Бібліотека повинна мати всі необхідні речі бібліотечної техніки: інвентарну книгу, щоденник бібліотеки, каталожні картки, читацькі формуляри, роздільники та ін.

4. Бібліотека комплектується книгами за рахунок асигнувань, передбачених кошторисом школи для цієї мети.

ДОДАТОК Б**22. ПРО БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ ШКІЛЬНИХ ПІДРУЧНИКІВ У
ПОЧАТКОВИХ, ВОСЬМИРІЧНИХ І СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ**

*Всім завідуючим обласними (Київським
і Севастопольським міськими) відділами народної освіти*

Міністерство освіти СРСР і Міністерство фінансів СРСР листом № 47–М і № 23/103–21 від 5.VI 1968 р. встановили такий порядок створення і зберігання бібліотечних фондів шкільних підручників у початкових, восьмирічних і середніх школах:

У відповідності з постановою Ради Міністрів СРСР від 3 червня 1967 року № 502 «Про заходи до поліпшення підготовки і видання шкільних підручників та забезпечення ними учнів» фонди шкільних підручників створюються в початкових, восьмирічних і середніх загальноосвітніх, школах.

Відповідальність за правильне створення і використання бібліотечних фондів несуть директори шкіл та завідуючі відділами народної освіти.

Створення бібліотечних фондів шкільних підручників та поповнення їх стабільними підручниками проводиться шляхом передачі вживаних підручників (з дозволу батьків) при переході учнів з класу в клас, а також за рахунок економії коштів, передбачених державним бюджетом на утримання шкіл, і за рахунок коштів, що виділяються, для цієї мети шефами, колгоспами, радгоспами, профспілковими і іншими організаціями.

Розмір економії коштів, які направляються на створення бібліотечних фондів підручників, визначаються рай(міськ)вно разом з рай(міськ)фінвідділами за підсумками виконання кошторису витрат шкіл за рік в цілому по району (місту). При цьому економію коштів слід встановлювати проти уточненого річного плану шкіл по всіх статтях бюджетної класифікації витрат, за винятком витрат на капітальне будівництво та заробітну плату.

Визначена таким чином сума економії коштів по бюджету переказується рай(міськ)фінвідділом на рахунок «Суми за дорученнями» рай (міськ)вно з решти бюджетних коштів даного району (міста) на 1 січня відповідного року.

На цей же рахунок зараховуються кошти, що виділяють шефи, колгоспи, радгоспи, профспілкові та інші організації.

Витрати коштів на створення бібліотечних фондів шкільних підручників проводяться безпосередньо рай (міськ)вно, який централізованим порядком здійснює розподіл бібліотечних фондів підручників між школами з урахуванням їх потреби в підручниках.

На підручники, які надходять у шкільну бібліотеку від рай (міськ)вно, учнів і організацій складається акт прийому за формою згідно з додатком, копія якого додається.

Прийняті підручники повинні бути оприбутковані на основні засоби школи (Дебет субрахунку 013, кредит субрахунку 220).

Прийом і видача книг, а також облік, обробка та охорона бібліотечних фондів підручників здійснюється шкільною бібліотекою у відповідності з «Положенням про шкільну бібліотеку» і «мінімумом бібліотечної техніки», затвердженими Міністерством освіти (народної освіти) союзної республіки.

Міністерство освіти УРСР зобов'язує довести це роз'яснення до відома всіх зав. рай(міськ)вно і директорів шкіл («Інструкція про порядок створення, зберігання і використання бібліотечних фондів стабільних шкільних підручників» надрукована в «Збірнику наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР № 1, 1968 р., «Положення про шкільну бібліотеку» – в збірниках наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР № 21, 1962 р., № 7, 1965 р.).

Заступник міністра освіти УРСР

П. Миргородський

[299]

ДОДАТОК В

25. ПРО СТАН І ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ РОБОТИ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

Н а к а з № 26 від 7 лютого 1973 р.

Перевіркою, яка була проведена управлінням шкіл, встановлено, що органи народної освіти, педагогічні колективи шкіл Дніпропетровської та Харківської областей проводять роботу по поліпшенню діяльності шкільних бібліотек та більш широкому використанню книги в навчально-виховному процесі.

В багатьох школах цих областей керівництво позакласним читанням здійснюється учителями мови та літератури, класними керівниками при організуючій ролі бібліотекаря школи. Директори таких шкіл контролюють комплектування книжкових фондів, дбають про створення нормальних умов роботи, систематично виносять на обговорення педагогічної ради, методоб'єднань, виробничих нарад питання керівництва позакласним читанням учнів та роботи шкільних бібліотек.

В бібліотеках провадиться змістовна індивідуальна і масова робота з учнями за тематикою шкільних програм і факультативів, складаються тематичні картотеки і рекомендаційні списки, опрацьовуються індивідуальні плани з окремих тем.

В більшості перевірених шкіл проводиться робота по охопленню школярів бібліотечним обслуговуванням, приділяється увага ознайомленню школярів з бібліотечно-бібліографічною грамотою. Практикується систематичне проведення бібліографічних оглядів, книжкових виставок, читацьких конференцій, диспутів, обговорення книжок тощо.

Разом з тим в процесі перевірки виявлено суттєві недоліки в роботі шкільних бібліотек. Значна частина шкільних бібліотек Харківської та Дніпропетровської областей мають обмежені книжкові фонди, незадовільно забезпечені програмною та науково-популярною літературою.

Педагогічні колективи та бібліотекарі окремих шкіл слабо використовують книгу, як засіб активного мислення, пізнавального інтересу, розширення кругозору, виховання в учнів марксистсько-ленінських переконань, незадовільно вивчають читацькі інтереси, слабо керують та направляють читання їх. Школярі ще недостатньо читають політичну та науково-популярну літературу. Книга не стала основним знаряддям виховання в учнів потягу до знань.

Уроки позакласного читання проводяться формально, а іноді зовсім не проводяться. Погано організовано індивідуальне керівництво читанням учнів, які не встигають і мають відхилення від норм поведінки. В більшості перевірених шкіл слабо ведеться робота по пропаганді книги серед батьків, по керівництву читанням у сім'ї.

Обласні, районні та міські відділи народної освіти ще не здійснюють належного контролю за діяльністю шкільних бібліотек, недостатню роботу проводять по поліпшенню якісного складу кадрів шкільних бібліотекарів, із 23 перевірених шкіл Харківської області спеціальну освіту мають лише бібліотекарі 5 шкіл, а з 13 шкіл Дніпропетровської області – 4. Обласні інститути удосконалення вчителів мало вивчають і популяризують роботу кращих бібліотекарів та педагогічних колективів шкіл з питання керівництва позакласним читанням учнів.

Багато керівників шкіл не створили належних умов для роботи шкільних бібліотекарів, доручають їм виконувати побічну роботу, продавати підручники, розповсюджувати літературу серед учнів та населення, вести діловодство школи.

З метою поліпшення роботи шкільних бібліотек наказую:

1. Дніпропетровському та Харківському облвно вжити дійових заходів щодо ліквідації виявлених перевіркою недоліків та про результати проведеної роботи доповісти до 1 вересня 1973 року.

2. Всім обласним, міським, районним відділам народної освіти:

вжити невідкладних заходів щодо поліпшення роботи шкільних бібліотек, спрямувати їх роботу на вирішення завдань, поставлених перед школою XXIV з'їздом КПРС, постановою ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР «Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді і дальшому розвитку загальноосвітньої школи»;

звернути увагу педагогічних колективів шкіл на організацію роботи учнів з книгою, залучити всіх учителів до систематичного керівництва позакласним читанням, пропаганди літератури;

покласти персональну відповідальність за роботу шкільних бібліотек на директорів шкіл;

провести роз'яснювальну роботу серед директорів шкіл про обов'язки шкільних бібліотекарів, користуючись Положенням про шкільну бібліотеку та інструкцією Міністерства освіти УРСР від 27 грудня 1967 року «Про порядок створення, зберігання і використання бібліотечних фондів стабільних підручників»;

здійснювати систематичний контроль за роботою шкільних бібліотек, заслуховувати питання про їх роботу на радах по народній освіті, покласти відповідальність за роботу шкільних бібліотек па одного з інспекторів.

3. Директорам шкіл:

забезпечити раціональне використання коштів за бюджетом школи на придбання книг і періодичних видань, замовляти літературу через бібколектор згідно з тематичним планом видавництва, поповнювати шкільну бібліотеку в першу чергу творами, які передбачені шкільними програмами;

домогтися активної участі шкільних бібліотек у навчально-виховному процесі, всю індивідуальну і масову роботу з читачами будувати в тісному зв'язку з вчителями-предметниками і класними керівниками;

здійснювати ведення бібліотечної документації відповідно до «Мінімуму бібліотечної техніки в масових бібліотеках»;

постійно координувати роботу шкільних бібліотек з бібліотеками інших систем і відомств, використовувати їх книжкові фонди, опрацювати єдині плани комплектування книжкових фондів шкільних бібліотек та дитячих, бібліотек для дорослих.

4. Центральному інституту удосконалення вчителів (тов. Нікітенко В. П.) :

до 20 серпня 1973 року провести семінар бібліотекарів обласних інститутів удосконалення вчителів та методистів, які відповідають за роботу шкільних бібліотек;

до плану курсів для всіх категорій працівників народної освіти ввести лекції з питань роботи з книгою.

5. Обласним інститутам удосконалення вчителів:

систематично проводити курсову та семінарську перепідготовку шкільних бібліотекарів;

узагальнювати та поширювати досвід роботи окремих шкіл, вчителів, бібліотекарів по вихованню в учнів любові та інтересу до книги, прищепленню навичок самостійної роботи з книгою;

створювати опорні школи в мікрорайонах по наданню методичної допомоги вчителям початкових і восьмирічних сільських шкіл по керівництву позакласним читанням учнів, проведенню семінарів, методоб'єднань вчителів усіх предметів по організації цієї справи.

6. Педагогічним інститутам систематично надавати методичну та практичну допомогу органам народної освіти та педагогічним колективам шкіл по керівництву позакласним читанням учнів.

7. Управлінню кадрів Міністерства освіти УРСР (тов. Магдич І. І.):

передбачити в плані підвищення кваліфікації працівників освіти на 1973-1974 рр. перепідготовку бібліотекарів обласних інститутів удосконалення вчителів та методистів, які відповідають за роботу шкільних бібліотек;

передбачити курсову перепідготовку шкільних бібліотекарів при обласних інститутах удосконалення вчителів.

8. Управлінню шкіл Міністерства освіти УРСР (тов. Березняк Є. С.):

доопрацювати та удосконалити «Положення про шкільну бібліотеку» і подати його на затвердження колегії Міністерства освіти УРСР;

розробити програму курсів та семінарів підвищення кваліфікації бібліотекарів та довести її до органів народної освіти;

провести в 1973 році семінар для інспекторів облвно, які відповідають за роботу шкільних бібліотек;

видати списки рекомендованої літератури для позакласного читання;

підготувати пропозиції про видання програмової літератури та літератури для позакласного читання на 1974-1979 рр.

Міністр освіти УРСР

О. Маринич

ДОДАТОК Г

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ СССР

ПИСЬМО

от 14 мая 1975 г. N 28-М

О ВВЕДЕНИИ ТИПОВОГО ПОЛОЖЕНИЯ О ШКОЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Ввести в действие Типовое положение о школьной библиотеке, утвержденное Министром просвещения СССР, с 1 июля 1975 года.

Направляя Типовое положение о школьной библиотеке, Министерство просвещения СССР предлагает разработать и осуществить меры, направленные на всестороннее совершенствование деятельности школьных библиотек, усиление их роли в деле обучения и коммунистического воспитания учащихся, а также повышения квалификации работников школы.

ТИПОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ О ШКОЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКЕ

Задачи и содержание работы школьной библиотеки

1. Школьная библиотека, являясь структурным подразделением школы, призвана всемерно содействовать процессу обучения и коммунистического воспитания учащихся, способствовать повышению квалификации работников школы.

В своей работе библиотека руководствуется Уставом средней общеобразовательной школы и настоящим Положением.

2. Совместно с педагогическим коллективом, комсомольской и пионерской организациями школьная библиотека:

способствует формированию марксистско-ленинского мировоззрения учащихся, коммунистической нравственности путем привлечения учащихся к систематическому чтению общественно-политической, учебной, художественной, научно-популярной литературы;

помогает учащимся в организации чтения в целях успешного изучения ими учебных предметов, лучшего усвоения основ общеобразовательных и политехнических знаний;

содействует развитию познавательных интересов и способностей учащихся.

Школьная библиотека изучает и направляет чтение учащихся с учетом их возраста, уровня знаний, формирует их читательские интересы;

прививает навыки самостоятельной работы с книгой, знания основ библиотечно-библиографической грамотности, культуры чтения;

оказывает помощь учителям в подборе научно-методической литературы, систематически информирует педагогический коллектив о новых поступлениях в фонд.

3. Для осуществления этих задач школьная библиотека:

комплектует книжный фонд общественно-политической, художественной, учебной, педагогической и научно-методической литературой, а также изданиями, рекомендуемыми министерствами просвещения (народного образования) союзных республик для программного и внеклассного чтения, в первую очередь книгами, выходящими в серии «Школьная библиотека», научно-популярной, справочной литературой и пособиями в помощь факультативным занятиям;

проводит подписку на периодические издания для фондов библиотеки;

организует и проводит совместно с педагогическим коллективом разностороннюю массовую работу по пропаганде книг (праздники книги, читательские конференции, беседы, обзоры, выставки и т.д.), привлекая к участию в этой работе деятелей литературы и искусства, родителей;

оказывает совместно с классными руководителями помощь родителям по руководству внеклассным чтением учащихся;

руководит читательским активом учащихся в работе с книгой;

создает каталоги, картотеки и оформляет рекомендательные списки литературы;

проводит индивидуальную работу по пропаганде книги;

ведет справочно-библиографическую работу с учащимися и учителями;

работает в контакте с детской и другими библиотеками, обслуживающими учащихся и учителей;

осуществляет учет, обработку, охрану книжных фондов в соответствии с «Минимумом библиотечной техники для библиотек школ системы Министерства просвещения СССР» (Приложение).

Школьный библиотекарь

4. Руководство работой библиотеки школы осуществляет школьный библиотекарь, должность которого устанавливается в соответствии с типовыми штатами школы.

Школьный библиотекарь совместно с педагогическим коллективом решает задачи коммунистического воспитания учащихся, принимает активное участие в учебно-воспитательной деятельности школы.

В соответствии с Положением о педагогическом совете общеобразовательной школы школьный библиотекарь является членом педагогического совета. Школьный библиотекарь назначается приказом директора школы из числа лиц, имеющих специальное библиотечное или педагогическое образование.

5. Школьный библиотекарь обеспечивает работу библиотеки в соответствии с планом, комплектует книжный фонд школьной библиотеки, организует справочно-библиографический аппарат, информирует читателей о новых поступлениях в фонд, ведет систематическую выдачу книг, помогает учащимся в овладении основами библиотечно-библиографических знаний, организует открытый доступ к фондам, обеспечивает сохранность фондов, ведет работу с библиотечным активом, направляет читательские интересы, воспитывая любовь и уважение к книге.

6. Библиотекарь несет материальную ответственность за сохранность книг и имущество библиотеки и содержит их в надлежащем порядке.

7. Повышение квалификации школьных библиотекарей осуществляется институтами усовершенствования учителей не реже 1 раза в 5 лет.

8. Контроль за работой школьной библиотеки осуществляют администрация школы и вышестоящие органы народного образования.

9. За активную работу по коммунистическому воспитанию учащихся школьные библиотекари представляются к наградам и знакам отличия, установленным в системе народного образования, наравне с учителями.

Помещение и оборудование школьной библиотеки

10. В целях обеспечения сохранности книг, имеющих в библиотеках общеобразовательных школ, и создания необходимых условий для организации работы с читателями библиотекам предоставляются изолированные, соответствующие установленным санитарно-гигиеническим нормам помещения (книгохранилище, абонемент, читальный зал), оснащенные типовым библиотечным оборудованием и предметами библиотечной техники.

11. Состояние материальной базы, книжного фонда школьных библиотек – один из существенных показателей готовности школ к новому учебному году.

12. Настоящее Положение распространяется на библиотеки всех типов школ системы Министерства просвещения СССР.

Приложение
к Типовому положению
о школьной библиотеке,
утвержденному
7 мая 1975 года

МИНИМУМ БИБЛИОТЕЧНОЙ ТЕХНИКИ ДЛЯ ШКОЛЬНЫХ БИБЛИОТЕК

«Минимум библиотечной техники» включает инструктивные указания по вопросам организации работы библиотек, комплектования книжного фонда, учета и обработки книг, а также основные формы документации, ведение которых необходимо для анализа работы.

I. Комплектование книжного фонда

1. Комплектование книжного фонда школьной библиотеки происходит за счет средств, предусмотренных в смете школы по статье 5, а также за счет создания книжного фонда школьных учебников.

2. Руководители школ обязаны обеспечить регулярное финансирование и комплектование школьных библиотек необходимой литературой.

3. Комплектование школьных библиотек производится из нескольких источников: библиотечный коллектор – главный источник комплектования, книжные магазины, отделы «Книга – почтой», отделения Союзпечати.

II. Виды и формы учета библиотечного фонда

4. В школьной библиотеке в обязательном порядке осуществляется индивидуальный и суммарный учет библиотечного фонда.

5. Суммарный учет дает общие сведения о количестве книг, имеющихся в библиотеке, их стоимости, составе книжного фонда и происходящих в нем изменениях. Записи ведутся в «Книге суммарного учета библиотечного фонда».

6. Суммарному учету подлежат все издания, составляющие фонд библиотеки. Партия книг и брошюр, поступившая в школу, записывается в первой части книги – «Поступление в фонд» (форма 1, часть 1). Сведения об исключенных книгах и брошюрах записываются во второй части суммарного учета – «Выбытие из фонда», где для каждого акта отводится одна строка (форма 1, часть 2). В книге суммарного учета подводится итог движения библиотечного фонда (форма 1, часть 3).

В книге суммарного учета указывается стоимость изданий, подлежащих записи в инвентарную книгу, а также количество поступивших в библиотеку брошюр и журналов без указания стоимости.

7. Индивидуальный учет – учет каждого экземпляра книги. Формой индивидуального учета служит инвентарная книга.

8. Инвентарная книга – важнейший документ библиотеки, она хранится наравне с денежными документами.

Стоимость всех изданий, записанных в инвентарную книгу, бухгалтерия относит на баланс школы.

9. Записи в инвентарной книге делаются разборчиво, обязательно чернилами. Подчистка не допускается. Исправленные ошибки должны быть оговорены в графе «примечание» и заверены руководством школы.

10. Каждый экземпляр книги, подлежащий инвентаризации, записывается в инвентарную книгу и получает отдельный, лишь ему присвоенный инвентарный номер (форма 2).

Этот номер одновременно проставляется и на самой книге – на титульном листе (или на обороте титульного листа), и на 17-й странице.

11. Необходимые для записи сведения о книге берутся с титульного листа, а не с обложки или издательского переплета.

12. При записи ... должна быть указана стоимость каждой книги в соответствии с проставленной ценой на ней и с данными сопроводительного документа (счет, копия счета, акт).

Примечание: в стоимость книги не включают накладные расходы: пересылку, стоимость библиотечной обработки и переплета, выполненных библиотечным коллектором.

13. При инвентаризации нескольких экземпляров одного произведения во всех графах, кроме «инвентарный номер» и «цена», проставляются кавычки.

Каждая книга должна иметь свой номер, цена книги указывается во всех случаях.

14. Брошюры временного значения и периодические издания, в том числе литературно-художественные журналы «Юность» и др., в инвентарные книги не вносятся.

15. Журналы регистрируются в специальных тетрадях или в картотеках периодических изданий (форма 3).

16. Литература, принятая взамен утерянной, вносится в инвентарную книгу очередными номерами с соответствующей отметкой.

Учет книг, принятых взамен утерянных, ведется в специальной тетради (форма 4).

17. После приема партии книг, записи ее в книгу суммарного учета библиотечного фонда и инвентаризации на сопроводительном документе или акте производится следующая запись:

«Книги в количестве _____ экз. на сумму _____ руб. _____ коп. приняты и записаны в книгу суммарного учета под № _____ и в инвентарную книгу под № _____. Кроме того, получено _____ экз. брошюр временного хранения на сумму _____ руб. _____ коп., но не подлежащих записи в инвентарную книгу» (дата, подпись).

Сопроводительный документ передается в бухгалтерию под расписку, оформленную в тетради передачи денежных документов.

18. Если в партии новых поступлений обнаружена недостача, оформляется акт (образец 1).

19. При приеме в библиотеку книг без сопроводительного документа оформляется акт (образец 2).

20. Переинвентаризация библиотечного фонда или переписка инвентарных книг производится только в исключительных случаях обязательно с разрешения отдела народного образования.

21. Школьный фонд учебников хранится отдельно от библиотечного фонда, учет фонда учебников ведется в отдельных книгах индивидуального и суммарного учета.

III. Библиотечная обработка книг

22. Книги, брошюры и журналы, входящие в состав фонда школьной библиотеки, должны быть библиотечно обработаны. На все книги, брошюры и периодические издания ставится штампель библиотеки, заполняются формуляры и наклеиваются кармашки для хранения формуляров (образцы 6, 7). Учебно-методическая литература также проходит библиотечную обработку.

На книжном формуляре указываются инвентарный номер, авторский знак, фамилия и инициалы автора, название книги (брошюры), год издания и цена. О каждой выдаче книги читателю в формуляре делается соответствующая отметка.

23. Авторский знак определяется по авторским таблицам, применяемым в данной республике. Кармашек для хранения формуляра наклеивается на внутреннюю сторону переплета или обложки на расстоянии 2 см от нижнего края.

24. На всех библиотечных книгах на обороте титульного листа и в левом нижнем углу 17 страницы ставится штампель библиотеки.

25. На брошюрах и журналах штампель ставится только на обложке или на первой странице текста.

Примечание: для библиотечной обработки запрещается пользоваться круглой печатью школы. Библиотечный штампель должен быть прямоугольным, размером не более 1,5 x 4 см.

IV. Каталог и картотеки школьной библиотеки

26. В каждой школьной библиотеке обязательно должен быть алфавитный каталог, отражающий весь книжный фонд. Желательно также иметь систематический каталог.

27. Для алфавитной расстановки на книгах проставляется авторский знак, который определяется по авторским таблицам, утвержденным в данной республике.

28. Карточки для алфавитного каталога оформляются одновременно с библиотечной обработкой новых поступлений и сразу же расставляются в каталоге.

29. Если приобретаются дополнительно произведения, имеющиеся в том же издании в библиотеке, новая карточка не пишется, а на уже имеющейся проставляются инвентарные номера приобретенных книг.

30. При изъятии книги из фонда карточки с описанием данной книги исключаются из алфавитного каталога.

31. С целью широкой пропаганды литературы создаются разнообразные библиографические пособия: тематические картотеки, плакаты, рекомендательные списки, рассчитанные на учащихся разных классов.

V. Расстановка книжного фонда

32. В школьной библиотеке рекомендуется алфавитная расстановка книжного фонда (по авторским знакам) в сочетании с тематическими выставками. На полках книги расставляются слева направо, в конце каждой полки оставляется свободное место для новых поступлений. Для удобства пользования литература расставляется по классам: I-III, IV-V, VI-VII, VIII-X классы.

33. В разделе художественной литературы, кроме алфавитных, рекомендуется применять и персональные разделители для отдельных авторов. На разделителе следует прикрепить портрет писателя и табличку с указанием дат жизни.

34. Книги по предметам учебной программы: физика, химия, математика и др. размещаются на отдельных полках, стеллажах или в книжных шкафах, в каждом разделе соблюдается алфавитная расстановка.

В самостоятельные отделы выделяются:

- а) произведения классиков марксизма-ленинизма;
- б) справочно-библиографические пособия: энциклопедии, словари, справочники, указатели и пр.;
- в) литература для учителя.

35. Периодические издания для детей и взрослых группируются отдельно с соблюдением алфавита названий, внутри названия рекомендуется расстановка по годам издания и по номерам.

36. Срок хранения периодических изданий определяется руководством школы, но не может быть менее двух лет с момента выхода в свет.

VI. Хранение библиотечного фонда. Проверка фонда

37. Ответственность за сохранность книжных фондов школьных библиотек несут библиотекарь и директор школы.

38. Директор школы обязан предоставить библиотеке изолированные и удобные для работы помещения, обеспечить библиотеку специальным оборудованием и предметами библиотечной техники, создать условия для организации правильного учета и хранения книжного фонда.

39. Читатели школьной библиотеки: учителя, работники школы, учащиеся несут материальную ответственность за сохранность библиотечных книг.

40. В случае утери или порчи книги читатель обязан вернуть в библиотеку такую же книгу или заменить ее другой, признанной библиотекарем равноценной, в крайнем случае – возместить стоимость невозвращенной книги.

41. Полученные с читателей деньги зачисляются на счет спецсредств и направляются на пополнение книжных фондов библиотеки.

42. Проверка фонда производится при передаче библиотеки от одного работника другому и при чрезвычайных обстоятельствах: после пожара, наводнения и др. (образец 5).

Для проверки создается комиссия. После проверки составляется акт, который утверждается директором школы.

VII. Запись читателей в школьную библиотеку

43. Читателями школьной библиотеки могут быть все учащиеся, учителя и работники данной школы.

Запись в библиотеку производится на протяжении всего учебного года, перерегистрация читателей производится один раз в год, в сентябре.

При перерегистрации уточняются анкетные сведения о читателе.

44. Запись учащихся в библиотеку происходит на основании классных списков, подписанных классным руководителем.

45. На каждого читателя в библиотеке заводится читательский формуляр (форма 6).

При перерегистрации формуляр не заменяется новым, на нем делаются необходимые отметки (меняется наименование класса и др.). Использованные формуляры не уничтожаются, а хранятся не менее двух лет.

46. Читательские формуляры учащихся расставляются по классам, внутри класса – по алфавиту.

47. Читательские формуляры учителей расставляются отдельно, также по алфавиту.

48. Срок пользования литературой определяется по усмотрению школьного библиотекаря.

Учебники выдаются учащимся на весь учебный год.

VIII. Порядок исключения книг и периодических изданий
из фонда школьной библиотеки

49. Изъятие литературы из фонда школьной библиотеки производится согласно указаниям Главлита.

50. Для отбора литературы, предназначенной для списания, создается специальная комиссия, не менее трех человек, состав которой утверждается директором школы.

51. Школьной библиотекой списываются ветхие книги, брошюры, журналы, издания, пропавшие и устаревшие по различным причинам.

52. Исключение из фонда библиотеки книг и периодических изданий оформляется соответствующим актом (образец 3).

53. Литература, исключенная из фонда школьной библиотеки, сдается в макулатуру, деньги, полученные за макулатуру, вносятся в банк на текущий счет школ и используются на пополнение библиотеки.

[404]

ДОДАТОК Д

Л. С. Савицкая
ГЛАВНОЕ УПРАВЛЕНИЕ НАРОДНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ МОСГОРИСПОЛКОМА
МОСКОВСКИЙ ГОРОДСКОЙ ИНСТИТУТ
УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

О РАБОТЕ
ШКОЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

Методические рекомендации

Москва — 1981

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ВИХОВНОЇ РОБОТИ

ДЕРЖАВНА РЕСПУБЛІКАНСЬКА
БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
ІМЕНІ ЛЕНІНСЬКОГО КОМСОМОЛУ

ДЕРЖАВНА РЕСПУБЛІКАНСЬКА
БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ЮНАЦТВА
ІМЕНІ ВАНДИ ВАСИЛЕВСЬКОЇ

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ
ЛІТЕРАТУРИ «ВЕСЕЛКА»

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ БУДИНОК
ДИТЯЧОЇ КНИГИ

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЗМІСТУ І МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА — ДОСВІД І ПОШУКИ
(Матеріали з досвіду роботи шкільних
бібліотек)

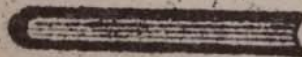
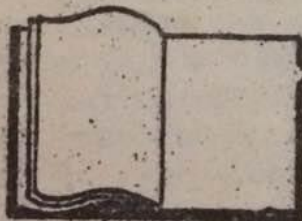
ВСЕСОЮЗНА ЛЕНІНСЬКА КОМУНІСТИЧНА СПІЛКА МОЛОДУ УКРАЇНИ
РОВЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМІТЕТ
РОВЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ
РОВЕНСЬКА МІСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА ДІТЯЧА БІБЛІОТЕКА

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ
(рекомендації бібліотекарям по проведенню
бібліотечно-бібліографічних занять з уч-
нями 5-х класів)

РОВНО - 1985

ІНСТИТУТ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
РІВНЕНЬСЬКОГО ОБЛАСНОГО УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕК

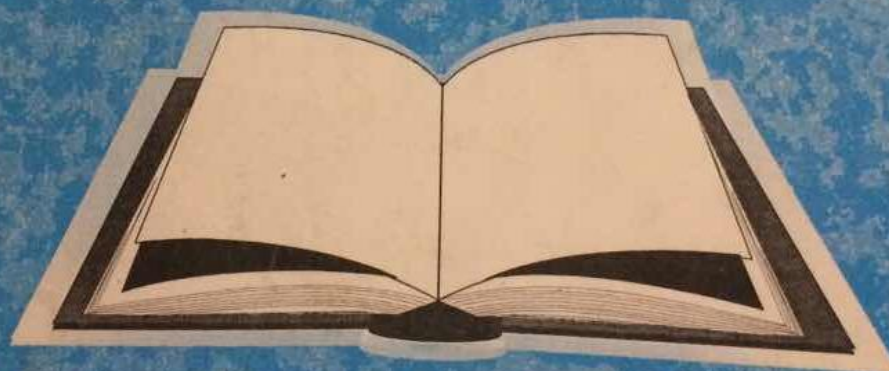

З досвіду роботи бібліотекарів Файзен-
берг О.В./СШ №19 м.Рівне/, Кухарчука Д.А.
/СШ №6 м.Костополь/, Середи В.М./Берез-
нівська школа-інтернат/

РІВНЕ - 1994

Г. СИТНИК

**ШКІЛЬНА БІБЛІОТЕКА
І БІБЛІОТЕЧНІ
ТЕХНОЛОГІЇ**

6

РОВЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ
РОВЕНСЬКЕ ОБЛАСНЕ ВІДДІЛЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА
РОВЕНСЬКА МІСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА ДИТЯЧА БІБЛІОТЕКА

ВИХОВАННЯ КУЛЬТУРИ ЧИТАННЯ
рекомендації бібліотекарям по проведенню бібліотечно-
бібліографічних занять з учнями 4-х класів /.

РОВЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ
ІНСТИТУТ УДОСКОНАЛЕННЯ
ВЧИТЕЛІВ

Ровно - 1980

ГОРЬКОМУ ОБЛАСНИЙ ВІДДІЛ НАРОДНОЇ ОСВІТИ
ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ УДОСКОНАЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ

ОРІЄНТОВНИЙ ПЛАН

проведення теми дитячої і юнацької книги в школі
по пропаганді матеріалів ХХ/ІІ з'їзду КПРС

Ровно - 1966

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ УЧБОВО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ВИХОВНОЇ РОБОТИ

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ
ШКІЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
З СТАРШОКЛАСНИКАМИ
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Київ [REDACTED] 1985

РОВЕНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ИНСТИТУТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ
РОВЕНСКАЯ ОБЛАСТНАЯ БИБЛИОТЕКА ДЛЯ ДЕТЕЙ

ВОСПИТАТЬ КУЛЬТУРУ ЧТЕНИЯ

/ рекомендации библиотекарям по проведению библиотечно-
библиографических занятий с учащимися 6-7-х классов/.

г.Ровно, 1986г.

РОВЕНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ОТДЕЛ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ОБЛАСТНОЙ ИНСТИТУТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

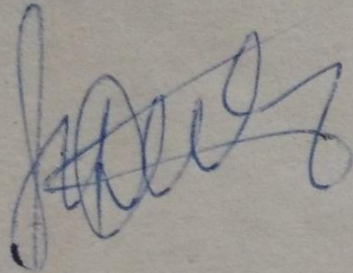
РЕКОМЕНДАЦИИ

по участию учреждений народного образования
Ровенской области в республиканском смотре-
конкурсе на лучшую сохранность школьных
учебников.

Ровно - 1986

№ 11

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
УПРАВЛІННЯ ШКІЛ

**ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ
ПО ВИХОВАННЮ В УЧНІВ
БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ
ДО НАВЧАЛЬНОЇ КНИГИ**

Методичний лист

КИЇВ «РАДЯНСЬКА ШКОЛА» 1980

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ УЧБОВО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УРСР
РЕСПУБЛІКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
ім. ЛЕНІНСЬКОГО КОМСОМОЛУ
РЕСПУБЛІКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ЮНАЦТВА
ім. В. ВАСИЛЕВСЬКОЇ

УЧБОВО-ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

ЗАНЯТЬ З ОСНОВ
БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ

для учнів 1—10 класів

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГІЧНИМ КОЛЕКТИВАМ ШКІЛ
І БІБЛІОТЕКАРЯМ

Київ 1986

19
РОВЕНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ ОТДЕЛ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

ОБЛАСТНОЙ ИНСТИТУТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

Работа школьных библиотек
по пропаганде материалов
XXII съезда КПСС.

/Методические рекомендации/

Ровно - 1986

РОВЕНСКИЙ ОБЛАСТНОЙ КОМИТЕТ ЛКСМ УКРАИНЫ
РОВЕНСКИЙ ГОРОДСКОЙ ДВОРЕЦ ПИОНЕРОВ И ШКОЛЬНИКОВ
ОТДЕЛ МАССОВО-ПОЛИТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ
ОБЛАСТНОЙ ИНСТИТУТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

ИДЕТ ПО СТРАНЕ СОВЕТСКОЙ
НЕДЕЛЯ КНИГИ ДЕТСКОЙ

/рекомендации по организации и проведению
Всесоюзной недели детской и юношеской
книги в школе/

РОВНО - 1989

ДОБРОВОЛЬНОЕ ОБЩЕСТВО ЛЮБИТЕЛЕЙ КНИГИ
УКРАИНСКОЙ ССР

КАК ОРГАНИЗОВАТЬ
И ПРОВЕСТИ ДИСПУТ
ПО КНИГЕ

Методические и библиографические рекомендации
в помощь активистам и организациям
Общества книголюбов

Киев — 1985

ЛУГАНСКОЕ ОБЛАСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ НАРОДНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ЛУГАНСКОЕ ОБЛАСТНОЕ УПРАВЛЕНИЕ КУЛЬТУРЫ
ЛУГАНСКАЯ ОБЛАСТНАЯ БИБЛИОТЕКА ДЛЯ ДЕТЕЙ
ЛУГАНСКИЙ ИНСТИТУТ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ УЧИТЕЛЕЙ

**Активные формы пропаганды
библиотечно-библиографических
знаний
среди учащихся 1-9 классов**

Методические рекомендации в помощь библиотекарям

Луганск 1990

Вел

ДЕРЖАВНА РЕСПУБЛІКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ
ІМЕНІ ЛЕНІНСЬКОГО КОМСОМОЛУ
ДЕРЖАВНА РЕСПУБЛІКАНСЬКА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ЮНАЦТВА
ІМЕНІ В. ВАСИЛЕВСЬКОЇ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ
ВИХОВНОЇ РОБОТИ
РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ БУДИНОК ДИТЯЧОЇ КНИГИ

ВСЕСОЮЗНИЙ ТИЖДЕНЬ КНИГИ
ДЛЯ ДІТЕЙ І ЮНАЦТВА
1985 рік

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ

КИЇВ «ВЕСЕЛКА» 1985

ош
Радко

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ СРСР
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УРСР
УПРАВЛІННЯ ШКІЛ

**ІНСТРУКЦІЯ
ПРО СТВОРЕННЯ І ПОНОВЛЕННЯ
БІБЛІОТЕЧНИХ ФОНДІВ
ПІДРУЧНИКІВ,
ПОРЯДОК ЇХ ВИКОРИСТАННЯ
ТА ЗАХОДИ, ЩО ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ
ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ**

КИЇВ «РАДЯНСЬКА ШКОЛА» 1978

ДОДАТОК Е

**СХЕМА ВИВЧЕННЯ РІВНЯ РОБОТИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ ПО ПРИВИТТЮ В УЧНІВ НАВИЧОК ЧИТАННЯ.**

№ з/п	Питання для стежень на уроках	Помітки за спостереженням			
		1 кл.	2 кл.	3 кл.	4 кл.
1.					
1.1.	Скільки часу на уроці відводиться учнівському читанню?				
1.2.	Скільки часу відведено на уроці читанню вчителя?				
1.3.	Як відпрацьовуються навички плавного, вірного читання цілими словами?				
1.4.	Чи дотримуються учні паузи при читанні, Інтонації, кінця речення?				
2.					
2.1	Як організовується багаточитання учнів? Який його характер?				
а)	повторне читання всього оповідання ланцюгом;				
б)	читання за логічно-закінченими частинами;				
в)	вибіркове читання.				
2.2.	Чи є багаточитання механічним повторенням прочитаного чи зв'язується з роботою над текстом (ділення на логічні частини за питаннями, з виділенням головної думки, навчанням переказу)?				
3.	Скільки часу діти на уроці переказували оповідання за ілюстраціями в підручнику? Як проходить ця робота? а) чи тільки за питанням вчителя? б) чи самостійна розповідь?				
4.	Які виховні завдання ставились, і як вчитель використовував їх засобами художнього твору, який читається на уроці.				
	Висновки та пропозиції				

Виявляючи ставлення школярів до набуття знань, і як шкільний бібліотекар здійснює керівництво читанням, Лідія Степанівна розроблює анкети.

Зокрема, школярам середнього та старшого віку пропонувались такі питання:

- як ви відноситеся до необхідності систематичної роботи по поглибленню знань (вважаю це корисною і необхідною справою; вважаю це в цілому корисним, але для себе необов'язковим; не вважаю необхідним приділяти цьому багато часу; затруднююсь відповісти);
- чи вважаєте ви, що набуті знання корисні в практичній діяльності? (так, ні, затруднююсь відповісти);
- чи цікавить вас і в якій мірі така тематика?

Тема	Дуже цікавить	Цікавить	Не дуже цікавить	Зовсім не цікавить
• Міжнародні відносини, проблеми війни і миру;				
• Екологічне положення в нашій країні;				
• Політичні події;				
• Життя молоді країни та республіки;				
• Проблеми добра, зла, справедливості;				
• Питання профорієнтації;				
• Мистецтво, література;				
• Moda;				
• Проблеми пов'язані з сім'єю, шлюбом;				
• Проблеми пов'язані з історією релігії;				
• Проблеми національної символіки.				

АНКЕТА
ДЛЯ УЧНІВ ІV–ХІ КЛАСІВ.

1. Які читаєте книги?
2. Назвіть їх авторів.
3. Яка тематика найбільш подобається ?
4. Які ви читали твори сучасних українських письменників, поетів?
5. Ваш улюблений герой з книг? В чому хочете йому наслідувати?

[76, с.9–12]

ДОДАТОК Ж

ПРОВЕДЕННЯ ТИЖНЯ ДИТЯЧОЇ І ЮНАЦЬКОЇ КНИГИ

1. Основні положення

1. «Тиждень дитячої і юнацької книги» є підсумковим заходом у роботі шкіл і позашкільних установ з позакласного читання учнів, метою якого є пропаганда книги й виховання в школярів любові до читання, розкриття перед читачами багатства й глибини ідейного змісту радянської літератури, залучення уваги педагогів, піонервожатих, батьків і широких кіл громадськості до питань дитячого читання й роботи дитячих і шкільних бібліотек.

2. При розгортанні підготовчої роботи й проведення «Тижня» використовуються всі форми пропаганди книги: книжкові виставки, бесіди про книги, читання вголос, доповіді й лекції про дитячу літературу, читацькі конференції, літературні ранки, демонстрації кінокартин, створених за сюжетами дитячих творів, зустрічі школярів з письменниками, ученими – авторами книг, новаторами виробництва.

3. «Тиждень дитячої і юнацької книги» проводиться з 25 березня по 1 квітня.

4. При підготовці й проведенні «Тижня» не допускається, щоб усе зводилося тільки до організації свята, без підведення підсумків роботи з організації й постановки позакласного читання. Масове свято дитячої книги є не самоціллю, а підведенням підсумків великої роботи з позакласного читання, при цьому слід звернути увагу на наступні питання :

- які цілі й завдання ставилися при організації позакласного читання у класі, школі в цілому;
- які книги використовувалися на уроках позакласного читання й в індивідуальному читанні учнів;
- які практикувалися форми пропаганди;
- які результати організації й постановки позакласного читання, що необхідно відзначити на святі дитячої книги як цінне досягнення;
- що заслуговує передачі іншим школам у порядку обміну досвідом;
- на які недоліки необхідно в першу чергу звернути увагу й мобілізувати колектив на ліквідацію їх найближчим часом .

II. Підготовка й проведення

«Тижня дитячої і юнацької книги» у школі

1. Директор школи створює шкільну комісію стосовно «Тижня» під своїм керівництвом у складі заступника директора з навчальної роботи, кращих класних керівників і викладачів, піонервожатого й бібліотекаря.

2. Комісія розробляє загальношкільний план підготовки й проведення «Тижня» (з вказівкою термінів і відповідальних осіб за проведення окремих

заходів); план обов'язково доповідається й обговорюється на педагогічній раді й затверджується директором.

3. Передбачені планом заходи намічаються й обговорюються педагогічною радою з метою розкриття:

- а) системи роботи бібліотекаря;
- б) системи роботи вчителів;
- в) при підведенні підсумків позакласного читання враховуються результати роботи індивідуально кожного учня, класу в цілому;
- г) змагання загонів по роботі з книгою.

4. Готуючись до проведення свята «Тижня дитячої і юнацької книги», школи повинні проаналізувати роботу з керівництва позакласним читанням за минулий період навчального року, виявити позитивний досвід роботи, обговорити його на педраді, зробити надбанням району й міста. Виявити недоліки в керівництві позакласним читанням і намітити заходи щодо їх усунення.

5. Рада дружини разом із завідувачем навчальної частини відзначає кращі з організації й підведенні підсумків позакласного читання загони й ланки, а також окремих учнів.

6. Рада дружини разом з бібліотекарями забезпечує:
- а) обладнання шкільної виставки книг;
 - б) обладнання в піонерській кімнаті куточка: «Книга – друг піонера»;
 - в) проведення спеціальних уроків позакласного читання «Поговоримо про твою бібліотечну картку».

7. З учнями 1-2 класів учителі початкових класів проводять бесіди про прочитане з урахуванням результатів читання; з учнями 3-8 класів – бесіди, обговорення, зустрічі з письменниками, знатними людьми, літературні вечори, конференції, диспути; з учнями 9-10 класів класними керівниками й викладачами проводяться читацькі конференції за книгами радянських письменників і за темами роботи факультативів і гуртків.

8. Учнями всіх класів проводиться відвідування музеїв; театрів, кіно, виставок відповідно до плану школи й за тематикою прочитаних книг.

9. У результаті проробленої роботи організовується свято дитячої книги – огляд кращого, що зроблене школою (на заключних конференціях, доповідях, зустрічах, вечорах і т. п.).

10. Усі класні керівники в період підготовки й проведення «Тижня» забезпечують:

- а) залучення викладачів окремих предметів до роботи з проведення уроків позакласного читання, організації читацьких конференцій, вечорів, доповідей і т.п.;
- б) проведення зборів батьків (по класах) з доповідями й бесідами про значення книги й читання у виховній роботі.

11. Шкільні бібліотеки у період підготовки й проведення «Тижня» забезпечують:

- а) надання класним керівникам списків учнів, які не відвідували бібліотеку;
- б) обладнання всіх намічених планом школи книжкових виставок, підготовку плакатів і рекомендаційних списків;
- в) обладнання виставки книг про комуністичне виховання на час покласних зборів батьків;
- г) забезпечення батьків консультаціями з питань дитячого читання.

12. Заступник директора з навчальної роботи підводить підсумки підготовки й проведення «Тижня» стосовно організації, постановки й врахування результатів позакласним читанням, а також стосовно роботи бібліотеки й проведення оглядових (особливо святкових) заходів, робить повідомлення на педагогічній раді, яка обговорює підсумки, намічає план роботи на наступний період.

Наприкінці навчального року складається звіт. У ньому повинен бути здійснений аналіз роботи з керівництва читанням учнів і проведених заходів. У звіт слід включити й усе те, що зроблене крім плану. Річний звіт бібліотеки заслуховується на педраді, де оцінюється робота бібліотеки, учителів-предметників, класних керівників з керівництва позакласним читанням, і намічаються конкретні заходи щодо усунення недоліків. Рішення педради по звіту повинне бути враховане при складанні плану роботи на наступний рік. Рекомендується заслуховувати роботу бібліотекаря не адміністративних і виробничих нарадах упродовж навчального року

[243, с.23-27.]

ДОДАТОК 3

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ ТИЖНЯ ДИТЯЧОЇ
ТА ЮНАЦЬКОЇ КНИГИ НА 1984 р.Список літератури
до 60-річчя присвоєння піонерській організації
і комсомолу імені В. І. Леніна

Ленін В. І. Завдання спілок молоді: Промова на III Всерос. з'їзді Рос. Ком. Спілки Молоді 2 жовт. 1920 р.— К.: Молодь, 1982.— 47 с.

Добросовестный, высокопроизводительный труд — патриотический долг каждого комсомольца! : Доклад первого секретаря ЦК ВЛКСМ В. М. Мишина на VI пленуме ЦК ВЛКСМ.— Комс. правда, 1984, 17 янв.

Інформаційне повідомлення про VII пленум Центрального Комітету ЛКСМ України.— Молодь України, 1983, 16 груд.

Адреси героїчних справ: Розповіді про всесоюз. і респ. ударні комс. будови.— К.: Молодь, 1982.— 150 с.

Ануфриев А. Завоевать авторитет трудно: Дружина 102 шк. г. Красноярска готовится к Всесоюзному сбору, посвященному 60-летию присвоения им. В. И. Ленина пионерской организации.— Пионерская правда, 1984, 17 янв.

Баденчук В. Вогонь наших буднів.— К.: Молодь, 1983.— 112 с.

Врублевська В. Горде ім'я.— Піонерія, 1984, № 1, с. 1.

Всесоюзная пионерская организация имени В. И. Ленина: Документы и материалы /Под ред. А. Федуловой.— М.: Мол. гвардия, 1981.— 304 с.

Гринберг В. Мы выступаем за комсомол.— М.: Мол. гвардия, 1983.— 96 с.— (Б-чка пионера-активиста).

Десятерик В. С Лениным в сердце: Кн.-альбом.— М.: Современник, 1980.— 125 с., ил.

Дневники и письма комсомольцев: Сборник /Сост. М. Катаева.— 2-е изд., доп.— М.: Мол. гвардия, 1983.— 381 с.— (Б-ка юношества).

Здравствуйте: 60 лет пионерии /Худож. А. Финеченов.— М.: Мол. гвардия, 1982.— 14 с., ил.

Имени Ленинского комсомола: Сборник.— М.: Мол. гвардия, 1979.— 175 с., ил.

«Ім'я Леніна в серці кожному! Вірність партії ділом доведемо»: Про Всесоюзний піонерський збір.— Зірка, 1984, 12 січ.

Ініціатива — в рабочем строю: О Всесоюзной ударной вахте, посвященной 60-летию присвоения комсомолу имени В. И. Ленина.— Комс. знамя, 1984, 24 янв.

- Історія Ленінської Комуністичної Спілки Молоді України.— 4-те вид., доп.— К.: Молодь, 1979.— 756 с.
- Комсомол — моя судьба: К 65-летню образования ВЛКСМ.— Комс. жизнь, 1983, № 2, с. 18—20.
- Лошкарєв М.** Молодежь и защита социалистического Отечества: Актуальные проблемы военно-патриотического воспитания.— К.: Молодь, 1981.— 255 с.
- Наша сила — в преемственности поколений.— Комс. знамя, 1983, 23 авг.
- П'ятирічка трудових піонерських справ: Підбірка матеріалу.— Зірка, 1984, 9 січ.
- Похід бережливих: Нариси /Худож. Д. Заруба.— К.: Веселка, 1983.— 71 с., іл.
- Репорт Всесоюзной пионерской организации им. В. И. Ленина.— М.: Мол. гвардия, 1982.
- Славный путь Ленинского комсомола: История ВЛКСМ.— 2-е изд., перераб. и доп.— М.: Мол. гвардия, 1978.— 588 с., ил.
- Страна комсомолия: Сборник.— М.: Мол. гвардия, 1984.— 18 с.— (Б-ка «Вступающему в комсомол»).
- Трущенко Н.** Сплоченные словом Ильича: Исторический очерк о III съезде ВЛКСМ.— М.: Мол. гвардия, 1980.— 206 с.
- Чернишев В.** Героїчні традиції в духовному житті радянської молоді.— К.: т-во «Знання», 1983.— 45 с.
- Юности нашей союз боевой.— М.: Мол. гвардия, 1983.— 175 с.

Твори українських письменників-ювілярів
1984 року

БАЖАН МИКОЛА ПЛАТОНОВИЧ

(9 жовтня 1904 — 23 листопада 1983)

Основні видання творів

Бажан М. Твори в 4-х т. Т. 1—4.— К.: Дніпро, 1974—1975.

Бажан М. Вибране: Вірші та поеми.— К.: Рад. письменник, 1981.— 211 с.— (Шкіл. б-ка).

Бажан М. Батьки й сини: Поезії.— К.: Молодь, 1980.— 207 с.— (Поет. б-ка комсомольця).

Бажан М. Думи і спогади.— К.: Рад. письменник, 1982.— 326 с.

Бажан М. Карби.— К.: Рад. письменник, 1978.— 87 с.

Переклади російською мовою

Бажан М. Избранное: Стихотворения и поэмы.— М.: Худож. лит., 1974.— 286 с.

Бажан М. Знаки: Стихи и поэма.— М.: Сов. писатель, 1979.— 94 с.

Література про життя і творчість

Адельгейм Є. Микола Бажан.— К.: Дніпро, 1974.— 251 с.

Костенко Н. Поетика Миколи Бажана (1941—1978).— К.: Вища школа, 1978.— 216 с.

Комарницький Н. Памятные встречи с новостью.— Радуга, 1981, № 3, с. 160—163.

Моринець В. Місто поета.— Київ, 1983, № 1, с. 136—144.

Коротич В. «Я есть людина. Син свого народу...» — Вітчизна, 1982, № 6, с. 145—150.

Суворя ніжність слова.— Ранок, 1979, № 10, с. 3.

Суровцев Ю. Словом возвышающим.— Правда, 1982, 5 марта.

ГРАБОВСЬКИЙ ПАВЛО АРСЕНОВИЧ
(30 серпня 1864 — 29 листопада 1902)

Основні видання творів

- Грабовський П. Твори.— К.: Молодь, 1978.— 247 с.— (Шкіл. б-ка).
Грабовський П. Вибране: Поезії, нариси, статті, переклади і переспіви.— К.: Веселка, 1983.— 252 с.
Грабовський П. Поезії.— К.: Дніпро, 1979.— 231 с.

Література про життя і творчість

- Кисельов О. Література гарту й боротьби: Дослідження.— К.: Дніпро, 1972.— 416 с.
Сиротюк М. Забілили сніги: Роман.— К.: Рад. письменник, 1975.— 422 с.
Строковський Н. Життя во втором чтении: Роман.— К.: Рад. письменник, 1972.— 455 с.
Яновський І. Павло Грабовський — борець проти релігії.— К.: т-во «Знання», 1981.— 22 с.

ДОВЖЕНКО ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

(30 серпня 1894 — 25 листопада 1956)

Основні видання творів

- Довженко О. Вибрані твори.— Львів: Каменяр, 1980.— 302 с.— (Шкіл. б-ка).
Довженко О. Арсенал. Земля. Повість полум'яних літ.— Львів: Каменяр, 1982.— 184 с.— (Шкіл. б-ка).
Довженко О. Зачарована Десна: Кіноповість.— К.: Молодь, 1976.— 61 с.
Довженко О. Незабутне (1941—1943): Оповідання.— К.: Дніпро, 1980.— 191 с.

Переклади російською мовою

- Довженко А. Думы у карты Родины: Киноповести, рассказы, очерки, статьи.— Л.: Лениздат, 1983.— 463 с.— (Человек труда).

Література про життя і творчість

- Довженко в воспоминаниях современников: Сборник /Сост. Л. И. Пажитова, Ю. И. Солнцева.— М.: Искусство, 1982.— 278 с.

Коба Л. Олександр Довженко: Життя і творчість.— К.: Дніпро, 1979.— 195 с.— (Літ. портрет).

Корнієнко І. Олександр Довженко.— К.: Наук. думка, 1978.— 107 с.

Куценко М. Сторінки життя і творчості О. П. Довженка.— К.: Дніпро, 1975.— 344 с.

Плачинда С. Олександр Довженко: Біогр. роман.— К.: Молодь, 1980.— 344 с.— (Уславлені імена. Вип. 150).

Соболев Р. Александр Довженко.— М.: Искусство, 1980.— 304 с.— (Жизнь в искусстве).

Уроки Александра Довженко: Сб. статей.— К.: Ми-
стецтво, 1982.— 216 с.

* * *

Вінграновський М. Рік з Довженком.— Дніпро, 1980,
№ 9, с. 135—139.

Назаренко Ян. Сашко. Из записок А. Довженко.—
Звезда, 1976, № 5, с. 183—197.

Коваленко М. Довженко на війні.— Вітчизна, 1977,
№ 6, с. 150—156.

Наєнко М. Тема дитинства в творчості О. П. Довжен-
ка.— Укр. мова і літ. в школі, 1976, № 6, с. 17—28.

Самійленко Г. Сторінки дружби.— Дніпро, 1976, № 12,
с. 117—119.

Сотников М. Найчистіші фарби: Світ дитинства у твор-
чості О. П. Довженка.— Прапор, 1980, № 9, с. 115—121.

Сытин В. Яблуки: Штрихи к портрету А. Довженко.—
Искусство кино, 1979, № 10, с. 90—97.

ЗАГРЕБЕЛЬНИЙ ПАВЛО АРХИПОВИЧ

Нар. 25 серпня 1924 р.

Основні видання творів

Загребельний П. Твори в 6-ти т. Т. 1—6.— К.: Дніпро,
1979—1981.

Загребельний П. Диво: Роман про Київ. Русь доби
Ярослава Мудрого.— К.: Дніпро, 1982.— 623 с.

Загребельний П. Дума про невмирущого: Історія недо-
кінченого життя.— К.: Веселка, 1978.— 159 с., іл.

Загребельний П. Первоміст: Роман.— К.: Веселка,
1982.— 295 с.

Загребельний П. Розгін: Роман.— К.: Рад. письменник,
1976.— 672 с.— (Сучасний роман).

Загребельний П. Шепіт: Роман.— К.: Молодь, 1981.— 376 с.— (Б-ка худож. творів для підлітків та юнацтва «Джерело»).

Загребельний П. Я — Богдан: (Сповідь у славі): Роман.— К.: Рад. письменник, 1983.— 511 с.

Переклади російською мовою

Загребельний П. Диво: Роман (Авториз. пер. с укр. **Н. Карабутенко.**— М.: Воениздат, 1982.— 560 с., ил.

Загребельний П. Евпраксія. Первомост: Романи.— М.: Известия, 1981.— 686 с.— (Б-ка «Дружбы народов»).

Загребельний П. Разгон: Роман /Авториз пер. с укр. **И. Новосельцевой.**— М.: Сов. писатель, 1982.— 687 с.— (Б-ка произведений, удостоен. Гос. премии СССР).

Загребельний П. Роксолана: Роман. Пер. с укр.— М.: Сов. писатель, 1982.— 639 с.

Література про життя і творчість

Сизоненко О. Мости літературної зрілості.— К.: т-во «Знання», 1974.— 48 с.— (Література і мистецтво).

Шаховський С. Романи Павла Загребельного.— К.: Рад. письменник, 1974.— 175 с.

* * *

Біленко В. Багатогранність таланту: Штрихи до портрета П. Загребельного.— Укр. мова і літ. в школі, 1980, № 5, с. 8—19.

Зубанич Ф. Зв'язок часів.— Україна, 1981, № 37, с. 6—7.

Осоцкий В. Дела давно минувших дней...— Радуга, 1980, № 6, с. 159—176.

Панорама жизни народной.— Дружба народов, 1981, № 4, с. 3—7.

Семенчук І. Початок дороги.— Дніпро, 1980, № 4, с. 145—151.

Слабошпицкий М. Загадка Павла Загребельного.— Радуга, 1980, № 1, с. 155—164.

ЗБАНАЦЬКИЙ ЮРІЙ ОЛІФЕРОВИЧ

*Нар. 1 січня 1914 р.**Основні видання творів*

- Збанацький Ю. Твори: В 2-х т.— К.: Дніпро, 1974.
- Т. 1. Малиновий дзвін: Роман; Єдина: Повість.— 670 с.
- Т. 2. Хвилі: Роман; Поліські билиці: Оповідання.— 702 с.
- Збанацький Ю. Гвардії Савочка: Оповідання /Худож. О. Мікора.— К.: Веселка, 1977.— 15 с., іл.
- Збанацький Ю. Кують зозулі: Роман.— К.: Веселка, 1975.— 500 с., іл.
- Збанацький Ю. Лісова красуня. Між добрими людьми. Балада про знамено: Повісті. Оповідання.— К.: Веселка, 1972.— 451 с.
- Збанацький Ю. Ми — не з легенди: Роман.— К.: Рад. письменник, 1973.— 700 с.— (Б-ка «Мужність»).
- Збанацький Ю. Найдорожчий друг: Оповідання.— К.: Веселка, 1970.— 20 с.
- Збанацький Ю. Пообіч Талі. Полікарп: Повісті.— К.: Дніпро, 1981.— 152 с.— (Романи й повісті).
- Збанацький Ю. Привітайте мене, друзі! Славко: Повісті. Оповідання.— К.: Веселка, 1976.— 328 с., іл.
- Збанацький Ю. Стародуби. Я був дідусем: Повісті /Худож. В. Євдокименко.— К.: Веселка, 1979.— 296 с., іл.
- Збанацький Ю. Таємниця Соколиного бору: Повість /Худож. А. Резниченко.— К.: Веселка, 1978.— 309 с., іл.
- Збанацький Ю. Червона роса: Роман.— К.: Рад. письменник, 1981.— 296 с.

Переклади російською мовою

- Збанацький Ю. Волны. Малиновый звон: Романы.— М.: Сов. писатель, 1974.— 624 с.
- Збанацький Ю. Комсомольская кепка. Баллада о знамени: Две повести.— М.: Дет. лит., 1973.— 192 с., іл.
- Збанацький Ю. Кукуют кукушки: Роман /Авториз. пер. с укр. А. Л. Тонкеля.— М.: Дет. лит., 1981.— 432 с., іл.
- Збанацький Ю. Мы — не из легенды: Роман /Авториз. пер. с укр. А. Л. Тонкеля.— М.: Воениздат, 1978.— 524 с., іл.

Література про життя і творчість

- Про Юрія Збанацького: До 60-річчя від дня народження. Літературно-критичні матеріали.— К.: Рад. письменник, 1974.— 152 с.

Стогнут О. На бистрині сучасності.— К.: т-во «Знання», 1973.— 48 с.— (Література і мистецтво).

* * *

Бурляй Ю. Легендою стали...— Жовтень, 1977, № 6, с. 124—136.

Воловец Л. Балада про перших.— Жовтень, 1982, № 8, с. 125—127.

Кононенко П. Пізнавати і творити світ.— Вітчизна, 1976, № 4, с. 198—201.

Стрельцов А. Верность партизанской теме.— Радуга, 1982, № 5, с. 176.

Ярмыш Ю. Судьбы поколения.— Радуга, 1979, № 12, с. 178—180.

КОМПАНИЕЦЬ ЛІДІЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

Нар. 12 березня 1914 р.

Основні видання творів

Компанієць Л. Вершник на гнідому коні: Поема /Мал. В. Савадова.— К.: Веселка, 1978.— 38 с., іл.

Компанієць Л. Вільшанка: Вірші /Худож. К. Деряжна.— К.: Веселка, 1983.— 16 с., іл.

Компанієць Л. Королівська таємниця: Казки /Мал. Н. Лопухової.— К.: Веселка, 1970.— 72 с., іл.

Компанієць Л. Мій дім, мій рідний край: Вірші /Мал. А. Михайлюка.— К.: Веселка, 1981.— 48 с., іл.

Компанієць Л. Полечко мое: Вірші /Мал. В. Ульянової.— К.: Веселка, 1975.— 47 с., іл.

Компанієць Л. Чотири квіточки: Вірші.— К.: Веселка, 1976.— 18 с., іл.

КОЦЮБІНСЬКИЙ МИХАЙЛО МИХАЙЛОВИЧ

(5 вересня 1864 — 12 квітня 1913)

Основні видання творів

Коцюбинський М. Твори в 3-х т. Т. 1—3.— К.: Дніпро, 1979.

Коцюбинський М. Вибране.— Львів: Каменяр, 1983.— 344 с., іл.— (Шкіл. б-ка).

Коцюбинський М. Фата моргана: Повість.— К.: Дніпро, 1977.— 133 с.

Переклади російською мовою

Коцюбинський М. Лошади не виноваты: Рассказы.— М.: Худож. лит., 1976.— 288 с.— (Нар. б-ка).

Література про життя і творчість

Музей М. М. Коцюбинського в Чернігові: Фотоальбом.— К.: Мистецтво, 1978.— 74 с., іл.

Михайло Коцюбинський. Життя і творчість у портретах, ілюстраціях, документах: Альбом.— К.: Рад. школа, 1970.— 320 с.

Погрібна Л. Твори М. Коцюбинського на екрані.— К.: Наук. думка, 1971.— 156 с.

* * *

Дудко В. У гості до Коцюбинського.— Молодь України, 1983, 30 жовт.

Давидов Й. Протест.— Прапор, 1980, № 1, с. 138—139.

Коцюбинський Ю. Школа сонцелюба: М. Коцюбинський і революційно-демократична молодь.— Дніпро, 1980, № 7, с. 126—131.

Павлиш К. Письменник-гуманіст.— Людина і світ, 1979, № 9, с. 52—53.

ЛАДИЖЕЦЬ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

Нар. 17 червня 1924 р.

Основні видання творів

Ладижець В. На високій полонині: Вірші (Іл. Г. Тульчевської).— К.: Веселка, 1970.— 61 с., іл.

Ладижець В. Сонце над Верховиною: Вірші /Мал. А. Жуковського.— К.: Веселка, 1979.— 32 с., іл.

Ладижець В. Трембіта /Мал. С. Караффи-Корбут.— К.: Веселка, 1974.— 98 с., іл.

Ладижець В. Я малий собі гуцулик: Вірші. Скоромовки. Загадки.— К.: Веселка, 1965.— 34 с.

Переклади російською мовою

Ладыжец В. Вышло солнце на лужок /Пер. с укр. Г. Ладонщикова; Худож. А. Брей.— М.: Малыш, 1975.— 16 с., ил.

М'ЯСТКІВСЬКИЙ АНДРІЙ ПИЛИПОВИЧ

Нар. 14 січня 1924 р.

Основні видання творів

М'ястківський А. Веселий пилосос: Вірші /Іл. В. Крюков.— К.: Веселка, 1973.— 16 с., іл.

М'ястківський А. Зелений світлофор /Іл. О. Пославська.— К.: Веселка, 1975.— 13 с., іл.

М'ястківський А. Куди пішов дощик: Оповідання /Худож. Г. Савченко.— К.: Веселка, 1981.— 20 с., іл.

М'ястківський А. Острів Зеленого Селезня: Оповідання та казки /Мал. Л. Семенової.— К.: Веселка, 1972.— 87 с., іл.

М'ястківський А. Сама в хаті: Вірші /Худож. О. Лисенко.— К.: Веселка, 1982.— 6 с., іл.

ПИСЬМЕННА ЛАРИСА МИХАЙЛІВНА

Нар. 11 лютого 1914 р.

Основні видання творів

Письменна Л. Голубий Олень: Казки /Худож. В. Решетов, Г. Сокиринська.— К.: Веселка, 1976.— 127 с.

Письменна Л. Не за синіми морями: Повесть та оповідання /Мал. А. Паливоди, Т. Тарнавського.— К.: Веселка, 1980.— 215 с., іл.

Письменна Л. Неспокійні друзі: Оповідання /Худож. Л. Іванова.— К.: Веселка, 1981.— 112 с., іл.

Письменна Л. Скарб Вовчої криниці: Оповідання та повісті /Мал. В. Журавель.— К.: Веселка, 1974.— 264 с., іл.

Письменна Л. Чап-Чалап: Повесть-казка /Мал. В. Решетова, Г. Сокиринська.— К.: Веселка, 1973.— 75 с., іл.

Письменна Л. Чарівник на тонких ніжках: Повесть /Мал. О. Кожекова.— К.: Веселка, 1979.— 63 с., іл.

Письменна Л. Юрко їде до табору: Оповідання /Мал. О. Кожекова.— К.: Веселка, 1969.— 139 с., іл.

Переклади російською мовою

Письменная Л. Тысяча окон и один журавль: Повесть /Пер. с укр. И. Савенко; Рис. Ю. Дмитрука.— М.: Дет. лит., 1976.— 128 с., ил.

УСАЧ ГРИГОРІЙ ДАВИДОВИЧ

*Нар. 14 вересня 1934 р.**Основні видання творів*

- Усач Г. Весняний зошит /Мал. Г. Ясинського.— К.: Веселка, 1975.— 48 с., іл.
 Усач Г. Вибір: Повість /Мал. Г. Зубковського.— К.: Веселка, 1978.— 152 с., іл.
 Усач Г. Запрошення до мандрівки: Вірші /Мал. Є. Ільницького.— К.: Веселка, 1983.— 32 с., іл.
 Усач Г. Казочка про Женчика /Худож. А. Василенко.— К.: Веселка, 1980.— 32 с., іл.

ЧАЛИЙ БОГДАН ІОСИПОВИЧ

*Нар. 24 червня 1924 р.**Основні видання творів*

- Чалий Б. Барвінок і весна: Казка /Мал. В. і К. Григор'євих.— К.: Веселка, 1980.— 63 с., іл.
 Чалий Б. Барвінок у школі /Іл. В. і К. Григор'євих.— К.: Веселка, 1977.— 63 с., іл.
 Чалий Б. В усіх-усіх республіках: Вірші, балади, переклади /Мал. Р. Саєнка.— К.: Веселка, 1974.— 285 с., іл.
 Чалий Б., Пархоменко О. Дума про Київ та його витязів: Вірші, легенди.— К.: Веселка, 1981.— 104 с., іл.
 Чалий Б. З моєї поштової скриньки: Переклади віршів /Худож. В. Ширяєв.— К.: Веселка, 1983.— 142 с., іл.
 Чалий Б. Ніч Амстердама: Поема /Іл. Г. Малаков.— К.: Веселка, 1978.— 25 с., іл.

Переклади російською мовою

- Чалый Б. Сто приключений Барвинка и Ромашки: Сказка /Пер. с укр. Р. Заславского, Л. Титовой; Рис. В. и К. Григорьевых.— М.: Дет. лит., 1978.— 127 с., ил.
 Чалый Б. Хорошие имена: Баллады, стихи, сказки /Пер. с укр. И. Мотяшова; Рис. Н. Кравченко.— М.: Дет. лит., 1974.— 111 с., ил.

ШЕВЧЕНКО ТАРАС ГРИГОРОВИЧ
(9 березня 1814 — 10 березня 1861)

Основні видання творів

- Шевченко Т. Твори в 5-ти т. Т. 1—5. Поетичні твори.— К.: Дніпро, 1978.
- Шевченко Т. Вибрані поезії.— К.: Дніпро, 1981.— 247 с.
- Шевченко Т. Зацвіла в долині червона калина: Вірші /Мал. М. Кампанець.— К.: Веселка, 1973.— 14 с., іл.
- Шевченко Т. Кобзар /Вступ. стаття О. Гончара; Прим. Л. Кодацької.— К.: Дніпро, 1983.— 647 с., іл., портр.
- Шевченко Т. Лірика /Уклад. А. Халімончук; Худож. Г. Кучабський.— Львів: Вища школа, 1982.— 85 с.
- Шевченко Т. Малий Кобзар: Вибрані поезії для дітей /Упоряд. і приміт. Є. Кирилюка; Мал. В. Касіяна; І. Іжакевича.— К.: Веселка, 1981.— 384 с., іл.— (Шкіл. б-ка).
- Шевченко Т. Мені тринадцятий минало: Вірші /Худож. В. Глуздов.— К.: Веселка, 1983.— 19 с., іл.
- Шевченко Т. Поеми.— К.: Дніпро, 1981.— 189 с.
- Шевченко Т. Садок вишневий коло хати: Вірші /Гра-вюри О. Івахненка.— К.: Веселка, 1982.— 46 с., іл.
- Шевченко Т. Повести /Вступ. стаття Ю. Ивакина; Ил. В. Василенко.— К.: Дніпро, 1983.— 456 с., ил.

Переклади російською мовою

- Шевченко Т. Звезда моя вечерняя: Стихи /Пер. с укр. Р. Заславского; Рис. Г. Маковеевой.— М.: Дет. лит., 1980.— 16 с., ил.
- Шевченко Т. Кобзарь /Пер. с укр.; Предисл. Л. Нови-ченко.— К.: Дніпро, 1983.— 646 с.

Література про життя і творчість

- Васильченко С. В бур'янах: Повесть.— К.: Веселка, 1976.— 52 с., іл.
- Іваненко О. Тарасові шляхи: Роман /Мал. В. Касіяна.— К.: Веселка, 1982.— 743 с., іл.
- Красицький Д. Тарас — художник: Оповідання про юність Т. Г. Шевченка.— К.: Веселка, 1973.— 139 с., іл.
- Красицький Д. Тарасові світанки: Повесть /Мал. И. Дайца, М. Дерегуса.— К.: Веселка, 1979.— 373 с., іл.
- Пархоменко О. Вічна стежка: Оповідання /Мал. В. Євдокименка.— К.: Веселка, 1970.— 99 с., іл.
- Рильський М. Слово про літературу.— К.: Дніпро, 1974.— 371 с., іл.

Твори російських письменників-ювілярів
1984 року, видані на Україні

АЛЕКСІН АНАТОЛІЙ ГРИГОРОВИЧ

Нар. 6 серпня 1924 р.

Алексин А. А тем временем где-то...: Повести /Худож. А. Нечипоренко.— К.: Веселка, 1982.— 252 с., ил.

Переклади українською мовою

Алексін А. Дуже страшна історія: Повісті /Пер. з рос. Н. Лісовенко; Мал. А. Жуковського.— К.: Веселка, 1979.— 240 с., іл.

БЄЛЯЄВ ОЛЕКСАНДР РОМАНОВИЧ

(4 березня 1884—6 січня 1942)

Беляев А. Человек-амфибия: Романы, повесть /Предисл. М. Соколовой; Худож. Г. Гармидер.— Одесса: Маяк, 1981.— 417 с., ил.— (Мор. б-ка).

Беляев О. Людина, що знайшла своє обличчя /Пер. з рос.— К.: Молодь, 1975.— 446 с.

Беляев О. Мертва голова: Науково-фантастичні твори /Пер. з рос. Л. Вовчик, К. Юречко, Ф. Динько, Н. Свечникова.— К.: Молодь, 1977.— 288 с.

БІАНКІ ВІТАЛІЙ ВАЛЕНТИНОВИЧ

(30 січня 1894 — 10 червня 1959)

Бианки В. Лесные домишки: Рассказ /Рис. Ю. Северина.— К.: Веселка, 1978.— 16 с., ил.

Біанкі В. Пригоди Муравлика /Пер. з рос. І. Буше; Іл. С. Іпатьева.— К.: Веселка, 1973.— 16 с., іл.

БОНДАРЄВ ЮРІЙ ВАСИЛЬОВИЧ

Нар. 15 березня 1924 р.

Бондарев Ю. Берег: Роман /Вступ. статья Т. Заморий; Рис. Н. Богданца.— К.: Дніпро, 1979.— 439 с., ил.— (Школ. б-ка).

Бондарев Ю. Батальйони просять вогню: Повість /Авториз. пер. з рос. Н. Орлової; Мал. Ю. Золотова.— К.: Веселка, 1983.— 172 с., ил.

Бондарев Ю. Вибір: Роман /Авториз. пер. з рос. Н. Орлової.— К.: Дніпро, 1982.— 272 с.— (Романи й повісті, № 5).

ГАЙДАР АРКАДІЙ ПЕТРОВИЧ

(24 січня 1904 — 22 жовтня 1941)

Основні видання творів

Гайдар А. Повести и рассказы.— К.: Рад. школа, 1982.— 544 с., ил.— (Библ. сер.).

Гайдар А. Сказка о военной тайне, о Мальчише-Кибальчише и его твердом слове /Худож. Л. Киреева, В. Мелещенко.— Днепропетровск: Промінь, 1981.— 24 с., ил.

Гайдар А. Школа: Повести. Рассказы /Вступ. статья Ю. Ярмыша.— Симферополь: Таврия, 1978.— 644 с.— (Школ. б-ка).

Переклади українською мовою

Гайдар А. Казка про Хлопчиша-Кибальчиша /Пер. з рос. Г. Кулінича; Мал. В. Савадова.— К.: Веселка, 1980.— 32 с., ил.

Гайдар А. Р.В.Р.: Повість /Пер. з рос. О. Ільченка; Мал. В. Савадова.— К.: Веселка, 1977.— 62 с., ил.

Гайдар А. Тимур і його команда: Повість /Пер. з рос. Л. Яценка; Худож. А. Єрмолаєва.— К.: Веселка, 1983.— 88 с., ил.

ГОГОЛЬ МИКОЛА ВАСИЛЬОВИЧ

(1 квітня 1809 — 21 лютого 1852)

Основні видання творів

Гоголь Н. Избранные произведения: В 2-х т.— К.: Дніпро, 1983.

Гоголь Н. Вечера на хуторе близ Диканьки: Повести, изд. пасичником Рудым Паньком.— Харьков: Прапор, 1982.— 191 с., ил.

Гоголь Н. Мертвые души: Поэма /Вступ. статья С. Машинского; Худож. С. Артюшенко.— К.: Веселка, 1983.— 420 с., ил.

Гоголь Н. Ночь перед рождеством: Повесть /Худож. М. Родионов.— К.: Веселка, 1982.— 39 с., ил.

Гоголь Н. Тарас Бульба: Повесть.— Одесса: Маяк, 1981.— 120 с., портр.

ЛЕРМОНТОВ МИХАЙЛО ЮРІЙОВИЧ

(15 жовтня 1814 — 15 серпня 1841)

Основні видання творів

Лермонтов М. Бородино: Стихотворение /Рис. А. Кондратьева.— К.: Веселка, 1982.— 14 с., ил.

Лермонтов М. Герой нашего времени /В оформл. использованы рис. М. Лермонтова.— К.: Дніпро, 1978.— 181 с.

Лермонтов М. Мцирі: Поэма /Пер. з рос. І. Пучка; Худож. Р. Константинов.— К.: Веселка, 1982.— 32 с., іл.

Лермонтов М. Парус: Стихи /Рис. В. Савадова.— К.: Веселка, 1981.— 23 с., ил.

Лермонтов М. Стихотворения; Герой нашего времени: Роман /Послеслов. Б. Эйхенбаума, К. Ломунова; Ил. Шмарина.— К.: Веселка, 1983.— 199 с., ил.— (Школ. б-ка).

Лермонтов М. Стихотворения; Поэмы; Маскарад: Драма.— К.: Дніпро, 1981.— 310 с., портр.

ОСТРОВСЬКИЙ МИКОЛА ОЛЕКСІЙОВИЧ

(16 вересня 1904 — 22 грудня 1936)

Основні видання творів

Островский Н. Как закалялась сталь: Роман.— Львов: Каменяр, 1982.— 343 с.

Островський М. Гудок: Уривок з роману «Народжені бурєю» /Пер. з рос. Г. Тютюнника; Мал. В. Савадова.— К.: Веселка, 1977.— 24 с., іл.

Островський М. Як гартувалася сталь /Пер. з рос. В. Петровського.— Львів: Каменяр, 1983.— 335 с.

Островський М. Як гартувалася сталь: Роман /Пер. з рос. В. Петровського; Іл. А. Резниченко.— К.: Молодь, 1982.— 360 с., іл.

ПУШКІН ОЛЕКСАНДР СЕРГІЙОВИЧ

(6 червня 1799 — 29 січня 1837)

Основні видання творів

- Пушкин А. Избранные произведения: В 2-х т.— К.: Дніпро, 1979.
Т. 1. 327 с.
Т. 2. 407 с.
- Пушкін О. Дубровський; Капітанська дочка: Романи /Пер. з рос. О. Гончар, І. Сенченко.— К.: Молодь, 1981.— 192 с.
- Пушкин А. Зимняя дорога: Стихи /Рис. Н. Левчишина.— К.: Веселка, 1981.— 24 с., іл.
- Пушкин А. Лирика: Стихи /Худож. М. Пшинка.— К.: Веселка, 1983.— 87 с., іл.
- Пушкин А. Повести.— К.: Техніка, 1982.— 232 с.
- Пушкін О. Полтава: Поема, 1828—1829 /Вступ. стаття Д. Лихачова; Укр. пер. А. Малишка, М. Рильського; Худож. Ф. Константинов.— Х.: Прапор, 1982.— 127 с., іл.
- Пушкин А. Поэмы /Коммент. С. Бонди; Рис. А. Мищенко.— К.: Веселка, 1983.— 180 с., іл.— (Школ. б-ка).
- Пушкин А. Прекрасны вы, берега Тавриды...: Стихи о Крыме.— Симферополь: Таврия, 1981.— 142 с., іл.
- Пушкин А. Сказка о золотом петушке /Рис. М. Пшинки.— К.: Веселка, 1981.— 24 с., іл.
- Пушкин А. Сказка о попе и работнике его Балде /Рис. А. Базилевича.— К.: Веселка, 1978.— 16 с., іл.
- Пушкин А. Сказка о рыбаке и рыбке /Рис. А. Павловской.— К.: Веселка, 1979.— 16 с., іл.
- Пушкин А. Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и о прекрасной царевне Лебеди: Стихотворная сказка /Худож. С. Артюшенко.— К.: Веселка, 1982.— 54 с., іл.

ДОДАТОК К ВЕЧІР СУЧАСНОЇ ПОЕЗІЇ

[196]

ДОДАТОК Л

ОРІЄНТОВНА ПРОГРАМА ЗАНЯТЬ З ОСНОВ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ ЗНАНЬ ШКОЛЯРІВ

1 клас**Основні завдання:**

- сформувати у школярів загальне уявлення про бібліотеку, багатство і розмаїття книжкового світу;
- ознайомити з правилами користування бібліотекою та книгою;
- дати початкові знання про структуру книги /обкладинка, корінець, сторінки/, показники книги /заголовок, автор, ілюстрація/;
- порядок розстановки книг на полицях, відкритий книжковий фонд, тематичні полиці, книжкові виставки;
- пробуджувати і формувати інтерес школярів до самостійного читання.

		К-СТЬ ГОД.
1	Знайомство з шкільною бібліотекою.	1
2	Правила спілкування з книгою. Гігієна читання.	1
3	Книга навчальна та для дозвілля.	1
4	Структура книги.	1
5	Автори книги.	1
6	Художнє оформлення дитячої книги.	1
7	Періодика для дітей.	1
8	Як правильно читати.	1
9	Театралізоване «Свято читача» /або «Прощання з Букварем»/.	

2 клас**Основні завдання:**

- поглибити знання школярів про структурні елементи книги та їх призначення; інтерес до самостійного читання;
- закріпити знання школярами правил поведження з книгою та користування бібліотекою;
- ознайомити із структурою різних джерел інформації;
- формувати вміння самостійного вибору книги в бібліотеці.

		К-СТЬ ГОД.
1.	Екскурсія до бібліотеки.	1
2-3.	Читач у бібліотеці /вибір книги у бібліотеці/.	2
4-5.	Глядач у бібліотеці.	2
6-7.	Слухач у бібліотеці.	2
8.	Структура різних джерел інформації.	1
9.	Підсумкова творча гра «Подорож у Країну Книг».	

3 клас**Основні завдання:**

- формувати в учнів вміння вибрати книги для самостійного читання відповідно до рівня своїх можливостей, орієнтуватись у книжці і серед книжок;
- поглибити знання про структурні елементи книги /зміст, передмова /вступ/, прикнижкова анотація, післямова; їх призначення/;
- дати початкові знання роботи з рекомендаційними плакатами, ілюстративною картотекою;
- розширити знання про книжковий фонд, розстановку книг в умовах вільного доступу;
- сформувати початкові уявлення про науково-пізнавальну, науково-художню і довідкову книжку;
- ознайомити з періодичними виданнями: журналами і газетами, їх структурою /рубрики, зміст, тематика/.

		к-сть год.
1	Бібліотека зустрічає /вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці/.	1
2	Структура книги.	1
3	Самостійний вибір книг у бібліотеці.	1
4	Довідково-бібліографічний апарат для молодших школярів.	1
5	Довідкова книга.	1
6	Ділова книга.	1
7	Художні та науково-художні джерела інформації.	1
8	Періодичні видання для молодших школярів.	1
9	Підсумкова творча гра «Компас в книжковому морі».	

4 клас**Основні завдання:**

- формувати у школярів вміння самостійного вибору і читання книги; оперативного пошуку інформації;
- розширити знання школярів про науково-художню та довідкову літературу; жанри, тематику бібліотечних фондів;
- поглибити знання про структуру книги, її елементи та призначення;

		к-сть год.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці.	1
2	Твій друг – підручник.	1
3	Альбоми, карти, атласи.	1
4	Твоє довідкове бюро.	1
5	Помічники у виборі книг та інших джерел інформації.	1
6	Художня та науково-пізнавальна книга. Діа-,	1

	відеофільми.	
7-8	Талант читача, глядача, слухача.	2
9	Підсумкова гра «Клуб веселих та начитаних» /КВН/.	

5 клас

Основні завдання:

- поглибити знання школярів про структуру книги та її елементи; рекомендаційні друковані покажчики, каталоги, каталожні картки, прикнижкову бібліографію;
- розширити знання дітей про довідкову і словникову літературу;
- формувати у школярів вміння самостійного пошуку і вибору *книги в бібліотеці*, вміння нею користуватись для оперативного пошуку інформації.

		К-сть год.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці.	1
2	Структура книги.	1
3	Твої помічники у виборі книги.	1
4	Самостійний вибір книг у бібліотеці.	1
5	Твої друзі – словники.	1
6	Мої улюблені книги.	1
7-8	Талант читача, глядача, слухача.	2
9	Літературна бібліографічна гра «Нитка Аріадни».	

6 клас

Основні завдання:

- формувати у школярів вміння робити тематичний підбір книг; користуватись апаратом книги при її читанні, словниками, енциклопедіями, довідковою літературою різних типів, систематичним каталогом, систематичною картотекою газетних та журнальних статей;
- поглибити знання школярів про структуру та елементи книги.

		К-сть год.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці.	1
2	Вибір книги.	1
3	Які книги допомагають мені вчитися.	1
4	Мої улюблені книги.	1
5	Як читати, розуміти і записувати прочитане.	1
6	Дискусія «Книга в твоїх руках»	1
7	Періодичні видання. Принципи організації матеріалу і зміст.	1
8	Театралізоване свято «Як берегти книгу».	

7 клас**Основні завдання:**

- закріпити вміння школярів працювати з довідковим апаратом книги, зведеним алфавітним покажчиком до збірників творів; з довідковими посібниками;
- поглибити навички роботи школярів з суспільно-політичною, науково-популярною і публіцистичною літературою; періодичними виданнями;
- розвивати читацькі інтереси школярів, вміння самостійно працювати з книгою.

		К-сть год.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці.	1
2-3	Книга і бібліотека. Їх роль та значення.	2
4.	Усвідомлене читання. Вміння працювати з книгою.	1
5.	Самостійний вибір книги.	
6.	Як користуватись енциклопедичною і довідковою літературою.	1
7.	Каталоги і картотеки бібліотеки.	1
8.	Книги про книги.	1
9.	Підсумкова літературна гра-конкурс бібліотечних ерудитів «Уважні та начитані».	1

8 клас**Основні завдання:**

- формувати у школярів глибокі знання про книгу, про видову різноманітність друкованих джерел;
- поглиблювати вміння школярів працювати з бібліографічним апаратом бібліотеки, з прикнижковою бібліографією, різними джерелами інформації;
- закріпити вміння школярів працювати з літературою з питань науки, техніки та мистецтва.

		К-СТЬ ГОД.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці	1
2	Публіцистична література та її жанри.	1
3	Як вибрати книги. Довідково-бібліографічний апарат бібліотеки.	2
4	Використання різних типів бібліотечних посібників при виборі літератури.	1
5	Вміння бути читачем.	1
6	Мої улюблені книги.	1
7	Книги з науки і техніки.	1
8	Книги з мистецтва.	1
9	Підсумкова конференція «Книги в моєму житті»	

9 клас**Основні завдання:**

- поглиблювати систему знань школярів про книгу, бібліотеку та вміння працювати в бібліотеці з довідковими виданнями, періодикою, бібліографічними посібниками, мистецтвознавчою літературою.

		К-СТЬ ГОД.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці	1
2	Бібліотечно-бібліографічні засоби пошуку літератури.	1
3	Робота з словниками, довідниками, енциклопедичною літературою.	1
4	Як берегти книгу.	1
5	Як мені допомагає книга вчитися.	1
6	Робота з джерелами інформації.	1
7	Книги з мистецтва і про мистецтво.	1
8	Книга в моєму житті.	1
9	Підсумкова конференція «Книги - морська глибина. Хто в них пірне аж до дна, Той, хоч і труду мав досить, Дивнії перли виносить». І. Франко	

10 клас**Основні завдання:**

- формувати у школярів вміння працювати з науково-популярною, критичною літературою, їх підвидами; науковими виданнями художньої літератури;
- розвивати особистісні мотиви становлення до книги та бібліотеки;
- ознайомити школярів з системою бібліотек в Україні, формувати вміння користуватись їх послугами.

		К-СТЬ ГОД.
1	Вересневі зустрічі в шкільній бібліотеці	1
2	Методи самостійної роботи з книгою	1
3	Словник – інструмент пізнання світу.	1
4	Дискусія «Про книгу і бібліотеку»	1
5	Робота з джерелами інформації.	1
6	Критична література.	1
7	Мистецтво бути читачем.	1
8	Читач в науковій бібліотеці.	1
9	Підсумкова конференція «Мистецтво бути читачем»	

[345]

ДОДАТОК М

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-БІБЛІОГРАФІЧНИХ УРОКІВ

Виховання культури читання

Перед сучасною людиною постають величезні книжкові масиви.

В СРСР щоденно виходить 4,5 мільйонів книг і брошур. Тому, хто хоче йти в ногу з життям, треба навчитися орієнтуватися в цьому книжковому морі, швидко й продуктивно засвоювати зміст книг, оволодіти культурою читання.

Школі належить навчити молоде покоління методам і навичкам читання й роботи з книгою, основам бібліотечно-бібліографічних знань. Виконати ці складні завдання школа може в тісному контакті з бібліотекою.

Дані методичні рекомендації допоможуть у вирішенні вказаного вище завдання. Тут бібліотекар і вчитель знайде матеріали, які допоможуть краще організувати пропаганду книгознавчих і бібліографічних знань серед учнів 5 класів.

Методичні поради по проведенню бібліотечних уроків допоможуть керівникам дитячого читання розширити і поглибити знання учнів про книги, навчити школярів користуватися довідниками, словниками, енциклопедіями, журналами, ознайомити з довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки.

Методика проведення окремих занять перевірена в Ровенській міській бібліотеці та ряді бібліотек області.

В даному випуску повторюється «Тематичний план занять бібліотечно-бібліографічної грамотності з учнями 1–8 класів».

Урок

Тема: Як написати відгук на книгу?

Мета: Навчити школярів оцінювати книги і вміти висловлювати про них свою думку. Прищеплювати любов до читання.

Обладнання: Виставка книг.

Вислови про книгу: «Книга вчить, як на світі жить».

«Без книги немає знань».

«Не на користь книжку читать. Коли вершки лише хапать».

«Читання робить життя красним».

Робота над відгуком повинна проводитись вчителем російської або української літератури при допомозі бібліотекаря.

Вміння оцінити твір літератури і висловити про нього свою думку складається поступово.

Бесіда.

Кожен повинен вміти висловити свою думку про прочитану книгу, написати про неї відгук. З цією роботою Ви трохи знайомі, заповнюючи щоденники позакласного читання, ви виписували цитати і висловлювали свої

судження про книгу. Крім цього ви писали короткі відгуки про твори своїх товаришів. '

Часто відгук про книгу пишеться в формі роздуму. Перед нами стоїть завдання написати такий відгук на тему: «Сама цікава книга, прочитана мною в останній час».

Як можна почати цей твір? Як сформулюємо основні його положення, основний тезис?

– Сама цікава книга, яку я прочитав останнім часом, – це «Дві повісті» Білахової.

– «Дінка» Осеевої.

– «Відважні» Воїнової.

– «Молода гвардія» Фадеева.

– «Неспокійна людина» Воронкової.

– «Юність» Ломоносова Муратова.

– Чим названа книга цікавіша інших, чим вона зацікавила вас? Цікавим змістом? Виведеними в ній образами людей? Описом природи? Формою викладу? Чи ви дізнались із книги щось нове чого не знали раніше?

Відповіді будуть різними.

– Книга «Дві повісті» Білахової сподобалась мені тим, що в ній добре висвітлена дружба дітей.

– Із повісті «Неспокійна людина» Воронкової мені дуже запам'яталась доярка Катерина, яка вміла добиватись, мети, доказати свою правоту.

– Із книги Евдокимова «Левітан» я багато нового пізнав про життя великого художника.

Вчитель: – Звичайно, кожен із вас по-своєму буде доказувати висунутий тезис про те, що названа книга дійсно цікава.

– Який висновок ви можете зробити? Як можна закінчити твір?

Учень: – Якщо книга цікава, то вона може бути цікава й для другого, її можна порекомендувати товаришам.

Обговорюємо з учнями орієнтовну схему відгуку.

1. Сама цікава книга, яку я прочитав в четвертій чверті, – це...

2. Про що ця книга?

3. Чим цікава вона (привести факти, приклади, що обґрунтовують висунуту душу).

4. Чи слід і кому саме прочитати цю книгу? Ще раз підкреслимо, що твори мають бути доказовими.

Щоб переконати учнів в тому, читаємо два відгуки про книгу Данієля Дєро «Робінзон Крузо».

І. Сама цікава книга прочитана мною, – це «Робінзон Крузо». Вперше я прочитала її, коли вчилась в четвертому класі.

Робінзон Крузо жив один на острові, приручаючи диких тварин, вирощуючи культурні рослини. Одного разу на острів приїхали дикуни, які могли зруйнувати його працю, та Робінзону вдалось скрити свою присутність

на острові. Скоро дикуни поїхали з острова. Враження про цю книгу залишилось надовго в моїй пам'яті.

Цю книгу слід прочитати людям, що бояться труднощів.

II. Сама цікава книга, прочитана мною, – це «Робінзон Крузо» Даніеля Діфо. Ця книга дуже захоплююча за своїм змістом. На безлюдний острів попадає самотній чоловік. Він повинен там жити і боротись за життя. Разом з героєм переживаємо з ним його труднощі, боїмся за нього, коли він зустрічається з дикунами людодіями.

Автор дуже яскраво описує природу безлюдного острова. Разом з героями любується заходом і сходом сонця, небаченими квітами й деревами.

Діфо показує, скільки багато може зробити навіть одна людина. Більше всього мені сподобались в книзі ті місця, в яких описується, як Робінзон влаштує своє житло, приручав звірів, вирощує рослини.

Книга сильно впливала на читача і надовго запам'ятовується.

Я раджу прочитати її. Можливо, він навчиться у героя твердості, сміливості.

Знаходимо в обох творах тезис, докази, висновок. Запитуємо чим відрізняються твори. В результаті обговорення приходимо до висновку.

В першому творі тільки передається зміст твору, ми можемо самі догадатися, що книга привабила автора цікавим сюжетом. В другому творі автор відмічає, що йому сподобалось в книзі: захоплюючий зміст, яскраві, описи природи і думки про безмежні можливості і могутність людини. Отже, відгук про книгу – це не тільки переказ її змісту. Тут треба показати, що саме в книзі робить її цікавою. При цьому слід привести факти, які б переконували в тому, що книга цікава.

Словникова робота

Письменник – автор, прізвище, він, майстер.

Показати – зобразити, розповісти, познайомити, читача, змалювати, події.

Книга сподобалась – твір, оповідання, повість, запам'яталось, справила враження, полюбились, привернула увагу.

Подобається герой – дорогий мені, приваблює.

Написання відгуку учнями.

Урок

Тема: Бібліографічні покажчики. Використання їх при виборі книг.

Мета заняття: Дати поняття, що таке бібліографія, її призначення. Ознайомити із рекомендаційними покажчиками для учнів 4–5 класів. Показати відмінність покажчика від систематичного каталога.

План заняття:

1. Що таке бібліографія, її призначення, хто нею займається.
2. Рекомендаційні покажчики для учнів 4–5 класів.
3. Види рекомендаційних покажчиків.

4. Які дані про книгу можна отримати із покажчика при виборі книги.

5. Відмінність покажчика від систематичного каталога.

Текст бесіди

Люди не мислять свого життя без книг. Адже книги – це знання, дружня бесіда, відпочинок. Чим дорослішими ви стаєте, тим ширше і серйозніше коло читань, які у вас виникають. Як людина приборкала атом, чи можна керувати погодою? Якою буде наша країна через 20 років? Якою буде людина комуністичного суспільства? Де знайти відповідь на всі ці і багато інших запитань? Звичайно, в книгах. Як же відшукати найкращі з них і найкорисніші для вас? Адже вже тепер на нашій планеті нараховується більше 100 мільйонів творів друку. Особливо зростає видання книг в Радянському Союзі. Тільки в СРСР виходить кожний день 4332000 книг. За роки Радянської влади, з 1919 року тираж дитячої літератури в нашій країні – чотири мільярди дев'яност сімдесят три тисячі томів. В одній бібліотеці Імені В.І. Леніна книг біля 20 мільйонів.

В кожній обласній дитячій бібліотеці приблизно 160 тисяч книг. Нині в СРСР випускається четверта частина всієї світової книжкової продукції за кількістю видань. Книг стільки, що, читаючи навіть все життя, не прочитаєш.

Проте засмучуватися не варто, адже читати абсолютно всі книги не обов'язково і неможливо. Головне – зуміти вибрати те, що найбільш потрібне. А допоможе вам у цьому бібліографія. З допомогою бібліографії завжди можна знайти потрібну книгу. Не випадково ще в стародавні часи бібліографію, називали «золотим ключем до скарбниці знань – книг». Слово бібліографія іноземного походження. Воно походить від двох грецьких слів «бібліон»

– книга і «граф» – пишу. В перекладі – описування книг. В наш час терміном «бібліографія» називають область діяльності по підготовці і передачі читачам інформації про твори друку.

Завдання бібліографії не тільки вести опис книг (вказувати прізвище автора, назву книги, місце видання), але і ознайомлення із змістом книги. Бібліографія відбирає і рекомендує читачам самі кращі книги. Так само і допомагає читачеві і бібліограф. Він підказує, яка література є по тому, чи іншому питанню, які книги кращі.

Ви вже не раз зустрічались з бібліографією, хоча, можливо, і не підозрювали цього. Згадайте списки «Що читати влітку», картотеки в бібліотеці, перелік книг, які порадив прочитати вчитель. Кожний із вас одержує газету «Пионерская правда», «Юный ленинец», «Зірка». На сторінках газет ви часто зустрічаєте цікаві розповіді про нові книги, поради, що читати учням того чи іншого класу. Це і є бібліографія.

Будь ласка, згадайте, в яких ще газетах і журналах ви зустрічали списки або розповіді про книги? Правильно. В журналах «Пионер», «Пионерия», «Юный техник», «Юный натуралист» і інших. Так в журналі «Пионер» є постійний розділ «Что вам читать», в журналі «Костер» – «Библиотека Кости Теркина», в «Пионерии» – «Письменники – дітям».

З більшим колом книг знайомлять спеціальні бібліографічні видання: друковані каталоги, бюлетені, покажчики, плани читання, пам'ятки, бесіди. (Кожний вид покажчиків показувати дітям).

Книги про книги і бібліографічні покажчики.

Покажчики по своєму змісту бувають різні. Одні із них рекомендують літературу з різних галузей знань – це загальні бібліографічні покажчики. До них можна віднести, наприклад, ось цей – «Что читать?». Путіводитель для учащихся 5–6 классов (М. Книга, 1971). Це універсальний покажчик, який розповідає про книги на різноманітні теми. Універсальним є ще покажчик «Книга о книгах для детей». Для учащихся 4–5 классов (М., Книга, 1976). Під заголовком написано: «Рекомендательный указатель литературу для учащихся 4–5 классов».

Ці покажчики рекомендують, радять вам прочитати найцікавіші книги. Тут ви знайдете літературу про В.І. Леніна, Великий Жовтень, книги про те, як жили люди тисячі років тому і про завоювання космосу, про нашу державу, про мистецтво, техніку, про землю і небо, про рослин і тварин. Цікаві книги з математики, хімії, фізики, географії, історії – вам також рекомендує покажчик.

Покажчик познайомить вас з кращими творами російських, українських, радянських і зарубіжних письменників.

Як користуватись покажчиком? Перш за все потрібно уважно ознайомитись із змістом і вибрати розділ, який вас особливо зацікавив. Якщо вам хочеться прочитати про зірки, материки і океани, треба дивитись розділ «Мир вокруг тебя». Якщо ви любите музику треба звернутись до розділу «В мире искусства». А розділ «Спутники любознательных» – потрібен вам. Цей розділ розкаже вам про інші бібліографічні покажчики, збірки і довідкові (книги, які допоможуть вам стати хорошим читачем, вибрати книгу і вміти в ній розібратися).

На сторінках покажчика «Книга о книгах для дете» про кожну книгу дані такі відомості: автор, назва, анотація, тобто коротка розповідь про книгу. На останніх сторінках ви знайдете заголовок «О каких книгах рассказано в указателе». Тут в алфавітному порядку подані автори і назви всіх книг, названих в покажчику.

Більшість бібліографічних покажчиків – тематичні, тобто рекомендують літературу на певну тему. Наприклад, книги про славні справи піонери України рекомендує покажчик «Сторінки літопису піонерії України» (Рекомендований покажчик літератури для учнів 4–6 класів. К., 1973). (Детально познайомити учнів із покажчиком).

А книга «Новые горизонты» (Новые горизонты: Беседы о книгах для учащихся 5-ых классов – М., Книга, 1974) – ваш помічник у навчанні.

На її сторінках йде розповідь про книги, які розширяють ваші знання по шкільних предметах: історії стародавнього світу, географії, літературі. Тут зібрані самі найкращі книги.

Прочитайте їх і ви дізнаєтесь про те, що підручник розповісти вам не встиг.

(Показати всі випуски серії «За страницами вашего ученика» і познайомити, як вони побудовані).

Потім познайомити із покажчиками, що рекомендують художню літературу, розповісти про них, зробити огляд окремих покажчиків.

Сьогодні ми познайомилися а деякими бібліографічними покажчиками. А як користуватися ними? Читати все підряд не обов'язково. Спочатку треба прочитати передмову. З неї ви дізнаєтесь, з яких розділів складається покажчик, яка література в нього включена. Загляньте також у зміст. Це полегшить знаходження потрібного матеріалу. З кінці багатьох покажчиків є допоміжні списки. (Навести приклади).

Чим відрізняється покажчик від систематичного каталога? Каталог відображає літературу, яка є в книжкових фондах даної бібліотеки. Бібліографічні покажчики включають найкращу літературу незалежно від того, є вона в даній бібліотеці чи ні. Це дозволяє одержати більш повніше уявлення про те, яка література існує по тому чи іншому питанню. В покажчику про кожну книгу дається розповідь значно більша, ніж на карточці в каталозі. А головне, покажчик ви можете взяти додому. Але покажчик швидко старіє. До нього не включиш нову книгу, або статтю, що тільки вийшла з друку. А у каталозі всі нові надходження відразу ж відображаються, тому при виборі літератури потрібно звертатися і до каталога, і до покажчика.

Не забувайте їх переглядати і ви завжди будете своєчасно дізнаватись про новини літератури. Звичайно, у будь-якому випадку бібліотекар допоможе вам знайти найкращу, найнеобхіднішу книгу чи статтю, але вчіться самостійно користуватись бібліографічними посібниками. Вони стануть вашими наставниками в читанні.

Практичне заняття

1. Роздати кожному учневі покажчик для ознайомлення.
2. Ознайомившись з покажчиком, вибрати собі книги для читання.
3. Скласти за покажчиком список книг для читання. Не забути правильно вказати відомості про книгу: прізвище автора, назву книги і т. д.

Література:

Библиотечно-библиографические знания – школьникам: Методическое пособие. М., Книга, 1977, 46 с.

Библиотечно-библиографические знания – младшим школьникам. Библиотекарь, 1979, № 2, с.36–39.

Живова З.С. и Левина О.И. Рекомендательные библиографические пособия и комплексный подход к воспитанию. В кн. В помощь детским и школьным библиотекам, 1979. М., 1978, с.42–49.

Казанков В. Зачем нужна библиография? В кн. Хочу все знать. Научно-художественный сборник. Л., 1977, с.318–319.

Линкова И. Ты и твоя книга. М., Просвещение, 1975, 144 с.

Моргуштерн И.Г., Уткин Б.Г. Занимательная библиография. М., Книга, 1978, 144 с.

Уроки проведені.

Урок

Бібліотечне заняття (5–6 клас).

«Як працювати з довідниками, словниками, енциклопедіями».

Друзі! Навіть найрозумніша людина не може довго пам'ятати великі події минулого та сучасного, численні дати, цифри, факти. Доповнюють пам'ять людини книги, які все знають: словники, довідники, енциклопедії та ін. Ці книги – друзі нашої пам'яті, вони дають відповіді на будь-яке питання.

Як же побудовані ці книги? Як користуватись ними в роботі?

Найпростіші з них – словники. В них зібрані слова, розташовані в алфавітному порядку. Найбільшим попитом користується орфографічний словник. Майже всі ми користуємось цим словником, коли не знаємо, як пишеться те чи інше слово. Є також словники український, російський, російсько-український, словник для вивчення іноземних мов. Коли вас цікавить значення слова, історія його походження, користуйтеся тлумачним словником.

Російський вчений і письменник Володимир Даль автор словника, в якому зібрано 200 тисяч слів. Кожне слово має пояснення і тлумачення. Цей словник подає велику допомогу при читанні російської дореволюційної літератури, пояснює слова, які нам сьогодні вже не зрозумілі: гічка, гривна, ермолка та ін.

При читанні газет та журналів ви часто зустрічаєтесь з словами, які прийшли з інших мов народів світу. Наприклад, «путч», «рутина», «унисон», «фінт» та ін. Значення таких слів пояснює словник іноземних мов. Так, слово «піонер» іншомовного походження і означає перший, той, хто відкриває нові шляхи в незвідане.

Кожен школяр повинен мати відповідні навички роботи з словниками. Уважно продивляйтесь передумову до словників, знайомтесь з умовними позначками. Поступово ви будете вільно і швидко знаходити у словниках будь-яке слово.

Нашим добрим помічником є енциклопедії. Саме слово «енциклопедія» взято з грецької мови і означає «коло знань». В наш час енциклопедіями називають книги, в яких коротко викладені в певній системі наукові дані про науку, техніку, культуру, природу, мистецтво та ін. У більшості енциклопедій матеріал розташований по алфавіту.

Виключенням з цього правила є ДЕ, в якій матеріал розташований по системі знань. В її створенні приймали участь вчені, педагоги, письменники, художники. Кожний том присвячений певній галузі знання.

ДЕ витримала кілька видань на російській та українських мовах, виходила в 10–ти та 12–ти томах. В кінці кожного тому вміщуються таблиці та різні допоміжні покажчики: хронологічний, алфавітний, бібліографічний. Останній рекомендує найбільш цікаві книги по темі, якій присвячений даний том.

Як же користуватись ДЕ, щоб швидко знайти потрібний матеріал? Насамперед визначіть, в якому томі знаходиться матеріал. Припустимо, що вас цікавлять факти з історії середніх віків. «Історія людського суспільства» знаходиться у 7–му томі. Відкривається він змістом, в якому 4 розділи: «Стародавній світ», «Середні віки», «Нові часи» і «Довідковий відділ». Кожен відділ має підвідділи, в яких дається перелік статей, авторів, сторінки.

Сьомий том відкриває вступна стаття «Для чого нам потрібна наука історія». Матеріал цього тому не замінить підручника, але суттєво доповнить наші знання, розповість багато цікавого. Знайти потрібну статтю вам допоможе «Зміст» і «Довідковий відділ».

У тексті дано багато ілюстрацій, таблиць, карт, до всіх розділів історії.

Крім ДЕ ви можете користуватись енциклопедіями для дорослих. Серед них є енциклопедії загального характеру: Велика радянська енциклопедія (БСЕ), Мала Радянська енциклопедія (МСЕ), українська радянська енциклопедія (УРЕ). В них матеріал розташований по алфавіту. Галузеві енциклопедії: географічна, хімічна, технічна також допоможуть вам поповнити знання по шкільній програмі.

З друку виходить багато книг довідкового характеру для вас: довідники фотолюбителя, радіолюбителя, автолюбителя допоможуть вам поглибити знання з улюбленої справи.

В бібліотеці ви також можете знайти книги з різних питань піонерської і комсомольської роботи, які також мають довідковий характер.

Щорічно видається книга «Товариш». Це піонерський довідник, який дає різні цифри, факти, поради з питань піонерської і комсомольської роботи. Ця книга підкаже вам як покращити пам'ять, яким повинен бути розпорядок дня, що таке дружба, товаришування та ін.

Таким же необхідним довідником для комсомольця і піонервожатого є «Книга вожатого». Важливий довідковий матеріал про піонерські організації за рубежом дає книга В. Пушкіної «Пионерский глобус».

Весь матеріал про фізкультуру і спорт зібраний у книзі Г. Юрміна «Какая ты спортландия?», «От А до Я по стране спорта». В ній ви знайдете відповідь на питання: як зародились гра у футбол, коли вона вперте виникла в Росії, хто був першим чемпіоном світу по шахах, про олімпійські ігри та ін.

Є ще багато довідкових книг для вас. В них зібрані відомості і знання, накоплені людством за багато віків. Ці книги поповнюють наші знання, допомагають жити, вчитись, працювати.

Практичні заняття.

Дайте відповідь на питання:

1. В якому словнику треба шукати значення слів «коалиция», «гравитация», «апелляция»?
2. Який словник дає правильне написання слів «серебряный», «коридор», «веранда», «до востребования»?
3. В якому томі ДЕ можна прочитати про технічні культури?
4. Знайдіть у ДЕ матеріал про Австралію.
5. Де шукати матеріал про історію футболу?
6. Знайдіть дати життя і смерті В. Чапаєва.
7. Де можна прочитати про піонерів Болгарії?
8. В якій енциклопедії вміщено матеріали про Миколу Трублаїні, відомого дитячого письменника, нашого земляка, вінничанина?
9. В якому році народився відомий російський художник В.А. Тропінін?
10. Де можна прочитати про історію піонерського галстука?

Домашнє завдання:

В яких томах ДЕ вміщені матеріали про Жанну Д'Арк, піонерів нашої країни, математику, бджіл, спорт, перші друковані книги в Європі та Росії?

Питання:

1. Як ви користуєтесь словниками?
2. Що таке енциклопедія?
3. Як користуватися ДЕ?
4. Які книги довідкового характеру ви знаєте?

Урок

Тема: Як читати книгу.

Мета: Ознайомити учнів із способами читання художньої і науково-популярної літератури; виховувати інтерес, любов до книги як джерела знань.

План занять:

1. Відмінність між художньою та науково-популярною літературою.
2. Мета читання художньої літератури: виховання і самовиховання, формування літературних смаків, збагачення життєвого досвіду.
3. Спосіб читання художньої літератури: вдумливе, зацікавлене, довільне, повне читання і перечитування. Роль уяви при читанні художньої літератури. Увага до художньої деталі.
4. Мета читання науково-популярної літератури: розширення конкретних знань, кругозору, задоволення допитливості, підготовка до збору, доповіді, бажання навчитися зробити щось своїми руками.
5. Способи читання науково-популярної літератури: перегляд, вибіркоче і повне читання, вивчення.

Текст бесіди:

Чи умієш ти читати?

Чи не дивне питання, коли я звертаюся до вас, які вже 5 років ходять до школи?

Що ж це значить – уміти прочитати? Це значить – взяти із книги все, що вона, будучи твором мистецтва, може дати: глибину думок і почуттів, поетичне відкриття світу, – все те, що письменник вклав в свій твір з надією передати читачу.

Про книги говорять – вони наші друзі. А чому друзі? Адже друзями ми називають живих істот. А книга? Що дає право зачислити її і коло щирих і близьких друзів?

Останні слова О.С. Пушкіна були «Прощайте, друзі», з якими він звернувся у своєму кабінеті до книг. Друг здатний викликати великі почуття, глибокі переживання. Може, тому саме і книга стала другом людини.

Спілкуючись з книгою, людина забуває, що це лише папір в палітурці. Ось як про чудодійну силу книги сказав поет Д. Кугультинов:

«Когда ты будешь в этот город вхож –
Из прошлого в грядущее пройдешь,
Заглянешь в страны и во времена:
Любая книга – время и страна...
Здесь, в комнате моей, из года в год
Все человечество в ладу живет».

Людина бачить в книзі чарівну силу, здатну схвилювати, порадувати, розгнівати, відповісти на запитання, пробудити нові питання.

Є книги-друзі, книги-бійці, книги-наставники. Зустрівшись з ними раз, людина не розстанеться з ними навіки.

Найпопулярнішою серед читачів є художня література. Учні читають її різну за тематикою і жанрами. Згодом в коло читання входять, крім художньої літератури, такі види, як науково-природнича, суспільно-політична, мемуарна література. В учнів проявляється інтерес до якоїсь галузі знання. Нерідко поглиблене читання на певну тему допомагає школяру знайти своє покликання, визначити майбутню професію.

Але спочатку давайте в'ясимо, яка ж відмінність між художньою та науково-популярною літературою.

Ось перед вами дві книги:

1. В. Нанівець «Хлопчик і жар-птиця».
2. П. Клушаннев «Дім на орбіті».

На титульній сторінці книги автор, назва книги, підзаголовочні дані – повість. Це означає, що книга художня. Пишучи цю повість, письменник вивчав біографію В.І. Леніна, різні документи. Але пишучи її, він мав право на домисел, і книга – не біографія вождя, а художній опис.

На титульному листі книги «Дім на орбіті» П. Клушанцева в підзаголовочних даних написано розповіді про орбітальні станції. Перегорнувши кілька сторінок книги, ми бачимо, що автор розповідає про космічні кораблі, наводить точні дати, коли вони побували в космосі. Автори науково-

популярних книг найчастіше вчені, дослідники, мандрівники. В основу книг науково–популярної літератури покладено факти, конкретні предмети і явища.

Що ж дає учням художня література?

Художня література – це багатюща панорама життя, образів людей. В ній виведені людські долі. В житті людей і у вашому житті, юні друзі, вона стає ніби першою сходинкою до багатства знань.

Основна цінність її в тому, що вона дає читачу художнє зображення життя не тільки в тій обстановці, яка близька і знайома, а розповідає про життя в інших країнах, про те, що ніколи не існувало, або давно увійшло в історію.

Справжнє, велике мистецтво завжди сучасне. І сьогодні глибоко хвилюють нас, вчать жити, любити і ненавидіти, сумніватись, боротись проти несправедливості кращі твори літератури минулого.

Кращі риси, притаманні героям класичних творів минулого, виховують у читачів найкращі риси, збагачують життєвий досвід.

Через художню книгу у читача формується літературний смак, здатний впливати на вибір високохудожньої, реалістичної літератури.

Навести приклад – творчість А.Гайдара.

Юний читач! Перед тобою художня книга. Чорні знаки на білому листі. І ти відчуваєш себе її співавтором, виконавцем ролі. Ти переживаєш, радієш, ненавидиш. А головне – мислиш! Невидимі нитки тягнуться від тебе, від твого серця до автора, його героїв.

Як же навчити читати книгу, щоб ви полюбили її розумом і серцем, знайшовши в ній «запал на все життя»?

Завжди слід пам'ятати про те, що сприймання художнього твору залежить від того, наскільки він доступний, бо читання не по віку часто буває шкідливим і може викликати антипатію до розумної і талановитої книги та її автора.

Виникає питання: що читати?

Книги необхідно підбирати, враховуючи вік, загальний розвиток, обстановку, настрій, доступність викладу.

Природно, виникає питання: як читати?

Читати потрібно вдумливо, творчо вростаючи в складний, повний думок світ героя, творчо сприймаючи його світогляд, почуття, пошуки, боротьбу.

Активне сприймання книги – ось основне, що розвиває творчу уяву мислення, збагачує світогляд читача.

Читаючи художні твори, потрібно запам'ятати окремі епізоди, пейзажі, характеристики героїв, влучні вислови. (Навести приклад читання творів Майн Ріда).

Читання має свої способи, вони в свою чергу залежать від мети читання. Мета ж буває різна: щоб «убити час», розважитись, але найвища мета – це поповнення знань, моральне удосконалення, поглиблення світогляду, думок і почуттів, вивчення якоїсь теми, книги, самоосвіта.

Розрізняють різні способи читання: неповно читання, коли вдумливо читають не все, а частини, повне читання, читання з «переробкою» змісту книги. Це найкраща школа читання.

Є активне і пасивне читання.

Пасивне – коли читач піддається на волю автора, не даючи оцінки прочитаному. При активному – навпаки, все критикуємо, піддаємо сумніву. Найбільш якісне активне, поглиблене читання, при якому відбувається творче глибоке засвоєння матеріалу.

В читанні художнього твору величезну роль відіграє уява, яка дає можливість бачити чужими очима – часто кращими, ніж наші, – те, що ми не бачили, переживати з людьми те, чого самі не пережили. Читаючи історичні книги, ми переносимось в живу країну минулого, живемо життям предків. Уміти уявити – це розширити свій маленький досвід, включаючи сюди досвід людства.

Свої враження про прочитане необхідно записувати до щоденники, про який з вами уже говорили.

Недалеко той час, коли перед вами, юні друзі, життя поставить великі, але в той же час цікаві завдання:

- перетворити пустелі в квітучі сади;
- знищити хвороби, керувати погодою і ін.

Як же багато треба знати! Космонавт В. Комаров, звертаючись до читачів «Пионерской правды» писав: «Помните, друзья, что без знаний и утро – ночь. Тем, кто держит в руках золотой ключ знаний, солнце освещает дорогу к другим планетам».

Книга – ворота до знань, вірний шлях до самоосвіти, необхідний і найкращий в світі університет. Основи знань дають підручники. Але ви хочете знати більше, і тут вам допоможуть науково–популярні книги.

Вони є з різних галузей знання, написані зрозуміло, доступно, захоплююче. Для вас пишуть М. Верзилін – ботанік, педагог; В. Левшин – математик, який зобразив світ математичних казок; М. Плавильщиков – зоолог.

Пристрасні сподвижники науки В. Арсеньев і Тур Хейердал захоплююче розповіли про те, що вони побачили і пережили в експедиціях.

Приклад:

Ю. Дмитрієв («Здравствуй, белка»), М. Сладков, М. Верзулін відкривають читачам красу навколишнього світу, запрошують вас, самих пройти незнайомими стежками і навчитися бачити незвичайне в природі своїми очима.

Читання науково-популярної літератури має свої особливості.

В цих книгах вживаються спеціальні терміни, порушуються наукові проблеми, ці місця потрібно перечитувати декілька разів, звернутись до вчителя. Можливе і вибіркоче читання, коли готуються до уроку, написання реферату. Вам в пригоді стануть довідники, словники, енциклопедії.

Вибирати науково-популярні книги допомагають покажчики літератури «Что читать?», «Путеводитель для учащихся 5–6 классов», «Что читать детям 5–8 классов».

Читаючи науково-популярні книги, слід дотримуватись і тих правил, способів, що і при читанні художньої літератури, які роблять читання активним, поглибленим, творчим, усвідомленим і повним.

Про них я вам розповідала, коли зупинялась на читанні художніх творів.

Вам завжди слід пам'ятати про те, що «найцінніше багатство, яке набувається в роки дитинства, отрочтва, ранньої юності, – це знання». (В. О. Сухомлинський).

Література:

1. Крупская Н.К. О детской литературе и детском чтении. М., 1979.
2. Ушханов Ю.А. Что нужно знать каждому о библиотеке. М., 1977.
3. Орлов С.И. Вчись учитися. Бесіди а учнями. К., 1977.
4. Поварнин С.И, Как читать книги. М., 1971.
5. Чирва А. Книги в твоей дружине. М., 1960.
6. Цюрупа Э. Умеешь ли ты читать. М., 1967.
7. Медведева Н. Что такое культура чтения. Библиотечарь, 1976, № 9, с.40.

Урок

Тема: Журнали для дітей середнього шкільного віку (1 год.)

Мета уроку: Навчити дітей використовувати журнали з метод розширення свого кругозору.

План заняття:

1. Що таке журнал?
2. Коротка характеристика 3-4 дитячих журналів.
3. Принцип організації матеріалу в журналі.
4. Зміст дитячих журналів.
3. Хто пише в журналі.
- 6, Як читати журнал.
7. Використання журнальних матеріалів у навчанні, роботі піонерського загону, на занятті гуртка.

Текст бесіди.

В нашій країні, для вас, друзі, видаються тисячними тиражами книги, газети та журнали. Давайте разом пригадаємо, які ж саме газети та журнали видаються.

Журнали: «Піонерія», «Пионер», «Костер», «Юний техник», «Юний натураліст», «Юний художник».

Газети: «Зірка», «Пионерская правда», «Юний ленинец».

Яка ж різниця між журналом, газетою і книгою. Вони відрізняються між собою перш за все зовнішнім виглядом, формою, а також періодичністю виходу в видавництвах і змістом. Журнали, які сьогодні називали, виходять 1 раз в місяць, газети «Зірка», «Юний ленинець».

Яка ж різниця між журналом, газетою і книгою. Вони відрізняються між собою перш за все зовнішнім виглядом, своєю формою, а також періодичністю виходу в видавництвах і змістом. Журнали, які ми сьогодні називали, виходять 1 раз в місяць, газети «Зірка», «Юний ленинець» виходять раз в тиждень, а «Пионерская правда» – два рази в тиждень.

Газета – це періодичне видання, у вигляді великих листків, яке відображає на своїх сторінках поточні події в різноманітних сферах життя, а також містить політичні, критичні науково–популярні статті.

Журнали – періодичне видання також. Вони займають визначне місце в колі читання кожного із школярів. Актуальність тематики, різноманітність жанрів, жива подача матеріалу, чудове оформлення роблять журнали привабливими для дітей різного віку.

Що означає слово «періодичність»?

«Періодичний» – наступаючий через певні проміжки часу, закономірно повторюється, виходить із друку через певні проміжки часу.

Журнали та газети друкують завжди нові матеріали, ніколи не повторюють того, що вже було надруковано. Книги, звичайно, можуть перевидаватися багато разів і зміст їх залишиться незмінним.

Кожна нова видатна подія із життя нашої країни, чи другої країни світу знаходять відображення на сторінках газет та журналів.

Величезна армія репортерів і журналістів щоденно відсилають кореспонденції в свої журнали про останні події життя.

Часто кореспондентами журналів є юні читачі, вони пишуть про свої піонерські справи, як піонери борються з трійочниками, як вони допомагають відстаючим.

І кожен з вас може відсилати свої листи в піонерські журнали і стати юним кореспондентом. Редакції журналів завжди уважно відповідають на ваші листи.

Н. К. Крупська велике значення надавала дитячій періодиці у вихованні нової людини, вона виходила з того, що до піонерської преси повністю відносяться ленінські слова про газету і журнал як про колективного пропагандиста, агітатора та організатора. На жаль багато серед вас не бачать в журналі, газеті поради, організатора цікавих справ.

З чого починається історія піонерської преси?

Журнал «Барабан» – перший піонерський журнал.

В бібліотеці музею «Кабінет і квартира В.І. Леніна в Кремлі», зберігається пожеланий від часу журнал «Барабан» № 5 за 1923 р. з таким підписом на обкладинці «Дорогому Іллічу від піонерів Замоскворіччя!» 19.01.1924 р. В честь відкриття районної виставки «Ми йдемо на зміну». Це був подарунок вождю революції від московських піонерів 19 січня 1924 року.

Юні ленінці Замоскворіччя передали цей номер «Барабана» Володимирі Іллічу – через його сестру Анну Іллінічну.

Журнал «Барабан» видавництво випустило лише двадцять номерів. На зміну йому прийшов журнал «Пионер», перший номер якого читачі отримали 15 березня 1924 року. Через рік 6 березня 1925 р., народилась газета «Пионерская правда».

Зараз вам важко уявити як виглядали номери перших піонерських журналів і газет. Вони друкувалися на сірому папері, тиражі їх були 10–20 тис. екземплярів. Але вже з перших номерів піонерські журнали стали друзями і помічниками юних ленінців.

Зі сторінок піонерських журналів з піонерами розмовляли видатні діячі нашої партії і держави – Н. І. Калінін, Н. К. Крупська, М. В. Фрунзе, Е. Ярославський, К. Е. Ворошилов, В. В. Куйбишев, герої праці і кратного подвигу.

Більшість віршів, оповідань, повістей С. Я. Маршака, В. В. Маяковського, А. Л. Гайдара, А. А. Кассіля, С. В. Михалкова, А. Л. Барто вперше були надруковані в «Пионере».

Немає такої країни в світі де видавалося би для дітей стільки журналів і газет.

28 піонерських газет і 34 журнали для жовтенят і піонерів на двадцяти двох мовах виходять в наших союзних республіках. Загальний тираж піонерських газет і журналів перевищує 30 млн. екземплярів.

На поїздах, літаках, автомашинах поспішають журнали до вас. Скільки нового та цікавого пізнаєте ви, коли проглянете нові номери.

А як читати журнали? В них матеріалу вміщено більше, а виходять журнали 1 раз в місяць. Тому на читання журналу йде більше часу.

Спочатку потрібно передивитися зміст журналу і відмітити для себе потрібні статті:

–Обов'язково прочитайте передмову; з неї ви дізнаєтесь про головні події.

–При читанні журналу користуйтеся картою чи глобусом.

–Якщо зустрінете незрозуміле слово чи висловлювання, звертайтеся до словників, довідників, енциклопедій.

–Читайте журнал уважно, не поспішаючи, продумайте зміст статті.

–Обмінюйтеся думкам з приводу прочитаного з товаришами, батьками, вчителями і бібліотекарями.

–Подумайте, як можна використати в роботі і навчальні уміння, одержані з журналу.

Перша стаття в журналі передає нам чим живе наша країна сьогодні. Коли країна святкує знаменні дати журнал «Пионер» друкує цікаві матеріали присвячені цим датам, піонерські маршрути, статті космонавтів.

При журналі «Пионер» був створений Всесоюзний штаб Тимура, який закликав розгорнути тимурівську роботу, створювати нові тимурівські команди, загони, штаби. Зараз завдання штабу Тимура виконують мільйони

тимурівців. «Пионер» – журнал універсальний. Він друкує матеріали на різноманітні теми.

Для тих, хто любить природу, хто займається в юнатських гуртках, видається журнал «Юний натураліст». Це щомісячний і науково–популярний журнал. Один з найстаріших дитячих журналів. Виходить з 1928 року. В роки Великої Вітчизняної війни і у післявоєнні роки журнал не видавався. Випуск відновився у 1956 р.

В роботі журналу беруть участь вчені, робітники сільського господарства, журналісти, письменники і художники.

Один із постійних розділів журналу «Моя Родина – СРСР» розповідає про неосяжні простори нашої країни. Розділ «Лесная газета» навчить вас спостерігати життя рослин і тварин, розповість про цікаві явища природи, познайомить з її таємницями.

В «Юном натуралісте» вас чекає «Клуб почемучек» (№ 114). Він об'єднує найдопитливіших дітей. Кожен з вас може стати членом клубу. Вступний внесок – тут питання, які повинні починатися з «чому?».

З вересня 1956 року видається щомісячний популярний науково-технічний журнал «Юний техник». Журнал повідомляє про найновіші досягнення науки і техніки. Багато сторінок він відводить розповідям про сучасні заводи, про творчість новаторів виробництва. (Назвати основні розділи журналу).

В «Юном технике» друкуються науково-фантастичні повісті і оповідання радянських, зарубіжних авторів. Дуже цікаві додатки до «ЮТ».

Ось такі журнали видаються для вашого віку.

Щоб легше було запам'ятати потрібні матеріали, надруковані в періодичних виданнях, звертайтеся до систематичної картотеки статей, яка в є кожній бібліотеці. З її допомогою можна швидко візувати в якому журналі, на який рік, в якому номері і на яких сторінках надрукована потрібна вам стаття.

Пам'ятайте: щоб добре вчитися і багато знати, треба читати газети та журнали.

Після проведення уроку зробіть огляд статей одного із названих журналів.

Література:

Губанова М. Воспитание культуры чтения младших школьников. М., 1968. Гл. Как читать газету, с.72–82.

Левина О. Чтение газет и журналов. В кн.: Левина О., С. Пропаганда библиотечно–библиографических знаний среди учащихся 1–8 классов. М., 1964, с.61–62.

[73]

ДОДАТОК Н

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ «ЯК ВИХОВАТИ У ДИТИНИ ЛЮБОВ ДО ЧИТАННЯ?»

Змусити дитину полюбити книгу і читання неможливо. Сьогодні учні мають право читати і не читати. Але учні самостійно не завжди можуть зробити правильний вибір. І завдання шкільних бібліотекарів, вчителів, батьків і всіх, хто не має сумнівів щодо великого позитивного значення читання, – допомогти учневі не помилитися. А для цього шкільні бібліотекарі, вчителі повинні бути обізнаними зі шляхами залучення учнів до світу книги та читання. Треба навчити учнів любити книгу. Більшість молодших школярів любить читати книгу. Але самі вибирати книгу вони не можуть. Тому дуже важливо, щоб шкільні бібліотекарі, вчителі стежили за підбором книг для дитячого читання. Для кожного дитячого віку існують рекомендаційні списки літератури «Що читати дітям». Вони є в кожній шкільній бібліотеці. У ці списки, складені з урахуванням віку дітей, до них входять твори художньої та науково-популярної літератури, книги класиків і сучасних письменників, українська та зарубіжна література, поезія і проза.

Шкільні бібліотекарі, вчителі повинні стежити, щоб в руки учнів потрапляли книги, призначені для їхнього віку. Стежачи за читанням дітей, треба обов'язково прагнути до того, щоб книги були різноманітної тематики: казки, оповідання про тварин і рослини, пригоди, розповіді про війну і героїв, про мирну працю дорослих і дітей, про школу, про музику, мистецтво. Підбираючи книги, треба враховувати індивідуальні інтереси дітей. Діти, особливо хлопці, часто захоплюються тільки пригодницькою літературою. Ця тяга до пригод, гострим, захоплюючим сюжетом цілком природна, але треба направити її в потрібне русло. Потрібно контролювати, щоб книги пригодницького жанру не були єдиними в читанні учнів, щоб в їх руки не потрапляли книги, призначені для дорослих. Якщо учня особливо цікавить життя рослин або тварин, нові машини, подорожі, слід підібрати книги, з яких він міг би отримати нові і цікаві для нього відомості. Особливо треба звернути увагу на розвиток в учнів інтересу до науково-популярної літератури. Учні повинні читати доступні для них книги географії, природознавства. Шкільні бібліотекарі та вчителі повинні допомогти дитині розвивати техніку читання, для цього треба привчати учнів читати вголос, щоб можна було контролювати правильність читання. Тому шкільним бібліотекарям, вчителям треба бути особливо уважними у підборі перших книг для самостійного читання. Книги повинні бути з яскравими картинками та невеликі по об'єму, щоб учень міг швидко прочитати їх.

У вихованні любові до книги у дітей молодшого шкільного віку можуть зіграти позитивну роль і незначні на перший погляд зовнішні моменти. Так, наприклад, своя власна бібліотека, поличка для книг, можливість обмінюватися книжками з товаришами – все це викликає у дітей інтерес до книги. Для того, щоб привчити учнів самостійно читати, можна

використовувати наступний прийом. Шкільний бібліотекар чи вчитель починає читати учням, але на самому цікавому місці припиняє читання вголос. Зацікавлені подіями книги і бажанням дізнатися, що відбудеться з героями книги далі, учні в більшості випадків продовжують читати самостійно. Бібліотекар чи вчитель повинен потім запитати їх, про що вони прочитали, похвалити їх за самостійність, висловити надію, що тепер вони завжди будуть читати самі.

Як дитина повинна читати книгу? Треба привчити дітей починати читання з обкладинки титульного аркуша книги, на яких написано прізвище автора, художника, який зробив малюнки книги, видавництва і рік видання. Треба щоб учні читали книги уважно. Для дітей молодшого шкільного віку велике виховне значення має переглядання ілюстрацій. Вони допомагають їм зрозуміти прочитане. Цікаві ілюстрації дають можливість уявити собі ті явища і предмети, які учні не можуть побачити безпосередньо. Дивлячись на малюнки, можна побувати на півночі і в тропічних країнах: живучи далеко від моря, побачити пароплави і бурхливий океан, дізнатися, як живуть діти в інших державах. Важливо навчити дітей розглядати малюнки в книзі, помічати цікаві деталі. Дуже добре, коли учні розповідають про прочитане. Розповідаючи, вони розвивають свою вимову, у них виробляються вміння виділяти головне в книзі. У процесі розповіді чіткіше формується ставлення до вчинків героїв, до описуваних подій. Якщо учень на початковому етапі не може розповісти про прочитане, треба допомогти йому за допомогою запитань: «Що ти дізнався з книжки? Коли і де це було? Що тобі сподобалося найбільше?» Питання про прочитане важливі і тому, що шкільні бібліотекарі, вчителі можуть проконтролювати читання дитини: всю книжку він прочитав, чи все зрозумів в ній, чи правильно його думку про поведінку героїв. Такі питання дисциплінують учнів, дозволяють більш уважно читати і запам'ятовувати прочитане. Треба заохочувати прагнення учнів намалювати самому картинку до прочитаного.

Дуже добре якщо в школі практикуються спільні читання книг вголос. Це зближує учнів, бібліотекарів, вчителів, допомагає краще пізнати дітей, зрозуміти їх захоплення та інтереси. Як разом читати? Перш за все, вибирається цікава та захоплююча книга, щоб учні із задоволенням чекали наступної зустрічі, коли всі сядуть разом і будуть читати. Читати вголос слід по черзі, сьогодні читає бібліотекар, завтра учень, післязавтра вчитель і т. д. Читання вголос – корисна тренування для учнів: вони звикають читати виразно, голосно і чітко. Треба визначити тривалість читання не більше 45 хвилин з тим, щоб читання не втомило учнів, як і не зникло інтересу до книги. Добре коли всі разом діляться враженнями про книгу. Якщо виникає суперечка, якщо учні будуть висловлювати неправильну думку, треба в тактовній формі допомогти їм розібратися в прочитаному.

Потрібно виховувати культуру поведінки з книгою. Потрібно привчити учнів берегти книгу. Вони повинні знати, що книгу не можна кидати, рвати, малювати на ній, загинати кути сторінок, вирізати з неї картинки. Особливо

треба дбайливо ставитися до бібліотечної книги. Її треба обложити в чистий папір і, прочитавши, здати в терміни. Необхідно також привчати учнів дотримуватися основних правил гігієни читання. Діти повинні знати, що очі треба берегти. Не можна читати при слабкому освітленні. Лампа повинна бути з боку лівої руки дитини, світло від неї не повинне потрапляти в очі, а падати тільки на поверхню столу, де лежить книга. При читанні слід робити короткі перерви, щоб очі не перенапружувалися.

Методичні рекомендації розміщені на сайті: <http://www.itup.com.ua/>

ДОДАТОК П

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ШКІЛЬНИХ БІБЛІОТЕКАРІВ, ВЧИТЕЛІВ

1. Прищеплюйте дитині інтерес до читання з молодшого шкільного віку.
2. Пропонувати книги яскраві по оформленню та цікаві за змістом.
3. Систематично читайте учням. Це формує у нього звичку щоденного спілкування з книгою.
4. Обговорюйте прочитану книгу з учнем.
5. Розповідайте про автора книги.
6. Якщо ви читаєте учням книгу, намагайтеся перервати читання на найцікавішому місці.
7. Пригадуйте з учнем зміст раніше прочитаного, навмисно його спотворюйте, щоб перевірити, як він запам'ятав раніше прочитаний текст.
8. Рекомендуйте дитині книги свого дитинства, діліться своїми дитячими враженнями від читання тієї чи іншої книги, зіставляйте ваші і його враження.
9. Влаштовуйте дискусії з прочитаних книг.
10. Виховуйте дбайливе ставлення до книги, демонструючи реліквії шкільної бібліотеки.
11. Будьте самі «зразковим читачем».
12. Хваліть учнів та показуйте їм, що ви пишаєтесь тим, що вони добре читають.

Через роки це стане щасливим нагадуванням про рідну школу, її традиції, дорогих і близьких людей.

Пам'ятка розміщена на сайті: <http://www.itup.com.ua/>

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ РІВНЕНСЬКОЇ
ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
РІВНЕНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

вул. В.Чорновола, 74, м. Рівне, 33028; тел. 64-96-60, 64-96-61; факс 63-64-73
E-mail: roippo.rv@ukr.net, код ЄДРПОУ 02139765

09.02.17 № 01-16/216/1

На № _____

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Баліки Людмили Миколаївни

**«Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних
бібліотек в Україні (1962-1991 рр.)»**

зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

В умовах реформування системи освіти в Україні гостро стоїть проблема нечитання. У цьому контексті дисертаційне дослідження Баліки Л. М. є актуальним та важливим.

Результати дисертаційного дослідження Л. М. Баліки упроваджувались у навчальний процес Рівненського обласного інституту післядипломної освіти упродовж 2015-2016 н.р. Матеріали дисертації використовувалися викладачами кафедри педагогіки, психології та корекційної освіти й кафедри філософії, економіки та менеджменту освіти.

Зважаючи на наукову якість дисертаційної роботи, важкість та актуальність проблематики, були зроблені висновки про доцільність її подальшого впровадження у навчальний процес вищих педагогічних закладів.

Довідка надається для подання до спеціалізованої вченої ради.

В.о. ректора

А. Л. Черній

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет
імені Івана Франка
Вул. В. Бердичівська, 40,
м. Житомир, 10008
телефон /факс (0412) 43-14-17
E-mail: zu@zu.edu.ua Web: www.zu.edu.ua
код ЄДРПОУ 02125208

Ministry of Education and Science of Ukraine
Zhytomyr Ivan Franko State University
40, Velyka Berdychivska Str.,
City of Zhytomyr Ukraine, 10008
Tel/Fax (0412) 43-14-17
E-mail: zu@zu.edu.ua Web: www.zu.edu.ua
USREOU 02125208

Від 10.01.17 № 542/1
На № _____ від _____

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баліки Людмили Миколаївни
«Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних
бібліотек в Україні (1962-1991 рр.)»
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Матеріали дисертаційної роботи Баліки Л. М. щодо проблеми розвитку інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні впроваджувалися в навчальний процес Житомирського державного університету імені Івана Франка упродовж 2015-2017 н.р. Зокрема, матеріали дисертації використовувалися на лекційно-практичних заняттях з історії педагогіки та загальної педагогіки.

Результати впровадження матеріалів дисертаційної роботи Л. М. Баліки обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки (протокол №10 від 26.01.2017 р.) та отримали позитивну оцінку професорсько-викладацького колективу. Зважаючи на наукову якість дисертаційної роботи, важливість та актуальність проблематики, були зроблені висновки про доцільність її подальшого впровадження у навчальний процес вищих педагогічних закладів, а саме при вивченні історії педагогіки та педагогіки.

Завідувач кафедри педагогіки

проф. Антонова О.Є.

Проректор з наукової
та міжнародної роботи

проф. Сейко Н.А.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул. 40 років Жовтня, 27, м. Херсон, 73003. Тел.: +38(0552) 32-67-05, 32-67-31; факс 49-21-14; e-mail: office@ksu.ks.ua; http://www.kspu.edu
МФО 820172 код за ЄДРПОУ 02125609 р/р 3522 7222 000120; 3521 2022 000120 банк Держказначейська служба України, м. Київ

14.02 2017 р. № 01-028/356

На № _____ від _____ 201__ р.

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баліки Людмили Миколаївни
«Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних
бібліотек в Україні (1962-1991 рр.)»
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

З метою апробації результатів дисертаційного дослідження Баліки Л. М. в Херсонському державному університеті упродовж 2013-2016 рр. у межах науково-дослідної підготовки студентів використовувались матеріали, представлені здобувачем.

Навчально-методичні матеріали та науково-практичні рекомендації допомогли викладачам кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту ХДУ більш ефективно використовувати матеріали в процесі підготовки майбутніх вчителів до практичної роботи, долучати їх до організації науково-дослідної діяльності студентів з питань педагогічного потенціалу книги у вихованні і забезпечити динаміку розвитку інтересу до читання в учнів у процесі педагогічної практики, розглянути діяльність шкільних бібліотек при вивченні курсів «Педагогіки» та «Історії педагогіки» в контексті історичної ретроспективи.

Особливе значення мають пункти, у яких автор розкриває педагогічні основи роботи шкільних бібліотек досліджуваного періоду з розвитку інтересу до читання, характеризує сучасні форми роботи шкільних бібліотек з учнівською молоддю, розкриває шляхи практичної реалізації вчителями, вихователями завдань долучення дітей до роботи з книгою, обґрунтовує важливість роботи з книгою в умовах сьогодення.

Отримані результати підтвердили ефективність запропонованого дослідження, що свідчить про доцільність впровадження розробок Баліки Л. М. у професійну підготовку майбутніх педагогів.

Проректор з навчальної та
науково-педагогічної роботи

Н.А. Тюхтенко

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

вул.Ст.Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 26-78-65, факс (0362) 26-37-15
E-mail: rectorat@rdgu.uar.net, код ЄДРПОУ 25736989

29. 12. 2016 № 222

На № _____ від _____

**Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Баліки Людмили Миколаївни
«Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в
Україні (1962-1991 рр.)»
зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки**

Упродовж 2013-2017 навчальних років основні положення дисертації Баліки Людмили Миколаївни «Розвиток інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні (1962-1991 рр.)» апробувалися у навчально-виховному процесі Рівненського державного гуманітарного університету – у процесі розробки і викладання навчальних курсів «Історія педагогіки», «Теорія та методика виховання» та ін. з метою оновлення змісту психолого-педагогічних і фахових дисциплін, а також поглиблення знань студентів і викладачів про тенденції історико-педагогічного розвитку інтересу до читання в учнів у процесі діяльності шкільних бібліотек в Україні.

Основні теоретичні положення дисертаційної роботи Л. М. Баліки використовувалися студентами під час написання науково-дослідних робіт з педагогічних дисциплін, що уможливило формування мотивації студентів до здійснення досліджень в галузі історії педагогіки, зокрема, соціокультурних і політико-економічних чинників еволюції діяльності бібліотек у вітчизняному освітньому просторі.

Означені факти дають підстави для позитивної оцінки науково-педагогічного рівня дослідження Л. М. Баліки та значення його результатів як актуальної вагомої роботи, що сприяє удосконаленню змісту викладання педагогічних дисциплін, поглибленню знань майбутніх педагогів щодо діяльності шкільних бібліотек та слугує підґрунтям для подальших наукових пошуків в галузі загальної педагогіки та історії педагогіки.

Перший проректор РДГУ

проф. Павелків Р. В.